تقريظ

(داسلام اخلاقي نظام) دهغه درسي کتاب نوم دی چې محترم ورورپوهندوي سيداحمد(فاطمي) دپوهنوالۍ علمي رتبې ته دترفيع په منظورتاليف کړی اوماته دننګرهارپوهنتون دشرعياتوپوهنځي دمحترم رياست لخوادکتنې اوارزيابۍ لپاره رسما راليږل شوی ؤ.مادغه کتاب سرترپايه ولوست،کمې لږې ملاحظې په کې موجودې وې دمحترم مؤلف په تفاهم سره حل اورفع شوی.

داکتاب په څو شمېرڅپرکيوکې تنظيم شوی اوهرڅپرکی دغولاندې اړوندو لوستنو ته شامل دی:په اسلامي شريعت کې داخلاقو او ادابو پېژندنه اودهغوي مقام ،داسلا مي معتقداتوسره اداب اواخلاق،داسلامي سپېڅلي شريعت له نظره ځيني مهم اخلاق(اخلاص،دژبې ساتنه،رحم
کول،دخپلول پا لل،دګاونډيو سره
سلوک،تقوا ،صبر،سخاوت،شجاعت،مېلمه پالنه،اجازه غوښتل،سلام اچول،دخوړلواوڅښلواداب،دصنف اومجلس اداب،دسفراداب،تواضع،عفو،حياءاوداسې نور)داسلامي شريعت له نظره ځيني ناوړه اخلاق(غيبت،دروغويل،نميمت،رياء،تکبر،تجسس،چاپلوسي اوداسې نور.

هرفصل ياڅپرکی په يوه لنډه مقدمه سره پېل اوبيااړونده درسونه پکې په تفصيل سره بيان شوي اودڅپرکي په پاي کې دڅپرکي داړندومطالبوخلاصه راوړل شوی وروسته تمرين،اودڅپرکي مربوط ماخذونه ليکل شوي دي.

دکتاب دمطالبودښې بڼه اينې په منظوردډېروښواومعتبرومراجعوڅخه ګټه اخستل شوېده.

داچه دغه کتاب ددرسي کتاب دتاليف دمعيارونواوکچوسره سم تاليف شوی،په هرڅپرکي کې مقدمه،اصلي مطالب،خلاصه،تمرين اوماخذونه شتون لري معتبرومنابعوڅخه ګټې اخستنې دکتاب اعتباراوعلمي حېثيت

زیاد کړی، په محتوا، شکل، او ظاهري بڼه کې یې هم کومه ستونزه نه لیدل کېږي، د اسلامي ثقافت د یو سمستر لپاره پوره کافي بلل کېږي.
نوزه د پورتنیو نکتو په نظر کې نیولو سره دا کتاب یو معیاري درسي کتاب بولم، کوم چې د درسي کتاب د تالیف ټول معیارونه په ښه توګه پکې رعایت شوي دي، او هم یې د درسي کتاب په حېث د استفادې او چاپ وړ بولم.
په پاي کې ګران ورور پوهندوي فاطمي صاحب ته د پاک الله له درباره څخه دلازیاتو کامیابیو او جزیل اجرغوښتونکې یم.

په درنښت

پوهاند محمد ابراهیم نورزایې

د کابل پوهنتون د شرعیاتو پوهنځي استاد

تقریظ

د شرعیاتو پوهنځي محترم ریاست ته
السلام علیکم ورحمة الله و برکاته
و بعد: د الله د حمد او ثنا وروسته خوشحاله یم چې د محترم پوهندوی سید احمد "فاطمي" د تألیف په هکله خپل نظر څرګند کړم.

۱- محترم پوهندوی سید احمد "فاطمي " (د اسلام اخلاقي نظام) تر عنوان لاندې خپله ليکنه بشپړه کړې اود اسلام اخلاقي نظام يې په څلورو فصلونو کې په ترتيب سره خلاصه کړې په لومړی فصل کې د اسلامي اخلاقو په ارزښت او دويم فصل کې د اسلامي معتقداتو په هکله اخلاقي چلند ، په دريیم فصل کې د يو لړ مهمو اخلاقي مواصفاتو يادونه او په څلورم فصل کې د ځينو ناوړه اخلاقو څخه د ځان ساتلو او د ډډه کولو په اړوند په زړه پورې څېړنه کړې.

۲- رښتيا چې د اسلام اخلاقي نظام په اسلامي او بشري ټولنو کې هم ځانګړې مقام لري، خو افسوس چې زمونږ خلک او ټولنې د اخلاقو او آدابو څخه په ډېره لرې فاصله کې قرار لري او شايد چې زمونږ د روانو بد مرغيو يو عامل د اخلاقو او آدابو نه رعايت کول وي.

هيله ده چې د محترم پوهندوی سيد احمد "فاطمي " دغه ليکنه زمونږ د ټولنې د اخلاقي کمزوريو يوه تشه ډکه کړي.

۳-نوموړي تاليف که د يوی خوا د يو درسي کتاب په حيث د محصلينو په ګټه دی د بلې خوا په معنوي ډګر کې طبيعي خبره دی چې لوستلو او يادولو سره يې کيدای شي د محصلينو په اخلاقي سويه کې يو مثبت بدلون راولي چې دا زمونږ د ټولو غوښتنه ده.

۴-ما نوموړي تاليف سر تر پايه ولوست او د اصلاح لپاره مې خپلې ملاحظې او نيوکې ور په ګوته کړې وی ، محترم "فاطمي " زما د ملاحظو په نظر کې نيولو سره خپل تاليف ته نوی بڼه ورکړه چې دادی په سليسه او روانه پښتو ژبه ستاسو په وړاندې پروت دی.

۵-په ليکنه او تاليف کې يې د معتبرو علمي منابعو او ماخذونو څخه په پوره امانت دارۍ سره استفاده کړی، د نصوصو پښتو ژباړه يې ډېره معياري او په زړه پورې ده.

۲-که محترم پوهندوی سید احمد "فاطمي "د پوهنوالۍ علمي رتبې د ترفیع نور شرائط پوره کړي وي زه بې نوموړی تالیف د ترفیع لپاره کافي بولم او د پوهنوالۍ علمي رتبی ته بې د لوړیدو سپارښتنه کوم.

په درنښت

پوهنوال دکتور دل آقا "وقار "

د ننګرهار پوهنتون دشرعیاتو پوهنځي استاد

تقریظ

د شرعیاتو پوهنځی محترم ریاست ته !

د محترم پوهندوی سید احمد "فاطمي " درسي کتاب چې د عصري پوهنځیو دریېمو ټولګیو لپاره یې د پوهندوی علمي رتبې څخه د پوهنوالۍ علمي رتبې ته دترفیع لپاره (د اسلام اخلاقي نظام) تر عنوان لاندې لیکلې دی، سرتر پایه

مې ولوست او غواړم چې د نوموړي درسي کتاب په هکله خپل نظر په لاندې ټکو کې څرګند کړم:
ما د دغه کتاب ټوله محتوی له لومړۍ کرښې څخه نیولې بیا تر وروستۍ کرښې پورې، هره کرښه او کلمه په دقت سره ولوستله، په رښتیا چې محترم پوهندوی سید احمد "فاطمي" په دې لیکنه کې ډیر زیار ایستلی او نوې مفاهیم یې را برسېره کړي دي.
محترم لیکوال د لیکنې په دوران کې علامات الترقیم (لیک نښې) په پوره دقت سره مراعت کړي دي، چې لوستونکې سره د مفهوم په پوهاوي کې مرسته کوي.
د دوی دغه درسي کتاب یوه مقدمه، څلور فصلونه او په پای کې په معیاري توګه د مأخذونو فهرست راوړل شوې دی، په مقدمه کې یې د موضوع مطابق خبرې کړي دي او د لیکنې اړتیا ته یې اشاره کړېده.
په لومړي فصل کې یې د اخلاقو تعریف او د هغوې ځای او مقام په اسلام کې په مدللـه توګه د قرانکریم او احادیثو په رڼا کې څیړلي دي په دویم فصل کې یې د ځینو اسلامي معتقداتو آداب او اخلاق په مفصله توګه روښانه کړي دي چې استناد یې په اسلامي شریعت کړېدی او بیا په دریيم فصل کې یې د اسلامي شریعت له نظره ځینې ښه اخلاق ځیړلې دی چې پېژندنه یې پر هر محصل لازم دی او په څلورم فصل کې د اسلامي شریعت له نظره ځینې ناوړه اخلاق په ګوته شویدي که څه هم په اسلامي فقه اوتعلیماتو کې دغسې ډول، ډول کتابونه لیکل شوي او څیړل شوي خو په داسې مشخصه بڼه چې د پوهنتونونو د عصري پوهنځیو لپاره لیکنه وي، چا دا کار نه دی کړی او که کړي یې هم وي چندان معیاري نه دي.
محترم پوهندوی سید احمد "فاطمي" خپل کتاب په روانه پښتو ژبه لیکلی دی جملې یې روانې او عام فهمې دي، تعقید لفظي او معنوي نه لري، نو په دې

اساس که محترم پوهندوی سید احمد "فاطمي " د ترفیع نور شرایط بشپړ کړي وي، ددې اثر لیکلو سره د پوهنوالۍ علمي رتبې ته د جګېدو استحقاق لري، هیله ده لوړو مقاماتو ته پېشنهاد شي.

په درنښت
پوهنوال مسعود "نېکبخت"
د ننګرهار پوهنتون استاد

د پېل خبرې

له هر څه وړاندې دکائناتو د خالق ډېر شکر اداء کوم چې ما کمزوري انسان ته یې (د اسلام اخلا قي نظام) تر عنوان لاندې د درسي کتاب د تألیفولو توفیق راپه برخه کړ.

په دوهم قدم کې ټولو هغو ورونو ته د الله تعالی څخه د دینا او اخرت بریالیتوب غواړم چې ماسره یې د دی کتاب په لیکولو کې مرسته کړی په ځانګړي توکه د کابل پوهنتون د شرعیاتو پوهنځي مشر استاد محترم پوهاند

محمد ابرهیم "نورزی" صاحب او د ننگرهار پوهنتون د شرعیاتو پوهنځي مشر استاد محترم پوهنوال دکتور قاري دل آقا "وقار" صاحب او د ننګرهار پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي د عربي څانګې مشر استاد محترم پوهنوال مسعود "نیکبخت" صاحب.
نوموړو دریو تنو د لوړو علمي رتبو لرونکو استاذانو چې دلوړو زده کړو وزارت د لوایحو مطابق ذکر شوی درسي کتاب ورته راجع شوی ؤ، د خپلو زیاتو عملي مصروفیتونو او مشغولیتونو سره، سره هر یوه په خپل وار خپل ډېر قیمتي وخت زما ددې کتاب په اصلاح کولو کې لګولی، د دې کتاب هر کرښه او هر جمله یې په ډېر غور سره لوستې او په هکله یې ما ته ډېرې قیمتي علمي مشورې او لارښوونې کړې دي بالاخره دا دی د درسي کتاب په بڼه ګرانو لوستونکو ته وړاندې شو.
بیا هم که زما په دې لیکنه کې کومه سهوه ، خطاء ، کمی ، زیاتی یا نمګړتیا موجوده وي درنو لوستونکو څخه په ډېر احترام غواړم چې د خپل اسلامي مئسولیت په اساس ما ورته متوجه کړي تر څو یې اصلاح کړم.

پوهنوال سید احمد (فاطمي

دلومړي چاپ مقدمه

الحمد لله الکریم الرزاق، والصلاة والسلام علی من بعث لاتمام مکارم الاخلاق وعلی اله وصحبه ومن تبعهم باحسان الی یوم التلاق اما بعد :
دلوړو زده کړو محترم وزارت لخوا د دولتي او شخصي پوهنتونو نو ټولو عصري پوهنځیو کې د اسلامي ثقافت مضامین د ځوانانو سالمې اسلامي روزنې په منظور درسي کریکولم کې ځای په ځای شوي دي چې د دغه ثقافتي مضامینو له جملې څخه یو یې هم د (داسلام اخلاقي نظام) مضمون دي چې د پوهنتونونو د عصري پوهنځیو د دریمو ټولګیو په لمړي سمستر کې اونۍ

کې اوسمهال دیو درسي ساعت په توګه تدریسیږي دا چې په ننګرهار پوهنتون کې د نوموړی مضمون لپاره درسي کتاب وجود نه درلود او د یاد مضمون په اړه زمونږ هېواد کې ډېرې لږې لیکنې شوي چې هغه هم په هغو معیارونو برابری نه دي چې د پوهنتون د درسي کتاب په توګه ومنل شي نو د ننګرهار پوهنتون د شرعیاتو پوهنځي داسلامي ثقافت څانګی ماته دنده وسپارله چې د پوهندوي علمې رتبی څخه د پوهنوالۍ علمې رتبی ته دترفیع لپاره د(داسلام اخلاقي نظام) مضمون لپاره درسي کتاب ولیکم د یاد درسي کتاب لپاره مفردات داړوندې څانګې لخوا وټاکل شول چې دپوهنځي د علمې شورا له تائید وروسته د لوړو زده کړو د محترم وزارت د اکاډمیکو چارو محترم ریاست ته دموافقې لپاره واستول شول چې دهغوی له تائید وروسته مې د نوموړي کتاب په لیکلو پېل وکړ.
البته د اسلامي اخلاقي نظام اهمیت او ارزښت په دی کې دی چې د ټولو انسانانو نیکمرغي او بدبختي ورپورې تړل شوی هغه په دی ترتیب چې په اسلامي اخلاقو عمل کول د اخروي ګټو ترڅنګ بېشمیره فردي او ټولنیزې دنیوي ګټې منځ ته راوړي او د اسلامي اخلاقو تر پښنو لاندې کول د ګن شمېر اخروي بدبختیو بر سیره ډېر زیات فردي او ټولنیز دنیوي کړاونه زیږوي، نن سبا چې زمونږ ګران هېواد څه د پاسه درې لسیزې د جنګونو او کړاونو اور کې سوزي او د سیاسي، اقتصادي او اجتماعي ستونزو په سمندر کې لاهو دي اصلي لامل یې زمونږ د هېوادوالو په عملي ژوند کې د اسلامي اخلاقو نشتوالې دی کچېرې زمونږ هېوادوال خپل ژوند په اسلامي اخلاقو ودروي او د ژوند په ټولو برخو کې اسلامي اخلاق عملي کړي یقیناً زمونږ هېواد او ټولنه به د ټولې نړۍ د انسانانو لپاره د ژوند په ټولو اړخو نو کې د سوکالۍ، پرمختنګ، ورورولۍ او خوښۍ ډېره ښه بیلګه وګرځي، په حقیقت کې نن ورځ ډیرو مسلمانانو اسلامي اخلاق هیر کړې دي هغه اخلاق چې انسانان د دنیوي

او اخروي نيكمرغيو اوچتو درجو او مرتبو ته رسوي او دعزت ،شرف او وقار لوړ مقام ورته حاصلوي او ددى اخلاقو څخه سرغړونه او غفلت انسانان د بدبختۍ ژورې كندې ته غورځوي او د دنيوي او اخروي ذلتونو او كړاوونو بحر كې يي لاهو كوي.

د پوتنيو ټكو په پام كې نيولو سره زه دى ته وهڅيدم چې د خپلې ټولنې په وړاندې د خپل اسلامي مسؤليت په اساس د اسلام اخلاقي نظام عنوان لاندې خپلو ګرانو محصلينو ته درسي كتاب وليكم البته ددى درسي كتاب له لوستلو څخه مقصد دا ندى چې محصلين يوائې اسلامي اخلاق وپيژني الفاظ او معناګاني يي زده كړي بلكې اصلي هدف او مراد ور څخه دادى چې دوى خپل ټول ژوند په اسلامي اخلاقو ودروي چې په داسې كولو سره به ټولې نړۍ كې تر ټولو غوره انسانان همدوي وګرځي.

د ذكر شوي مضمون د درسي ساعتونو په نظر كې نيولو سره مى ډيره هڅه كړى چې د كتاب حجم ډېر غټ نشي نو له همدى امله مى اهم مسائل په لنډو ساده الفاظو شرحه كړي، هرې موضوع كې مې د ډېرو قراني آيتونو او حديثونو له ذكر كولو ډډه كړى يو يا دوه قراني آيتونه او حديثونه مى د بيلګې په توګه بيان كړي دي همدارنګه هره موضوع كې مې د رسول الله صلى الله عليه وسلم او صحابو كرامو داخلاقو ډيرې بيلګې نه دى ذكر كړي بلكې د موضوع د وضاحت لپاره مى يو يا دوو مثالونو باندې بسنه كړې، د قراني آيتونو ژباړه مې په ډېر دقت سره د معتبرو پښتو تفسيرونو څخه را نقل كړى او د نبوي احاديثو په ترجمه كولو كې مې په پوره امانتدارۍ د ژباړې اصولو او مقرراتوته ځانګړى توجه كړى، موضوع پورې اړونده مسائل مې د مهمو معتمدو مصادرو او مراجعو څخه راټول كړي چې په دى اساس ويلى شم چې په دى كتاب كې مې چې د اخلاقو په اړه هره خبره كړى منشأ يې قراني آيتونه او نبوي احاديث دي، د كلماتو او جملو په تركيب كې مې ساده او آسانه لاره خپله كړى ترڅو هر لوستونكي ورباندې په آسانې پوه شي بالاخره ياد درسي كتاب مې په څلورو فصلونو كې تيار كړ په لمړي فصل كې مې د اخلاقو او ادابو تعريف وكړ او داسلام له

نظره د اخلاقو مقام او منزلت مې شرحه کړ ، په دوهم فصل کې مې ځينو اسلامي معتقداتو سره اخلاق او اداب په ګوته کړې دی په دريم فصل کې مې د اسلامي شريعت له نظره ځينې مهم ښه اخلاق بيان کړی دی او په څلورم فصل کې مې داسلام له نظره ځينې مهم ناوړه اخلاق شرحه کړې دی ، الله تعالي دی زما ټولې هغه هڅې چې ددی کتاب په ليکلو کې مې سرته رسولې د خپلې رضاء د حاصلولو لپاره وګرځوي او دغه کتاب دی دعصري پوهنځيو محصلينو او ټولو لوستونکو لپاره ګټور کړي.

پوهنوال سيداحمد(فاطمي)
دننګرهارپوهنتون ،شرعياتوپوهنځي استاد

ددوهم چاپ سريزه

دافغانستان د عام ولس اوپه ځانګړی توګه دبااحساسه ځوانو محصلينو ورونو او خوېندو ددين او ديني علومو سره مينه او لېوالتياددې لامل شوه چې قدرمن استاذ (فاطمي صېب)يې دې ته اړېسته چې دکتاب په دوهم ځل چاپ کې ځينې مطالب ورزيات کړي ،البته داستاذ زياتو علمي او اداري مصروفيتونو هغه ته ددې موقع نه ورکوله چې دغوښتونکو غوښتنو ته دعمل جامه ورواغوندي نو ما ته يې دنده وسپارله چې په دې مورد کې ورسره مرسته وکړم، نو ماهم دالهي رضا دطلب په موخه داستاد غوښتنه ومنله او محترم استاذ ته مې داسلام داخلاقي نظام دهغو مطالبوپه اړه چې په افغاني ټولنه کې ورته زياته اړتيا لېدل کېده له مختلفو مراجعو څخه مواد اماده او په واک کې ورکړل، او ددې زياتونې اصلي لامل دادی چې نن سبا دديموکراسۍ داواز په اورېدو سره زموږ دګران اسلامي هېواد ځينو ځوانانو او پېغلو داسې ناوړه اخلاق خپل کړي دي چې نه يواځې داسلام دسپېڅلي دين د لارښوونو پر ضد دي، بلکې دافغاني دود اوکلتور سره هم سل په سلو کې ټکر لري ،که ددغو ځوانانو لپاره داخلاقو اړوند ديني درسونه او لارښوونې نه وي نولرې نه ده

چې دغه اسلامي هېواد په داسې يو هېواد بدل شي چې ديني معيارونه به پکې تر پښو لاندې او اسلامي اخلاقو څخه به په بشپړه معنا خالي شي ، غوره اخلاق دمسلمان له ځانګړتياؤ ګڼل کېږي،دمسلمان ښايست او لباس دی،نوځکه خو داسلام دښمنان په پوره زيرکۍ او پلانيزه توګه غواړي چې مسلمان څخه دغه لباس وباسي ، بې حيا شي او په نتيجه کې دايمان له سرمايې محروم شي، دغه کتاب چې ستاسې په لاس کې دی په روانه پښتو ژبه ليکل شوی دی قراني ايتونه او نبوي احاديث يې زور او زېر لري او ددې لپاره چې زموږ مسلمانان ورورنه او خوېندې يې دعربي الفاظوپه لوستلو دثواب مستحق شي په کتاب کې ليکل شوي دي ، خو بيا په پښتو ژبه ژباړل شوي دي او دژباړې لپاره يې ځانګړی فانټ کارول شوی دی، نودهر چاد استفادې وړ دی او هرچا ته چې په لاس ورځي هيله ده چې په خپلو کورونو ، مساجدو ،عامو مجالسو کې ولوستل شي ځکه که دمسلمان موجوده حالت وګورو نو نه يوازې داچې په اخلاقي لحاظ ډېرې کمۍ لري بلکې دژوندانه په هره برخه کې له دين څخه ناخبره دي ،او په دې ښه پوهېږي چې له دين څخه ناخبري دقيامت په ورځ دالله تعالی په دربارکې دسوال او جواب پر مهال دخلاصون عذر نه شي کېدی،نو ددغو اسلامي لارښوونو په اورېدو سره به کېداې شي الله تعالی دځينو مسلمانانو منفي حالت مثبت لوري ته وګرځوي او دالله تعالی درحمت مستحق به وګرځي ، څرنګه چې مخکې يادونه وشوه په موجوده نوي چاپ کې نوي درسي مطالب ورزيات شوي دي نو په دې وجه دکتاب په اخر کې يو فصل زيات شوی دی ،البته داچې دغه کتاب دافغانستان دلوړو زده کړو په درسي نصاب کې شامل او ديو سمستر لپاره ديو مضمون په توګه لوستل کېږي نو دزياتو مطالبو دځاي پر ځاي کولو ګنجايش پکې نشته.
ديادونې وړ ده چې دغه ليکنه يو انساني کوشش دی له کمۍ او خطا څخه به خالي نه وي نو له محترمو لوستونکو او په ځانګړې توګه له محترمو مدرسينو استاذانو څخه

په درنښت هیله ده چې دخطا په لیدو سره داصلاح په خاطر پر خپل وخت قدرمن استاذ (فاطمي صېب) ته خبر ورکړي.

په بشپړ احترام

پوهنمل شېرزاد(عزیزي)

دننګرهارپوهنتون شرعیاتوپوهنځي استاد

لومړی فصل

داخلاقو او ادابو تعریف اوحکمتونه

١- داخلاقواوادابو تعریف

٢- دانسان په ژوند کې داخلاقو او ادابو ارزښت

٣- داسلام په سپېڅلي دین کې دښو اخلاقو مقام او منزلت

۴- د اسلام داخلاقي نظام ځانګړتیاوې

۵- دښو اخلاقو دخپلولو لارې چارې

٦- داسلام داساسي ارکانو سره داخلاقو تړاؤ حخ

١- داخلاقواوادابو تعريف:

داخلاقولغوي تعريف:

اخلاق دخُلْق جمع ده ،عادت، خوي اوطبيعت ته ويل کېږي (۷۲۸:۱۷).
ابو راغب اصفهاني وايي:خَلق (دخا په زور) اوخُلق (دخا په پېښ سره) دواړه له يو اصل څخه دي البته خَلق دخا په زور سره دانسان ظاهري شکل اوصورت ته ويل کېږي چې په سترګو وليدل شي ،او خُلق دخا په پېښ سره دانسان خوي او عادت ته ويل کېږي چې په بصيرت او پوهې سره دهغې ادراک کېدی شي. (۱۲۴:۴۳)

داخلاقو اصطلاحي تعريف:

علماؤ داخلاقو تعريف په بېلا بېلو الفاظو سره کړي چې د ټولو تعريفونو معنی يوه ده مونږ دلته دوه تعريفونه دبېلګې په توګه ذکر کوو.
دنړۍ نامتوعالم امام غزالي داخلاقو تعريف په دې الفاظو سره کړی دی :
اخلاق دانسان په نفس کې ټينګ ځاي په ځاي شوي حالت ته وايي چې دهغې پوسيله فکر کولو ته له اړتيا پرته عملونه په اسانۍترسره کېږي. (۴۲:۱۳).
د نړۍ بل مشهور عالم دکتور عبدالکريم زيدان اخلاق په دې الفاظو سره تعريفوي ((اخلاق د انسان په نفس کې د ځاي په ځاي شوومعانيو او صفاتو مجموعه ده چې د هغې په رڼا کې يو فعل انسان ته ښه يا بد ښکاري چې په نتيجه کې نوموړی فعل سر ته رسوي او يا ور څخه منع کېږي)). ۷۹:۱۰)

دادابو لغوي تعریف:

اداب دادب جمع ده چې په لغت کې دبللو په معنا راځي. (۹۳:۵).

دادابو اصطلاحي تعریف:

علماؤ د آدابو تعریف په بیلابیلو الفاظو سره کړی دی چې دټولو تعریفاتو معنایوه ده مونږدلته دوه تعریفونه دبېلګې په توګه ذکرکوو.

۱: ادب دداسې قول اوفعل ترسره کولو ته وایې چې شریعت کې ستایل شوي وي. (۲۳:۱۴).

۲: ښه اخلاق په عمل کې پلي کول ادب بلل کېږي. (۲۳:۱۴).

اخلاق او اداب په یوه معنادي:

داخلاقو اوادابو دپورتنیو تعریفاتو څخه څرګنده شوه چې اداب ښو اخلاقو څخه راوتلو عملونو ته ویل کېږي له همدي لامله د مفسرینو، محدثینو او فقهاؤ له نظره ښه اخلاق اوادابیوشان الفاظ دي ددواړو ترمنځ کوم ځانګړی توپیر نه تر سترګو کېږي ،یودبل په عوض استعمالېدلی شي همدا لامل دی چې د حدیثو په معتبرو کتابونو کې د (کتاب الاداب) عنوان لاندې هغه مسائل ځای په ځای شوی چې اخلاقو پورې تړلی دی، له دې برسیره امام بخاري اسلامي اخلاقو کې ځانګړی کتاب لیکلی دی چې نوم یې پرې (الادب المفرد) ایښی دی او د فقهی لویو کتابونو کې دی (کتاب آداب القاضی) په نوم یو کتاب موجود دی چې پکې هغه مسائل ځای پر ځای شوي دي چې د قاضي اخلاقو پورې ارتباط لري، لکه څرنګه چې ځینومفسرینو د (❒◆✆☠☼✵⌨⍓ ⌂➔⬧⍝⌂⍓✍■❼▤ ⌘↗◘➔📪✍)

↖◆➔⊗⑩⚐▦⇪⊘⇍) (۱:د القلم سورت،ایت ۴).

ایت شریف کې "خلق" د ادب په معنا سره ژباړي او د ذکرشوي ایت داسې ترجمه کوي :ای محمد !(علیه السلام) ! بیشکه چې ته دلوی ادب خاوندیې(۵۱۷:۴).

البته ښه اخلاق اواداب په اسلام کې ځانګړې حدود او اندازې لري که چېرې دخپلو مشخصو حدودوڅخه بهرشي بیاښه اخلاق او آداب په بدواخلاقو اوادابوبدلېږي دبېلګې په توګه دشریعت په چوکاټ کې دمال مصرفول سخاوت بلل کېږي چې ښه خلق اواداب دی خو که چېرې دمال مصرفول له شرعي حد څخه زیات شي بیا اسراف بلل کېږي چې بد خلق اواداب ګڼل کېږي، همدارنګه که چېرې د شرعي حد څخه لږشي مصرفول بخل بلل کېږي چې داهم بد خلق اواداب دی .په همدې ترتیب تواضع او عاجزي دښو اخلاقو څخه بلل کېږي چې ځانته ټاکلي شرعي حد لري که چېرې د خپل شرعي حد څخه زیات شي بیا سپکوالي او ذلت باندي بدلیږي چې بد خلق او ادب دی او که چېرې د خپل شرعي حد څخه لږ شي بیا تکبر نومول کېږي چې ډیر بد خلق او ادب ګڼل شوی دی(۵۱۹:۳).

د پورتنیو څرګندونو څخه په ډاګه شوه چې ټول هغه کارونه چې اسلامي شریعت ورته ښه کارونه ویلې دي ښه اخلاق او اداب ګڼل کېږي او ټول هغه کارونه چې شریعت ورته بد کارونه ویلې دي بد اخلاق او اداب نومول کېږي، چې پدې اساس نن سبا چې زمونږ په ټولنه کې ځېنې خلک داسې فکر کوي چې ښه اخلاق یوائې دیته ویل کېږي چې یو څوک چاسره نرم سلوک او په ورین تندي چلن وکړي او بد اخلاقه سړی هغه چاته ویل کېږي چې خلکو سره تنده رویه کوي په حقیقت کې دغه ډله خلک دښو او بدو اخلاقو په مفهوم ندي پوه شوي ځکه ځېنې وختونه د ځینو اشخاصو سره نرم سلوک د ښو اخلاقو څخه نه شمیرل کېږي بلکې د بدو اخلاقو څخه ګڼل کېږي (۱۳۶:۱۲).

همدا وجه ده چې کله اسامه بن زيد رضي الله عنه نبي عليه السلام ته د بني مخزوم دقبيلې د هغه ښځي په رابطه سفارش وکړ چې د غلا په لامل يې لاس قطع کېده نبي عليه الصلاة والسلام وربانديډېر په قهر شو (۱۲:۲۴).

همدارنګه کله چې رسول الله صلى الله عليه وسلم دخپل کور ديوې خوني په پردو کې د ژونديو موجوداتو تصويرونه وليدل ډېر په غصه شو او ذکر شوي پردي يې وشلولې(۱۲:۲۰۰).

دانسان په ژوند کې داخلاقو ارزښت:

د اخلاقو له تعريف څخه څرګنده شوه چې د انسان ښه او بد چلن د هغه د اخلاقو څخه سرچېنه اخلي په دې اساس ويلی شو چې د انسان ښه او بد سلوک د هغه په زړه کې د باطني صفاتو او معانيو څرګندونه کوي همدا وجه ده چې امام غزالي د اخلاقو ارزښت په اړه ويلې دي (د انسان په زړه کې چې هر راز حالت يا صفت ظهور وکړي د هغې اغېزې ضرور د هغه په ظاهري اعمالو باندي برسېره کېږي تر دې چې د انسان د ظاهري اعضاؤ هيڅ حرکت د هغه دباطن يا زړه د موافقت څخه پرته صورت نه مومي)(۱۳:۴۲).

معنا داچې اخلاق دکارونو او ويناؤ په هکله داسې ژور فکر، تدبير،او لارو چارو ته ويل کېږي چې دانسان په دماغ او زړه کې ځاي نيولی وي بيا دهمدې فکر او تدبير پر اساس له انسان څخه عملونه صادرېږي نو که دانسان په زړه کې ښه فکر او تدبير ځاي ونيسي ښه عملونه سرته رسوي او که بد فکر او تدبير ځاي ونيسي بدو چارو او ويناؤ ته اقدام کوي نو ويلاي شو چې اخلاق دانسانانو دعملونو سرچينه ده، چې دانسانانو په زړونو او دماغونو کې ځاي لري داخلاقو او عملونومثال دانسان لپاره داسې دی لکه تخم او نبات ، لکه نبات چې له تخم څخه رازرغونېږي دغسې عملونه دانسانانو په زړه کې دموجوده اخلاقو څخه راپورته کېږي نو که زړه کې ښو اخلاقو ځاي نيولی وي

ښه عملونه به ورڅخه صادريږي او كه بدو اخلاقو ځاي يولی وي بد عملونه به ورڅخه صادريږي(۱۰:۷۹)
نو داچې ښه عملونه په زړه کې دموجوده ښو اخلاقو څخه راوځي او بد عملونه له بدو اخلاقو سرچينه اخلي نو په دې اساس ښو عملونو ته ښه اخلاق او بدو عملونو ته بد اخلاق ويل کېږي.
نو څوک چې غواړي چي ټولنه له هر ډول فسادونو ، ناارامیو ، اختلافاتو ، جنګونو ، دښمنيو او کينو څخه پاکه کړي . نوبايد چي په اسلامي تربيه دنفوسو په اصلاح باندي ټينګار وکړي ،اسلام موږ ته واضحه کړې ده چي دانسان د ژوند ټول حالات له نېک بختۍ او بدبختۍ اسانتيا او سختۍ ، پراخۍ او تنګۍ ، له سکون او ناارامۍ ، عزت او ذلت څخه نيولي او داسي نورو پوري ټول دنفوسو تر بدلون پوري تړلي دي الله (ج فرمايي ((إِنَّ اللَّهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّى يُغَيِّرُوا مَا بِأَنْفُسِهِمْ (الرعد۱۱)))
حقيقت دادي چي الله ديو قوم حالت نه بدلوي ترڅوچې هغوي دخپلو ځانونو په ګرويګنو کي بدلون رانه ولي.

نوځکه خو زموږ ستر لاربښود اود الله تعالی استازي محمد مصطفی (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّم) دانسانانو په اخلاقو خواري وکړه دهغوي اخلاق يې جوړ کړل نو عملونه خود په خپله جوړ شول،بيا نو دپوليسو تعقيب ته اړتيا نه وه کله به چې انساني خطا ترې صادره شوه نو په خپله به محمدي محكمې ته حاضرېدل او داخرت دورځې دحساب او پوښتني له وېرې به يې په دنيا کې دجزا غوښتنه کوله.
د رسول الله صلی الله عليه وسلم د ښو اخلاقو په نتيجه کې بې شمېره خلک په خپله خوښه له کفر څخه ووتل او د اسلام په سپېڅلي دين کې شامل شول ، د نبي عليه الصلاة والسلام د ښو اخلاقو له امله ګڼ شمېر خلک د بدبختيو له

سمندره د سوکالۍ ساحل ته ورسېدل ، د رسول الله صلی الله علیه وسلم په لاس د روزل شویو صحابه کرامو د اسلامي اخلاقو ثمره وه چې اسلام د نړۍ شرق، غرب، شمال او جنوب ته ورسېدو، په هر کلي کې د اسلام ډیوه بله او د کفرو جهالت تیاره ورکه شوه ، داسلامي اخلاقو په لباس د پوښل شوو تاجرانو د اسلامي اخلاقو برکت ؤ چې د نړۍ په ډیرو لرو برخو کې کافران په خپله خوښه لښکرې لښکرې د اسلام په دین کې شامل شول چې پدې اساس ویلې شو چې داسلام سپېڅلي دین ته د کافرانو د جلب او جذب ډېره اهمه اغیزمنه وسیله اسلامي اخلاق دی،نن سبا چې دنړۍ مسلمانان د ستونزو سمندر کې لاهو دي اصلي لامل يې د دوي په عملي ژوند کې داسلامي اخلاقو نشتوالي دي ،د اوسني وخت د مسلمانانو د غېر اسلامي اخلاقو له امله کافرانو د اسلام له نوم څخه کرکه راځي او ډلې ډلې مسلمانان د اسلام دین پرېږدي کافران کېږي چې په دې ترتیب ویلې شو چې د نړۍ د اوسیدونکو نیکبختي او بدبختي اسلامي اخلاقو پورې تړلي هغه داسې چې که مسلمانان په اسلامي اخلاقو ځانونه ملبس کړي د نړۍ ټول انسانان به سوکاله او ارام ژوند وکړي خو که د مسلمانانو عملي ژوند د اسلامي اخلاقو څخه بې برخې وي د نړۍ انسانان به له کړاوونو څخه ډک ژوند ترسره کوي.

په اسلام کې دښو اخلاقو مقام او منزلت:

داسلام په سپېڅلي دین کې اخلاق زیات ارزښت اوډېر لوړ مقام لري،د دین احکام اونصوص په دې ګواهي ورکوي چې داسلام دین پر غوره اخلاقي معیارونو ولاړ دی او مسلمانان يې په بېلابېلو طریقو د ښو اخلاقو خپلولو او بدو اخلاقو څخه ځان ژغورني ته په ټینګه رابللي دي، او دهغې ارزښت يې ورته بیان کړی دی، په لاندې توګه له هغو دلایلو څخه په لنډه ډول یادونه کوو چې په کې دښو اخلاقو ارزښت بیان شوی دی:

(۱)درسول الله (صلی الله علیه واله وسلم) راتګ دښو اخلاقو دبشپړولو لپاره:

رسول الله (صلی الله علیه واله وسلم) پخپله فرمايي :((إِنَّمَا بُعِثْتُ لِأُتَمِّمَ صَالِحَ الْأَخْلَاقِ)).(۱۳۷:۳۲). په ځينونورو احاديثو کې صَالِحَ الْأَخْلَاقِ پر ځاي دمکارم الاخلاق الفاظ ذکر شوي دي.

يقينا زه ددې لپاره استول شوی يم ترڅو غوره اخلاق بشپړ کړم

(۲)ښه اخلاق دقيامت په ورځ دانسان د نېکيو پله درندوي:

رسول الله (صلی الله علیه واله وسلم) فرمايي:((مَا مِنْ شَيْءٍ أَثْقَلُ فِي الْمِيزَانِ مِنْ حُسْنِ الْخُلُقِ))۴۱۹:۲۵.

دنېکو اعمالو په تله کې له ښو اخلاقو پرته بل کوم شی دروند نشي کېدی.

۳- ښه اخلاق دايمان دکمال لامل دي:

رسول الله(صلی الله علیه واله وسلم)فرمايي:((أَكْمَلُ الْمُؤْمِنِينَ إِيمَانًا أَحْسَنُهُمْ خُلُقًا)).(۲۴، ۲۹۲).

دايمان په اعتبار تر ټولو کامل هغه خلک دي چې ښه اخلاق ولري.

.۴- الله تعالی دغوره اخلاقو لرونکو سره محبت لري

رسول الله (صلی الله علیه واله وسلم) فرمايلي دي:

((إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ مَعَالِيَ الْأَخْلَاقِ، وَيَكْرَهُ سَفْسَافَهَا)).۱۵۱:۲۹)

الله تعالی دښو اخلاقو څښتنان خوښوي او بد اخلاقه خلک بد ګڼي.

ربه زه دې په ډېر ښه شکل جوړ کړی يم اخلاق مې هم ښکلي کړې.

۵- ښه اخلاق دغوره ايمان نښه ده:

رسول الله (صلی الله علیه واله وسلم) فرمایي:
((إِنّ مِنَ الإِيمَانِ حُسْنُ الْخُلُقِ، وَأَفْضَلُكُمْ إِيمَانًا))(۳۳، ۲۰۰).
غوره اخلاق دایمان برخه ده، او په تاسې کې دغوره اخلاقو درلودونکی دغوره ایمان درلودونکی دی.
۶- غوره اخلاق نیکي ده:
رسول الله (صلی الله علیه واله وسلم) فرمایي:
((الْبِرُّ حُسْنُ الْخُلُقِ وَالْإِثْمُ مَا حَاكَ فِي صَدْرِكَ وَكَرِهْتَ أَنْ يَطّلِعَ عَلَيْهِ النّاسُ. (۲۳، ۴۰۳).
نیکي غوره اخلاق دي او ګناه هغه ده، چې زړه دې ترې کرکه کوي او دا بد ګڼې چې خلک پرې خبرشي.
۷- بداخلاقه انسان حقیقي مفلس دی:
رسول الله (صلی الله علیه واله وسلم) له صحابه کرامو پوښتنه کوي:
أَتَدْرُونَ مَا الْمُفْلِسُ؟ قَالُوا الْمُفْلِسُ فِينَا يَا رَسُولَ اللّهِ مَنْ لَا دِرْهَمَ لَهُ وَلَا مَتَاعَ قَالَ رَسُولُ اللّهِ صَلّى اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلّمَ الْمُفْلِسُ مِنْ أُمّتِي مَنْ يَأْتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِصَلَاتِهِ وَصِيَامِهِ وَزَكَاتِهِ وَيَأْتِي قَدْ شَتَمَ هَذَا وَقَذَفَ هَذَا وَأَكَلَ مَالَ هَذَا وَسَفَكَ دَمَ هَذَا وَضَرَبَ هَذَا فَيَقْعُدُ فَيَقْتَصّ هَذَا مِنْ حَسَنَاتِهِ وَهَذَا مِنْ حَسَنَاتِهِ فَإِنْ فَنِيَتْ حَسَنَاتُهُ قَبْلَ أَنْ يُقْتَصّ مَا عَلَيْهِ مِنْ الْخَطَايَا أُخِذَ مِنْ خَطَايَاهُمْ فَطُرِحَ عَلَيْهِ ثُمّ طُرِحَ فِي النّارِ) (۲۳، ۴۵۹).
تاسې پوهیږئ چې مفلس څوک دی؟هغوي ځواب ورکړ،زموږ په منځ کې مفلس هغه څوک دی چې پیسې او مال ونه لري،رسول الله (صَلّى اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلّم) وفرمایل :زما

دامت (حقيقي) مفلس هغه څوک دی چې دقيامت په ورځ به له ډېرولمونځونو زکاتونواو روژو سره راشي، خو چا ته به يې ښکنځل کړي وي، په چا پوري به يې تهمت تړلی وي، دچا مال به يې خوړلی وي، دچا وينه به يې تويه کړې وي، څوک به يې (په ناحقه) وهلی وي، نو دهغه نېکۍ به يو بل ته دغچ په توګه ورکول شي، ،کله چې دهغه نېکۍ مخکې له دې چې دخلکو دغچ اخستنې لړۍپاې ته ورسېږي ختمې شي، نودهغوي ګناهونه به راوخستل شي اوپر ده به ورواچول شي، اوبيا به دغه شخص اور ته وغورزول شي.

٨- يوه ښځه دبدو اخلاقو له کبله جهنم ته ځي:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَجُلٌ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ فُلَانَةَ يُذْكَرُ مِنْ كَثْرَةِ صَلَاتِهَا وَصِيَامِهَا وَصَدَقَتِهَا غَيْرَ أَنَّهَا تُؤْذِي جِيرَانَهَا بِلِسَانِهَا قَالَ ((هِيَ فِي النَّارِ)) قَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَإِنَّ فُلَانَةَ يُذْكَرُ مِنْ قِلَّةِ صِيَامِهَا وَصَدَقَتِهَا وَصَلَاتِهَا وَإِنَّهَا تَصَدَّقُ بِالْأَثْوَارِ مِنْ الْأَقِطِ وَلَا تُؤْذِي جِيرَانَهَا بِلِسَانِهَا قَالَ ((هِيَ فِي الْجَنَّةِ)) ٣٧ ،٣٤١).

ابوهرېره (رضي الله تعالی عنه) روايت کوي چې يو سړي وويل اي دالله تعالی رسوله (صلی الله عليه واله وسلم) هغه فلانۍ ښځه چې دلمانځه ،روژې ،او صدقو نوم لري، خو په ژبه ګاونډيانو ته ضرر رسوي، وې فرمايل: هغه په اور کې ده، بيا يې وويل چې فلانۍ دروژې اوصدقو او لمانځه يادونه يې کمه کېږي خو ګاونډيانو ته په ژبه ضرر نه رسوي، وې فرمايل: هغه په جنت کې ده.

دا او دې ته ورته نور بې شمېره نبوي احاديث په اسلام کې دښو اخلاقو په ارزښت دلالت کوي او مسلمانان دښو اخلاقو خپلولو ته سوقوي تشويقوي يې ترڅو دغوره اخلاقو په خپلولو سره ددنيا او اخرت کاميابۍ ترلاسه کړي.

د اسلام داخلاقي نظام ځانګړتياوې:

په دې کې شک نشته چې دامتونو او دهغوي داخلاقو ترمنځ ژورې اړیکې وي ، ځکه خو پر دغو اخلاقو سره دیو امت تمدن له نور و څخه جلاکېږي، دمثال په ډول غربي تمدن باندې مادي جانب غالب دی او روحي جانب ته یې هیڅ توجه نشته ، په دغه ټولنه کې یو فرد په کامله معناله روحي فقر سره مخ دی ، او مثال یې هغه وږي اوتږي ته ورته دی چې دخوراک اوڅښاک په لټه کې وي ،تر څو خپله لوږه او تنده پرې رفع کړي ، له دې امله په دوي کې دعدم احساس مرض خپور شوی او دژوند هدف ورڅخه ورک شوی دی،دوي دانساني ژوند هدف یوائې په دنیاکې خوراک او څښاک ګڼي او له مرګ څخه وروسته ژوندون باندې ایمان نه لري.

اسلامي تمدن په بشپړه معنا له غربي تمدن سره توپیر لري ،په اسلامي تمدن کې مادي او روحي جانب دواړه څنګ په څنګ پرمخ وړل کېږي ،یو لوري ته پر بل ترجېح نه ورکوي ،دجسم مادي حقوق پېژني خو ترڅنګ یې روحي جانب هم له پامه نه غورزوي ،نو ګورو چې اسلامي اخلاق ژوندی شکل وي چې د انساني طبیعت په مختلفو ابعادو کې مجسم کېږي ،نو ویلاي شو چې اسلامي اخلاق دځینو داسې ځانګړتیاؤ څخه برخمند دی چې په نورو مذاهبو ادیانو ،فلسفو ،ټولنو اوفرهنګونوکې نه لیدل کېږي ،چې په لاندې توګه له ځینو ځانګړتیاؤ څخه په مختصره توګه یادونه کوو :

۱- اسلامي اخلاق له سلیم فطرت څخه سر چینه اخلي:

که موږ قران ته ژور نظر واچوو وبه وینو چې په زیات شمېر ایتونو کې په فطرت باندې تکیه شوې ده ، فطرت هغه ذاتي احساس دی چې دمختلفو سلوکو ترمنځ په تمیز کولو قادر دی،خېر له شر اوعدل له ظلم څخه بېلولای شي ،ځکه چې ددې دین اساس په عدل او احسان ولاړ دی چې له هر ډول فحشاء او منکر څخه انسانان منعه کوي ، الله تعالی فرمایي:

((إِنَّ اللّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالإِحْسَانِ...(النحل90)

الله تعالی په عدل او احسان کولو امر کوي.
اوبل ځاي فرمايي:((قُلْ إِنَّمَا حَرَّمَ رَبِّيَ الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ (الأعراف33)
ته ورته ووايه چې زما رب هر ډول بې حيا کارونه حرام کړي دي ښکاره وي او که پټ.
دا او دې ته ورته ايتونه مسلمان له خپل وجدانه مخاطب کوي، چې له اخلاقي ضمير څخه په کار اخستنې سره دخېر او شر ترمنځ تميز وکړي.
دقرانکريم همدغو لارښوونو په رڼا کې موږ وينو چې داخلاقوبنسټيزقواعد چې ټولوپېغمبرانو هغې لوري ته بلنه کړې يو دي لکه :عدل،امر بالمعروف،نهي عن المنکر،احسان ، صدق، امانتداري او داسې نور اخلاق چې سليم فطرت هغې لوري ته مېلان لري او دهغې دترسره کولو لپاره کار کوي ، الله تعالی انسان ته دغه فطرت ورکړ ترڅو هغه چارې پرې ترسره کړي چې مصالحو ته پرې ځان ورسوي ، او ضرر پر ي له ځانه دفع کړي ،په ځيني څرګندو او پټو اسبابو يې هغه سره مر سته کړېده لاره يې ورته وښوده،بيايې استازي ورلېږل، کتابونه يې ورته رانازل کړل ترڅو مشکل احکام ورته واضح، او مجمل احکام ورته په تفصيل سره بيان کړي نو په دې ځاي کې دوه ستر عوامل دي چې يو بل تکميلوی ،يو دفطرت عامل او بل دشريعت عامل دی،لومړی عامل چې فطرت دی دزړه دروازې ددوهم عامل (شريعت) دقبلېدو لپاره پرانيزي، ځکه چې دغه دفطرت ذاتي غوښتنه ده.
الله تعالی خپل بنده ګان حق پېژندنې او خېرسره د محبت پر اساس پېدا کړي دي، ترټولو لومړی دالله تعالی معرفت اودهغه په ربوبيت باندې داقرار محبت دانسان په فطرت کې اچولی دی ، ځکه د الله تعالی معرفت دهر خېر او هر حق پېيل ګڼل کېږي ، رسول الله (صَلّى اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلّم) فرمايلي دي : ((مَا مِنْ

مَوْلُود إِلَّا يُولَدُ عَلَى الْفِطْرَةِ فَأَبَوَاهُ يُهَوِّدَانِه أَوْ يُنَصِّرَانِه أَوْ يُمَجِّسَانِه كَمَا تُنْتَجُ الْبَهِيمَةُ بَهِيمَةً جَمْعَاءَ هَلْ تُحِسُّونَ فِيهَا مِنْ جَدْعَاءَ))١٩ ، ١٤٣).

((هرمولود چې تولد کېږي پر سپېڅلي فطرت تولد کېږي،(پرفطري ایمان سره تولد کېږي)موراو پلار یې،یا یهودي،یا نصراني،اویا مجوسي جوړوي،لکه یو څاروی چې له مور څخه روغ جوړ تولد کېږي،چې هیڅ کمی پکې نه لیدل کېږي(وروسته بیاخلک دهغه غوږ یا لکۍ پرې کوي).

که بیا وروسته فطرت دفساد لاره غوره کوي، او یا له حق څخه ګرځي او یادمعرفت لاره ورکوي دابه دیو خارجي عارض لامل وي لکه رسول الله (صَلّی اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلّم) چې ورته اشاره کړې ده،((فابواه یهودانه ...)).

یعنې مور او پلار دهغه دبې لارۍ لامل ګرځي،تربیه او روزنه هم دفطرت په تغي کې ستر لامل ګڼل کېږي.

په حدیث قدسي کې رسول الله (صَلّی اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلّم) دغه موضوع داسې توضیح کوي،

الله تعالی فرمایي ((وَإِنِّي خَلَقْتُ عِبَادِي حُنَفَاءَ كُلَّهُمْ , وَإِنَّهُمْ أَتَتْهُمُ الشَّيَاطِينُ فَاجْتَالَتْهُمْ عَنْ دِينِهِمْ , وَحَرَّمَتْ عَلَيْهِمْ مَا أَحْلَلْتُ لَهُمْ , وَأَمَرَتْهُمْ أَنْ يُشْرِكُوا بِي مَا لَمْ أُنَزِّلْ بِهِ سُلْطَانًا)(٢٣،٢٤).

((ما خپل ټول بنده ګان پر سپېڅلي فطرت پېدا کړي دي،شېطانان ورته راځي او له خپل دين څخه يې ګرځوي،کوم شيان چې ما ورته حلال کړي دي هغه پرې حراموي،او کوم شيان چې ما پرې حرام کړي دي هغه ورته حلال ګرځوي، هغوي ته امر کوي چې ماسره هغه څوک شريکان کړي چې ما پرې هيڅ دليل نه دی رالېږلی)).(۹۲-۲۰۰:۴۳)

۲- پر اخلاقي بنسټونو التزام داسلامي عقيدې غوښتنه ده:

ددې جملې مطلب دادی چې اخلاقي کمزوري دايماني کمزورئ ننبه ده پردين کلکه عقيده ددې غوښتنه کوي چې مسلمان بايد دغښتلو ښو اخلاقو څښتن وي ، داسلام دمقدس دين له ځانګړتياؤ څخه داده چې مسلمان په غوره اخلاقو دالتزام لوري ته رابولي،او اخلاقي مبادي ددين له بنسټونو او اوامرو څخه ګڼي ،يعنې هغه څه چې اسلامي اخلاق له نورو جلا کوي يو هم اخلاقو سره ددين ټينګه او پياوړي اړيکه ده، همدا لامل دی چې دلغت پوهان په زياتره ځايونو کې اخلاق په دين سره تعبيروي او زيات شمېر مفسرين چې ددې ايت (وانک لعلی خلق عظيم) معنا کوي،نو ليکي چې(انک لعلی دين عظيم)،رسول الله (صَلّی اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلّم) څخه چا ددين په هکله پوښتنه وکړه،هغه ورته په ځواب کې وويل: ((الإسلام حسن الخلق)).(۴۰، ۳۲۴). اسلام ښه اخلاق دي

الهي او امر مسلمان پرغوره اخلاقو مکلفوي په اخرت کې دثواب لامل يې ګڼي داهمال او مخالفت په صورت کې دعذاب ور ، موږګورو چې دغوره اخلاقو ستر مبادي لکه (عدل،وفاء،صدق او امانت)او ورسره په څنګ کې د دغو مباديو تفرعات يو شرعي مکلفيت ګڼي چې مسلمان پرې ماموره شوی دی ،دغه معنا په دې حديث کې ښه ځرګنده شوې ده چې فرمايي: (انما بعثت لاتمم مکارم الاخلاق)

يعني: زما دبعثت اساسي موخه دغوره اخلاقو تکميلول دي.

دالله (جل جلاله) رسول پر غوره اخلاقو چلېدل دايمان دبشپړتيا يو لازمي شرط ګڼي او دغه غوښتنه موږ درسول الله (صَلّی اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلّم) په زيات شمېر احاديثو کې وينو چې دبېلګې په توګه لاندې يو احاديث ذکر کوو:

۱- رسول الله (صَلّی اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلّم) فرمايلي دي: **عُدِلَتْ شَهَادَةُ الزُّورِ بِالْإِشْرَاکِ بِاللَّهِ ثَلَاثَ مِرَارٍ)).۴۹۸، ۲۴.**

ددرواغو ګواهي دشرک سره برابره ده،درې ځل يې وفرمايل.

۲- مَنْ غَشَّنَا فَلَيْسَ مِنَّا)).۲۲، ۲۲۵.

چاچې موږ سره خيانت وکړ له موږ څخه نه دی.

۳- لَا يُؤْمِنُ أَحَدُكُمْ حَتَّى يُحِبّ لِأَخِيهِ مَا يُحِبُّ لِنَفْسِهِ))۱، ۲۱.

په تاسې کې يو هم کامل مؤمن نشي کېدی ترڅو چې کوم شی دځان لپاره خوښوي دبل لپاره يې خوښ نه کړي.

۵- انّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ وَاللَّهِ لَا يُؤْمِنُ وَاللَّهِ لَا يُؤْمِنُ وَاللَّهِ لَا يُؤْمِنُ قَالُوا وَمَا ذَاکَ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ

الْجَارُ لَا يَأْمَنُ جَارُهُ بَوَائِقَهُ قَالُوا يَا رَسُولَ اللّٰهِ وَمَا بَوَائِقُهُ قَالَ شَرُّهُ)).(۸۰، ۳۴).

رسول الله (صَلّی اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلّم) وفرمايل :په الله تعالی مې دې قسم وي مسلمان نه دی ،بيا وفرمايل مسلمان نه دی، بيا يې وفرمايل : مسلمان نه دی ،صحابه کرامو وفرمايل :داڅوک دی يا رسول الله (صَلّی اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلّم) ، وې فرمايل : هغه ګاونډي چې بل ګاونډي دهغه له ضرر څخه په امن نه وي

۶- قَالَ النّبِيُّ صلى الله عليه وسلم :((الْحَيَاءُ وَالإِيمَانُ قُرِنَا جَمِيعًا ، فَإِذَا رُفِعَ أَحَدُهُمَا رُفِعَ الآخَرُ))(۲۹ ، ۴۷).

((ايمان او حياء دواړه يوبل سره تړلي دي کله چې يو له منځه ځي بل هم ورسره له منځه ځي)).

۷- لِكُلِّ دِينٍ خُلُقٌ وَخُلُقُ الْإِسْلَامِ الْحَيَاءُ))(۳۱، ۳۸۸).

هر دين ځانګړی اخلاق لري او داسلام اخلاق حياء ده.

۸- مَا آمَنَ بِي مَنْ بَاتَ شَبْعَانًا وَجَارُهُ جَائِعٌ إِلَى جَنْبِهِ وَهُوَ يَعْلَمُ بِهِ)).(۳۱، ۳۱۴).

هغه څوک چې په خپله موړ ويده کېږي او دې ښه پوهيږي ترڅنګ يې ګاونډي وږې وي نو هغه په ما ايمان نه دی راوړی.

۹- مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيَقُلْ خَيْرًا أَوْ لِيَصْمُتْ وَمَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيُكْرِمْ جَارَهُ وَمَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيُكْرِمْ ضَيْفَهُ)).(۲۸، ۴۵۷).

((څوک چې په الله تعالی او اخرت ورځ ایمان لري نو دخېر خبرې دي وکړي یا دې چپ کېني او څوک چې پر الله او اخرت ورځ ایمان لري دګاونډي اکرام دې وکړي او څوک چې په الله تعالی اواخرت ایمان لري هغه دې دمېلمه عزت وکړي.

دا او دې ته ورته بې شمېره احادیث ثابتوي چې غوره اخلاق دایمان برخه او د ایمان غوښتنه ده، یعنې غوره اخلاق خپلول په اسلام کوم نفلي عمل نه ،بلکې فرض او لازمي دي. ۴۳:۹۲-۲۰۰)

۳- اسلام په عامه توګه ښو اخلاقو لوري ته بلنه ورکوي.

داسلام داخلاقي نظام له ځانګړتیاؤ یو هم عاموالی او تفصیل دی دعاموالي څخه هدف دادی چې اسلام دنېکو اخلاقو لورې ته عامه بلنه ورکوي او په عامه توګه له نواهیو او منکراتو څخه منعه کوي: لکه په لاندې ایتونو کې چې ورته اشاره شویده:

☎✀❑➚♍◙❑➔◗♦③ ⑧⬃⑩✍♦⌨⬃➔⬃♏♍ ⮚➔🔔◆❑
❑♌⧄◗ 🗐 ←♊❁○⇳❍❑🕮 "❻⬃♎ ⧅⮘☹⮝♍◙✍✀
⬁☠⬂♒◆☪⬀❹♦🖃⬆⬊◆❾ॐ♦③ ⌘♊⏲⬩➲⬊⓿⨀⌖♍◙✍✀
☙♍🔔☒🖎 ⌘♊⏲⬩➲⬊⓿⨀⌖♍◙✍✀ ❑♌⧄◗ 🗐
✍✡☪❹⧄⌨❿🖐 ✀☒❑←⑨♦⬉ ⮘♊⏲❁○🌢🌢*"⬃♍
⬀⮘⧄▩ ۵۳، ایت سورت بني اسرائیل.

ای محمده (صَلّی اللهُ عَلَيْهِ وَسَلّم) زما بندګانو ته ووایه چې تل ښه او غوره خبره وکړئ ، په رښتیا چې شیطان دهغوی په مینځ کې دښمنې اچوي ځکه چې شیطان دانسان ډانګ پیلې دښمن دی.

إِنّ اللّهَ يَأمُرُ بِالْعَدْلِ وَالإِحْسَانِ وَإِيتَاء ذِي الْقُرْبَى وَيَنْهَى عَنْ الْفَحْشَاء وَالْمُنكَرِ وَالْبَغْيِ يَعِظُكُمْ لَعَلّكُمْ تَذَكّرُونَ (النحل90)

الله تعالی دعدل ښېګڼې او خپلوی پالنې حکم کوي او له بدی،بې حیایې او زور ، ظلم ، څخه منع کوي هغه تاسې ته نصیحت کوي ترڅو تاسې درس واخلئ .

نبي کریم (صَلّى اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلّم) هم په عامه توګه ښو اخلاقو لوري ته بلنه کوي او فرمایې: (اتّقِ اللّه حَيْثُمَا كُنْتَ وَأَتْبِعْ السّيِّئَةَ الْحَسَنَةَ تَمْحُهَا وَخَالِقِ النّاسَ بِخُلُقٍ حَسَنٍ))٢٢:٢٦٢.

یعنې : هر چېرته چې اوسې له الله تعالی څخه وویرېږه ، له بدی څخه وروسته حتماً نیکې کوه ، ځکه نیکې بدي له منځه وړي او خلکو سره ښه سلوک کوه.

او دتفصیل مطلب دادی چې ښه اخلاق بشپړ تفصیل سره په اسلام کې بیان شوي دي، له فردي ژوند څخه نیولې،ترټولنیزواړیکو،اقتصادي چارو ،ترسیاسته اودنظام ترجوړونی پورې (دژوند په هره برخه کې ،اسلام دښو اخلاقو غوښتنه کوي)ترڅوخلک پوهـ شي چې ښه اخلاق کوم دي او بد کوم ؟ ښه اخلاق دژوندپه چارو کې عملي او له بدو اخلاقو څخه ځانونه وژغوری .٨٨:٤١.

۴- اسلام دبدو اخلاقو مرتکبینو ته جزاء ټاکلې ده

داسلام داخلاقي نظام بله ځانګړتیاداده چې څوک دکومې بد اخلاقۍ مرتکب شي دهغه له پاره یې یا دنیایي او یا اخروي جزا ټاکلې ده،نو ځکه خو اسلام

داخلاقوذكر دامر او نهي په صيغه ذكر كړى دى او له الهي اوامرو سرغړونه ،او دنواهيو ارتكاب يې دعذاب سبب ښودلى دى نو په حقيقت كې داديو قانون ښه غوره كوي نوبناء پر دې (داسلامي شريعت له اوامرو سرغړونه او دنواهيوارتكاب دجزا سبب ګرځي).دمثال په ډول اسلامي شريعت دبل چا حق په ناجايزه توګه خوړل منع كړي دي نو كه څوك په ناروا توګه دچا مال اخلي او ياغلا كوي دهغه لپاره يي جزا ټاكلى چي دهغه لاس بايد غوڅ شي ،لكه چې الله تعالى فرمايي:((وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا أَيْدِيَهُمَا جَزَاءً بِمَا كَسَبَا نَكَالًا مِنْ اللَّهِ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ))(المائدة38)

او غل كه نر وي كه ښځه ،ددواړولاسونه پرېكړئ،دهغو دخپلې كړنې بدله ده ،او دالله تعالى له لوري دعبرت وړ سزا دالله تعالى قدرت پر ټولو غالب دى او هغه دپوهې او حكمت څښتن دى.

همدا راز كه څوک دبل چا پورې تور تړي نو اسلامي شريعت دهغه لپاره اتيا درې جزا ټاكلې ده په دې شرط چې كوم ګواه او شاهد ونه لري الله تعالى فرمايي:

[illegible]

سورت النور۴-ايت

هغه څوک چې پاک لمنو ، ښځو او نارينه و پورې دزنا تور تړي بيا څلور تنه شاهدان رانه ولي نو ووهئ (دغه تور تړونكي) اتيا درې او تر مرګه دهغوى ګواهي مه قبلوئ او دغه تور تړونكي فاسقان دي.

په همدې توګه ځوک چې په ټولنه کې دزنا په وجه فساد خوروي او انساني نسل ته زيان رسوي ،جزاء يې داده چې (۱۰۰) درې ووهل شي الله(جل جلاله) په دى اړه داسې حکم کوي . ✂︎♒︎♏︎♋︎❽︎□︎✂︎☼︎♑︎⓿︎◆︎□︎➔︎
□︎◆︎✂︎♋︎♏︎♒︎❽︎□︎✂︎❄︎♓︎❼︎ ▫︎⬧︎♋︎♋︎♉︎✂︎⇳︎✂︎♓︎♋︎➔︎□︎✂︎☎︎
⌨︎⓽︎♑︎■︎🕒︎◆︎□︎ □︎✍︎⬈︎✍︎ ♋︎⌧︎☺︎⬋︎🙰︎⬃︎❁︎♑︎♓︎✌︎
✌︎♑︎♋︎☎︎⧫︎⬧︎□︎⬧︎♉︎⌧︎✂︎▫︎♋︎⧫︎□︎🖃︎☎︎ • سورت النور.

هغه ښځه او هغه سړى چې دزنا دعمل مرتکب شي هر يو له دواړو(۱۰۰) سل درې ووهئ.

له همدې کبله اسلامي شريعت ټول مسلمانان مکلف کړي چې په ټولنه کې درزيله اخلاقو مخنيوې وکړي او په دى هکله بايد جدي ګامونه پورته کړي ، دوبرې احساس ونه کړي او په دې اړه سستې غوره نه کړي.

که دوې ددغو بد اخلاقيو او فسادونو په مخنيوې کې چپ پاتې شي نو نه يوازې داچې په ټولنه کې به ناوړه او بد اخلاق خپاره شي بلکې دمفسدينو ترخنګ به صالحان او نيکو کاران به هم ورسره په عذاب کې ککړ شي،الله تعالى فرمايي : □︎◆︎✂︎♋︎✍︎□︎◗︎➔︎□︎✂︎☎︎ ▫︎♑︎☞︎⬀︎☪︎◆︎□︎☪︎ ⬧︎
✍︎➔︎🕒︎⬁︎⓿︎▫︎◆︎✖︎□︎ ✂︎♋︎✏︎⮝︎🕭︎♑︎⇦︎✖︎⧫︎ ⬅︎⬧︎🖬︎■︎☺︎⬅︎□︎✂︎☎︎
✌︎♑︎✡︎▤︎⬈︎☠︎⬀︎ ❀︎⬧︎🕭︎✏︎🕒︎○︎□︎☪︎☎︎ سورة الانفال،۲۵ ايت

له هغې فتنې څخه ځان وژغورئ چې دهغې ناوړه اغېزه به په ځانګړې توګه په هغو خلکو پورې محدوده پاتې نه شي چې ګناه يې کړې وي.

البته داسلام دغه اقدامات ددې لپاره دي تر څويوه داسې صالحه ټولنه رامنځ ته شي چې دعدل پر بنسټونو ولاړه وي،يو فرد پر بل تجاوز ونه کړي، دظلم او اخلاقي جرايمو مخنيوى وشي.۹۲:۴۱

دښو اخلاقو دخپلولو لارې چارې:

داسلام په دین کې دښو اخلاقودارزښت مقام او منزلت په اړه مو مخکې په تفصیل سره بحث وکړ،اوس دلته دا پوښتنه پیدا کېږي چې ښه اخلاق کسبي دي اوکه ذاتي صفات دی چې د هر مسلمان د پید ایښت سره سم پیدا شوي دي او د تغیر او تبدیل وړ نه دي؟ مونږ پورتنۍ پوښتنې ته په لاندې دوو ټکو کې ځوابوو.

۱. په عمومی توګه خو انسان تغیر قبلوونکی دی کولی شي چې ښه اخلاق ځان کې پیدا کړي او له بدو اخلاقو څخه ځان وژغوري ځکه اسلام مسلمانان دخو اخلاقو په خپلولو مکلف کړي دي که چېرته دا کار نا ممکن ؤ بیا مسلمانان پرې نه مکلف کېدل الله تعالی فرمایي:(•◆ ③⇖▤◆⌨&&⚮✂← ✂✍✎✦ ☼◆⊞▦⇲○✧✍ ◑⚮◆• ❐⇖ꝏ⇔➔⌂♑⌂✍) (۱: د البقرې سورت، آیت ۲۸۲).

د توان څخه پورته الله تعالی انسان پریوکار نه مکلفوي.

۲. دالله تعالی دځانګړې پېرزوونې پراساس ځینی انسانان دتولد سره سم دښو اخلاقو سره پېداکړی وي لکه رسول الله صلی الله علیه وسلم چې د عبد القیس د قبیلې مشر ته وویل: " يَا أَشَجُّ، إِنَّ فِيكَ خَصْلَتَيْنِ يُحِبُّهُمَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ: الْحِلْمَ وَالْأَنَاةَ " فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَنَا تَخَلَّقْتُهُمَا ، أَوْ جَبَلَنِي اللَّهُ عَلَيْهِمَا ؟ قَالَ: «بَلِ اللَّهُ جَبَلَكَ عَلَيْهِمَا» . قَالَ:

الْحَمْدُ لِلّهِ الّذِي جَبَلَنِي عَلَى خُلُقَيْنِ يُحِبُّهُمَا اللّهُ وَرَسُولُهُ. مسند احمد ،(۳۷، ۴۹۰).

ای اشجه په تا کې دوه خصلتونه دي چې د الله تعا لی او د هغه د رسول ډېر خوښ دي ، یو حلم او بل اناة دی(حلم دې ویل کېږي چې یو انسان دغصې پرمهال خپل ځان کنترول کړي، کولای شي له مقابل لوري خپل غچ واخلي خوصبر وکړي ، له انتقام اخستنی لاس په سر شي ،او له عجلې څخه کار وانخلي .او (اناة)په چارو له غور او فکر کولو څخه عبارت دی ، هغه څوک چې چارې په عجله نه ترسره کوي له بشپړې سنجیدګۍ څخه کار اخلي (اناة) بلل کېږي).هغه سړي وپوښتل:ای دالله تعالی رسوله (صَلّى اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلّم) نو موړو اخلاقو سره زه تولدشوی یم او که ما کسب کړي دي ؟نبی صلی الله علیه وسلم ورته وفرمایل:

الله تعالی نو موړي اخلاق ستادتولد سره سم ،تا کې پیدا کړي دي.

نوپر دې اساس ویلای شو چې په عامه توګه غوره اخلاق کسبي دي او کېدی شي چې دځینو اسبابو او وسایلو په کارونې سره چې وروسته به ترې یادونه وشي یو انسان دښو اخلاقو څخه برخمن شي،اولږخلک داسې دي چې الله تعالی دخپلو پېرزونو پراساس،دښو اخلاقو سره تولد کړي وي ،نوانسان ته په کار دي چې هغه وسایل او اسباب وپېژني چې انسان پرې دښواخلاقو څښتن ګرځي چې ددغو وسایلو څخه ځینې په لاندې ډول ذکر کېږي:

۱- د ښو او بدو اخلاقو پېژندل:

مسلمان باید ښه او بد اخلاق و پېژني ځکه تر هغه پوری چې د ښو او بدو اخلاقو تو پیر ونه شي کولی په ښو اخلاقو موصوفیدل او د بدو اخلاقو څخه ځان ساتل ورته ګران دی.

۲- د ښو اخلاقو په ګټو او د بدو اخلاقو په زیانونو پوهېدل:

تر څو پو ري چې مسلمان ته د ښوا خلاقو ګټې او د بدو اخلاقو زيانونه څرګند نه وي په ښو اخلاقو سمبا لېدل او د بدو اخلاقو څخه ځان ساتل ورته سخت وي.

۳- د نېکو ملګرو ملګرتيا:ملګرتيا،(اړيکې او ارتباطات) دانسان پر اخلاقو مثبتې اومنفي اغېزې لري که انسان دايمان داره اودښو خلکو سره ارتباط ولري نوښه انسان به ورڅخه جوړشي او که بې ايمانه او بد اخلاقو خلکو سره ارتباط ولري نو بې ايمانه او بد اخلاقه انسان به ورڅخه جوړ شي، البته ملګرى يوا ځې انسان نه ، بلکې دزده کړې ځايونه،کتاب ، مجله ، اخبار، راديو تلويزون ،تفريح ځايونه،او داسې نور هغه اسباب او وسايل چې انسان ورسره شپه او ورځ سرو کار لري دانسان په اخلاقو ښې او بدې اغېزې لري. نو ځکه رسول الله صَلّى اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلّمَ خپل امت متوجه کوي او فرمايي :((الرّجُلُ عَلَى دِينِ خَلِيلِهِ فَلْيَنْظُرْ أَحَدُكُمْ مَنْ يُخَالِلُ))(۲۳، ۴۵۹).

هر تن د خپل ملګري په دين وي نو خپل ملګري ته دې و ګوري چې په کوم دين دى.

انس بن مالک(رضي الله تعالى عنه) روايت کوي چې رسول الله (صَلّى اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلّم) فرمايې : (إياک وقرين السوء فإنک به تعرف)(۴۰، ۲۳۵).

له بد ملګري نه ځان وساته ځکه ته دهمدې ملګري په وسيله پېژندل کېږې

ددې حديث مقصددادى چې له بدو دوستانو څخه ځان ساته او دهغوي مجالسو ته مه ورځه.

رسول الله (صَلّی اللهُ عَلَیْهِ وَسَلّم) دنېک ملګري او بدملګري انظور په ډېرو ښوالفاظو سره بيان کړېدی رسول الله (صَلّی اللهُ عَلَیْهِ وَسَلّم) فرمايي:((**مَثَلُ الْجَلِيسِ الصّالِحِ وَالْجَلِيسِ السّوْءِ كَمَثَلِ صَاحِبِ الْمِسْكِ وَكِيرِ الْحَدّادِ لَا يَعْدَمُكَ مِنْ صَاحِبِ الْمِسْكِ إِمّا تَشْتَرِيهِ أَوْ تَجِدُ رِيحَهُ وَكِيرُ الْحَدّادِ يُحْرِقُ بَدَنَكَ أَوْ ثَوْبَكَ أَوْ تَجِدُ مِنْهُ رِيحًا خَبِيثَةً.** (۱۸، ۲۸۷).

دښه ملګري او بد ملګري مثال داسې دی لکه دمشکو څښتن او داهنګربنئ که دمشکو څښتن سره کېنی نودهغه څخه به حتمایوه ګټه درورسيږي يا به مشک په پيسو ترې واخلې اوکه نه نو ښکلې بوې به ترې درشي،د پښت بنی څخه به يا ستابدن وسوزي او ياجامې او يا به ترې خراب بوی درشي.

۴- فاسده ټولنه کې له ژوند کولو څخه ځان ساتل:

نېکو او فاسدو ټولنو کې سکونت کول مستقيماً د اشخاصو پر اخلاقو ژوری اغيزې لري په حديث شريف کې راغلي چې يو سړي سل تنه وژلي ؤ بالاخره يو عالم ته د تو بې کولو په نبت ورغلو عالم ورته وويل چې ستا توبه قبلېږي خو فلانی سيمې کې هستوګنه غوره کړه او په خپله منطقه کې سکونت پرېږده ځکه ستا سې سيمه بده سيمه ده(۱۲:۴۴).

۵- د نېک سړي پرنصيحت عمل کول:

انسان خپل عيبونه نه ويني خو نورو اشخاصو ته يې عيبونه په ډاګه څرګندېږي که چېرې يو څوک تاته لړم په ګوته کړې چې ستا په جامو کې پټ دی د هغه ددې کار مننه او قدر داني کوې همدارنګه څوک چې تاته ستا بد اخلاق په ګوته کوي د هغه هم مننه وکړه دا ځکه چې د لړم چېچلو څخه د بدو اخلاقو زيانونه

زيات دي همدا وجه ده چې عمر رضی الله عنه دهغه چاپه هکله چې عيوب يې ورته په ګوته کوي فرمايي ((رَحِمَ اللّهُ مَنْ أَهْدَى إِلَيّ عُيُوبِي.))(٩: ٢٣).
الله تعالی د په هغه شخص رحم وکړي چې زما عيبونه ما ته په ګوته کوي.
۲- ﭘرښو اخلاقو دانسان روزنه:
په ښو اخلاقو دانسان روزنه له يو انسان نه دښو اخلاقو څښتن جوړوي ځکه چې ډېر کم انسانان فطرتاً دښو اخلاقو سره تولد شوي وي دپوره عقل څښتن وي دتعليم او تربي پرته عالم روزل شوي وی له تاديب ورکولو پرته دادب څښتن وي لکه عيسي عليه السلام ،محمدرسول الله (صلی الله عليه واله وسلم)او داسې نور انبياء عليهم الصلوة والسلام.
يعنې عادي انسان دخېر او شر دقبلونې قابليت او استعداد لري که چېرې په کورنۍ ،ټولنه ، مکتب ، پوهنتون ، او نورو تربيت ځايونو کې په ښو اخلاقو وروزل شي ، دښو او نېکو خلکو پسې روان شي په نېکو مجالسو کې برخه واخلي نود ښو اخلاقو او نېکو خويونو څښتن کېږي او که دبدو خويونو تربيت ورکړل شي او له هر لورې پرې دبداخلاقيو جالونه خپاره شوي وي په کور ،مکتب ، دلوبو په ميدانونو دزده کړې په ځايونو ، تفريح ګاو او نورو کې دبداخلاقو خلکو سره په تماس کې وي طبعي ده چې بداخلاق کسبوي اود بدو خويونو څښتن ګرځي.
رسول الله (صَلّى اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلّم) دې موضوع ته په اشاره کولو سره فرمايي:
((مَا مِنْ مَوْلُود إِلّا يُولَدُ عَلَى الْفِطْرَةِ فَأَبَوَاهُ يُهَوِّدَانِهِ أَوْ يُنَصِّرَانِهِ أَوْ يُمَجِّسَانِهِ)) (١٩، ١٤٣).

هرطفل او ماشوم په پاک او سپېڅلې فطرت تولد کېږي يقيناً مور اوپلار دې چې له هغه نه يهودي ، نصراني او يا مجوسي جوړوي.

نو کوچنی له کوچنيوالي له هغه چا څخه تاثير اخلي چې ورسره اوسېږي ، لکه مور اوپلار ورونه او خوېندې اود کورنې نور غړي که يوه کورنې کاملاً دښو اخلاقو او دنېکې تربيې څخه برخورداره وي ، نو کوچني ته مستقيماً دهغوي اخلاق او خويونه انتقالېږي ، او کوچنې په ښو اخلاقو روزل کېږي او که يوه کورنۍ فاسده او بداخلاقه وي ، د ادب او نيکو خويونو درلودونکي نه وي ، نو کوچنې په هماغه اندازه بدخويه او بداخلاقه رالوېږي البته ډېر ځله يو کوچنې په يوه نېکه کورنې کې رالوی شوي خو په مکتب ،لېسه ، او پوهنتون کې دمفسدينو ، بداخلاقو خلکوسره ملګری شي له سمې لارې يې واړوي اود هغوی په څېر يو مفسد او بداخلاقه انسان ترې جوړ شي او دغسې ګمراه شي لکه دوي چې ګمراهان دي.

۷- نېک اعمال او عبادات ترسره کول:

علم له عمل پرته هېڅ ګټه نه لري همدارنګه ښه اخلاق پېژندل ترهغې يو انسان ته فايده نه شي رسولاي ترڅو چې په عملي ډګرکې دهغه په کړو وړو کې راڅرګند نه شي الله(جل جلاله) فرمايي ((قدافلح من زکاها)) (يقيناً هغه څوک کامياب دی چې دنفس تزکيه يې وکړه)

نو د الله تعالی عبادت او بندګي کول انسان دښو اخلاقو لوري ته سوقوي، څومره اندازه چې انسان دالله تعالی عبادت کوي دهغه ذکرکوي په هماغه اندازه دانسان اخلاق سپېڅلي کېږي، دلمانځه،زکات، روژې او حج په هکله به وروسته په تفصيل سره يادونه وشي چې دانسان پر اخلاقو مستقيما اغېز لري، او له بدو چارو يې منعه کوي

۸- ښه اخلاق خپل عادت جوړول:

که څوک غواړي چي دښو اخلاقو څښتن شي نو په کار دي چي دښو اخلاقو سره ځان عادت اوبيابيا يې عملي کړي ترڅودده په طبيعت کي پاخه شي لکه په يوحديث کي ورته اشاره شوېده ((انما العلم بالتعلم والحلم بالتحلم)) (۳۲، ۴۷).

يعنې علم په زده کړه اونرمي په نرمي کولو زده کېږي.

۹- دخپل ژوندلپاره دنېکو اشخاصو ژوند دنمونې په توګه ټاکل

درسول الله (صَلّى اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلّم) ژوند دمؤمن مسلمان لپاره تر ټولو ښه نمونه ده چې دهغه داخلاقو پسې روان شي او پخپل ژوند کې عملي جامه ور واغوندي ځکه رسول الله (صَلّى اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلّم) دپوره او کاملو اخلاقو څښتن ؤ، الله (جل جلاله) دهغه په صفت کې فرمايې :(,,,,,,,,,,, ,,,,,,,, ,,,,,,, ,,,,,,,, ,,,–القلم۴ ، ايت

يعنې بې شکه ته دلوړو اخلاقو مرتبه لري.

رسول الله (صَلّى اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلّم) هغه هستي ده چې الله (جل جلاله) خپلو بنده ګانو ته دهغه پسې داقتداء کولو لارښوونه کوي او فرمايي: (,,,,,,,, ,,,,, ,,,,,, و ,,,,,,, ,,,,,, ,,,,,,,,,, ,,,,,,,,, ,,,,,, ,,,,, ,,,,,,,,,, ,,,,,, ,,,,,,,,,,,,, ,,,,,,,,,, ,,,,,,,, ,,,,,, ,,,,,,,, ,,,,) الاحزاب–۲۱

يقينا ستاسې لپاره درسول الله (صَلّى اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلّم) په ژوند کې غوره نمونه اونيکه اقتداده په ځانګړي توګه دهغه چالپاره چي الله (جل جلاله)يادوي.

دمسلمان بنده لپاره درسول الله (جل جلاله) ژوند تر ټولو ښه نمونه او قدوه ده درسول الله (جل جلاله) ژوند دهغه په سيرت کې ډېر په تفصيل او وضاحت

سره رانقل شوی نود رسول الله (جل جلاله) د سیرت مطالعه ، دهغه شخصیت په ذهن کې راوستل ، دمسلمان په ژوند کې دهغه دښو اخلاقو دکسبولو لپاره تر ټولو مهمه لاره ده همداراز دصحابه کرامو سیرت او ژوند تاریخ دنېکو او ښو اخلاقو نه ډک دی نودهغوي دژوند مطالعه هم دانسان داخلاقو په تغیر کې خاص تاثیر لري اود ښو اخلاقو څښتن کېدای شي.

۱۰- د هر ښه کار اونېک خوي په ترسره کولو حرص درلودل:

هر نېک عمل که څه هم ډېر کم وي باید سپک ونه ګڼل شي ابوذر(رضي الله تعالی عنه) فرمايي:ماته رسول الله (صَلّى اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلّم) وفرمایل:

((لَا تَحْقِرَنَّ مِنْ الْمَعْرُوفِ شَيْئًا وَلَوْ أَنْ تَلْقَى أَخَاكَ بِوَجْهٍ طَلْقٍ))(۲۳، ۲۹).

((هيڅ يو نېک عمل سپک مه ګڼه دا هم نېکي ده چې دخپل مسلمان ورور سره په پراخه تندې مخامخ شي.

څکه ډېر وړوکې عمل چې اخلاص په کې وي انسان لوړو پوړونو ته رسوي.

داسلام داساسي ارکانو سره داخلاقو تړاؤ :

داسلام له اساسي ارکانو څخه هدف هغه عبادات دي دالله تعالی لخوا پرمسلمانانو فرض شوي دي اود اسلام ددین دبناؤ په نامه يادېږي ،دغه عبادات بې مفهومه او وچ حرکات نه دي چې يوازې دانسان رابطه دهغه پتهو او

غيبي شيانو سره وتړي چې په سترګو نه ليدل کېږي ، او نه اسلام انسانان په بې مفهومه او عبثو کارونو ګماري ، بلکې ټول هغه فرايض چې اسلام په خپلو پيروانو لازم کړيدي په حقيقت کې هغه تمرينونه دي چې انسان ته دنورو انسانانو په وړاندې دښه اخلاقو او نيک برخود ارزښتونه ورپېژني داسې تربيت او روزنه ورکوي چې دژوند په مختلفو شرايطو او ظروفو کې همدغه اخلاقي ارزښتونو ته پابند واوسي په عملي ژوند کې ددې مثال داسې دی لکه يو څوک چې دبدني تمرينونو په اداء کولو سره جسمي سلامتيا ساتي دغسې په مسلمان بنده ددغو فرايضو او عباداتو په ترسره کولو سره خپله معنوي او اخلاقي سلامتيا ساتي.

١- لمونځ او اخلاق:

الله (جل جلاله) چې خپلو بنده ګانو دلمانځه امر کوي ورسره په خوا کې هغو حکمتونو او اثراتو ته هم اشاره کوي چې دلمانځه داداء کولو په ترڅ کې رامنځته کېږي الله (جل جلاله) فرمايي:

·♍♐♋ ☎ ■□▤❑■◘○◷♑♎♏♐ ♋♌♍♎♏❑♓◆❒
⬗⬀◆⬉ ▤❻⬧⬥⬀☪⬧✍ ■□▤❑■◘○◷♑♎♏♐
▩❷⬧▤☪⬅☺⬂♑♎♏♐◆❒ ♎↗✎♏♐⧫⌖⇔⬧☒▤▥⬂♑♎♏♐
▤

او لمونځګ قايم کړه په باوري أول لمونځګ له فحشاء او ناوړو چاروځګڅه منع کوي له بدو اخلاقو څخه ځان ساتنه اود نېکو اخلاقو ښتن کېدل دلمانځه داثراتو نتيجه ده .. که څوک يوازې دلمانځه ظاهري حرکات ترسره کړي خو په عملي ژوند کې له هيڅ ډول بد اخلاقيو څخه مخ نه ګرځوي دپاکو او سپېڅلو خويونو خاوند نه شي نو ددغسې بې مفهومه حرکاتو هيڅ فايده نشته، اونه

دالله (جل جلاله) وړاندې دقبلېدو وړ ګڼل کېږي رسول الله (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّم) دغه مطلب په يو حديث قدسي کې په ډېرو واضحه توګه بيان کړېدی چې الله (جل جلاله) فرمايي:.

يقول الله تعالی:((**إنما أتقبل الصلاة ممن تواضع لعظمتي، ولم يتكبر على خلقي، وقطع نهاره بذكري ولم يبت مصرا على خطيئته، يطعم الجائع، ويؤوي الغريب، ويرحم الصغير، ويوقر الكبير))(٣٩، ٣٦٤).**

يقينا دهغه چا لمونځ قبلوم چې زما دلويوالي په وړاندې تواضع او عاجزي وکړي ، زما مخلوق ته دضرر رسونې او ظلم لاس اوږد نه کړي ، ورځ زما په ياد او ذکر کې تېره کړي ،په خپله خطاء باندې دوام نه کوي ،وږي ته خوراک ورکوي، مسافر ته پناورکوي ،پر کوچنيانو مهربان،اودمشرانو احترام کونکې وي.

٢-زکات او اخلاق:

په همدې درجه کې زکات هم قرار لري ځکه زکات يوازې او يوازې ټکس او مالي ورکړه نه ده ، چې يوه اندازه دمالدارو له جېبونو څخه راووځي اودفقيرانو جېبونوته لاړ شي ، بلکې اسلام غواړي چې په دې ذريعه ښه اخلاق عاطفه ، مهرباني او همدردي دټولنې په افرادو کې را پيدا کړي.

الله تعالی دې موضوع ته په اشاره کولو سره فرمايي:

☪◻⬧🔔⌧⑨❁🕒 ⬀☠⚐●⚐⌨🕒◆❑⬂✍❑🕮 ⇧♊⚐✍ ⬉⓿➔✿
☠✍✍❸⚐✍✍♦❽➔✍◆❑ ⬀☠➔♎⬉❷⚐♎♑⬧➲➔✍
☎ ⬀☠⚐♑⬂⓿■🗔♦⬊ ⇗♏✍❁🕒◆❑ ✍□✍✍🗏

التوبة(١٠٣)ايت.

اى پېغمبره ! ته دهغوى له مالونو څخه دصدقې په اخېستلو سره هغوى پاک کړه (اود نيکى په لاره کې) هغوى وهڅوه اود هغوى په حق کې درحمت دعا وکړه.
په دې اساس اسلام غواړي چې دزكات په ذريعه له يوې خوا انساني نفس څخه دمال پرستى او حرص مادي له منځه يوسي او له بلې خوا كينه بغض او دښمني ختمه کړي او په نتيجه کې په ټولنه کې اخلاقي او معنوي مستوا لوړو پوړو ته ورسوي ، چې دغه دزكات له اساسي اهدافوڅخه دي،له همدې کبله زموږ سترلارښود محمدمصطفى دصدقې مفهوم چې يو مسلمان يې په ادا كولو مكلف کړى داسې بيان کړيدى.
((تَبسُّمُکَ فِي وَجْهِ أَخِيکَ لَکَ صَدَقَةٌ وَأَمْرُکَ بِالْمَعْرُوفِ وَنَهْيُکَ عَنْ الْمُنْکَرِ صَدَقَةٌ وَإِرْشَادُکَ الرَّجُلَ فِي أَرْضِ الضَّلَالِ لَکَ صَدَقَةٌ وَبَصَرُکَ لِلرَّجُلِ الرَّدِيءِ الْبَصَرِ لَکَ صَدَقَةٌ وَإِمَاطَتُکَ الْحَجَرَ وَالشَّوْکَةَ وَالْعَظْمَ عَنْ الطَّرِيقِ لَکَ صَدَقَةٌ وَإِفْرَاغُکَ مِنْ دَلْوِکَ فِي دَلْوِ أَخِيکَ لَکَ صَدَقَةٌ))(٢٦، ٢١٣).
په ورين تندي دمسلمان ورور سره ستا مخامخ كېدل ستا لپاره صدقه ده ،په نيكيو امر او له بديو منع كول ستالپاره صدقه ده ،لار وركو ته لارښوونه ستا لپاره صدقه ده ،ړندو ته لارښودنه ،صدقه ده ،له لارې څخه دضرري شيانو لكه اغزي او هډوكي .... لرې كول ستا لپاره صدقه ده، له خپل لوښي نه دبل په لوښي کې يو څه اچول ستا لپاره صدقه ده.

٣- روژه او اخلاق:

همداراز روژه ددې لپاره نه ده فرض شوې چې انسان له خوراک او څښاک څخه منع کړي، بلکې روژه په انسان باندې دصبر ، استقامت ، ثبات ، همدردئ دزړه سوې او له شهوت څخه دخلاصولو په خاطر فرض ګرځول شوېده ترڅو انسان له ګناهونو څخه ځان وساتي دالله (جل جلاله) په اطاعت ، سختیو ، کړاونو ، لوږې ، تندې باندې په صبر کولو وروزي له هوا پرستې ، نفس پرستې ، دروغو ، خیانت ، غیبت او هرډول بداخلاقیو څخه دځان ساتنې درس ورکړي ، رسول الله دې موضوع ته خپل امت داسې متوجه کوي: عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ

قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلّمَ مَنْ لَمْ يَدَعْ قَوْلَ الزُّورِ وَالْعَمَلَ بِهِ فَلَيْسَ لِلّٰهِ حَاجَةٌ فِي أَنْ يَدَعَ طَعَامَهُ وَشَرَابَهُ)) (۲۰، ۴۷۲).

له ابوهریره (رضي الله تعالى عنه) څخه روایت دی چې رسول الله (صَلّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلّم) فرمایلي دي:کوم روژه دار چې دروغ ویل او پرې عمل کول پرینږدي نو الله تعالى ددغه (روژه دار) یواځې خوراک او څښاک پرېښودو ته اړتیا نه لري .

په بل حدیث کې په دې اړه رسول الله (صَلّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلّم) داسې لارښوونه کوي:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ، قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صلى الله عليه وسلم : لَيْسَ الصِّيَامُ مِنَ الأَكْلِ وَالشُّرْبِ إِنَّمَا الصِّيَامُ مِنَ اللَّغْوِ وَالرَّفَثِ ، فَإِنْ سَابَّكَ أَحَدٌ ، وَجَهِلَ عَلَيْكَ فَقُلْ : إِنِّي صَائِمٌ))(۳۰، ۴۷۲).

روژه یوازې له خوراک او څښاک څخه له بندېدو عبارت نه ده ،بلکې په حقیقت کې روژه له بې هوده خبرو او بې حیاکارونو څخه دځان ژغورنې عبارت ده ،نو که تاته ځوک ښکنځلی وکړي او یا دجهالت په وجه پرتا کوم تجاوز وکړي نو ته ورته ووایه چې زه روژه یم.(دغچ اخېستو هڅه مه کوه)

۴- حج او اخلاق:

دحج په رابطه باید داسې ګمان ونه شي چې دا ګویا دمقدسو ځایونو په لورې یو سفر دی او په عملي ژوندانه کې کومه فایده نه لري اونه داخلاقو په تزکیه کې کوم خاص رول لري ، دا ډول برداشت دحج په رابطه لویه خطا ده اود حج ددې عظیم الشانه فریضې سره هیڅ ډول توافق نه لري.

حج په حقیقت کې دزیاتو ښو اخلاقو تولیدوونکی دی په انسان کې بشپړ تغیر راولي له منکراتو څخه انسان منعه کوي په دې اړه الله تعالی داسې فرمایي: **الْحَجُّ أَشْهُرٌ مَعْلُومَاتٌ فَمَنْ فَرَضَ فِيهِنَّ الْحَجَّ فَلَا رَفَثَ وَلَا فُسُوقَ وَلَا جِدَالَ فِي الْحَجِّ وَمَا تَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ يَعْلَمْهُ اللَّهُ وَتَزَوَّدُوا فَإِنَّ خَيْرَ الزَّادِ التَّقْوَى وَاتَّقُونِي يَاأُولِي الْأَلْبَابِ** (البقرة197)

دحج میاشتې ټولو ته ځرګندې دي ځوک چې په دې ټاکلو میاشتو کې دحج نیت وکړي هغه باید په دې خبراوسې چې دحج په دوران کې له هغه څخه شهواني عمل څه ناوړه فعل څه جنګ جګړه صادره نه شي ، او تاسې چې څه نیک عمل کوي الله (جل جلاله) پرې پوهیږي دحج دسفر لپاره دلارې توښه درسره واخلي او تر هر څه ښه دلارې توښه پرهیزګاري ده ای هوښیارانو زما له نافرمانۍ څخه ډډه وکړي.

که پورتنيو اياتونو او مبارکو احاديثو ته نظر وکړو نو په ډېر صراحت او وضاحت سره ترې دا درس اخېستل کېږي چې د اسلام دغه اساسي ارکان کوم بې فايدې کارونه نه دي چې اسلام پرې انسانان مکلف دي بلکې په ضمن کې د داسې فايدو اثراتو ګټو درلودونکي دي چې نه يوازې دا چې انسانانو ته يې دافرادو په لحاظ فايده رسيږي بلکې ټولنې ته د زيات شمېر ګټو درلودونکي دي.

ځکه دغه عبادات د اخلاقي ارزښتونو سره ټينګه رابطه لري او اخلاق د انسان څخه هغه مطلوب عمل دي چې د ژوند ټولې چارې ورپورې تړلي دي.(۴۲،۱-۴).

دلومړي فصل دمراجعوفهرست

١-قرآنكريم
٢-ابن حبان: محمد بن حبان بن احمد ابو حاتم، كال ١٩٠٦م، صحيح ابن حبان بترتيب ابن بلبان،لومړى ټوک،طبعه: مؤسسة الرساله.
٣-ابن القيم : شمس الدين ابي عبدالله، كال: ١٤٣٠ هـ - ٢٠٠٩ م، المجموع القيم من كلام ابن القيم ،لومړى ټوک، طبعه: دارطيب للنشر والتوزيع –الرياض- السعودية.
۴-ابن كثير: اسمعيل بن عمر، تفسير القرآن العظيم،څلورم ټوک، طبعه: دارالسلام - الرياض - السعوديه.
۵-ابن منظور: محمد بن مكرم، لسان العرب،لومړى ټوک،طبعه: داراحياء التراث العربي – بيروت –لبنان.
۶-الباني: محمد ناصرالدين بن نوح، صحيح الادب المفرد ،طبعه: دارالصدق.
٧-البيهقى : ابو بكر . السنن الكبرى، كال ١۴٢٢هـ ق ،دولسم ټوک. طبعه مكتبه الرشد للنشر والتوزيع- الرياض –السعوديه.
٨-الترمذي : محمد بن عيسى، جامع الترمذي،دويم ټوک طبعه: مكتبة حقانية پېښور- پاكستان.
٩-الدارمي: ابو محمدعبدالله بن عبدالرحمن، سنن الدارمي، دويم ټوک، طبعه: وزارة الاوقاف المصريه.
١٠-زيدان:عبدالكريم، كال: ١٩٧۵ م، اصول الدعوة،طبعه:مؤسسه الرساله.
١١-سمرقندي: ابو الليث نصربن محمدبن ابراهيم، بستان العارفين طبعه: مكتبة الكتاب والسنة.
١٢-العبيد: عبدالرحمن بن عبدالكريم، كال: ١۴٠۵ هـ- ١٩٨۴م، اصول المنهج الاسلامي،طبعه: مطابع الفرزدق التجاريه –الرياض –السعوديه.
١٣-الغزالي: محمد بن محمد بن احمد ، احياء علوم الدين،طبعه: دارالفكر- بيروت –لبنان.
١۴-ملا على قاري،مرقاة المفاتيح شرح مشكاة المصابيح،اتم ټوک طبعه: مكتبه رشيديه – بلوچستان –پاكستان.
١۵-النووي: يحيى بن شرف، شرح الاربعين للنووي،طبعه: دارالكتاب العربي.

۱۶-النیسابوري: مسلم بن حجاج ابوالحسین، کال: ۱۳۴۹هـ ش ،الجامع الصحيح،دويم ټوک طبعه:خيبر ګروپ اف کمپنیز پېښور، پاکستان.
۱۷-وجدي:محمد فريد ،دائرة معارف القرن العشرين،دریيم ټوک طبعه: دارالفكر – بيروت – لبنان.
۱۸- البخاري ، محمد بن اسماعيل صحيح البخارى بن مغيره،۱ټوک ،طبعه بيروت دار بن كثير اليمامة
۱۹ - البخاري ، محمد بن اسماعيل صحيح البخارى بن مغيره،۵ټوک ،طبعه بيروت دار بن كثير اليمامة
۲۰- البخاري ، محمد بن اسماعيل صحيح البخارى بن مغيره،۲ټوک ،طبعه بيروت دار بن كثير اليمامة
۲۱- البخاري ، محمد بن اسماعيل صحيح البخارى بن مغيره،۷ټوک ،طبعه بيروت دار بن كثير اليمامة
۲۲- النيسابوري ، أبو الحسين مسلم بن الحجاج بن مسلم القشيري ، صحيح مسلم ،۱ټوک، دار الجيل بيروت
۲۳- النيسابوري ، أبو الحسين مسلم بن الحجاج بن مسلم القشيري ، صحيح مسلم ،۱۲ټوک، دار الجيل بيروت
۲۴- السجستاني ، سليمان بن الأشعث أبو داود الأزدي، سنن أبي داود ،۹ټوک ،طبعه،دار الفكر
۲۵- السجستاني ، سليمان بن الأشعث أبو داود الأزدي، سنن أبي داود ،۱۳ټوک ،طبعه،دار الفكر
۲۶- الترمذي : محمد بن عيسى، سنن الترمذي ،۷ ټوک ،طبعه،بيروت :داراحياء التراث العربي
۲۷- البيهقي،ابوبكر، سنن الكبرى ،۱۰ټوک ،مكتبة الرشدللنشر والتوزيع، الرياض السعودية
۲۸- الاصبحي، مالک بن انس بن مالک بن عامر المدني ،موطا الامام مالک،۵ټوک،مصر داراحياءالتراث العربي.
۲۹- النيسابوري محمد بن عبد الله ابو عبدالله الحاكم ،المستدرک على الصحيحين ،۱ج،بيروت دارالكتب العلمية

٣٠- النيسابوري ، أبو عبد الله الحاكم محمد بن عبد الله بن محمد بن حمدويه بن نُعيم بن الحكم ،المستدرک علی الصحيحين ،٢ټوک، دار الكتب العلمية - بيروت
٣١- الطبراني ،ابوالقاسم سليمان بن احمد بن ايوب ،المعجم الكبير،١ټوک ،طبعه القاهرة دارالحرمين.
٣٢- الطبراني ،ابوالقاسم سليمان بن احمد بن ايوب ،المعجم الكبير،٣ټوک طبعه القاهرة دارالحرمين.
٣٣- الطبراني ،ابوالقاسم سليمان بن احمد بن ايوب ،المعجم الكبير،٧ټوک طبعه القاهرة دارالحرمين.
٣٤- الشيباني، ابو عبدالله احمد بن محمد بن حنبل ،مسنداحمدبن حنبل ،١٢ ټوک ،طبعه بيروت
٣٥- الشيباني، ابو عبدالله احمد بن محمد بن حنبل ،مسنداحمدبن حنبل ،١٨ ټوک ،طبعه بيروت
٣٦- الشيباني، ابو عبدالله احمد بن محمد بن حنبل ،مسنداحمدبن حنبل ،١٩ ټوک ،طبعه بيروت
٣٧- الشيباني، ابو عبدالله احمد بن محمد بن حنبل ،مسنداحمدبن حنبل ،٣٩ ټوک ،طبعه بيروت
٣٨- ابن حبان: محمد بن حبان بن احمد ابو حاتم، كال ١٩٠٢م ،صحيح ابن حبان بترتيب ابن بلبان،٤ ټوک ،طبعه: مؤسسة الرساله.
٣٩- القادري، علاء الدين علي بن حسام الدين ابن قاضي خان، كنز العمال في سنن الأقوال والأفعال،١ټوک طبعه: مؤسسة الرسالة
٤٠- القادري، علاء الدين علي بن حسام الدين ابن قاضي خان، كنز العمال في سنن الأقوال والأفعال،٢ټوک طبعه: مؤسسة الرسالة
٤١- زيدان ،دکتور عبد الكريم ، اصول الدعوة، چاپ مؤسسة الرسالة.
٤٢- الغزالی،محمد ، خلق المسلم ،دارنهضة مصر
٤٣- الجليل، دکتورمحمد السيد ،خصائص الاخلاق فی الاسلام،رؤيةمقارنة مع الفلسفات الوضعية.
٤٤- الأصفهانی: الراغب،المفردات فی غريب القرآن ، طبعه، المكتبة التوفيقية بيروت

دوهم فصل

داسلامي معتقداتو په وړاندې آداب او اخلاق

۱- دالله تعالی په وړاندې آداب او اخلاق
۲- دقرانکریم په وړاندې اداب او اخلاق
۳- دمحمد رسول الله (صَلّی اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلّم) په وړاندې اداب او اخلاق
۴- صحابه کرامو په وړاندې اداب او اخلاق
۵- دعلماء کرامو په وړاندې آداب او اخلاق
۶- داستاذانو په وړاندې اداب او اخلاق

۱- داسلامی معتقداتو په وړاندې آداب او اخلاق:

په تېرفصل کې موداسلام په دین کې داخلاقوله ارزښت ، حکمتونواو ځانګړتیاؤ څخه په تفصیل سره یادونه وکړه په دې فصل کې به داسلامي معتقداتو ،(الله تعالی ، قرانکریم، محمدرسول الله (صَلّی اللّهُ عَلَیْهِ وَسَلّم) ،صحابه کرامو ، علماؤاو په اخر کې داستاذانو په وړاندې ادابواو اخلاقو څخه بحث کېږي.

۱- الله تعالی په وړاندې آداب او اخلاق:

د الله تعالی سره ځېنې مهم آداب او اخلاق په لاندې ډول بیانوو:

۱- د الله تعالی پرنعمتونو شکر کول:

الله تعا لی انسان ته د خپلو ورکړل شوو نعمتونو په هکله داسې فرمایلي دي(❑◆✋♦𝒜 ✉☜☐☠↗▤ ✋♓☜♊ ✡❑☜➔⬀☺◩❑⌨ ◘♦☺☜♊⌘ ✂𝒜★)(۱: د النحل سورت، آیت ۵۳).

تاسی سره چې هر نعمت دی هغه الله تعالی در کړې دی.

او بل ځای فرمايي:❑◆◑☜♌ ✍♦➔↖⑨❻❑✂☎

✡☜➔⬀☺◩✱❁❃ ✂𝒜★ ♦♦ ✋⬆♦⬂◷⬆❑♎◩𝒜✎ ...

⇧✍☒☒⇦) (۱: د ابراهیم سورت، آیت ۳۴). که چېرې د الله تعالی نعمتونه وشمېرئ نو شمېرلې به يې نشئ.

کله چې یو انسان د الله تعالی بې شمېره نعمتونو ته ځیر شي چې څومره پېرزوینې یې پرې کړې دي ، نو د سالم عقل غوښتنه داده چې په خوله او عمل د الله تعالی شکر اداء کړي ځکه څوک چې د نعمت ورکونکي د نعمتونو مننه او قدرداني نه کوي یقیناً دا انسان د ادب او اخلاقو څخه بې برخې دی.

۲- الله تعا لی څخه حیاء کول:

الله تعالى فرمايي (❐◆✁✃✏✦ ③♦➔⬀◘■⚐❶ ♌♦✃) (د:١٩ النحل سورت١٩).

الله تعالى پوهېږي په هر هغه څه چې تاسې يې پټوئ يا يې ښكاره كوئ.

هر مسلمان بايددا عقيده او باور ولري چې الله تعالى په هر حالت كې هغه ګوري او د هغه د ټولو ښكاره او پټو كارونو څخه خبر لري نو كله چې ګناه مخې ته ورځې بايد د الله تعا لى څخه حياء وكړي او د ګناه مرتكب نشي ځكه سالم عقل دا تقاِ ضا كوي چې بايد غلام د خپل بادار مخكې هغه كار ونكړي چې بادار يې دنهَ كولو امر كړى دى او د هغه كار په سرته رسولو خفه كېږي.

۳-دژوند په ټولو چارو كې الله تعالى ته پناوړل:

الله تعالى په قرآنكريم كې د خپل پيغمبر خبره چې امت ته يې كړې په دې الفاظو سره ذكر كړې:

(❼⌧❐❄⌧❹ ☎ ★✏✃✁ ❼■🖫⌧❹ ☎✁▦❐❾❷⌧▦) (١: الذاريات سورت،آيت٥٠).

ژباړه: تاسي الله تعا لى طرف ته مخه كړئ زه تاسې ته د الله تعالى له طرفه ښكاره ويرونكى يم.

هر مسلمان بايد دا عقيده و لري چې د الله تعالى عذابونو څخه د تېښتې بله لاره نشته يواځىې لاره داده چې د الله تعالى دين ته پناه يوړل شي او خپلې ټولې چارې دهغه په قانون فېصله كړي ،ځكه دا كمال بى ادبي ده چې څوك د هغه چا څخه تښتي چې ور څخه تښتيدلې نشي.

۴- د الله تعالـى له عذاب څخه وېرېدل:

الله تعا لی فرمایلي دي: (❑◆✃✦✎✍✦⬉♦⑩✐③⑧⌧ ❶➔❑ ✃✍☼☚⌘◐♦✍➔✌) (١:ال عمران سورت،آیت ۴).

ژباړه: الله تعالی زورور او انتقام اخستلو څښتن دی.

د هر مسلمان باید دا عقیده وي چې الله تعالی د خپل بنده سره دذرې ذرې حساب کوي او د الله تعالی نیونه او انتقام ډېر سخت دی نو له دې وېرې د الله تعالی اطاعت ته مخه کوي او د معصیت څخه یې ځان ساتي ځکه دا ادب نه دی چې یو څوک د یوه قوي او قادر او انتقام اخستونکی ذات مخامخ د هغه له اوامرو څخه سرغړونه کوي.

۵- له ټولو هغو چارو څخه به مؤمن ځان ساتي چې دالله تعالی دشان په وړاندې ټوکې او مسخرې ګڼل کېږي، په هغو مجالسو کې به نه کیني چې په کې دالله تعالی دشان او دین سپکاوی کېږي.

۶- دالله تعالی نوم باید په احترام واخستل شي ،بیا بیا سوګند پرې یاد نه شي،په هر ځاي کې ونه لیکل شي ، دزینتي شیانو لپاره لکه ګلوبند ،کیلي بند ،وغېره لپاره استعمال نه شي.

۷- دالله تعالی په دین باندې له ټوکو اومسخرو څخه باید مسلمان ځان وساتي ځکه دالله تعالی په نوم ، دین اوعباداتو باندې ټوکې او مسخرې کول ډېر ځل دانسان دکافر کېدو باعث کېږي.

۲- د قرآنکریم په وړاندې آداب او اخلاق:

د قرآنکریم سره ځېنې آداب او اخلاق په لاندې ډول ذکر کوو:

۱- پر قرانکریم ایمان او پر لارښوونو یې عمل کول:

د قرآنکریم سره ستر ادب دادی چې هر مسلمان په دی بشپړ باور ولري چې د هر انسان لپاره د دنیا او آخرت د ټولو بدمرغیو څخه د خلاصون او د دنیا او آخرت د ټولو نیکمرغیو د حاصلولو یوائنی لاره په قرآنکریم باندې عمل کول

دي په دی اړه الله تعالی داسې فرمايي: کړې:(🗐⬁✌♦🕓◘↖
🕮❐☼❽♦◙♐⬂✡❐🕓❍← ◑ℚ♐◙•⓿⬂⌨⧅
✂♌◙♐☾❐♌❐“ ✂♐✌←②⬃❷▩●⧅ 👌♋♊⌘
✂♌◙♐♑→⚃◙→☺⧅🕓⚹💣♋ ◑ℚ🖫■❼ ✂♌◙♐✡♋❐❻🙰...
⇗➬⇖) (۱:ابراهيم سورت، آيت۱).

ای رسوله ! ما تا باندې قرانکريم ددې په خاطر نازل کړی دی چې خلک د تيارو څخه رڼا ته و باسې.

۲-قرانکريم په اودا سه مسحه کول:

د قرآن لاس کې اخستلو په وخت مسلمان بايد اودس ولري ځکه چې الله تعالی فرمايي:(•♦ ③♦☺⧅❍④❍←🕐▦ ◑ℚ♦•
✂♌◙♐⬂☺←➲•♍⬤❷↖❐♌♦ ⇗♋♋➬)(۱:د الواقعه سورت، آيت ۷۹).

قران دی لاس کې نه اخلي مګر اودس لرونکي خلک.

۳-د ثواب په نيت د قرانکريم تلاوت:

مسلمان بايد قرآن د ثواب په خاطر تلاوت کړي ځکه چې رسول الله صلی الله عليه وسلم فرمايلي دي: ((مَنْ قَرَأَ حَرْفًا مِنْ كِتَابِ اللَّهِ فَلَهُ بِهِ حَسَنَةٌ وَالْحَسَنَةُ بِعَشْرِ أَمْثَالِهَا لَا أَقُولُ الم حَرْفٌ وَلَكِنْ أَلِفٌ حَرْفٌ وَلَامٌ حَرْفٌ وَمِيمٌ حَرْفٌ))(**۵:۱۱۹**).

ژباړه: څوک چې د قرانکريم يو حرف تلاوت کړي هغه يوه نيکي وګټله او هره نيکي په اخرت کې لس چنده اجر لري زه دا نه وايم چې (الم) يو حرف دی بلکې الف يو حرف دی لام بل حرف دی او ميم بل حرف دی.

۴- قرآني تعلیمات خپرول:

د قرآن سره دمهمو ادابو له جملی څخه یو ادب دادی چې هر مسلمان د قرآنی تعلیماتو په نشرولو کې برخه ولري په دی هکله الله تعالی داسې مهربانی کړې ده (③♦🕔✵🕯❒⑨☙🙰❑🙵 ✂🙵🙰⓬❷▪🙵←❑✌⇖
☙①⇘⓿⬩♑♐☽ ♦✌⌘❽✡⬆🕮 ✎🙵♦✍ ⬁⬃♋🙰🖬♦🖅
⬄🏱⅄♑ ♌♐☽◆❑ ☎ ⮹🖮♐♓🖅○❻ ♊♋✍
✽💣⇘⬄✵🖬♦🖅 🙵⮹☺⬩▫ ⬀✍⮹➔⇘▦⬩✍
❻🙹🙵⮹🙵♑⬩☟♦○) (۱: المائده سورت، آیت ۶۷).

ای رسوله ! کوم احکام چې تاته ستا د رب لخوا نازل شوي دي نورو خلکو ته یې ورسوه که چېری تا دا کار و نکړ نو د الله تعالی لخوا درسپارل شوې دنده د نه ده تر سره کړې.

۵- دقرانکریم په ایتونو کې سوچ او فکر کول

د قرآن سره د ادابو له جملی څخه یو ادب دادی چې هر مسلمان په قرآنکریم کې فکر او تدبر وکړي او عبرت ورڅخه واخلي په دی هکله الله تعالی مهرباني کړې (🖏♋☟♦🕔🖬⇖ 🕮❑✡❽♦♑⇘✡❑🕔○←
♐☽♑⬩⓿⇘🖮⮹ ✍⇖⌛♦🕔❷♦🖰♐
🙰♑⓿♦⓿⑨○🖅✹❷⇖❑▦✂☎ ⬀♦✂③♦🕔☟♋○♋🕔
❑♦♑❿♦☞♦⓿⮽🖏⅄❷♦ 🕮⬆❑🕯♑⬀❑✂☎
✂🙵⚘☞♑⇘⌛♦🕔🖬🖎) (۱: د ص سورت ۲۹ ایت).

دغه قران می نازل کړی تاته برکتناک دی د پاره ددی چې خلک فکر وکړي په ایتونو دده کښی او پند واخلی پری خاوندان د عقلونو.

د الله تعالی د پورتني قول پر اساس نامتو صحابي ابن مسعود رضی الله عنه قرانکریم په اړه د صحابو کرامو طریقه داسې بیان کړی: کله به چې مونږ لس آیتونه تلاوت کړل تر هغه پورې به مو نور تلاوت نه کولو تر څو چې د تلاوت

شوو ایتونو په مفهوم او معنی به ښه پوه شوي نه ؤ، په دریم قدم کښې به مو پرې عمل کاوه(۸: ۱۹۷).

همدا وجه ده چې د دریو ورځو څخه په کمه موده کښې د قرآنکریم ختمول غوره کار نه دی.

پدی هکله رسول الله صلی الله علیه وسلم داسې مهرباني کړې:

((مَنْ قَرَأَ الْقُرْآنَ فِي أَقَلّ مِنْ ثَلَاث لَمْ يَفْقَهْهُ))(۵: ۱۲۳).

څوک چې قرانکریم د درې ورځو څخه په کم وخت کښې ختم کړی د قرانکریم په مفهوم نه پوهیږي.

نبي صلی الله علیه و سلم عبد الله بن عمر رض ته امر کړی چې قرآنکریم باید اوو ورځو کښې ختم کړي،د عبد الله بن مسعود ،عثمان بن عفان او زید بن ثابت رضی الله عنه څخه روایت شوی چې هغوي قرآنکریم په اوو ورځو کښې ختموه.(متفق علیه)

۶- قرآن باید په ترتیل او تجوید سره قرائت شي او په لوستلو کښې یې بیړه و نه شي ځکه چې الله تعالی فرمایي:

(□◆⑥◆✍□✆✍⇪ ✂✍✄☎✆⑇➁➲➚◆✂♌♦
✍♦➋⇗✍♑⓿☒⏲⇪✍☒⇬) (۱:د المزمل سورت ، آیت ۴).

ژباړه: او واضح لوله قرآنکریم په واضح لوستلو سره.

۷- د قرآن تلاوت وخت کښې باید تلاوت کوونکی الله تعالی ته ډېره عاجزي وکړي او د الله تعالی څخه ډیر و ویریږي همدا لامل دی چې رسول الله صلی الله علیه و سلم فرمايي: ((إِنّ هَذَا الْقُرْآنَ نَزَلَ بِحُزْنٍ فَإِذَا قَرَأْتُمُوهُ فَابْكُوا فَإِنْ لَمْ تَبْكُوا فَتَبَاكَوْا وَتَغَنّوْا بِهِ فَمَنْ لَمْ يَتَغَنّ بِهِ فَلَيْسَ مِنّا)) (۹: ۴۳).

داقران په غمجن حالت کې رانازل شوی دی کله چې لولې نو ژاړئ که چېرې نه ژاړئ نو ځان ژړغونې کړئ،او دقران په تلاوت کې خوش اوازي کوئ،ځوک چې په ښکلي اواز قران نه لولي زموږ څخه نه دی.

۸- په ښکلي اواز دقرانکریم تلاوت:

رسول الله صلی الله علیه و سلم په دې اړه فرمایلي دي: ((زَيِّنُوا الْقُرْآنَ بِأَصْوَاتِكُمْ))(۹:۴۳).

قران په خپلو اوازونو سره ښایسته کړئ.

۹- دتلاوت پرمهال دنورو مزاحمت نه کول:

که چېرې دقرآن په لوړ اواز تلاوت سره ریا شهرت یا د بل چا مزاحمت کېده ښه داده چې تلاوت ټیټ آواز سره وشي ځکه چې رسول الله صلی الله علیه وسلم مهرباني کړې:((الْجَاهِرُ بِالْقُرْآنِ كَالْجَاهِرِ بِالصَّدَقَةِ وَالْمُسِرُّ بِالْقُرْآنِ كَالْمُسِرِّ بِالصَّدَقَةِ) (۳:۷۸).

په لوړ اواز تلاوت کول داسې دی لکه چې ځوک زکات ښکاره ورکوي، اوکه ځوک یې پټ تلاوت کوي لکه پټه صدقه چې ورکوي ، (که چېرې په ښکاره زکات ورکولو کښې د ریا او تظاهر ویره نه وي د خلکو زکات ورکولو ته د هڅونې په خاطر ښکاره زکات ورکول جواز لري).

۱۰- تلاوت کوونکی باید د تلاوت وخت کښی قبلې ته مخامخ په ډېر وقار او ادب کښېني) (۲:۱۰۹).

۱۱- قرانکریم باید په پاک او محفوظ ځاي کې کېښودل شي.

۱۲- دقرانکریم له ادابو داهم ده چې په پاکه ټوټه کې وپوښل شي ،ترڅو له ګردونواو نورو ناوړه شیانو له لګېدو محفوظ پاتې شي ، نن سبا په مساجدو کې ګورو چې په هره الماریٔ کې قران ټوټه ټوټه پروت وي او کوچنیان یې په

ډېره بې احترامئ په لاسونو کې اړوي رااړوي، دقرانکريم داستاذانو مسئوليت دی چې خپلو زده کوونکو ته دقرانکريم دحفاظت لارې چارې روښانه کړي.

۳- دمحمد (صلی الله عليه واله وسلم) **په وړاندې اخلاق او اداب:**

په ټولو پېغمبرانو ايمان درلودل اوهغوي ته احترام کول دايمان له غوښتنو څخه شمېرل کېږي

د انبياؤ په وسيله الله تعالی انسانانو ته هدايت کړې دی د هغوي په ذريعه يې د تيارو څخه رڼا ګانو ته ويستي دي او د هغوي پوسيله يې د دنيا او آخرت د نيکمرغيو دروازی انسانانو ته پرانستي دي ، دپېغمبرامو په لړۍ کې زموږ ستر لارښود محمد رسول الله صلی الله عليه و سلم ترټولو اخري پېغمبر دی چې دالله تعالی له لوري دانسانانو دلارښوونې لپاره رالېږل شوی دی،دهغه له دين او شريعت پرته انسانان هېڅ ارزښت او قيمت نلري همدا وجه ده چې الله تعالی په انسانانو ددی ستر احسان يادونه په قرآنکريم کې په دی الفاظو سره کړې

❼■✍♦⇖ ✦✏👓✂ ⦿♊♦👌 ⇳⑨⬩➒⬩☎)
⌂☸⌂➔♦📪 ⬂❶⍉➒ ♦✖✔♎☪♎👌⬃⬩🡐☺⬂☎👓✂
⇳♊♎♓👌 ☪⬩❐🡐♌◆❻ ⬀☠♐♏❸♎▫
☎✂❐➔🖫⬃☝♦③ ⇳💣⍉♑⬿○🡒🪟☼❐🕮
🕗♎○♎☝🕚♦③✂◆🡕 ⬀☠♐♏⬀❸■🖫♦⬊
⬀☠♐♏❸⬿♏📄♦❽⇖③◆❐
✽🖫🕚♦☝⬿▤⬂☎👓✂ ⇖☠🡐♑🡐☺♎♏🖫⌂➔⇖③◆❐
☎✂❐🡸☼🔔☒📬 ♌⍉➒◆❐ ⬩❑⌂☺⇩⌛♎♦⬂💻👓✂◆❐
✌✖✔⍉⌨❿👌 ☎✍🕚■🖫✽➮ ❼⬿✂⬩☎ ⇖✍⬀⌛⬩🔔 ♊♎👌
) (۱:د آل عمران سورت ، ۱۲۴ آيت). ⮈➮♎♐⮉

بيشکه چې الله تعالی پر مؤمنانو احسان کړې دی چې د دوی له جنسه يې دوی لپاره پيغمبر راليږلې دی چې دوی ته د الله تعالی آيتونه لولي دوی له بديو

ثخه پاک کوي او وربنې دوی ته قران او شرعي احکام بیشکه چې ؤ دوی له دی نه وړاندې په ګمراهۍ ښکاره کې.

په دې اساس د نبی صلی الله علیه و سلم سره باید د هغه امت ځانګړی آداب او اخلاق مراعات کړی چې ځینې یې په لاندې ډول ذکر کوو (۲:۱۰-۱۵).

۱- محمد صلی الله علیه و سلم د پیغمبر په توګه منل:

د محمد صلی الله علیه و سلم سره د مهمو آدابو او اخلاقو له جملې ثخه یو دا دی چې هر انسان د هغه په پیغمبری ایمان ولري، ثوک چې ټولو پیغمبرانو باندې ایمان لري خو محمد صلی الله علیه و سلم د پیغمبر په توګه نه مني دا سړی کافر دی دی موضوع ته په قرآنکریم کې داسې اشاره شوی:

(◑♑✡☼☺⍓〜 ✂〜ᘐ⇘☺←♦⇙✌♑✡↖❑♍♌
✂〜✎⅄🔔♑⇦✖♦ ↗◆✂✌♦☪↖❑✂☎ 📪♐〜〜✎★
❑◆❻◆ᘏ←❑✎♐📖♑... ⬀♐⬂⬁)(۱:د الحجرات سورت،۱۵آیت).

بیشکه چې مؤمنان هغه کسان دي چې الله تعالی باندې ایمان لري او محمد صلی الله علیه و سلم باندې ایمان لري.

او په دې اړه رسول الله (صَلّى اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلّم) داسې فرمايي:((وَالّذي نَفْسُ مُحَمّد بِيَدِهِ لَا يَسْمَعُ بِي أَحَدٌ مِنْ هَذِهِ الْأُمّة يَهُودِيٌّ أَوْ نَصْرَانِيٌّ ثُمّ يَمُوتُ وَلَا يُؤْمِنُ بِالّذِي أُرْسِلْتُ بِهِ إِلّا كَانَ مِنْ أَصْحَابِ النّارِ)) (۱۱:۴۸).

قسم د زما په هغه الله تعالی وي چې زما ساه د هغه لاس کې ده چې د دی امت هر تن چې زما نوم اوریدلې وي یهودي وي او که نصراني ما باندې ایمان را نه وړي او مړ شي دا سړی دوزخي دی.

۲- په محمدي شریعت خپلې پریکړې کول:

ګڼ شمېر شرعي نصوص د مسلمانانو څخه په ډېر ټېنګار غوښتنه کوي چې باید خپلې ټولې ستونزې په اسلامي شریعت حل او فصل کړي الله تعالی فرمايي : (▫⬧◆⬧ ◆❑⬧⧫◼⬧◆⬧ ⬥⬥ ③⬉⬧⬃✡⬉☐♍☞ ❍⬧⬧☺◆⬧⬥ ③⬉⬥◻⬧⬥⬧⬧☺⬧⬧ ▫⬧⑩☺⬧⬧ ⅄⬧⬧➚❷⬧⬧ ⬥⬧❹⬃✡☐♑⬅⬧⬄ ⬧⬧➔☠▪ ⬥⬥ ⑥⬥♑⬧⑨⬅☐⬧☎ ⬧❼⬧☑ ⬧⬧✡⬧➔❍⬧⬧⬧⬧⬧ ❍⬧❷⬧⬧♊❍⬧⬧ ⬧☺⬧❍⬧⬧ ⬧⬥⬧⑩⬧⬧❁ ❐⬧⬧⬅⬧⬧⬧⬧⬧☎ ⬧⬧■❍⬄⬧⬧⑩☺⬧⬧ ⬧⬧⬧) (۱:د النساء سورت ،آیت ۶۵).

پس قسم دی په رب ستا چې خلک تر هغه پورې مؤمنان کیدای نشي تر څو د دوی ترمنځ پیښو شوو شخړو کې تا فیصله کوونکې و نه ټاکي بیا د زړه له کومې ستا په پریکړو راضي نشي او ستا پریکړو ته په تمامه معنا غاړه کښېنږدي.

۳-د رسول الله (صلی الله علیه و سلم) سره مینه او محبت درلودل:

مسلمان باید نبی صلی الله علیه و سلم سره له هر چا زیاته مینه ولري په دی اړه محمد صلی الله علیه و سلم داسې فرمايي : ((لَا يُؤْمِنُ أَحَدُكُمْ حَتَّى أَكُونَ أَحَبَّ إِلَيْهِ مِنْ وَالِدِهِ وَوَلَدِهِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ))(۱۸،۲۴).

ستاسې یو تن تر هغه پورې پوره مؤمن کیدلای نشي تر څو زه ورته د خپل ځوی، پلار او د ټولو خلکو ډیر زیات ګران نه شم.

په دې اساس هر مسلمان ته باید له الله تعالی پرته محمد صلی الله علیه و سلم له هر چا ډیر محبوب وي آن تر دی چې باید هر مسلمان د خپل ځان څخه زیات د محمد صلی الله علیه و سلم سره مینه ولري لکه چې په حدیث شریف کې راغلی دی:

عن عَبْدَ اللهِ بْنَ هِشَامٍ قَالَ كُنّا مَعَ النّبِيّ صَلّى اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلّمَ وَهُوَ آخِذٌ بِيَدِ عُمَرَ بْنِ الْخَطّابِ فَقَالَ لَهُ عُمَرُ يَا رَسُولَ اللهِ لَأَنْتَ أَحَبُّ إِلَيّ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ إِلّا مِنْ نَفْسِي فَقَالَ النّبِيُّ صَلّى اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلّمَ لَا وَالّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ حَتّى أَكُونَ أَحَبّ إِلَيْكَ مِنْ نَفْسِكَ فَقَالَ لَهُ عُمَرُ فَإِنّهُ الْآنَ وَاللّهِ لَأَنْتَ أَحَبُّ إِلَيّ مِنْ نَفْسِي فَقَالَ النّبِيُّ صَلّى اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلّمَ الْآنَ يَا عُمَرُ)(۴، ۳۱۴).

عبدالله بن هشام (رضي الله تعالى عنه) روايت کوي چې موږ رسول الله (صَلّى اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلّم) سره يو ځاي وو هغه دعمر (رضي الله تعالى عنه) لاس نيولی ؤ، عمر رضی الله عنه رسول الله صلی الله عليه و سلم ته عرض وکړ چې ای د الله تعالی رسوله! له خپل ځان پرته له هر شي څخه ماته ډير ګران يې نو رسول الله صلی الله عليه و سلم ورته و فرمايل: نه داسې نه ده قسم په هغه الله تعالی چې زما ساه د هغه لاس کې ده تر هغه پورې ته مؤمن کيدای نشي ترڅو چې خپل ځان څخه هم درته ګران شم، دغه وخت کې حضرت عمر رضی الله عنه بيا عرض وکړه چې ای د الله تعالی رسوله! اوس ماته د خپل ځان څخه هم زيات ګران شوی نو رسول الله صلی الله عليه و سلم ورته وفرمايل: (اوس ته مؤمن يې ای عمره !۴:۳۵).

د صفوان بن سليم رحمة الله عليه مجلس کې به چې د رسول الله صلی الله عليه و سلم يادونه وشوه، تر هغه به يې ژړل چې خلک به ورڅخه پاڅېدل او دا به له ژړا کولو ستړې شو(۱۰:۱۳).

۴- د رسول الله صلی الله علیه و سلم له شخصیت او شریعت څخه هراړخیزه معقوله دفاع کول:

د نبی کریم صلی الله علیه و سلم سره د مهمو آدابو او اخلاقو له جملې څخه د محمد صلی الله علیه و سلم د شخصیت او شریعت څخه دفاع کول دي چې البته د رسول الله صلی الله علیه و سلم په ژوند کې د هغه صحابو کرامو خپل ځانونه د رسول الله صلی الله علیه و سلم له شخصیت او شریعت څخه د دفاع لپاره په تمامه معنا نذرانه کړل چې د قربانیو له بیلګو څخه یې په زرګونو کتابونه لیکل کیږي ، په وروستیو وختونو کې د اسلام دښمنانو ډېرې زیاتې هلې ځلې په کار اچولي چې د محمد صلی الله علیه و سلم شخصیت په اړه ستری بدګمانۍ رامنځته کړي چې ښه بیلګه یې څه وخت وړاندې د غربي نړۍ اهمو مطبوعاتو کې د اسلام د ستر پیغمبر کاریکاتورونو خپریدل دي چې په دولسو بدو نومونو یې نومولې دی ، له دی برسیره د حدودو ، حجاب، د نارینوو او ښځو د حقوقو او نورو شرعی مسائلو په اړه چې کفري نړۍ کې په اسلامي شریعت کومې بی شرمانه ملنډې وهل کیږي ورسره هراړخیزه معقوله مقابله کول د هر مسلمان اهمه وجیبه ګڼل کیږي.

۵- د رسول الله صلی الله علیه و سلم دعوت خپرولو کې مهمه ونډه ولري:

د نبی صلی الله علیه و سلم سره بل مهم ادب دهغه د دعوت نشرولو کې برخه اخستل دي ځکه چې الله تعالی په قرآنکریم کې محمد صلی الله علیه و سلم ته داسې مهرباني کړی:- (♎⌧➔✍⬀ ♎⌧⌚◐✍■✎⌚
◑♋⌧✍⑩♎✍⑦☑ 🕮❒⑩⬃⬉⬉❒☑✂☎ ◑♒🖫■⑦
✂✍✎★ 🗐 ⬉♦✍■⑦🗐 🖃♦⌚⬀➌➋♦❒⚠ 🕮❒☼♦✍⚐
❒♦✎♒⬅ ✂✍✍❒⌛♦➔⌧♉✎✎ … ⬀♎✍⬅⬅) (د:۱ یوسف سورت، ۱۰۸آیت).

ژباړه: ته ووايه چې دا زما لاره ده چې زه او زما لاروی د پوهی سره خلک د الله تعالی دین ته رابولو.

۶- د رسول الله صلی الله علیه و سلم دنوم په اورېدو پر هغه درود ویل:

الله تعالی مسلمانانو ته امر کړی دی چې کله د محمد صلی الله علیه و سلم یادښت کېږي تاسې وربانده درود ووایې په دی اړه یې داسې فرمایلي دي:-

(◐◐◆⬥☝☒⌛✍✧✵◑■◘⬥✌◆❒ ⅄✏☞✂ ❒♌♐◐)
🗐 ➬♍✍✐🖫☐☪♐☞✂ ❼■✍⬥⬉ ⬥♌❑♐◘❁◑⬉③
☙▫⇦♋🕭⅄✏☞✂ ☞❒✆☙⑨❒🕯✵◑⬥③
♋❍⬂⓿■◘⬥⬉ ☎✂❑♐◘❁🕒 ☎✂❑⬉☪⬥✌✂◆⬈
⬲♐♋⬀ ☞🕑☺⑩♐◘⬄❍■✍ ☎✂❑⬅☺♋✆◘⬚♒◆❒
) (۱:د الاحزاب سورت، آیت۵۶).

بیشکه چې الله تعالی او ملائکې رسول الله صلی الله علیه و سلم باندې درود او سلام وایې نو ای مسلمانانو ! تاسې هم په نبی صلی الله علیه و سلم باندې درود او سلام ووایې.

۷- د رسول الله صلی الله علیه و سلم دوستانو سره دوستي او دښمنانو سره یې دښمني کول:

د نبی صلی الله علیه و سلم سره د مهمو آدابو او اخلاقوله جملې څخه یو دادی چې هر مسلمان باید د رسول الله صلی الله علیه و سلم د دوستانو سره دوستي وکړي او د هغه له دښمنانو سره دښمني وکړي ،پدی اړه ګڼ د لائل موجود دي چې د بېلګې په توګه راتلونکې قرآني آیت ذکر کوم (⬩⬩ ✌❒♑⬂⑨⬅
★✏☞☞♐✉ ☙♍❑⬉☪♋✌⬃⬩⬉③ ☞✡✌⬀❑⬩🕭
⌧❷⬂⌘☞⬚☞✂ ♋✈⬀❑◆⓿⬂♐☞✂◆❒
⅄✏☞✂ ❑⑩✏☞⬚❍ ⇳♊⬥✌ ☙♍❑♒⑩✏✂◆❑⬉③
☎✂☑❑⬅☼🕭•🗎 ⬀❑⬩♐◆❒ ◐⬉🕮⬩✏❑⬅♒◆❻◆❒
⬃❒❒🕮 ⬀☠➔♎◆⬈✏☞⬥✉✂◆⬈
⬃❒❒🕮 ⬀☠➔♎◆⬈✏☞❑✡⬀✉❑🕮
⬃❒❒🕮 ⬄🏱⬅♑⬥☼🕒◆❑⬃⌘♐◐

⬉♦⌖♋❸❷◆☜⬧⬧ ⬀☠⬋⬃ 🗐.... ⬀⌘⌘⬁) (۱: د المجادله سورت، آیت۲۲).

او نه به مومې داسې قوم چې په الله تعالی او د اخرت په ورځ ایمان ولري بیا دوی دوستي وکړي د هغه چا سره چې د الله تعالی او د هغه د رسول سره دښمني کوي اګر که د الله تعالی او دهغه د رسول سره دښمني کوونکې د دوی پلرونه یا زامن وي یا ورونه یا نور خپلوان وي.

۸- د ژوند په ټولو برخو کې د رسول الله صلی الله علیه و سلم پیروي کول:

په رسول الله صلی الله علیه و سلم باندې واقعي ایمان لرل او دهغه سره حقیقي محبت لرل د ژوند په ټول برخو کې د رسول الله صلی الله علیه و سلم پیروی کې برسیره کیږي ځوک چې دا دعوی کوي چې محمد صلی الله علیه و سلم د الله تعالی استازې دی او د هغه سره مینه او محبت خپله دیني وجیبه ګڼي بیا د نبی صلی الله علیه و سلم اوامرو باندې عمل نه کوي او د نواهیو څخه یې ځان نه ساتي دا سړی په خپلې ذکر شوی دعوی کې رښتونې نه ښکاري ځکه چې په ګڼو قرآني آیتونو کې د رسول الله صلی الله علیه و سلم د پیروی له مخالفت څخه مسلمانان منع کړل شوی دي چې د هغوی له جملې څخه راتلونکې قرآني آیتونه د بیلګې په توګه ذکر کوو:

(...◻♦🖬◻⑩◆♦⇔⓿⊠❻✍ ✂✍✍✏⅄♘♋⇦×♦

⑥↗③♦✍✍♋♌⇸❑♌♦ ⬉♦♊⇳ 🕮❑✌✍❺✍■✍⌚▦

♌🕮❑❑ ✍➔⌚⇞⑩⊟⌘✍⬃⬋☠⬀ ◻♋☞⬃☪◆❑➘ 🕮❑❑⬃

③⬉⌚⇞⊟❹⌘✍⬃⬋☠⬀ ⬉♦⓿⊠✂✇⬉ 🕮❑✍♋⑩⚐⬋

⬀⊠♋⬁) (۱:دالنور سورت، آیت۲۳).

او و دې ویریږي هغه کسان چې د رسول الله د حکم مخالفت کوي چې دنیا کې به ورته افت ورسیږي یا اخرت کې په دردوونکې عذاب باندې اخته شي

۹- هغو کړنو، وېناؤ، اعمالو اومجالسو څخه باید ځانونه وژغورو چې رسول الله (صَلّی اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلّم) ته په کې ضرر رسيږي دهغه بې احترامي او سپکاوی پکې کيږي.

۴-صحابه کرامو په وړاندې اداب او اخلاق

د دين د خپرولو په لاره کې د رسول الله د صحابو کرامو د هلو ځلو او قربانيو په نتيجه کې الله تعالی دين په ټولې نړۍ کې خپور کړ، کچېرې صحابو کرامو د اسلامي شريعت په نشرولو کې غفلت او تنبلي کړې وای او په دی لاره کې يې تکليفونه نه وه ګاللي نن به مسلمانان د اسلامي شريعت له لوی نعمت څخه بې برخې وو او د کفر او جهالت په تورو تيارو کې به شپه او ورځ سرګردانه او لا لهانده ګرځېدل نو دا چې صحابه کرام الله تعالی د نورو مسلمانانو لپاره د هدايت وسيله ګرځولي باید هر مسلمان صحابو کرامو سره لاندينې آداب او اخلاق مراعات کړي:

۱-هر مسلمان باید د ټولو صحابو کرامو سره مينه او محبت ولري او کوم اختلافات چې د صحابو کرامو تر مينځ پيښ شوي دي د هغو په هکله باید سکوت وکړي ځکه چې رسول الله صلی الله عليه وسلم فرمايلي دي

((اللّهَ اللّهَ فِي أَصْحَابِي اللّهَ اللّهَ فِي أَصْحَابِي لَا تَتّخِذُوهُمْ غَرَضًا بَعْدِي فَمَنْ أَحَبّهُمْ فَبِحُبّي أَحَبّهُمْ وَمَنْ أَبْغَضَهُمْ فَبِبُغْضِي أَبْغَضَهُمْ وَمَنْ آذَاهُمْ فَقَدْ آذَانِي وَمَنْ آذَانِي فَقَدْ آذَى اللّهَ وَمَنْ آذَى اللّهَ يُوشِكُ أَنْ يَأْخُذَهُ)). (۵:۲۲۵

زما د صحابو په هکله د الله تعالی څخه وویرېږئ د الله تعالی څخه وویرېږئ زما څخه وروسته دوې د خپلو بدو خبرو هدف مه ګرځوئ څوک چې زما صحابه کرامو سره محبت لري دا په حقیقت کې زما سره محبت لري ځکه زما صحابو سره محبت لري او څوک چې زما صحابه کرامو سره بغض لري دا په حقیقت کې زما سره بغض لري ځکه زما صحابو سره بغض لري څوک چې زما صحابو ته تکلیف رسوي په حقیقت کښې هغه ما ته تکلیف رسوي او څوک چې ما ته تکلیف رسوي په حقیقت کې هغه الله تعالی ته تکلیف رسوي او څوک چې الله تعالی ته تکلیف رسوي دا یقیني ده چې الله تعالی به دا سې سړی نیسي.

۲- هر مسلمان باید دا عقیده ولري چې صحابه کرام د نورو مسلمانانو نه غوره دي چې البته ګڼ شمیر شرعي دلائل په دی باندي دلالت کوي چې د هغو له جملی څخه د نبی صلی الله علیه وسلم دا قول دی چې فرمایي:(لَا تَسُبُّوا أَصْحَابِي فَلَوْ أَنَّ أَحَدَكُمْ أَنْفَقَ مِثْلَ أُحُدٍ ذَهَبًا مَا بَلَغَ مُدَّ أَحَدِهِمْ وَلَا نَصِيفَهُ) (۲:۲۹۲).

تاسی زما صحابوو ته بد مه وایئ بیشکه که چېرې ستاسی څخه یو تن د اُحُد غره په اندازه مال د الله تعالی لاره کښی مصرف کړي د صحابو د یوي یا نیمی لپی مال د مصرفولو اجر او ثواب ته نه شي رسیدلای.

۳- هر مسلمان باید په دی عقیده وي چې په ټولو صحابو کرامو کې تر ټولو غوره ابو بکر بیا عمر بیا عثمان او بیا علی رضي الله عنهم دي(۴:۵۱۸).

په دی هکله ګڼ شمیر شرعي نصوص مو جود دی چې ځینی د بیلګی په تو ګه په لاندی ډول ذکر کیږي.

علی رضی الله عنه مهربانی کړې: ((خَيْرُ هَذِهِ الْأُمَّةِ بَعْدَ نَبِيِّهَا أَبُو بَكْرٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ وَخَيْرُهَا بَعْدَ أَبِي بَكْرٍ عُمَرُ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ وَلَوْ شِئْتُ سَمَّيْتُ الثَّالِثَ))(۴:۵۱۸).

د دې امت له پیغمبر وروسته تر ټولو غوره ابوبکر بیا عمر دی که چېرې ته غواړې نو دریم تن به هم دروښایم یعنی عثمان.

۴. هر مسلمان باید دا عقیده ولري چې صحابه کرام دفضیلت په اړه خپلو مینځونو کې یو له بله سره تو پیر لري چې په دی هکله ځینی شرعی دلایل په لاندی ډول ذکر کیږي.

یوه ورځ رسول الله صلی الله علیه و سلم د ابوبکر عمر او عثمان رضی الله عنهم سره د احد د غره د پاسه تشریف درلوده پدي وخت کې د احد غر و خوځېده نبی علیه السلام د احد غره ته مهربانی وکړه : اثْبُتْ أُحُدُ فَإِنَّمَا عَلَيْكَ نَبِيٌّ وَصِدِّيقٌ وَشَهِيدَانِ) (۴:۵۱۹).

ژباړه: و دریږه د احد غره ! بیشکه چې ستا د پاسه د الله تعالی رسول، صدیق (ابوبکر) او دوه شهیدان (عمر او عثمان) و لاړ دي.

د فاطمی رضی الله عنها په هکله نبی صلی الله علیه و سلم مهربانی کوي (فَاطِمَةُ سَيِّدَةُ نِسَاءِ أَهْلِ الْجَنَّةِ) (۴:۵۱۹).

فاطمه رضی الله عنها د جنتیانو ښځو سرداره ده.

د زبیر بن عوام په اړه رسول الله صلی الله علیه و سلم فرمایلي دي: إِنَّ لِكُلِّ نَبِيٍّ حَوَارِيًّا وَإِنَّ حَوَارِيَّ الزُّبَيْرُ بْنُ الْعَوَّامِ) (۴:۵۲۷).

هر نبی ځانته مرستندوی لري زما مرستندوی زبیر بن العوام دی.

د زید بن حارثه په هکله یې مهرباني کړې ((أَنْتَ أَخُونَا وَمَوْلَانَا))

ته زمونږ ورور او بادار یې.
دعلي (رضي الله تعالى عنه) په هکله فرمایي:((أَنْتَ مِنِّي وَأَنَا مِنْكَ)) (۵۲۸:۴).
ته له ما او زه له تا څخه یم.
جعفر بن ابی طالب رضی الله عنه ته یې و فرمایل:(أَشْبَهْتَ خَلْقِي وَخُلُقِي)(۵۲۲:۴).
ته زما صورت او سیرت سره مشابهت لرې.
کله چې سعد بن معاذ رضی الله عنه وفات شو نبی صلی الله علیه و سلم وفرمایل: (اهْتَزَّ عَرْشُ الرَّحْمَنِ لِمَوْتِ سَعْدِ بْنِ مُعَاذٍ) (۵۳۷:۴).
د سعد بن معاذ د مرګ په لامل عرش و خوځیده.
یو ځل رسول الله صلی الله علیه و سلم ابی بن کعب ته وفرمایل: إِنَّ اللَّهَ أَمَرَنِي أَنْ أَقْرَأَ عَلَيْكَ الْقُرْآنَ قَالَ أُبَيٌّ آللَّهُ سَمَّانِي لَكَ قَالَ اللَّهُ سَمَّاكَ لِي فَجَعَلَ أُبَيٌّ يَبْكِي قَالَ قَتَادَةُ فَأُنْبِئْتُ أَنَّهُ قَرَأَ عَلَيْهِ
{ لَمْ يَكُنْ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ})(۵۳۷:۴).
الله تعالی ماته امر کړی چې تاته قران ولولم ابی بن کعب عرض وکړه چې ایا الله تعالی زما نوم تاته واخست ؟ نبی علیه السلام وفرمایل: هو ! نو ابی بن کعب په ژړا شو.قتاده (رضي الله تعالى عنه) فرمایي زه پوه شوم چې (لم یکن الذین کفروا) سورت یې ولوسته.
او د ابو عبیدة بن الجراح په هکله یې فرمایلي دی:

لِكُلِّ أُمَّةٍ أَمِينٌ وَأَمِينُ هَذِهِ الْأُمَّةِ أَبُو عُبَيْدَةَ بْنُ الْجَرَّاحِ)(۴:۵۳۰).

د هر امت لپاره يو تن امين وی ای امته ! زمونږ امين ابو عبيده بن الجراح دی.

۵- دنورو صحابه کرامو ترڅنګ مسلمان بايد دامهات المؤمنين (درسول الله (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّم) ميرمنی) په بشپړه توګه قدردانی اواحترام وکړي،الله تعالی په دې هکله مؤمنانو ته داسې حکم کوي: النَّبِيُّ أَوْلَى بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنفُسِهِمْ وَأَزْوَاجُهُ أُمَّهَاتُهُمْ وَأُوْلُو الأَرْحَامِ بَعْضُهُمْ أَوْلَى بِبَعْضٍ فِي كِتَابِ اللَّهِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُهَاجِرِينَ إِلاَّ أَن تَفْعَلُوا إِلَى أَوْلِيَائِكُم مَّعْرُوفًا كَانَ ذَلِكَ فِي الْكِتَابِ مَسْطُورًا.الاحزاب۶ايت

پيګغمبر خو دمومنانو لپاره دهغوله خپله حګانه کګران دی. او دپيګغمبر بيبيانيګ د هغوميګنديګ دي ، خو دالله د کتاب له مخيګ دعامو مومنانو او مهاجرينو په پرتله خپلوان يوله بله زيات حقدار دي ، البته که له خپلو ملکګرو سره تاسيګ خګه رواشګيګګګنګه (کول غواوئ نو) کولای شئ. دغه حکم په الهي کتاب کشګيګ ليکل شوی دی.

۵- دعلماءکرامو په وړاندې آداب او اخلاق:

ګڼ شمېر شرعي دلائل هر مسلمان دې ته هڅوي چې د علماو سره غوره رويه نېک اداب او اخلاق مراعات کړي چې د هغوی څخه ځينی د بېلګې په توګه ذکر کوو:

۱- دمفسیرینو او محدثینو په اړه باید هر مسلمان عقیده ولري چې د هغوی د خدمتونو په نتیجه کې الله تعالی قرانکریم او نبوي احادیث له تحریف او تغیر څخه ساتلی او د هغوي د بېشمېره اهمو د تفسیر کتابونو او د نبوي حدیثونو د شرحو له کتابونو څخه د اوس لپاره مسلمانان ستره ګټه وچتوي او تالیفات یې د ټولې نړۍ د مسلمانانو لپاره له ویاړه ډکه لویه سرمایه ده.

د څلورو فقهي امامانو هر یو امام ابو حنیفه امام مالک امام شافعي او امام احمدرحمهم الله په هکله باید هر مسلمان په دې باور وي چې د دین اوفقهې مسائلو په اړه هغوی کومې خبرې کړي ذکر شوي خبرې هغوی د قرآنکریم او نبوي احادیثو څخه استخراج او استنباط کړي دي، د دین کوم مسائل چې ذکر شوو علماؤ تدوین کړی شرعاً جواز لري او دهغوی په فتواګانو عمل کول په اسلامي شریعت عمل کول دي مګر که چېرې دهغوی کومه فتوی د قرآنکریم او احادیثو سره ټکر درلوده نو فتوی ته څکه اعتبار نه ورکول کېږي، چې رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلي دي: (وَمَنْ عَمِلَ عَمَلًا لَيْسَ عَلَيْهِ أَمْرُنَا فَهُوَ رَدٌّ) (۱۱:۳۳).

څوک چې داسې عمل وکړي چې زما د عمل مخالف وي ذکر شوی عمل مردود او نا منظور دی.

۲- هر مسلمان باید دا باور ولري چې ذکر شوي فقهاء انسانان دي کله صحیح فتوی ورکوي او کله په فتوی کې خطاء کېږي خو که فتوی کې خطاء شوی وي قصداً هغوی غلطی فتواوې نه دي ورکړي بلکې د سهوې، هېرېدنې یا غفلت له امله ور څخه غلطي فتوی صادر شوی د دین په فرعي مسائلو کې چې د ذکر شوو فقهاؤ ترمنځ کوم اختلافات منځ ته راغلي باید هر مسلمان هغوی معذور وګڼي او دا عقیده باید ولري چې دهغوی ترمنځ اختلافات دهغوی د تعصب او ناپوهې له امله نه ؤ رامنځ ته شوی بلکه دا اختلافاتو اصلي سرچېنه دا وه چې

يو فقيه ته به په يوه مسئله کې يو حديث ورسېدلې او بل ته به نه ؤ رسېدلای يا به ور رسېدلی ؤ خو د هغه په نظر منسوخ ؤ ياکوم حديث چې ور رسېدلای د بل حديث په نسبت ورته ضعيف ښکاره شوی دی،چې پدې اساس هر مسلمان بايد د تفسير، حديث او فقهې امامانو سره مينه ولري هغوی ته دعاګانې وکړي او د هغوی په فضيلت او غوره والي قانع اووسي داسې خبره ونه کړي او نه داسې نظر بايد څرګند کړي چې د هغوی په هکله د ګستاخۍ بوی ور څخه راځي.

۳- د اوسنيو علماؤ په اړه بايد هر مسلمان په دې پوه شي چې د هغه شرعي دنده ده چې د علماؤ سره دهغوی شرعي مسؤليت سرته رسولو په خاطر مناسبه مرسته وکړي دهغوی اکرام او احترام خپله وجيبه وبولي او په هغو ويناؤ ئې عمل وکړي چې دشريعت سره ټکر نه لري دعلماؤ لپاره دا دعاء کول پکار دي چې نيکان پاتې شي او دشر او خطاء څخه محفوظ وي ځکه چې که علماء اصلاح وي ور سره امت اصلاح کيږي او که علماء بېلارې شول نو ور سره امت بېلارې کيږي لکه څنګه چې نبي صلی الله عليه وسلم مهرباني کړې ده:(صنفان من امتي اذا صلحا صلحت الامة واذافسدافسدت الامة الفقهاء والامراء) (۱۴:۷).

زما د امت دوه ډلې دي که دوی نيکان وي ټول امت نيکان کيږي او که بدان وي ټول امت بدان کيږي يو علماء او بل اميران.

داستاذانو په وړاندې اداب او اخلاق:

استاذان دټولنې رهبران او لارښوونکي دي، دالله تعالی رسول (صَلّی اللّهُ عَلَیْهِ وَسَلّم) خپل ځان دمعلم په توګه معرفي کړی لکه چې فرمايي:((إِنّ اللّهَ بَعَثَنِي مُعَلِّمًا مُيَسِّرًا)) صحيح مسلم ۷ج، ۴۳۹ص.

الله تعالی زه اسانې کوونکی معلم لېږلی یم.

نو ځکه خو اسلام په عامه توګه خپلو پېروانو ته امر کوي چې دخپلو استاذانو او معلمانو اداب وساتي او ورسره ښه سلوک او اخلاق ښخه کار واخلي، ترڅو په دې عمل سره له يوې خوا دالله تعالی رضا لاس ته راوړي اوله بلې خوا دعلم ګټو او فايدو څخه مستفيد شي، ځکه هر هغه ځوک چې داستاذ اداب نه ساتي دعلم له خېر څخه ګټه نه شي حاصلولای.

په لاندې توګه داسلام دمقدس دين دلارښوونو په رڼا کې ځيني هغه اداب ذکر کېږي چې هر زده کوونکی پرې مکلف دی.

۱- زده کوونکی بايد دخپل استاذ بشپړادب اوکامل احترام وساتي، ځکه ښه ادب دپاخه عقل ترجماني کوي، الله تعالی په قران کې دهغو خلکو چې دخپل لارښود او استاد ادب او احترام کوي په داسې الفاظو ستاينه کړی:((إِنّ الّذِينَ يَغُضّونَ أَصْوَاتَهُمْ عِندَ رَسُولِ اللّهِ أُوْلَئِكَ الّذِينَ امْتَحَنَ اللّهُ قُلُوبَهُمْ لِلتّقْوَى لَهُم مّغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ عَظِيمٌ 3

کوم کسان چې دخدای درسول په وړاندې دغږيدلوپه وخت کښې خپل غږونه ټيټوي هغوی په حقيقت کښې همغه کسان دي چې الله دهغوی زړونه دتقوی لپاره ازمويلي دي، دهغو لپاره بښنه ده او لوی اجر.

۲-زده کوونکی بايد دخپل استاذ د رايې احترام وکړي بايد په دې پوه شي چې دخپل استاد په وړاندې دذلت احساس دعزت سبب ګرځي، دهغه په وړاندې عاجزي دفخر سبب دی، دهغه په وړاندې تواضع دلوړوالی سبب ګرځي، موږ

ګورو چې عبدالله بن عباس (رضي الله تعالی عنه) سره ددې چې دلوړې مرتبې ،دبشپړعلميت څښتن دی ،او درسول الله (صَلّی اللّهُ عَلَیْهِ وَسَلّم) دتره ځوی دی ،دخپل استاذ زید بن ثابت انصاري(رضي الله تعالی عنه) ،داس قبضه نیسي، اومخکې ترې روان دی،خدمت یې کوي او وایي:(**هکذا امرنا ان نفعل بعلماءنا**). موږ ماموره شوي یو چې دخپلو استاذانو سره دغسې تعامل وکړو.

پدې هکله ابوهریرة (رضي الله تعالی عنه) درسول الله (صَلّی اللّهُ عَلَیْهِ وَسَلّم) دا وینا رانقلوي چې فرمایي:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "تَعَلَّمُوا الْعِلْمَ، وَتَعَلَّمُوا لِلْعِلْمِ السَّكِينَةَ وَالْوَقَارَ، وَتَوَاضَعُوا لِمَنْ تَعْلَمُونَ مِنْهُ)) صحیح مسلم ۷ج، ۴۳۹ص.

علم زده کړئ،خو دوقار او عزت لپاره،له چا نه چې علم زده کوئ دهغه په وړاندې تواضع کوئ.

با عمله علم الله تعالی هغه چا ته ورپه برخه کوي چې تواضع پکې وي،دخپلواستاذانو په وړاندې احترام ولري،خبره یې مني او خپل استاد ته غوږ نیسي.

۳- زده کوونکی به خپل استاذ ته په نامه اواز نه کوي، اونه به دهغه په غیاب کې دهغه نوم اخلي بلکې کله چې دهغه نوم یادوي په تعظیم سره به یې یادوي داستاذ یا بل داحترام څخه ډکه کلمه به ورسره مل کوي او ووایې به چې فلاني استاد یا صاحب او.... داسې ویلي دي، داځکه چې استاذ ته په نامه اواز دهغه په وړاندې بې ادبي ده،الله تعالی درسول الله (صَلّی اللّهُ عَلَیْهِ وَسَلّم) ملګري په دې خبره ورټل کله چې دهغه کور ته یې له شانه دمحمد په نامه اوازونه

کول((إِنَّ الَّذِينَ يُنَادُونَكَ مِن وَرَاء الْحُجُرَاتِ أَكْثَرُهُمْ لاَ يَعْقِلُونَ .۴ ،ايت ، الحجرات سورت.

اې پیغمبراه ! کوم کسان چیګ تاته له حجرونه دباندیګ ناریګ وهي له هغونه زیاتره ناپوهان دي

۴- داستاذ په حق به اعتراف کوي او دهغه احسان به نه هېروي ،ځکه درسول الله (صَلّى اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلّم) لارښوونه ده ((چا چې یوبنده ته دقران یو توری وښوده هغه يې بادار او مولا شو،امامة باهلي ديو مرفوع حديث په ترڅ کې درسول الله (صَلّى اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلّم) حديث رانقلوي چې فرمايي: "مَنْ عَلَّمَ عَبْدًا آيَةً مِنْ كِتَابِ اللَّهِ، فَهُوَ مَوْلاهُ لا يَنْبَغِي لَهُ أَنْ يَخْذُلَهُ، وَلا يَسْتَأْثِرَ عَلَيْهِ ".المعجم الكبير للطبراني،۷ج، ۱۱۹ ص.

چاچې يو بنده ته دکتاب الله یو ایت وښوده هغه يې بادار شو، ورته مناسب نه ده چې خجل يې کړي،اويا بل څوک په ده باندې غوره وګڼي.

ددې تر څنګ به دهغه غیبت ردوي،ورځخه به دفاع کوي،که دا کار يې په وس کې نه ؤ نوهغه مجلس به پرېږدي چې داستاذ غیبت يې پکې کېږي.

۴- دژوند په اوږدو کې به هغه ته دعاکانې کوي،له مرګ څخه وروسته به دهغه دخپلوانو پالنه او روزنه کوي، پوښتنه به يې کوي، دقبر زيارت ته به ورځي، دهغه لپاره به د الله تعالى په دربار کې بخښنه غواړي،صدقه به کوي،ځکه چې زده کوونکی داستاذ لپاره صدقه جاريه ده،هغه ته يې دخبر لار ښودلې دي.

۵- که استاد څخه کومه اشتباه وشي، يا ورڅخه کوم بد رويه صادر ه شي،دهغه صحبت به نه پرېږدي،خطاء او اشتباه به يې په ښه توګه تاويلوي،غصه به يې زغمي، پخوانيو نېکانو خلکو به ويل چې څوک دتعليم ذلت پر ځان ونه مني تر عمره به له جاهليت له لومو راونه وځي،او که څوک په

دې ذلت او خوارۍ او تکليف باندې صبر وکړي ، ددنيا او اخرت عزت به يې په برخه شي.

۲- که استاذ په يو مجلس کې ناست وي له اجازې پرته به نه ورځي، که اجازه يې ور نه کړه بيا بيا به داجازه غوښتنه نه کوي ، که کور ته ورځي نو دروازه به دنوکانو په سر په ورو ورو ټکوي، که په دې سره خبر نه شي نو په ګوتو سره به يې وټکوي، او که ځاي يې لرې ؤ نو په داسې طريقې سره به يې ټکوي چې اواز واوري خو دهغه دمزاحمت باعث نه شي ، په همدې توګه که زده کوونکی نا وخته صنف ته راشي په کار داده چې داستاذ مزاحمت ونه کړي

که استاذ تدريس ته ذهنا تيار نه وي بايد دزده کوونکی له خوا په تدريس مجبوره نه شي،ځکه ډېر ځله دغه عمل داستاذ دخجالت کېدو سبب ګرځي،داستاذ خجالتول په حقيقت کې دهغه په وړاندې بې ادبي ده. زده کوونکی بايد داستاذ په وړاندې چپ او په ادب سره کښني،خبرې به يې په غور سره اوري،ترڅو دخبرو بيا تکرار ته اړتيا پيدا نه شي،د درس پر مهال به اخوا دېخوا نه ګوري که مبايل ورسره وي بايد بند يې کړي،ترڅو ددرس مزاحمت ونه شي،ددرس پر مهال به استاذ ته ګوري په نورو کارونو به خپل ځان نه مصروفوي.

داستاذ په مخکې به زياتې خبرې نه کوي،او نه به داسې خبره له خولې را اوباسي چې استاذ پرې خفه کيږي،يا دهغه په وړاندې بې ادبي ګڼل کېږي،زده کوونکی به داستاذ دوخت خيال ساتي،بې ضرورته به دهغه سره مجلس نه اوږدوي،وخت به يې نه ضايع کوي ، دا او دې ته ورته ناوړه چارې داستاذ په وړاندې بې ادبي ګڼل کېږي دتکليف باعث يې ګرځي ، داستاذ بې ادبي کول او هغه ته تکليف رسول شرعا جايز نه دي.

۷- زده کوونکی به دادب په خاطر استاذ ته داسې نه وايي چې دا نه منم دا چا ویلي دي؟که دیوې موضوع په اړه وضاحت غواړي،نو بیا دې په بل مجلس کې دهغې په اړه معلومات تر لاسه کړي.
۸- که زده کوونکی له استاذ څخه یوه داسې موضوع اوري چې مخکې یې اورېدلې وي او یا له پخوا یې زده وي، نو بې اعتنايي به نه کوي،اوداسې متوجه به کیني لکه دغه موضوع یې چې بېخي اورېدلې نه وي،عطاء(رح)فرمايي:زه چې له هرچانه یوه تکراري خبره اورم ،په داسې توجه سره یې اورم لکه چې بېخي مې اورېدلې نه وي.
۹- زده کوونکی به هغه پوښتنه چې له استاذ څخه شوي وي،پخپله نه ځوابوي او نه به دهغې په اړه تشریح ورکوي مګر داچې استاذ یې ورڅخه وغواړي،کېدې شي چې غلطه یې ځواب کړي،اوبله داچې داستاذ زړه ته په دې عمل سره خفګان رسېږي.
۱۰- زده کوونکی به داستاد خبره نه قطع کوي،او نه به پرې مخکې کېږي،صبر به کوي تر څو استاذ له خبرو فارغ شي ،هنده بنت ابي هاله لومړی درسول الله (صلی الله علیه واله وسلم) اخلاق بیانوي او بیا ورپسې ،دزده کوونکو په تو ګه دصحابه کرامو حالت درسول الله (صَلّى اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلّم) سره ذکر کوي:
((كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَائِمَ الْبِشْرِ سَهْلَ الْخَلْقِ لَيِّنَ الْجَانِبِ لَيْسَ بِفَظٍّ وَلَا غَلِيظٍ وَلَا صَخَّابٍ وَلَا فَحَّاشٍ وَلَا عَيَّابٍ وَلَا مَدَّاحٍ يَتَغَافَلُ عَمَّا لا يَشْتَهِي وَلَا يُؤَسُ مِنْهُ وَلَا يَخِيبُ فِيهِ قَدْ تَرَكَ نَفْسَهُ مِنْ ثَلَاثٍ الْمِرَاءِ وَالإِكْثَارِ وَمِمَّا لا يَعْنِيهِ وَتَرَكَ نَفْسَهُ مِنْ ثَلَاثٍ كَانَ لا يَذُمُّ أَحَدًا وَلَا يُعَيِّرُهُ وَلَا يَطْلُبُ عَوْرَتَهُ وَلَا يَتَكَلَّمُ إِلَّا فِيمَا رَجَا

ثَوَابَهُ إِذَا تَكَلَّمَ أَطْرَقَ جُلَسَاؤُهُ كَأَنَّمَا عَلَى رُءُوسِهِمُ الطَّيْرُ، وَإِذَا سَكَتَ تَكَلَّمُوا وَلَا يَتَنَازَعُونَ عِنْدَهُ مَنْ تَكَلَّمَ أَنْصَتُوا لَهُ حَتَّى يَفْرُغَ حَدِيثُهُمْ عِنْدَهُ حَدِيثُ أَوَّلِيَّتِهِمْ)).(۱۸، ۱۵۴).

رسول الله (صَلّی اللّهُ عَلَیْهِ وَسَلّم) تل خوشحال طبعه،اساني کوونکی،نرمي کوونکی ؤ،بدخویه،سختي کوونکی نه ؤ،چغې به يې نه وهلې،بې حیاء نه غرېده،دچا غیبت يې نه کاوه،بې ځایه يې دچا صفت نه کاوه،له نامطلوبو چاروبه يې ځان ناګاره کاوه، نه به ترې څوک مایوسه کېده او نه به ترې څوک نامراده تلې شو،له درې کارونو څخه يې ځان ساته،۱- له دعووادنګلو(بې ځایه بحثونو)۲- زیاتو خبرو،۳- او بې فایدې کارونو څخه،دچا بدي يې نه بیانوله،چاته يې پېغور نه ورکاوه،او نه يې دچاپټ رازونه راسپړل،هغه کار يې کاوه چې ثواب يې پکې لیده،کله به يې چې خبرې کولې نوملګري (صحابه کرام) به يې دغسې غلي ناست ؤ لکه په سرونو چې يې مرغۍ ناستې وي،ترهغې به نه غږېدل تر څو به چې دالله تعالی رسول خبرې کولې کله به چې هغه چپ شو نو دوي به خبرې پېل کړې، دهغه (صَلّی اللّهُ عَلَیْهِ وَسَلّم) په مخکې يې جګړې نه کولی هریو به چې خبرې کولی نور به ورته چپ ناست ؤ،(یو دبل خبرې به يې په غور سره اورېدې).

۱۱- زده کوونکی چې په لاره داستاد سره ځي نو دشپې به ور څخه مخکې او دورځې به ورڅخه وروسته ځي،ځکه چې داستاذ داحترام په خاطر که دشپې کوم خطر پېښېږي نو زده کوونکی به ورڅخه دفاع کوي ، داچې دورځې خطر کم وي نو احتراما به له استاد څخه وروسته ځي.

۱۲- خپله رایه او نظر به پر استاذ غوره نه ګڼي،او نه به خپله رایه پرهغه په زوره مني،ځکه که استاذ هر څومره ناپوه او زده کوونکی پوه وي خو دالله تعالی درضا دحاصلولو او داستاذ داحترام په خاطر به له خپلې رایې څخه تېرېږي.

۱۳- که کوم شی ورکوي یا یې ورڅخه اخلي نو ښي لاس به استعمالوي.
۱۴- زده کوونکی به هېڅ وخت داستاذ له شرعي خدمت څخه انکار نه کوي، ځکه شریف خلک له څلور کارونو څخه مخ نه ګرځوي که څه هم په خپله مشر او امیر وي:
الف- د پلار دادب په خاطر له خپل ځایه پورته کېدل.
ب- د عالم او استاذ خدمت چې زده کړه ورڅخه کوي.
ج- د هغه څه په اړه پوښتنه کول چې پرې نه پوهېږي.
د- د مېلمه عزت او قدردانی کول.
۱۵- که زده کوونکی استاذ سره مخ کېږي نو اول به پر هغه سلام کوی.
۱۶- که زده کوونکی داستاذ رایه او نظر خطاء ګڼي، نو داسې به نه ورته وایی چې ته نه پوهېږي ،بلکې هڅه به کوي چې خطاء یې ښه تعبیر او په ښو الفاظو اصلاح کړي ، مثلاً که داسې الفظ استعمال کړي چې((ماته مصلحت په دې کې ښکاري))داسې به نه وایی چې زما رایه درسته ده او استاذ اشتباه کړې ده.
۱۷-که یو استاذ څخه دیوې موضوع په اړه یوه رایه واوري او بل استاذ څخه بل نظر ددواړو ترمنځ دې دتوافق هڅه وکړی او ددواړو ترمنځ دې داختلاف سبب نه ګرځي.(۱۹:۲۲-۲۸)

ددوهم فصل د مراجعو فهرست:

۱-قرآنکریم
۲-ابو داود: سلیمان بن اشعث، کال: ۱۳۱۲هـ ق، سنن ابی داود ،دویم ټوک طبعه: خیبر ګروپ آف کمپنیز- پېښور-پاکستان.
۳-الباني: محمد ناصرالدین بن نوح، صحیح ابی داود ،پنځم ټوک، طبعه: دارالفکر-بیروت- لبنان.
۴-البخاري: محمد بن اسمعیل، صحیح البخاري،دویم ټوک،طبعه: نعماني کتب خانه.پېښور- پاکستان.

۵-الترمذي : محمد بن عيسى، جامع الترمذي،دويم ټوک طبعه: مكتبة حقانية پېښور- پاکستان.
۶-الجزائري: ابو بکر جابر، کال: ۱۴۱۰هـ ق- ۱۹۹۰م، منهاج المسلم،طبعه: دارالشروق للنشر و التوزيع والطباعة- جده- السعوديه.
۷-الطبراني: ابو القاسم سليمان بن احمد ، کال ۱۴۱۵ق،المعجم الاوسط، دريم ټوک طبعه: دارالحرمين –قاهره.
۸-العبيد: عبدالرحمن بن عبدالكريم ، کال : ۱۴۰۵ هـ- ۱۹۸۴م، اصول المنهج الاسلامي، طبعه: مطابع الفرزدق التجاريه–الرياض–السعوديه.
۹-القزويني: ابن ماجه محمد بن يزيد ،سنن ابن ماجه،دويم ټوک، مطبعه: مكتبة العلميه-بيروت-لبنان.
۱۰-المزيد احمد.من حقوق المصطفى على امته،طبعه: مدارالوطن للنشر – السعوديه.
۱۱-النيساپوري : مسلم بن حجاج ابوالحسين، کال: ۱۳۴۹هـ ش، الجامع الصحيح،دويم ټوک طبعه:خيبر ګروپ اف کمپنيز پېښور پاکستان.

۱۲- البخاري ، محمد بن اسماعيل صحيح البخارى بن مغيره،۲۰ټوک ،طبعه بيروت دار بن كثير اليمامة.
۱۳- البخاري ، محمد بن اسماعيل صحيح البخارى بن مغيره، ۲۳ټوک ،طبعه بيروت دار بن كثير اليمامة.
۱۴- النيسابوري ،مسلم بن حجاج ابو الحسين القشيري ، صحيح مسلم ،۱ټوک،
۱۵- النيسابوري ،مسلم بن حجاج ابو الحسين القشيري ، صحيح مسلم ،۷ټوک

۱۶- النيسابوري ،مسلم بن حجاج ابو الحسين القشيري ، صحيح مسلم ،۱۲ټوک،
۱۷- الطبراني ،ابوالقاسم سليمان بن احمد بن ايوب ،المعجم الكبير،۷ټوک ،طبعه القاهرة دارالحرمين.
۱۸- الطبراني ،ابوالقاسم سليمان بن احمد بن ايوب ،المعجم الكبير،۱۵ټوک طبعه ،القاهرة دارالحرمين.
۱۹- اليمني ،الحسين ابن المنصور ، آداب العلماء والمتعلمين:

دريم فصل
داسلام دسپېڅلي دين په رڼا کې
دغوره اخلاقو ځيني بېلګې:

۱- فردي اخلاق

۱- اخلاص
۲-صدق
۳- امانتداري

۴- پر وعدو وفا کول
۵- تقوا
۶- حیاء
۷- د ژبې ساتنه
۸- تواضع
۹- صبر
۱۰- عفوه او بخښنه
۱۱- سخاوت
۱۲- شجاعت

۲- ټولنیز اخلاق:

۱- خپل منځي مرسته او همکاري.- دمور اوپلار حقوق پرځاي کول
۳- خپلولي پالل- شفقت او ترحم.- د ګاونډیو سره ښه سلوک کول- دمسلمان دعزت او ابرو ساتنه.- مېلمه پالنه

۱- اخلاص ((د هر کار لپاره ښه نیت))

د نیت تعریف:

نیت په لغت کې قصد او ارادې ته وایې.(۳۸۲:۲۲).

په اصطلاح کې (ښه نیت دی ته وایې چې یو څوک یوازې او یوازې د الله تعالی د رضا په خاطر یو کار ترسره کړی او د هیڅ مخلوق رضا په کې هدف ونه ګرځوي په دې ترتیب چې د ښه کار په سرته رسولو او د بد کار په پرېښودلو کې تنها د الله تعالی رضا خپل هدف وګرځوی د الله تعالی له رضا سره د بل چا رضا شریکه نه کړی. ۱۸۴:۲۳)

که یو څوک یو کار دالله تعالی درضا لپاره نه ترسره کوي او یا دالله تعالی درضا سره دبل چا رضا هم شامله کړي نو الله تعالی له دغسې عمل څخه بېزاره دی، نه یې قبلوي او نه پرې اجر او ثواب ورکوي که څه هميودیني کار وي.

په یو اوږد حدیث کې رسول الله (صَلّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلّم) ددرې تنو حالت دقیامت په ورځ دداډول بیانوي:

دقیامت په ورځ به ترټولو لومړی دشهید سره حساب اوکتاب پېل شي،هغه به راوستل شي،دنعمتونوپه اړه به ورته یادونه وشي،هغه به پرې اعتراف وکړي،بیابه ورڅخه وپوښتل شي،چې تاددغو نعمتونوپه مقابل کې څه کړي دي؟هغه به په ځواب کې ووايي:چې ای الله تعالی ستاپه لاره کې ترهغې جنګېدم،ترڅوچې شهیدشوم،الله تعالی به ورته ووايي:درواغ دې وويل:ته ددې لپاره جنګېدې چې خلک درته زړه وراوشجاع ووايي،اوهغه درته ویل شو ي دي،بیابه امروشي چې پړمخې يې دوزخ ته ورواچوئ،بیابه دوزخ ته وروغورځول شي.

په دوېم قدم کې به عالم دحساب لپاره راوغوښتل شي، هغه عالم چې دعلم دترلاسه کولووروسته یې ،نوروته هم ښودلې وي،په قران به هم پوهېږي ،لومړی به دهغونعمتونو په اړه چې په دنیاکې پرې شوي پوښتنه وشي،په هغې به اعتراف وکړي،بیابه ترې وپوښتل شي چې ددغونعمتونوپه مقابل کې یې څه کړي دي ؟ هغه به په ځواب کې ووايي چې ستادرضالپاره مې علم ترلاسه کړ،اونوروته مې و ښوده،قران مې ستالپاره و لوسته،اونورته مې هم وښود ،ورته به وويل شي: درواغ دې وويل:داټول دې ددې لپاره ترسره کړي وو ،چې خلک ستا صفت وکړي قاري اوعالم درته ووايي ،نوپه دنیاکې درته ویل شوي دي ،امربه وشي چې پړمخې يې دوزخ ته وغورځوئ،بیابه دوزخ کې واچول شي.

په دریېیم قدم کې به هغه شتمن شخص دحساب لپاره راوغوښتل شي چې په دنیاکې به یې په هرنېک کارکې لګښت کاوه، لومړی به له هغه څخه د هغو نعمتونو په اړه پوښتنه وشي چې په دنیاکې ورکړل شوي وو،هغه به یې ومني اواقراربه پرې وکړي،بیابه ترې وپوښتل شي چې ددغو نعمتونوپه مقابل کې یې څه کړي دي؟هغه به ووایي چې هیڅ دخیرداسې کارنه وو چې په هغې کې لګښت کول ستادرضالامل ګرځېده،مګرماپه هغې کې لګښت کړی دی،ورته به وویل شي درواغ دې وویل ،دغه ټول کارونه تاددې لپاره ترسره کول چې خلک درته سخي ووایي،ا وپه دنیاکې درته ویل شوي دي او د لګښت بدله درته رسېدلې ده امربه وشي چې پړمخې یې دوزخ ته واچوئ،بیابه دوزخ ته واچول شي.
یعنې الله تعالی دیوبنده عمل په دې شرط قبلوي ،چې اخلاص پکې وي(له ریا اوځان ښودنې څخه پاک وي) ،یوائې دالله تعالی درضا لپاره ترسره شي،(داعمالوزیاتوالی اوډېروالی دالله تعالی په نزد چې اخلاص پکې نه وي هیڅ اعتبارنه لري). -(۴۲:۱۵۱۳).
په یو بل حدیث کې رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایي:
دشرک اصغر په اړه زه پرتاسې زیات ویرېږم ،صحابه کراموږضي الله عنهم پوښتنه وکړه،چې شرک اصغر څه شي دی یارسول الله صلی الله علیه وسلم؟هغه صلی الله علیه وسلم وفرمایل:ریاکاري اوځان ښودنه،دقیامت په ورځ چې کله الله تعالی بنده ګانوته دخپل عملونوبدله ورکوي نوریاکارانوته به وویل شي لاړشئ له هغوخلکوڅخه خپل اجرونه وغواړئ چې تاسې دهغولپاره چارې ترسره کولې اوځانونه موورته ښودل،ایااوس دهغوی سره څه شته؟ (۵۲:۱۲۳).
په اسلامي شریعت کې د نېت ارزښت:

اسلامي شريعت د انسانانو د اعمالو ترمينځ د توپير تله نيت ګرځولی هغه داسې چې د نيت پوسيله عبادات د عاداتو څخه بېلوي ځينې عبادات د ځينو نورو سره توپير مومي د بېلګې په توګه د لمانځه لپاره نيت ځکه ضرور دی چې د نفلي او فرضي لمونځ توپير وشي، د خيرات لپاره نيت ځکه حتمي دی چې د زکات، نذر، کفاری او نورو ترمنځ فرق رامينځته شي، مسجد کې ناسته که د اعتکاف، ذکر او فکر په خاطر وي عبادت ګڼل کېږي او که د دمې او استراحت په نيت وي عادت بلل کېږي. ځان مينځل که د ثواب او اجر په نيت وي عبادت دی خو که د نظافت په منظور وي عادت ګڼل کېږي همدا لامل دی چې رسول الله صلى الله عليه وسلم د نيت په اړه خپل امت ته داسې اصل او قاعده ايښی ده: (إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ وَإِنَّمَا لِكُلِّ امْرِئٍ مَا نَوَى) (۱:۱۱).

بېشکه چې د عملونو اجر او ثواب نيت پورې تړلې دی او هر سړي ته به د نيت مطابق اجر ورکول کېږي.

په اسلام کې د نيت د ارزښت له امله سلفوصالحينو د هر کار د پيل څخه وړاندی خپلو نيتونو ته ځانګړی توجو کوله او خپل نيتونه به يې سمول، کله به چې د دوی يو تن ته د يو کار د سرته رسولو خبره وشوه نو هغه به ويل: (اصبر حتى احدث له نية) (۱۲:۳۴).

صبر وکړه چې زه خپل نيت سم کړم.

د يو کار لپاره د ښه نيت وختونه:

اسلامي شريعت په مسلمانانو لازمي کړی چې د هر کار لپاره په لاندينيو حالاتو کې بايد ښه نيت ولري.

۱- د يو کار له پېله وړاندې نيت سمول:

مسلمان بايد د کار له اجراء کولو څخه مخکې خپل هدف يوازې او يوازې د الله تعالى رضا وګرځوي د نوموړي کار په ترسره کولو کې د الله د خوښۍ ترڅنګ د

بل چا خوښي خپل هدف ونه ګرځوي ځکه چې رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمايلي دي : (إِنَّ اللَّهَ لَا يَقْبَلُ مِنْ الْعَمَلِ إِلَّا مَا كَانَ لَهُ خَالِصًا وَابْتُغِيَ بِهِ وَجْهُهُ) (٣٠:٢٣).

الله تعالى جل جلاله يوازې او يوازې په هغه عمل باندې اجر او ثواب وركوي چې خالص او تنها د الله تعالی د رضا په خاطر ترسره شوی وي.

په بل حديث شريف کې رسول صلی الله علیه وسلم داسې فرمايي : چې الله تعالی فرمايلي دي: ((فَمَنْ عَمِلَ عَمَلًا فَأَشْرَكَ فِيهِ غَيْرِي فَأَنَا بَرِيءٌ مِنْهُ وَهُوَ لِلَّذِي أَشْرَكَ)) (٣١:٢٧).

چا چې د يوه عمل سرته رسولو پر مهال زما رضا او د بل شخص رضا هدف وګرځوه زه د نوموړي عمل څخه بيزاره يم دا عمل په حقيقت کې د هغه چا لپاره ترسره شوی چې زما رضا سره د هغه رضا شريکه کړای شوې ده.

٢- دكار په جريان کې ښه نيت درلودل:

رسول صلى الله عليه وسلم فرمايلي دي : (مَنْ صَلَّى يُرَائِي فَقَدْ أَشْرَكَ وَمَنْ صَامَ يُرَائِي فَقَدْ أَشْرَكَ وَمَنْ تَصَدَّقَ يُرَائِي فَقَدْ أَشْرَكَ).(٣:١٢٥)

څوک چې په لمانځه کې ريا کاري کوي دی تن په حقيقت کې شرک وکړ چا چې دروژې نيولو پرمهال ريا کاري وکړه ، دی تن په حقيقت کې شرک وکړ او چا چې صدقه دریاکارۍ په نيت ورکړه دی تن په حقيقت کې شرک وکړ.

٣- د کار په پای کې ښه نيت درلودل:

دکار په پای کې دښه نيت درلودلو هدف دادی چې د نوموړي کار احسان په الله جل جلاله ونکړي د ليل يې دادی چې نبی صلی الله علیه وسلم ته د بني اسد د قبيلې مشران راغلل اووربانديې احسان باراوه چې مونږ په داسې حال کې

تاسې باندې ایمان راوړی ؤ چې نورو قومونو تا سره جنګ کولو.....، نو رسول الله صلی الله علیه وسلم د دوي په هکله وفرمایل: (فِقْهُهُمْ قَلِيْلٌ وَاِنّ الشّيْطَانَ يَنْطِقُ عَلَى اَلْسِنَتِهِمْ) (۲:۲۸۰)

د دغو خلکو دیني پوهه لږه ده او شیطان د دوی په ژبو خبری کوي.

په دی وخت کې دا قرآني آیت را نازل شو: ([illegible]) (۱: د الحجرات سورت، آیت۱۷).

دغه خلک تا باندې احسان کوي چې له نورو خلکو یې ړومبی اسلام راوړی دی ته دوی ته ووایه چې ما باندې د اسلام راوړلو احسان مه کوئ بلکې الله تعالی تاسې باندې احسان کوي چې د ایمان راوړلو توفیق یې تاسې ته درکړی دی.

نوموړی ایت کریمه او حدیث شریف موږ ته دا لارښوونه هم کوي چې دیو چا سره داحسان کولو او صدقې ورکولو وروسته مسلمان باید په چا احسان بار نه کړي ځکه چې الله تعالی فرمایلي دي:([illegible]) (۱:د البقرې سورت، آیت ۲۶۴).

ای مؤمنانو ! تاسې خپل خیراتونه په احسان کولو او خلکو ته په ضرر رسولو سره مه باطلوئ.

۲-صدق (ریښتیاویل):

مسلمان باید صادقه (رښتیاویونکی) وي، تل باید دحق وېنا وکړي ولو که دهغه په تاوان هم وي، دالله ددین په حق کې د ملامت کوونکو له ملامتیا ونه وېرېږي، درواغ ویل تر ټولو بد خوي او خصلت دی ، دشېطان لپاره دانسان په نفس کې دداخلېدو چانس ورکوي ،مسلمان باید درښتیا ویلو سره خپل ځان عادت کړي ، تل رښتیا ووایي دحق ګواهي ورکړي که څه هم دده او یا دده دخپلوانو په زیان وي ، ځکه چې درواغ ویل دانسان لپاره ترټولو بد خوي اوخصلت دی، دزیات شمېر شیطاني چارو اوګناهونو دارتکاب سبب ګرځي ، درواغ ویل دانسان حېثیت ته سخته صدمه رسوي،ذلیلوي یې،شرموي یې، په ټولنه کې اعتبار له لاسه ورکوي ، نو ځکه خو اسلام درواغ ویل حرام ګرځولي دي.

لاندې احادیث دغه موضوع ښه روښانه کوي:

١- قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلّمَ: "أَرْبَعٌ إِذَا كُنّ فِيكَ فَلَا يَضُرّكَ مَا فَاتَكَ مِنَ الدُّنْيَا: صِدْقُ حَدِيثٍ، وَحِفْظُ أَمَانَةٍ، وَحُسْنُ خَلِيقَةٍ، وَعِفّةُ طُعْمَةٍ (٥١، ٤٠٣).

رسول الله (صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلّم) فرمایلي دي:که څلور صفات په تاکې وي نو دهیڅ دنیاوي شي دفوت کېدو ارمان مه کوه:رښتیا وېنا ،امانت ساتل،ښه اخلاق،اودخوراک پاکوالی.

٢- قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلّمَ عَلَيْكُمْ بِالصّدْقِ فَإِنّ الصّدْقَ يَهْدِي إِلَى الْبِرّ وَإِنّ الْبِرّ يَهْدِي إِلَى الْجَنّةِ وَمَا يَزَالُ الرّجُلُ يَصْدُقُ وَيَتَحَرّى الصّدْقَ حَتّى يُكْتَبَ عِنْدَ اللّهِ صِدّيقًا وَإِيّاكُمْ وَالْكَذِبَ فَإِنّ الْكَذِبَ يَهْدِي إِلَى الْفُجُورِ وَإِنّ الْفُجُورَ

يَهْدِي إِلَى النَّارِ وَمَا يَزَالُ الرَّجُلُ يَكْذِبُ وَيَتَحَرَّى الْكَذِبَ حَتَّى يُكْتَبَ عِنْدَ اللَّهِ كَذَّابًا.صحيح مسلم، ۱۳ج، ۱۲ص.

رسول الله (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّم) فرمايلي دي:رښتيا ويل خپل عادت وګرځوئ،ځکه چې رښتياويل نېکيو لوري لارښوونه کوي،اونيکي جنت ته لارښوونه کوي،يوسړی چې تل رښتيا وايي،درښتياؤ فکر کوي،تر دې چې دالله تعالی په نزد رېښتونی وليکل شي، له درواغو ځانونه ساتئ،ځکه چې درواغ انسان ګناه لوري ته راکاږي،ګناه اور ته لوري ته لارښوونه کوي،يوسړی چې درواغ وايي ددرواغو فکر کوي تر دې چې دالله تعالی په نزد درواغجن وليکل شي.

۳- أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ اضْمَنُوا لِي سِتًّا مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَضْمَنْ لَكُمْ الْجَنَّةَ اصْدُقُوا إِذَا حَدَّثْتُمْ وَأَوْفُوا إِذَا وَعَدْتُمْ وَأَدُّوا إِذَا اؤْتُمِنْتُمْ وَاحْفَظُوا فُرُوجَكُمْ وَغُضُّوا أَبْصَارَكُمْ وَكُفُّوا أَيْدِيَكُمْ.(۵۲، ۲۴۱).

نبي كريم (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّم) فرمايلي دي:ماته دخپل طرفه دشپږوکارونوضمانت وکړئ،زه درته دجنت ضمانت کوم،۱-کله چې خبرې کوئ رښتيا وواياست،۲-کله چې وعده کوئ وفا پرې کوئ، ۳- امانت اداء کوئ،۴- دخپلو فرجونو حفاظت کوئ،۵- خپل نظرونه له حراموشيانو بندوئ۶- دضرر نه خپل لاسونه وساتئ

۳- امانت داري:

امانت داري يو لوړ او عزتمند صفت دی چې ديو انسان په ايماني پياوړتيا ديني قوت او بشپړ باور دلالت کوي، الله تعالی امانت ته لوړ مقام ورپه برخه

کړی او دایمان له نښو څخه یې ګرځولی دی، په قرانکریم کې الله تعالی دامر په صیغه خپل بنده ګان مخاطب کړي او فرمایي::(إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَى أَهْلِهَا...) (النساء58)
الله تعالی تاسې ته امرکوي چې امانتونه خپل اهل ته وسپارئ.
الله تعالی دمؤمنانو په صفت کې فرمایي:
وَالَّذِينَ هُمْ لِأَمَانَاتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رَاعُونَ (المؤمنون8)
مومنان هغه خلک دي چې دخپلو امانتونو او دخپلو ژمنو او تړونونو لحاظ ساتي.
رسول الله (صلی الله علیه واله وسلم) امانتداري دایمان له نښو څخه ښودلې ده،لکه چې فرمايي:«لَا إِيمَانَ لِمَنْ لَا أَمَانَةَ لَهُ، وَلَا دِينَ لِمَنْ لَا عَهْدَ لَهُ» (۴۸۱:۵۴).
څوک چې دامانتدارۍ لحاظ نه ساتي ایمان یې نشته ، او څوک چې دوعدو پابند نه وي دین نه لري.
رسول الله په داسې حال کې چې په امین سره یې شهرت درلود او له کوچنیوالي څخه په امین پېژندل کېده،بیا هم له الله تعالی څخه دامانتدارۍ ساتلو دعا کوي:
«اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الصِّحَّةَ، وَالْعِفَّةَ، وَالْأَمَانَةَ، وَحُسْنَ الْخُلُقِ، وَالرِّضَا بِالْقَدَرِ»شعب الایمان للبیهقي،۱ج، ۲۱۷ص.
ای ربه له تانه دصحت ،پاک لمنئ،امانت ساتنې،ښواخلاقو، او په قدر باندې دخوښۍ سوال کوم.

په امانت کې خیانت نه یوائې داچې دانسان داخروي ناکامۍ باعث ګرځي بلکې دنیاوي زیانونه هم ورسره ملګري وي لکه په لاندې حدیث کې چې ورته اشاره شوې ده:

عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، قَالَ: «إِذَا كَانَتْ فِي الْبَيْتِ خِيَانَةٌ ذَهَبَتْ مِنْهُ الْبَرَكَةُ»

انس بن مالک (رضي الله تعالی عنه) فرمايي :کله چې په يو کور کې خیانت وي برکت ورڅخه پورته کېږي.

په اسلام کې دامانت دارۍ ارزښت:

اسلام دنورو اخلاقو ترڅنګ امانتدارۍ ته دزيات ارزښت قایل دی تر دې چې دایمان سره تړلی عمل يې بولي او هغه څوک چې امانت کې خیانت کوي داسلام له دايرې څخه يې خارجوي منافق يې بولي او اسلام ترې خپله بې زاري اعلانوي، په دې اړه درسول الله لاندې وينا موږ ته داسې لارښوونه کوي:

" ثَلَاثٌ مَنْ كُنَّ فِيهِ فَهُوَ مُنَافِقٌ، وَمَنْ كَانَتْ فِيهِ خَصْلَةٌ مِنْهَا فَفِيهِ خَصْلَةٌ مِنَ النِّفَاقِ: إِذَا حَدَّثَ كَذَبَ، وَإِذَا اؤْتُمِنَ خَانَ، وَإِذَا وَعَدَ أَخْلَفَ "

درې خويونه چې په چا کې وي هغه منافق دی، او که په چا کې له هغې څخه يو وي په هغه کې يو خوی دمنافق وي ،کله چې خبر کوي درواغ وايي ، اوکله چې

امانتدار وګڼل شي نو خیانت کوي،او کله چې وعده وکړي نو خلاف ورزي کوي.

دخیانت ناوړه پایلې:

رسول الله (صَلّی اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلّم) موږ دخیانت له ناوړه پایلو خبروي او فرمایي:

" أوّلُ مَا تَفْقدُونَ مِنْ دِينِكُمُ الْأَمَانَةُ، وَآخِرُهُ الصّلَاةُ قَالَ ثَابِتٌ عِنْدَ ذَلِكَ: قَدْ يَكُونُ الرّجُلُ يَصُومُ وَيُصَلِّي، وَإِنِ اؤْتُمِنَ عَلَى أَمَانَةٍ لَمْ يُؤَدّهَا (۴۶، ۳۳۷).

ترټولو لومړی چې تاسې یې په خپل دین کې له لاسه ورکوۍ امانتداري ده،او اخري شی لمونځ دی.ثابت (رضي الله تعالی عنه) په دغه وخت کې وویل: یو سړی به روژه نیسي،لمونځ به هم کوي خو که امانت ورته وسپارل شي هغه به نه اداء کوي.

په همدې توګه رسول الله (صَلّی اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلّم) موږ ته خبرداری راکوي چې دقیامت دراتلو یو سبب به داوي چې خاین به امین او امین به خاین وګڼل شي، په دې اړه رسول الله (صَلّی اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلّم) فرمایي:

« وَلَا تَقُومُ السّاعَةُ حَتّى يَظْهَرَ الْفُحْشُ وَالتّفَاحُشُ وَقَطِيعَةُ الرّحِمِ وَسُوءُ الْمُجَاوَرَةِ وَحَتّى يُؤْتَمَنَ الْخَائِنُ وَيُخَوّنَ الْأَمِينُ »(۵۱، ۲۶۴).

قیامت به ترهغې قایم نه شي ترڅو چې بې حیایي څرګنده شوي وي ، یو بل ته فحش ویل پېل شي، خپلولي غوڅه شي، بد همسایګي پېل شي،او ترڅو چې خاین امین او امین خاین وګڼل شي.

په اسلام کې امانتداري عامه ده:

زمونږ دعامو مسلمانانو ترمنځ خو امانت داري يوائې دمادي امانتونو دساتنې څخه عبارت ده، خو بايد هېر نه کړو چې دا مفهوم دامانت دارۍ په برخه تر ټولو اخرنی مفهوم دی دالله تعالی په دين کې امانت داري زيات پراخه مفهوم لري، له منصب او حکومتي چوکۍ څخه نيولی درازونوتر ساتنې رسېږي، مطلب داچې اسلام مونږ ته امر کوي حکومتي منصب يو ستر امانت دی بايږ داسې چا ته يې وسپارئ چې داداء کولو توان يې ولري رسول الله (صَلّى اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلّم) مونږ متوجه کړي يو چې امارت او مشري يو امانت او ستر مسئوليت دی، ګورئ که ددغه امانت په صحيح توګه دترسره کولو توان نه لرئ نو دتر لاسه کولو حرص يې مه کوئ، رسول الله (صَلّى اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلّم) په اړه فرمايي:
((إِنَّكُمْ سَتَحْرِصُونَ عَلَى الْإِمَارَةِ وَسَتَكُونُ نَدَامَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَنِعْمَ الْمُرْضِعَةُ وَبِئْسَتْ الْفَاطِمَةُ))(۴۰ ، ۵۹).
تاسې خو دمشرۍ شوق لرۍ خو ياد ساتئ چې بيا به دقيامت په ورځ پښېمانه ياست ،نوشېدې رودونکې ډېره ښه ده له شېدو ورکووني نه.
البته که څوک ددغه امانت داداء کولو توان او استعداد لري ورته روا دي چې غوښتنه يې وکړي او بيا يې حق اداء کړي، ابو ذر غفاري (رضي الله تعالی عنه) ته دالله تعالی رسول (صلی الله عليه واله وسلم) په دې اړه داسې فرمايي: عَنْ أَبِي ذَرٍّ قَالَ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَلَا تَسْتَعْمِلُنِي قَالَ فَضَرَبَ بِيَدِهِ عَلَى مَنْكِبِي ثُمَّ قَالَ يَا أَبَا ذَرٍّ إِنَّكَ ضَعِيفٌ وَإِنَّهَا أَمَانَةٌ وَإِنَّهَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ خِزْيٌ وَنَدَامَةٌ إِلَّا مَنْ أَخَذَهَا بِحَقِّهَا وَأَدَّى الَّذِي عَلَيْهِ فِيهَا))(۴۳ ، ۳۴۷).
ابوذر(رضي الله تعالی عنه) روايت کوي چې ما رسول الله(صَلّى اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلّم) ته وويل: ايا ما په يو ځاي کې نه مقرروې ؟ لاس يې زما په اوږه کېښوده

وې فرمایل :((ابوذره ته کمزوری یې او دا یو امانت دی،دقیامت په ورځ شرمندګي او ندامت دی، مګر هغه چا ته نه دی چې په حقه واخلي او حق یې اداء کړي.
نو هغه څوک باید یوې عهدې ته اوړې ورته کړي چې دغه امانت په سمه اداءکولای شي، له دې حدیث څخه داهم معلومېږي چې مشر باید یوه عهده هغه چاته وسپاري چې په هغه کې ددغې عهدې داداء کولو استعداد وګوري دیو سړي یو اځې تقوا پرهېزګارئ اوښه سړي توب ته ونه ګوري ځکه رسول الله (صَلّى اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلّم) ته خو دابو ذرتقوا او پرهېز ګاري معلومه وه، ولې یې هغه ته عهده ونه سپارله پو هېده چې ابوذر دغه عهده په سمه توګه نه شي تر سره کولی.
راز ساتل ستر امانت دی:
کله یو چاته دراز خبره وشي نو په کار داده چې هغه ځان سره وساتي دراز خبره داده کله چې تاته یو څوک له نورو خلکو جلا اوپټ ځاي کې یوه خبره وکړي په دې پوه شه چې دا د راز خبره ده، رسول الله (صَلّى اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلّم) په دې اړه موږ ته داسې لارښوونه کوي:
((إِذَا حَدّثَ الرّجُلُ بِالْحَدِيثِ ثُمّ الْتَفَتَ فَهِيَ أَمَانَةٌ))(۴۲، ۹).
کله چې یو سړی بل سره خبرې کوي او بیاهغه اخوا دېخوا وګوري نو دې دې په دې پوه شي چې دا دامانت خبره ده.
البته دهغو مجالسو راز ساتل په کار دي چې داسلامي احکامو سره په ټکر کې نه وي،رسول الله (صَلّى اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلّم) په دې اړه موږ ته داسې لارښوونه کوي:
((الْمَجَالِسُ بِالْأَمَانَةِ إِلّا ثَلَاثَةَ مَجَالِسَ سَفْكُ دَمٍ حَرَامٍ أَوْ فَرْجٌ حَرَامٌ أَوْ اقْتِطَاعُ مَالٍ بِغَيْرِ حَقٍّ))۴۲:۱۰)

دټولو مجالسو رازونه امانت دي،مګردريو مجالسو رازونه امانت نه دي،۱- هغه مجلس چې په کې دحرامووينو تويلودسيسه جوړېږي،۲- يا پکې دزناپروګرام برابرېږي،۳- او يا پکې پردي مال دلوټلوتوطيه مطرح کېږي.
دمېړه او ښځې ترمنځ خپل منځي روابط داسلام له نظره داحترام وړ دي،نو دمېړه او ښځې ترمنځ ازدواجي رازونه بايد له نورو خلکو پټ وساتل شي تر دې چې خپلو نږدې خپلوانو او دوستانو ته هم بيان نه شي، دغه عمل له يوي خوا بې حيايی ده او له بلې خوا ستر خيانت او جنايت دی،رسول الله (صَلّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلّم) په دې اړه داسې لارښوونه کوي:((إِنّ أَعْظَمَ الْأَمَانَة عِنْدَ اللّه يَوْمَ الْقِيَامَة الرّجُلُ يُفْضِي إِلى امْرَأَتِه وَتُفْضِي إِلَيْه ثُمّ يَنْشُرُ سِرّهَا))(۴۲،۱۱).
دقيامت په ورځ به په امانت کې (ترټولو سترخيانت)دا وي چې يو سړی خپلې مېرمنې ته نږدې شي، او ښځه خپل خاوندته او بيا دهغې راز خلکوته ښکاره کوي.

ترټولو لوی خيانت:

ترټولو لوی او ستر خيانت خو دادی چې يو څوک په چا ښه باور لري او هغه امين ګڼي او هغه ورته درواغ وايي،په دې اړه رسول الله (صَلّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلّم) داسې فرمايي: ((كَبُرَتْ خِيَانَةً أَنْ تُحَدّثَ أَخَاكَ حَدِيثًا هُوَ لَكَ بِهِ مُصَدّقٌ وَأَنْتَ لَهُ بِهِ كَاذِبٌ))(۴۲، ۱۴۲)
لوی خيانت دادی چې ته خپل مسلمان ورور ته داسې خبره کوې چې هغه تا پکې رېښتونی ګڼي او ته ورته درواغ وايې

۴- پر وعدو وفا کول:

پر وعده وفا کول د ایمانو داروصفت دی،الله تعالی له مؤمنانو څخه غواړي چې په خپلو وعدو باندې وفا وکړي او فرمایلي دي : وَأَوْفُوا بِالْعَهْدِ إِنَّ الْعَهْدَ كَانَ مَسْئُولًا (الإسراء۳۴)

د ژمنیګ پابنداوسئ ، دا یقیني ده چیګ د ژمنیګ په باب به تاسیګ پوشګتیګدوني یاست.

یعنې لکه چې مسلمان پرسوګند باندې پر وفا کولو مکلف دی دغسې په وعده باندې وفاکول هم له مسلمان مطلوب عمل دی
البته باید په یاد ولروچې پر هغه وعده او قسم باندې وفا کول په کار دي چې دخېر کاروي او داسلامي احکامو سره په ټکر کې نه وي رسول الله (صَلّى اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلّم) په دې اړه موږ ته داسې لارښوونه کوي:
((مَنْ حَلَفَ بِيَمِينٍ فَرَأَى غَيْرَهَا خَيْرًا مِنْهَا فَلْيُكَفِّرْ عَنْ يَمِينِهِ وَلْيَفْعَلْ الّذِي هُوَ خَيْرٌ)).(۵۰، ۴۰۵).
چاچې پر یو شي سوګند یاد کړ وې لیدل چې یو بل کار له دې غوره دی نو دقسم کفاره دې ورکړي او هماغه کار دې وکړي چې غوره وي.
په بل مورد کې په دې اړه داسې فرمایي: وَاللّه لَأَنْ يَلِجَّ أَحَدُكُمْ بِيَمِينِهِ فِي أَهْلِهِ آثَمُ لَهُ عِنْدَ اللّهِ مِنْ أَنْ يُعْطِيَ كَفّارَتَهُ الّتِي افْتَرَضَ اللّهُ عَلَيْهِ)).صحيح البخاري،۲۰ج،۳۰۵ص.
دالله تعالی په ذات مې دې سوګند وي،که ستاسې یو تن دخپل ټبر په اړه پر یو قسم وفا وکړي (چې نه به ورځي)او بیا ورنشي ، ډېر ګنهګار دی نسبت هغه چا ته چې (دقسم دماتولو په وجه) (ښځې ته ورشي)فرض شوی کفاره اداء کړي.

له ذکر شوو احادیثو څخه په ډاګه څرګندېږي چې له نېکواو غوره مواردو پرته هیڅ عهداو پیمان ملزم نه دی، البته که یو شخص په نېکو مواردو کې چا سره وعده وکړي باید چې وفا پرې وکړی،اوکه یې ونه کړي دالله تعالی په نزد ګنهګار ګڼل کېږي،دغسې شخص څخه اسلام خپله بېزاري اعلانوي او دمنافقانو په زمره کې حسابوي، رسول الله (صَلّى اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلّم) په دې هکله داسې فرمايي : " آيَةُ الْمُنَافِقِ ثَلَاثٌ إِذَا حَدَّثَ كَذَبَ وَإِذَا وَعَدَ أَخْلَفَ وَإِذَا اؤْتُمِنَ خَانَ "صحيح البخاري،۱ج،۵۸ص.

دمنافق درې نښې دي،۱- کله چې خبرې کوي نو درواغ وايي ،۲- کله چې وعده وکړي نوخلاف ورزي کوي ۳- اوکله چې امين وګڼل شي نو خيانت کوي

په لږ څه زيادت سره بل حديث کې داسې راغلي دي:

" ثَلَاثٌ مَنْ كُنَّ فِيهِ فَهُوَ مُنَافِقٌ، وَإِنْ صَامَ وَصَلَّى، وَقَالَ إِنِّي مُسْلِمٌ: الَّذِي إِذَا اؤْتُمِنَ خَانَ، وَإِذَا حَدَّثَ كَذَبَ، وَإِذَا وَعَدَ أَخْلَفَ)) (۴۲،۱۹۲).

درې کارونه چې په چا کې وي هغه منافق دی،که څه هم روژه نيسي، لمونځ کوي اوځان مسلمان ګڼي ، هغه څوک کله چې امين وګڼل شي نو خيانت کوي ، کله چې خبرې کوي نو درواغ وايي،چې کله چې وعده وکړي نوخلاف ورزي کوي.

رسول الله (صَلّى اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلّم) دامر په صيغه موږ ته لارښوونه کوي:

((اضْمَنُوا لِي سِتًّا مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَضْمَنْ لَكُمْ الْجَنَّةَ اصْدُقُوا إِذَا حَدَّثْتُمْ وَأَوْفُوا إِذَا وَعَدْتُمْ وَأَدُّوا إِذَا اؤْتُمِنْتُمْ وَاحْفَظُوا فُرُوجَكُمْ وَغُضُّوا أَبْصَارَكُمْ وَكُفُّوا أَيْدِيَكُمْ)).(۵۲،۲۴۱).

ماته دخپل طرفه دشپږوکارونوضمانت وکړئ،زه درته دجنت ضمانت کوم،۱- کله چې خبرې کوئ رښتیا وواياست،۲-کله چې وعده کوئ وفا پرې وکړئ، ۳- امانت اداء کړئ،۴- دخپلو فرجونو حفاظت وکړئ،۵- خپل نظرونه له حراموشيانو بندکړئ۶- اونوروته له ضرر رسولو خپل لاسونه وساتئ

۵- تقوا:

د ډېرو اهمو ښو اخلاقو له جملې څخه تقوا ده، چې مهم مسايل يې په لاندې ډول ذکر کېږي:

د تقوی لغوي تعريف:

تقوی په لغت کې خپل نفس له داسې ضرر رسونکو شيانو څخه ژغورلو ته وايې چې ورڅخه وېره احساسوي چې په دې اساس تقوی وېره او وېره تقوی بلل کېږي (۸:۵۳۰).

د تقوی اصطلاحي تعريف:

امام راغب اصفهاني د تقوی اصطلاحي تعريف داسې ذکر کړی دی: (د خپل هوس د لمنځه وړلو په وسيله د الله تعالی له قهر څخه ځان ساتلو ته تقوا وايي.)(۹:۷۰).

د پورتني تعريف په اساس متقي هغه چا ته وايې، چې د الله تعالی له وېرې د هغه له اوامرو سرغړونه نه کوي (۱۲:۲۰۸).

د تقوی ارزښت:

په ګڼو قرآني آيتونو او نبوي احاديثو کې د هر مسلمان څخه په ټينګه غوښتنه شوې ده چې بايد د تقوی په لباس پوښل شوی اودهر مسلمان لپاره ډېر اهم صفت بولي. مونږ دلته د ذکر شوو نصوصو څخه ځېنې د بېلګې په توګه په لاندې ډول ذکر کوو:

١- الله تعالى فرمايلي دي: (③♦🕔✵🕯□⑨🙞&□🙜
✂🙜✏⅄🔔♋⇦✖♦ ↗♦✂✍♦✡↖□✂☎
✂🙜✍✸◑→□✂☎ ✂🙜✏⅄ ○⍓✉□
✍→◑⬩🙜✍♋○♋ ...) (١:د آل عمران سورت، آيت١٠٢).

ژباړه: ای مومنانو ! د الله څخه په حقي ويرې سره وويريږئ.

الله تعالى فرمايلي دي: (...□♦🕔⬩◑⬩⑨⇳ □♦🕔○⑩⬂☾♦🙜
✂🙜✏⅄🔔♋⇦✖♦ 🕮↑□✍→□✂☎
✂🙜🕔♐✍☝♦🕔■♒⬂✍✸ ✍♋♊ 🔔⬩⌛⬀■♒⌛→☠⬀
□♦◑♒③✸🙜🕁↗☠⬀ 🕮□♌⇗ ✂🙜✍✸◑→□✂☎
✂🙜✏⅄ .... ⇗⇗⌧⇗⇗) (١: د النساء سورت، آيت١٣١).

بيشکه مونږ وصيت کړې ؤ هغوی خلکو ته چې ستاسو څخه وړاندي اسماني کتاب ورکړل شوی ؤ او تاسو ته هم وصيت کوو چې د الله تعالى څخه وويريږئ.

٢- الله تعالى مهرباني کړېده: (③♦🕔✵🕯□⑨🙞&□🙜
✂🙜✏⅄🔔♋⇦✖♦ ↗♦✂✍♦☾↖□✂☎
✂🙜✍✸◑→□✂☎ ✂🙜✏⅄ □♦🔔→□♒↗□✂☎
🔔⬩□⬀⬩☾♋⌧⑨♋③⑨✡✂ ⇗⇗♑⇗)(١: د الاحزاب سورت، آيت٧٠).

ای مؤمنانو ! د الله څخه وويريږي او سمه وينا کوئ.

٣- رسول الله صلى الله عليه وسلم د خپل اخرني حج (حجة الوداع) په خطبه کې مسلمانانو ته د خپلې خطبې په يوې برخې کې داسې وفرمايل: (اوصيکم بتقوی الله) (٤٧:١٣).

زه تاسې ته د الله تعالى څخه د وېرېدلو وصيت کوم.

٤- کله چې نبي صلى الله عليه وسلم معاذ رضي الله عنه يمن ته لېږه دارنګه نصيحت يې ورته وکړ: (اتق الله حيثما کنت) (٤٧:١٣).

د الله تعالى څخه په هر ځای او هر حالت کې وويريږه.

د تقوا ګټې:

د تقوا په لامل مسلمانانو ته بې شمېره دنيوي او اخروي ګټې حاصلېږي چې ځينو ته يې په لاندې ډول ځغلنده نظر اچوو:

۱- الله تعالى د متقيانو د رزق د پراخيدلو او د هغوى څخه د ستونزو د لرى کولو ذمه واري کړې ده چې په دې اړه يې داسې ويلي دي:

(❐◆✎♦③ ♊♦✎◆❐ ✡☛✱✌♦③ ⅄✏🙦✂ ⑥•♑⬂➔🖂✍ ⅄✏🕮⬉⌚

✌❐☒③⬂❷♦♊☯♎ ✡✂⇦ ❐◆③♦❷⬀♐⬉♎⬂❍⇦ ✌✎♊⇧

❍🖂❍⓿⬂❁⇦ •• ⑥•♦⬂☞♦❍⬁🖬➲ ... ✡✂⇦) (۱: د الطلاق سورت، آيت ۲-۳).

او څوک چې د الله تعالى څخه وډار شي نو له هرې ستونزې څخه به ورته د وتلو لاره برابره کړې او له داسې ځايه به ورته روزي ورکړې چې د ده په ګومان کې به نه وي.

۲- د تقوى په وسيله الله تعالى د مسلمان عملونه سموي او ګناهونه يې بخښې په دې هکله الله تعالى داسې فرمايلي دي : (③♦⌚✸♁❐⑨♐&❐🙦

✂🙦✏⅄♎✎⇦✖♦ ⬈♦✂✌♦☪⬉❐✂☎

✂🙦✍✸☽➔❐✂☎ ✂🙦✏⅄ ❐◆♎➔❐♏⬈❐✂☎

♎•❐⬀•☪ ♒🖂⑨✎③⑨✡✂ ✡⇦✍✂ ③⬉⌚⇔🖬✎☒⇧

♏•▤⬈☠⬀ 🕮❐⬉⇧☺🖂⌚🖬■▤⬈🖃⬀ ❐◆③♦⇔⬂⌗✎❷⬀

♏•▤⬈☠⬀ ❶➔☼⇦❐🖃♦▤⬈☠⬀

(۱: د الاحزاب سورت، آيت ۷۰-۷۱).

اى مؤمنانو ! تاسې د الله تعالى څخه وويرېږئ او سمه خبره کوئ. الله تعالى به ستاسې عملونه ښه کړي او ستاسې ګناهونه به معاف کړي.

۳- د تقوا خاوندانو سره الله تعالى مينه او محبت لري. په دې اړه الله تعالى فرمايلي دي:(☽♐♌❐ ✂🙦✏⅄ ⑥⬈♦✎🖬❹

✂🙦♏⬂☺⇦✌✸☽✐✓✖♦ ✐✎✂). (۱: د التوبه سورت، آيت ۴).

الله تعالى متقيان خوښوي.

۴- په مسلمانانو کې تر ټولو عزتمند مسلمان هغه مسلمان ګڼل شوې، چې تر ټولو زيات د تقوی خاوند وي. په دې هکله قرآنکريم کې الله تعالی داسې هدايت کړی دی:(♌♑◑ 🕮❒▤⇩❷♦✍♦▤➚🖃⬀ ⬉♉✡⑨⌂ ✂♉🙢✐★ 🕮❒✍⬂◑⬧⚫♑▤➚☠⬀).(۱: د الحجرات سورت، آيت۱۳).

ای مسلمانانو په تاسې کې ډېر غوره د الله تعالی په وړاندې هغه څوک دي چې تر ټولو زياته تقوا لري.

۵- که د يوې ټولنې وګړو کې تقوا موجوده وه د ټولو دنيوي ښېګڼو څخه په بشپړه توګه برخمن ګرځي په دې هکله الله تعالی داسې فرمايي:(❒◆⚫♑⬧❒⬀ 🕮❒♌❒ 🕮❒♎⬀✍⚫ ✂🙢♑⬧◑➔❷♦❽✂ ➚◆✂♉♦☪⬉❒✂☎ ❒◆✂🙢✍❒◑⚫❒⬀✂☎ ♑⚫▦⌧✌♦⬄☪◆🙢 ⬉♦▣■❸⬀✍✂☠ 🖃♦❷♦🖅⌧🕔💣▬ ♉♓♉♊⌘ ✂🙢♑❍❍☺⌂🙢✐➚♉ ❒◆✂🙢✿☞❻⬀⬂⮱).(۱:دالاعراف سورت، آيت۹۶).

که چېرې د کليو اوسيدونکو ايمان راوړی وای او د تقوی خاوندان ګرځيدلي وای نو هرو مرو به مونږ دوی ته د اسمانونو او ځمکې د برکتونو دروازې پرانستي وای.

۶- په اسلامـي شريعت کې د تقوی د ډېر زيات اهميت له امله دی چې نبي عليه السلام سره له دې چې د متقيانو امام دی وقتاً فوقتاً د الله تعالی څخه د ځان لپاره د تقوی سوال کوي او فرمايي: (اللهم ات نفسي تقواها) (۷۳:۳۱).

ای الله تعالی ! ماته تقوی را په برخه کړې.

په بل حديث شريف کې نبي عليه السلام د تقوی سوال په دې الفاظو سره کوي.

(اللهم انى اسألک الهدى والتقى والعفاف والغنى) (۷۳:۳۱).

ای الله تعالی !ما ته هدايت، تقوی، پاک لمني او مړښت را په برخه کړې.

۷- دا چې د تقوی موجودیت د هر مسلمان لپاره بې اندازې زیات ضرور دی رسول الله صلی الله علیه وسلم به صحابو کرامو ته د تقوی د حاصلولو امر کاوه د بېلګې په توګه ابوذر رضي الله عنه وایې، چې: نبي علیه السلام ما ته مهرباني وکړله: (اتق الله حیثما کنت) (۷۳:۳۱).

ژباړه: چېرته چې اوسې د الله تعالی څخه وویرېږه.

همدارنګه یو صحابي نبي علیه السلام ته عرض وکړ، چې یا رسول الله زه سفر ته روان یم ما ته نصیحت وکړه، نبي علیه السلام ورته وفرمایل: (علیک بتقوی الله والتکبیر علی کل شرف) (۲۷:۱۳).

ژباړه: تقوی ځان باندې لازمې کړه او د سفر په لاره کې چې هر لوړ ځای باندې پورته کېږې الله اکبر وایه.

کله چې نبي علیه السلام عباده بن صامت رضي الله عنه د عشر او زکات ټولو لپاره لېږه نو داسې نصیحت یې ورته وکړ (یا آبا الولید اتق الله) (۵۲۳:۲۸).

ای ابو لیده ! د الله تعالی څخه وویرېږه.

صحابو کرامو د تقوی ځېنې بېلګې:

د رسول الله صلی الله علیه وسلم صحابه کرام د تقوی په لباس پوښل شوي وو د هغوی ټول ژوند تقوا تقوا ؤ، چې د هغوی د تقوا ځېنې بېلګې په لاندې ډول ذکر کوو: (۷۴:۳۴).

عمر رضی الله عنه به د الله تعالی له وېرې به یو خس له ځمکې پورته کړاو ویل به یې کاشکې زه دا خس وای کاشکې زه پیدا شوی نه وای.

یوه ورځ ابو عبیدة بن الجراح رضي الله عنه یو پسه ګوري او وایې چې کاشکې زه دا پسه وای، چې د الله تعالی حساب و کتاب راسره نه کېدلی.
ابو هریره رضی الله عنه د مرګ په مرض کې ژاړي صحابه کرام ورڅخه پوښتنه کوي ولی ژاړې؟ هغه په ځواب کې وایې:
(ابکي لقلة زادی و بعد سفری).
ژباړه: ځکه ژاړم چې سفر مې اوږد او توښه مې لږه ده.

۲- حیاء

د حیاءتعریف:

حیاء په لغت کې ژوند کولو ته ویل کېږي او په اصطلاح کې (د ملامتیا له وېرې دیو شي څخه ځان ساتلو او د نوموړي شي پرېښودلو ته حیاء وایې (۱۷۳:۲۳)

پدې اساس که چېرې څوک یو کار پدې خاطر سرته نه رسوي چې الله تعالی ته ملامت نشي یا خلکو ته ملامت نشي حیاء ګڼل کېږي.
حیاء دهغو ښو اخلاقو له جملې څخه ده چې اسلام پرې مسلمانان مکلف کړي دي او دمسلمان له ځانګړتیاؤ څخه حسابېږي ، خو متاسفانه نن سبا په ډیرو لږو مسلمانانو کې موندل کېږي دحیاء ځانګړتیا داه چې انسانان د بي لارۍ څخه خوندي ساتي او دبدۍ لورې ته یې نه پرېږدي، په ځانګړې توګه حیاء دښځو لپاره لویه سرمایه ده د ښځو وقار او عزت حیاء کې ده ،حیاء ښځه د بداخلاقه خلکو له مزاحمت څخه ژغوري کومه ښځه چې دحیاء څخه بې برخې وي دښځینه حیوان په څېرځان دنارینه حیواناتو مخې ته ویني چې هرې خواته یې ځغلوي په اوسني وخت کې چې مسلمانان دکومو ستونزو سره لاس او

ګريوان دي ډير يې په مسلمانانو کې دحياء له نشتوالي سرچېنه اخلي(۲۳:۱۷۳).

دحياء او بې زړه توب ترمنځ توپير:

ځېنې مسلمانان داسې دي چې د حياء او بې زړه توب ترمنځ توپير نشي کولي د بېلګې په توګه په يو چا کې شرعا نيمګړتيا ګوري او ددې قدرت لري چې هغه ورته متوجه کړي خو هغه خپلي نيمګړتيا ته نه متوجي کوي او وايې چې زما ورڅخه حياء راځي داسې کول حياء نده بلکې بې زړه توب دی چې شرعا دبدو اخلاقو څخه ګڼل کېږي همدا وجه ده چې د نړۍ نامتو عالم ابوعمرو ابن صلاح وايې:((که حياء د خير مانع ګرځيدله هغه حياء نده بلکې کمزورتيا ده)) (۲۵:۲۲).

ګڼ شمېر نبوي حديثونه موجود دي چې مسلمانانو باندي دا لازمي ګرځوي چې بايد دحياء په لباس پوښل شوي وي چې ځينو ته يې په لاندې ډول اشاره کوو:

۱- قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ((لِكُلِّ دِينٍ خُلُقٌ وَخُلُقُ الْإِسْلَامِ الْحَيَاءُ.(۳۸۸،۴۹).

رسول الله صلی الله عليه وسلم ويلي دي، هر دين ځانګړي اخلاق لري او د اسلام اخلاق حياء ده.

۲- عن عِمْرَانَ بْنَ حُصَيْنٍ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ((الْحَيَاءُ لَا يَأْتِي إِلَّا بِخَيْرٍ.(۳۸، ۸۲).

له عمران بن حصين نه روايت دی، نبي صلی الله عليه وسلم فرمايي: حيا بې له ښېګڼو بله پايله نه لري.

٣- عَنْ أَنَسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلّمَ ((مَا كَانَ الْفُحْشُ فِي شَيْءٍ إِلّا شَانَهُ وَمَا كَانَ الْحَيَاءُ فِي شَيْءٍ إِلّا زَانَهُ)).(٤٧، ٢٤٢)

له انس نه روايت دى، چې رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايلي دي، په هر څه کې چې بې باکې خبرې پيدا شي، هغه بد رنګه کوي او په هر څه کې چې حيا راشي، هغه ښايسته کوي.

۴- عن ابْنُ عُمَرَ ، أن النبي صلى الله عليه وسلم قال:((إِنّ الْحَيَاءَ وَالإِيمَانَ قُرِنَا جَمِيعًا ، فَإِذَا رُفِعَ أَحَدُهُمَا رُفِعَ الآخَرُ.))(٢٥، ٢١٧).

له ابن عمر نه روايت دى، چې نبي صلى الله عليه وسلم ويلي دي: حيا او ايمان دواړه سره تړلي او غبرګ دي، کله چې يو يې له منځه لاړ شي، بل يې هم له منځه ځي.

۵- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلّمَ ((الْحَيَاءُ مِنْ الْإِيمَانِ وَالْإِيمَانُ فِي الْجَنّةِ وَالْبَذَاءُ مِنْ الْجَفَاءِ وَالْجَفَاءُ فِي النّارِ)).(١٣، ٢٩۴).

له ابي هريره نه روايت دى، رسول الله صلى الله عليه وسلم ويلي دي: حيا د ايمان يوه برخه ده او ايمان په جنت کې دى، بد رد ويل له بې دينۍ نه سرچينه اخلي او بې ديني په اور کې ده.

۶- عَنْ ابْنِ عُمَرَأَنّ النّبِيّ صَلّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلّمَ قَالَ إِنّ اللّٰهَ عَزّ وَجَلّ إِذَا أَرَادَ أَنْ يُهْلِكَ عَبْدًا نَزَعَ مِنْهُ الْحَيَاءَ....))(٢٨، ٢٥).

له ابن عمر نه روايت دى، رسول الله صلى الله عليه وسلم ويلي دي: کله چې الله(ج) وغواړي يو کس هلاک کړي، حيا په کې له منځه وړي.

عمر رضي الله عنه فرمايلي دي (**من قل حياءه قل ورعه ومن قل ورعه مات قلبه**) (۱۲:۲۲).

د چا چې حياء لږه شي تقوي يې کميږي او د چا چې تقوي کمه شي زړه يې مري.

د عمر رضي الله عنه له پورتني قول څخه دا په ډاګه شوه چې د حياء د نشتوالي په لامل زړه مري کله چې د انسان زړه مړ شي بيا نو د حرامو او حلالو فرق نشي کولای، ښه او بد نه پېژني ښه ورته بد او بد ورته ښه ښکاري بالاخره انسان د انسانېت څخه وځي او د حيوانېت چوکاټ ته داخليږي پدي هکله د نړۍ نامتو عالم دکتور مصطفي سباعي په خپل کتاب (هكذا علمتني الحياة) کې داسې ليکلي دي: (کله چې دي زړه ګناه کول وغواړي نو الله تعالی ور ياد کړه که چېرې د الله تعالی ياد د ذکر شوي ګناه څخه منع نکړې بيا خلک ور ياد کړه که چېرې د خلکو ياد هم د ذکر شوي ګناه څخه منع نکړ ې بيا پدي پوه شه چې ته د انسانېت څخه وتلی او خر ګرځيدلی يې. ۱۵۲:۳۴).

د رسول الله عليه الصلاة والسلام او صحابو کرامو د حياء ځېنې بېلګې:

د رسول الله عليه الصلاة والسلام او صحابو کرامو د حياء ځېنې بېلګې په لاندې ډول ذکر کوو:

۱: ابو سعيد خدري رضي الله عنه ويلې دي (**كان الرسول عليه الصلاة والسلام اشد حياء من العذراء في خدرها**) (**متفق عليه**).

ژباړه: د رسول الله عليه الصلاة والسلام حياء تر هغې حياناکې پېغلې څخه هم ډيره زياته وه چې د خپل کور په پرده کې ناسته وي(خدر هغه ځانګړي ځای ته ويل کيږي چې پخوانيو عربانو کې به حياناکو پېغلو د خپل کور په يوه کناره برخې کې د ځان لپاره جوړوه او هلته به خلکو څخه خوندي پټه په ډېرې حياء سره کيناستله).

۲: سلمان فارسي رضي الله عنه ويلې دي: (لان اموت ثم احيى ثم اموت ثم احيى ثلاثاً احب من ان انظر الي عورة احد او ينظر احد الى عورتي)(۱۲: ۲۵۸).
که دري ځلې ژوندې او بيرته مړ شم دا مې ډير خوښ دی له دی څخه چې څوک زما عورت ته وګوري يا زه د چا عورت ته وګورم

۷- له بدو وېناؤد ژبې ساتنه:

مسلمان بايد خپله ژبه له بدو ، ناوړه او بې فايدې خبرو لکه فحش خبرې، چټيات ويل ،لغوخبرې، غيبت، نمامت، اوداسې نورو څخه وساتي ،
،امام نووي (رح)فرمايي: مسلمان بايد له زياتوخبرو ځان وساتي، مګر هغه خبرې چې مصلحت پکې وي ، که په خبرو کولو اونه کولو دواړو کې مصلحت وي ، نو ښه خبره داده چې له خبرو ځان وساتي، ځکه کله کله مباح خبرې دحرامو او مکروه حالت ته رسېږي، رسول الله (صَلّى اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلّم) په دې اړه داسې لاښوونه کوي :((مَنْ كَثُرَ كَلامُهُ كَثُرَ سَقَطُهُ ، وَمَنْ كَثُرَ سَقَطُهُ كَثُرَتْ ذُنُوبُهُ ، وَمَنْ كَثُرَتْ ذُنُوبُهُ كَانَت النّارُ أَوْلَى بِهِ ، فَمَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللّهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ فَلْيَقُلْ خَيْرًا أَوْ لِيَصْمُتْ)) المعجم الكبير للطبراني، ۱۱ج، ۲۳۵ص.
دچاچې خبرې زياتې شي غلطئ يې ډېرې شي دچا چې غلطئ زياتې شي ګناهونه يې ډېر شي دچاچې ګناهونه ډېر شي، اور دهغه لپاره ښه مناسب دی، څوک په الله تعالى او دقيامت په ورځ ايمان لري نو يا دې دخېر خبرى کوي او يا دې چپ کېني.

په انسانانو باندی د الله تعالی له لویو نعمتونو څخه یوه هم ژبه ده چې ددی پوسیله یې انسانان د نورو مخلوقاتو څخه جلا کړیدي د ژبې په ذریعه انسانان د خپل فکر او احساس څرنګدونه کولی شي او دخپل زړه راز برسیره کوي، الله تعالی په قرآنکریم کې ددی ستر نعمت یادونه داسې کړې ده:

(❀☐◘■✡☙✁♐✎"☼♦●○✽◷♊⌘ ⬗▩⬘ ⇖♦◘✵☺☐○⇐

✁✎♐◉☯⧗♦⓿♦✎♌♦ ⬘✐⬗) (۱: د الرحمن سورت، آیت ۳-۴).

الله تعالی انسان پیدا کړ او هغه ته یې د خبرو کولو زده کړه ورکړله.

نو داچې ژبه الهی ستر نعمت دی باید قدرداني یې وشي او د ناشکری څخه یې ځان وژغورل شي یعنی ژبه باید په هغه طریقه وچلېږي چې اسلامي شریعت یې غوښتنه کوي.

هر مسلمان باید خپله ژبه له دوستانو او دښمنانو سره ښه وچلوی چې په دی سره یې د دوستانو سره دوستي لا ټینګېږي او د دښمنانو شیطاني دسیسې بې اثره ګرځي په دی هکله الله تعالی موږ ته داسې لارښوونه کوي: (☐◆♎➔✍

♐✍♎➔✉♦✎⑩♎❽ ③♦◗➔☐♐✇☐✁☎

✁✎♐⅄☹✐✎ ♎♎❻" 🕮☐○⇕○✽♊⇐ 🗐 ◗♎♌☐

✁✎♐⊕⊙⓿⤇➲•◷♊⌘ ③♦ॐ❾◆⇘↑

✉♦❹⬃☪◆⇘☠⇗ 🗐 ◗♎♌☐ ✁✎♐⊕⊙⓿⤇➲•◷♊⌘

✍☒♎♍♐ ♐♎"✽●○✽◷♊⬗ ⇖♦⑨⇐☐☒✁

✌⑩✍♎❹☪✡✎ ⬘▩♎⬗)(۱: د الاسراء سورت، آیت۵۳).

زما بنده ګانو ته ووایه چې په ښه طریقې یو د بل سره خبری وکړئ ځکه چې شیطان غواړي (د خبرو پوسیله) د دوی ترمنځ بی اتفاقي واچوي بیشکه چې شیطان د انسان ښکاره دښمن دی.

الله تعالی په قرآنکریم کې مسلمانانو ته امر کړې چې د کفارو سره مجادلو او مناقشو کې هم باید د ښو خبرو څخه کار واخلئ ، لکه چې فرمایي: (☐◆••

✌↑♑☐◷⑨♎♐↗☐☑✁☎ 🕮☐♎⬃✍•

✂️ ⌛ ✈ ... ⬄ ☹ ...

)(۱: د العنکبوت سورت، آیت ۴۶).

تاسې د اهل کتابو سره په هغه طریقه خبرې او مجادله وکړئ چې ډیره ښه طریقه وي.

په دې اساس ویلی شو چې که ژبه ښه وچلېږي خلکو ته ګټه رسوي خو که په بده روانه شوه د لویو ضررونو سرچینه ګرځي.

دژبې دغوره استعمال په اړه درسول الله (صَلّی اللّهُ عَلَیْهِ وَسَلّم) هدایات په لاندې څو احادیثو کې په غور لولو:

۱- نبی کریم صلی الله علیه و سلم داسې فرمایلي دي (إِنّ الصّدْقَ يَهْدِي إِلَى الْبِرّ وَإِنّ الْبِرّ يَهْدِي إِلَى الْجَنّةِ وَإِنّ الرّجُلَ لَيَصْدُقُ حَتّى يَكُونَ صِدّيقًا وَإِنّ الْكَذِبَ يَهْدِي إِلَى الْفُجُورِ وَإِنّ الْفُجُورَ يَهْدِي إِلَى النّارِ وَإِنّ الرّجُلَ لَيَكْذِبُ حَتّى يُكْتَبَ عِنْدَ اللّهِ كَذّابًا) (۱۸:۱۳)

رښتیا او حقه خبره سړی نیکیو لوري ته بیایې او نیکي سړی جنت ته داخلوی کله چې سړی رښتیا خبری کوی نو د الله تعالی سره ددی سړی په هکله لیکل کیږي چې دا سړی رښتونې دی او درواغ سړی بدو کارونو ته بیایې او بد کارونه سړی دوزخ ته داخلوی کله چې یو سړی درواغ وایې د الله تعالی سره د نوموړی سړی په اړه لیکل کیږي چې دا سړی درواغجن دی.

یعنې د ژبی ښه او بد استعمال مستقیماً د انسانانو په عملونو اثر پرېباسي هغه په دی معنی چې که ښه استعماله شي خپل خاوند نېک عمله ګرځوي او که بده وچلېږي د خپل خاوند د بدعملۍ لامل ګرځي.

۲- رسول الله صلی الله علیه و سلم فرمایلی دي: (مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللّٰه وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلَا يُؤْذِ جَارَهُ وَمَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللّٰه وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيُكْرِمْ ضَيْفَهُ وَمَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيَقُلْ خَيْرًا أَوْ لِيَصْمُتْ) (۳۱:۸۰).

 څوک چې الله تعالی باندی او د اخرت په ورځ ایمان لري نو د خپل ګاونډي عزت د وکړي او د خپل مېلمه قدر دې وکړي او کله چې خبره کوي ښه خبره د وکړي که نه چپ دې کېني.

۳- قَالَ رَسُولِ اللّٰه صَلّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلّمَ الْمُسْلِمُ مَنْ سَلِمَ الْمُسْلِمُونَ مِنْ لِسَانِهِ وَيَدِهِ وَالْمُهَاجِرُ مَنْ هَجَرَ مَا نَهَى اللّٰهُ عَنْهُ))(۳۴، ۱۵).

رسول الله فرمایلي دي :((مسلمان هغه څوک دی چې نورمسلمانان يې دژبې او لاس له ضرر څخه په امن وي، او مهاجر هغه دی چې له کوم شي نه الله تعالی منعه کړی وي له هغه نه منعه شي.

۴- قَالَ رَسُولِ اللّٰهِ صَلّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلّمَ مَنْ يَضْمَنْ لِي مَا بَيْنَ لَحْيَيْهِ وَمَا بَيْنَ رِجْلَيْهِ أَضْمَنْ لَهُ الْجَنّةَ.(۳۸، ۱۱۵)

رسول الله (صَلّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلّم) فرمایلي دي :څوک چې ماته دژبې او اندام مخصوصه (فرج) دښه استعمال ضمانت وکړي هغه ته زه دجنت ضامن یم.
مسلمان وړاندی له دې چې چا سره کومه خبره وکړي باید له ځان څخه پوښتنه وکړي چې ایا دغه وخت کې ددی خبری ضرورت شته او که نه؟

که چېرې وروسته له فکر کولو څخه دی نتیجې ته ورسېده چې ددې خبرې کولو ضرورت دی نو خبره د په ښه طریقه وکړی خو که خبرې کولو ته اړتیا نه وه بیا چپه خوله ناسته لوی عبادت دی ځکه چې

عبد الله بن مسعود رضی الله عنه ویلی دي: (قسم په هغه الله تعالی چې له هغه پرته هېڅوک د عبادت وړتیا نلري چې د ژبی څخه زیات هېڅ شی د زیاتی مودې لپاره د زنداني کېدلو مستحق نه دی) (۱۹:۲۳).

همدا لامل دی چې ابو بکر رضی الله عنه به ځینی وخت خپلی مبارکې خولی کې کاڼي اچول تر څو په دې ترتیب ځان د بې ځایه خبرو څخه وژغوري. (۱۲:۱۱۲).

لقمان صاحب ویلی دي:

((الصمت حکمة و قلیل فاعله)) (۱۸:۲۳).

چپتیا حکمت دی خو ددی حکمت لرونکي خلک لږ دی.

سفیان الثوري ویلې دي:

(لان ارمي رجلاً بسهم احب الی من ان ارمیه بلسانی لان رمی اللسان لا یخطی و رمی السهم قد یخطئ) (۱۲:۱۱۷).

بیشکه که چېرې زه یو تن په غشی وولم دا زما ډېر خوښ دی ددی په نسبت چې په خبرو یې وولم دا ځکه چې ویشتل د خبرو نه خطأ کیږي خو ویشتل د غشو کله کله خطأ کیږي.

ربیع بن خیثم چې د نړۍ نامتو عابد ؤ د ورځې به یې چې څه ویل هغه به یې لیکل بیا به یې د شپې د خپلو لیکل شوو خبرو محاسبه د ځان سره کوله (۲۲:۳۴).

نو دژبی د ډېر زیات اهمیت له امله دی چې کله رسول الله صلی الله علیه و سلم معاذ رضی الله عنه یمن ته لیږه عرض یې وکړو چې ای د الله تعالی رسوله !

ماته نصيحت وکړه رسول الله صلی الله علیه و سلم ژبې ته اشاره وکړله چې خپله ژبه ښه استعمال کړه معاذ رضی الله عنه ته ژبی ښه چلول ساده کار معلوم شو بیا یې عرض وکړ چې ای د الله تعالی رسوله ! ماته نصیحت وکړه نو نبی صلی الله علیه و سلم ورته وفرمایل (قَالَ ثَكِلَتْكَ أُمُّكَ يَا مُعَاذُ وَهَلْ يُكَبُّ النَّاسَ عَلَى وُجُوهِهِمْ فِي النَّارِ إِلَّا حَصَائِدُ أَلْسِنَتِهِمْ) (۸۹:۱۴).

ای معاذه ! مور دی درباندې بوره شي (خوش طبیبی یې ورسره وکړله)
خلک خو دژبو دبد استعمال له امله په دوزخ کې پړمخی دوزخ کې اچول کیږي

۷- تواضع :

دهغو صفاتو او اخلاقو له جملې څخه چې مسلمان یې باید ولري تواضع هم ده، ددې لپاره چې تواضع وپېژنو له فضایلو څخه یې ځان خبر کړو ، په ګټو یې پوه شو لاندې موضوعات لولو:

د تواضع تعریف:

تواضع په لغت کې عاجزۍ، خاکسارۍ او سادګۍ ته وایې(۹۰۵:۲۲).
او په اصطلاح کې علماؤ د تواضع تعریف داسې کړی دی:
خلکو سره سلوک کې نرمښت ، د تندې پراخوالې، د خپل ځان صفت نه کول او خپل ځان د نورو خلکو څخه غوره نه ګڼل تواضع بلل کیږي)(۱۳۷:۲۳).

په اسلامي شریعت کې د تواضع مقام:

په ګڼو قرآني ایتونو او نبوي احادیثو کې د هر مسلمان څخه په ټینګه د تواضع غوښتنه شوې ده او دغه غوښتنه په اسلامي شریعت کې دتواضع پر ارزښت

مقام او منزلت دلالت کوي مونږ دلته ځینې داسې قرآني ایتونه او نبوي احادیث ذکر کوو چې مسلمانان په بیلابیلو طریقو تواضع کولو ته هڅوي.

۱- الله تعالیٰ ی قرآنکریم کې د لقمان صاحب نصیحت خپل زوی ته داسې بیانوي: (❐◆⬧ ✍➔🕗➔❁♓🙰❷⬀ ❀⬧⑨⬤②🙞
🙜◼❐☪◘❐🙰⬁ ❐◆⬧⬧ ✍⬧☺⇧🕗⬁ ✗🙰❼
✂🙰❀☞❻⬀⬂⬃ 👌◆❷◆❍🕗🙰 ☎ ◗🙰♌❐ ✂🙰✏⮝ ⬧⬧
❻⬈◆🙰◘❹ 🖎⬈✍❐ 👍➔③⬂☞◆🙰✌⬚ ⬨⬧②⬉❐❻🙜
⬀🙰⬂⬃) (۱: د لقمان سورت، آیت ۱۸).

او خپل سر چاته مه ټیټوه په ځمکه کې په ناز او تکبر سره مه ګرځه بېشکه الله تعالی هر کبرجن او فخر کوونکی نه خوښوي

۲- الله تعالی په قرآنکریم کې رسول علیه السلام ته داسې حکم کوي: (❐◆✂🙰⌘⬃⊞▦🙰⮙⇧ ♉⍓☪◆🙰■⍓⌨⍓ 🙜🙰😊⍓♊⬀
✂🙰🙰✍❐⌨◆➔⍓⌨⍓ 👌🙰♊⌘
✂🙰🙜⬂☺←◆⬃👌🙰☪🙰✓▫🙞 ⬀🙰✗⬂⌘⬀)(۱: د الشعراء سورت، آیت۲۱۵).

او ښکته کړه اوږې خپلې هغه چاته چې متابعت یې کړی ستا د مؤمنانو څخه.

په احادیثو کې رسول الله (صَلّی اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلّم) خپل امتیان تواضع لوري ته تشویقوي او لامل یې دابیانوی چې تواضع ستاسې په منځ کې دمحبت وسیله ګرځي، برخلاف کبر او لویي ستاسې ترمنځ دبغض او کینو باعث ګرځي ځکه خو رسول الله (صَلّی اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلّم) خپل امت دې خبرې ته متوجه کوي چې تواضع دالله تعالی امر دی، له دې حکم څخه خلاف ورزي دالله تعالی دقهر او غصې لامل ګرځي

رسول الله (ص(په دې هکله داسې فرمايي: (وَإِنّ اللّهَ أَوْحَى إِلَيّ أَنْ تَوَاضَعُوا حَتّى لَا يَفْخَرَ أَحَدٌ عَلَى أَحَدٍ وَلَا يَبْغِ أَحَدٌ عَلَى أَحَد)(۴۵، ۲۴).

بېشکه چې الله تعالى ماته وحى کړې ده چې تاسې تواضع وکړئ يو پر بل باندې ځان لوړ مه ګڼئ او مه يو پر بل تجاوز کوئ.

د تواضع ګټې:

۱- الله تعالى په تواضع سره انسان ته عزت ورکوي:

رسول الله (صَلّى اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلّم) فرمايلي دي (مَا تَوَاضَعَ أَحَدٌ لِلّهِ إِلّا رَفَعَهُ اللّهُ)(۱۳:۲۲).

هر چا چې د الله تعالى د رضا په منظور تواضع اختيار کړى الله تعالى عزتمن کړى دى.

۲- تواضع د انسانانو ترمنځ د محبوبيت سبب ګرځي:

رسول الله (صَلّى اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلّم) فرمايلي دي :((إِنّ أَحَبّكُمْ إِلَيّ أَحَاسِنُكُمْ أَخْلاقًا، الْمُوَطّئُونَ أَكْنَافًا، الّذِينَ يَأْلَفُونَ وَيُؤْلَفُونَ..))(۲۱،۸۰).

يقينا په تاسې کې ماته تر ټولو محبوب په تاسې کې د ښو اخلاقو څښتنان دي،تواضع کوونکي وي،دوي خلکو سره محبت کوي،او خلک دوي محبت کوي.

۳- رسول الله (صَ)تواضع کوونکي ته د کاميابۍ زيرى ورکوي:

((طُوبَى لِمَنْ تَوَاضَعَ مِنْ غَيْرِ مَنْقَصَةٍ ، وذَلّ فِي نَفْسِهِ مِنْ غَيْرِ

مَسْكَنَة.))۵۹ ، ۴۲۳).
کامیابي ده دهغو خلکو لپاره چې تواضع کوي خو نه دذلت تر بريده ،او عاجزي کوي خو نه دحقارت تر بريده.

۴- تواضع جنت ته دتلو ذريعه ده:

رسول الله (صَلّى اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلّم) فرمايلي دي: ((مَنْ مَاتَ وَهُوَ بَرِيءٌ مِنْ ثَلَاثٍ الْكِبْرِ وَالْغُلُولِ وَالدَّيْنِ دَخَلَ الْجَنَّةَ)).(۴۸، ۸۴).
چا ته چې په داسې حالت کې مرګ راشي چې له دريو (کبر،خيانت ، او پور)څخه پاک وي جنت ته به داخل شي.

د رسول الله صلى الله عليه وسلم د تواضع ځينې بېلګې:

د نبي صلى الله عليه وسلم د تواضع ځينې بېلګې په لاندې ډول دي:
۱- عائشه رضى الله عنها ويلې دي: (رسول الله صلى الله عليه وسلم خپلې شليدلې څپلۍ ته خپله پيوند اچوه، خپلې جامې يې په خپله ګنډلی، خپلې جامې يې په خپله مينځلې او خپله ميږه به يې لوشله)(۳:۴۵).
۲-ابو سعيد (رضى الله عنه) ويلې دي: (رسول الله صلى الله عليه وسلم به خپل کور کې خپلو څارويو ته وابنه اچول، اوښان به يې تړل، ميږه به يې لوشله خپل خادم سره يې يوځاي خواړه خوړل، کله به يې چې خادم ستړی ؤ اوړه به يې کول، د بازار څخه به يې سودا اخستله هغه به يې لاس کې وه او يا به يې څادر پوری تړلی وه او کور ته به روان ؤ. که کبير يا صغير، تور يا سپين، ازاد يا غلام به ورسره مخامخ شو نو ړومبی به رسول الله صلى الله عليه وسلم ورته سلام اچولو)(۵۲:۲۵).

عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالک رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ أَنّهُ مَرّ عَلَى صِبْيَانٍ فَسَلّمَ عَلَيْهِمْ وَقَالَ كَانَ النّبِيُّ صَلّى اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلّمَ يَفْعَلُهُ)١٩:٣٨).

انس بن مالک (رضي الله تعالى عنه) روايت كوي چې رسول الله (صلى الله عليه واله وسلم) به كله په كوچنيانو تېرېده نوپر هغوي به يې سلام كاوه.

عن أَنَسُ بْنُ مَالِک قَالَ إِنْ كَانَتْ الْأَمَةُ مِنْ إِمَاءِ أَهْلِ الْمَدِينَة لَتَأْخُذُ بِيَدِ رَسُولِ اللّهِ صَلّى اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلّمَ فَتَنْطَلِقُ بِهِ حَيْثُ شَاءَتْ))(٣٨، ١٢).

انس بن مالک (رضي الله تعالى عنه) روايت كوي چې كه يوې وينځې به په مدينه منوره كې رسول الله (صلى الله عليه واله وسلم) له لاسه ونيوه كوم ځاي ته به يې چې خوښه هلته به يې بېوه.

د صحابو كرامو د تواضع ځېنې بېلګې:

د رسول الله صلى الله عليه وسلم د صحابو كرامو د تواضع ځېنې بېلګې په لاندې ډول ذكر كوو:

١- د مروان د خلافت په دوره كې ابوهريره رضى الله عنه د مدينې منورى والي و. يوه ورځ يې د مدينې منورې ښار كې لرګي په شا كړي ؤ خپل كور ته يې وړل، دا چې په دغې ښار كې د خلكو ډېر ازدحام وو او د تيريدلو لاره يې نه درلوده نو خلكو ته يې وويل: (اوسعوا للامير ليمر)(١٤:٢٣٥).

ژباړه: خپل والي ته لاره پريږدئ چې تېر شي.

٢- علي (رضى الله عنه) د خپل خلافت دوره كې يوه ورځ په ښار كې د خپل كور لپاره غوښه واخستله او هغه يې په كځوړه كې واچوله او وړله يې، په دې حال كې يو تن ورته وړاندى شو او ورته يې وويل: چې اى اميرالمؤمنينه ! غوښه

ماته راکړه چې زه يې درسره يوسم، هغه ورته وفرمايل:(ابوالعيال احق ان يحمل) (۱۴:۲۳۵).
ژباړه: د اولادونو پلار تر نورو خلکو ډېر وړ دی چې خپلو اولادونو ته خپل پيتی پخپله يوسي.

۹-صبر:

د صبر لغوي تعريف:

صبر په لغت کې بنديدو ته وايي(۲۲:۴۱۴).
د صبر اصطلاحي تعريف: علماو د صبر تعريف په بېلابېلو الفاظو کړی دی چې د ټولو معنی يوه ده مونږ دلته دصبر ځينې تعريفونه په لاندې ډول رانقلوو:
د ضوابط السلوک کتاب کې د صبر تعريف په دې الفاظو سره شوي دي
((خپل فکر، خپلې خبرې او خپل اندامونه د اسلامي شريعت له مخالفت کولو څخه بندول صبر بلل کېږي)) (۳۴:۵۴).
او د منهاج المسلم په کتاب کې د صبر تعريف داسې شويدی:
((د قرآن کريم او نبوي احاديثو په احکامو ولاړ پاتي کيدلو په لار کې خپل ځان د مرورتيا او ناکرارۍ څخه ساتلو او خپله ژبه د شکايت څخه منع کولو ته صبر وايي.))
د صبر کولو شرعي حکم:
په ګڼو قرآني ايتونو کې او نبوي احاديثو کې مسلمانان صبر کولو ته هڅول شويدي تنها په قرآنکريم کې تقريباً نوي ځايه په بيلا بيلو طريقو د مسلمانانو څخه صبر غوښتل شوی دی چې د ذکر شوو دلايلو پر اساس علماؤ په دی اتفاق کړی دی چې په هر مسلمان صبر کول فرض دي مونږ دلته د صبر د فرضيت ځينې قراني دلايل په لاندې ډول ذکر کوو:

۱- (❑◆✢✂☠☺☺☎☎✂▦❑←❸✍☜☝✍☺✂◆❑❑ ☾❑☜☛✍✂✍) (۱: د الانفال سورت، آیت۴۶).

تاسې صبر وکړئ بیشکه الله جل جلاله صبر کوونکو سره دی.

۳:(❶☾❶✡❁☺☒☺✍ ❼❁✕◆❑◣③
✂✍☺☺❍☺☺☜❸←❑♌◆ ☐❑♉⇕❷◆♎➔☠
✍☜❸❷◆⇔☜ ○✍○❁✍☺☺❁ ✍✍✍✍) (۱: د الزمر سورت، آیت۱۰).

بیشکه چې صبر کوونکو ته بې حسابه اجر ورکول کیږي.

صبرکولو ته د انسانانو اړتیا:

دا چې اسلامي شریعت په هر مسلمان فرض کړي دی چې صبر کوونکي اوسي ګڼ علتونه لري چې ځینو ته یې په لاندې ډول ځغلنده اشاره کوو:

۱: دنیا د ابتلا او امتحان ځای دی، هر انسان په خپل ژوندکې ضرور غمجنوونکي حالت سره مخامخ کیږي چې په دغسې حالاتو کې دغه تن ته پرته د صبر کولو بله لاره نشته ځکه ټول کارونه د الله تعالی په اراده کې دی انسان نه شي کولی چې د الله تعالی ارادی ته تغیر ورکړي او کار په هغه طریقه سرته ورسوي چې زړه یې غواړي (۳۴:۵۵).

دې موضوع ته رسول الله (صَلّی اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلّم) داسې اشاره کوي:

: (عبدي انت ترید و انا ارید و لا یکون الا ما ارید فاذا رضیت عما ارید کفیتک ما ترید و ان لم ترض بما ارید اتعبتک فیما ترید و لایکون الا ما ارید)(۳۴:۵۵).

زما بنده ته هم د يوه کار سرته رسيدل غواړي او زه يې هم غواړم خو کار به حتماً په هغه طريقه سرته رسيږي چې زه يې غواړم که چېرې ته راضي شوي د کار په هغه طريقه چې ما سرته ورسولو نو په ذکر شوي کارکې به ستاغوښتنه هم پوره کړم خو که چېرې ته پرې راضي نه شوي نو تابه نوموړي کار کې ستړي ستومانه کړم او کار به په هغه بڼه سر ته رسېدلي وي چې ما غوښتی وي.

۲-د مسلمانانو دا عقيده ده چې د الله تعالی ټولې پريکړې په عدالت ولاړې دي.انساني عقل نيمګړی دی آن تر دي چې په خپل خير او شر نه پوهيږي.يو کار په خپله ګټه ګڼي خو هغې کې به ورته شر وي او کله يو کار ورته شر ښکاري خو هغې کې به ورته ګټه وي نو که چېرې په ژوند کې د غم او خفګان سره مخامخ کيږي بايد صبر وکړي ممکن په همدې تکليف او کړاو کې الله تعالی ورته خير اېښی وي (۱۴:۱۹۲).

۳- کله چې يو مسلمان باندي خفه کوونکې حالت راشي نو که چېرې د صبر او استقامت څخه کار واخلي دا سړی به په خپل دنياوي ژوند کې ځکه بريالی وي چې بد حوادث ددی په تنګ لارې کې لوی خنډ نه شي ،ولی که چېرې دا سړی د بدو حوادثو په مقابل کې مقاومت ونه کړي او د صبر څخه کار وانه خلي ځکه به ناکام وي چې د ژوند کړاوونه به حتماً دا شخص خپل هدف ته د رسيدلو څخه منع کوي د لالهاندۍ او سرګردانۍ په سمندر کې به يې لاهو کړي وي.

د صبر ډولونه:

صبر عموما په درې ډوله دی

۱- د الله تعالی په اطاعت باندې صبر کول.

۲- له ګناهونو څخه صبر کول.

۳- پرمصيبتونو او کړاوونو صبر کول.

۱- د الله تعالی په اطاعت صبر کول.

ډېرو شرعي نصوصو کې مسلمانانو باندي ټينګار شويدی چې د الله تعالی په اطاعت صبر وکړي الله تعالی فرمايي:

(...⌑◆⇳⑨←⌨⇳⇖ ☐◆✂⌚⇳⊃◆◙ᘓ✍③⬃
◙ᘓ➔◆⌛◆◷⑨⌂✍○◷... ✍◷)(١: د مريم سورت، آيت ٦٥).

پس د الله تعالی عبادت وکړه او په عبادت کې د صبر څخه کار واخله.

د الله تعالی په عبادت باندي د صبر کولو له ګټو څخه يوه ګټه داده چې ذکر شوي عبادت سره دمسلمان مينه او محبت زياتيږي نوموړي عبادت ورته اسانيږي او زيات لذت ورڅخه اخلي همدا وجه ده چې کله د عمررضي الله عنه څخه پوښتنه کيږي چې په عباداتو کې ستا کوم عبادت ډير خوښ دی؟ هغه ورته ځواب ورکوي چې (ضرب بالسيف و صوم بالصيف)(٣٤:٥٥).

په توره ګوزار او په اوړي کې روژه.

مطلب داچې داسې حالت مې خوښ دی چې توره مې په لاس اوپه جهاد کې پرکافرانو ګزارونه کوم اوبل مې داخوښيږي چې په اوړي کې روژه اوسم. دالله تعالی اوامر منل او په خپل ژوند کې دالله تعالی احکام پلي کول له انسان څخه زيات صبر غواړي چې دغه صبر په دوه ډوله دی

١- بدني صبر:

دالله تعالی داوامرو پرځاي کول کله کله پر بدن مشقتونه او تکاليف راولي،ځکه ځينی عبادات لکه لمونځ ، روژه ،حج ،جهاد فی سبيل الله ،اوداسې نور پر بدن اداء کيږی اوله انسان څخه زيات صبر غواړي.

٢- نفساني صبر:

دطبيعيت او نفسي غوښتنو په وړاندې صبر کول دي، چې دصبر په دې ډول کې دانسان زيات شمير خصلتونه شامليږي چې دغوره اخلاقو ببلګې ګڼل کيږي مثلا:

۱-که صبر د فرج او خېټې له غوښتنو څخه وي دې ته عفت ويل کېږي.
۲-که د جنګ په مېدان کې څوک صابره وي دې ته شجاعت ويل کېږي.
۳-که د غوسې زغملو په صورت کې صبر وي دې ته حلم ويل کېږي.
۴-که صبر د تعصب نه د ځان ساتنې په حالت کې وي دې ته سينه پراخي ويل کېږي.
۵-که د چا خبره پټه وساتله شي په دې برخه کې صبر وشي ، دې ته دراز ساتل ويل کېږي..
۶-که له فضولي او بې هدفه چارو اوخبرو څخه ځان وژغورل شي دې ته زهد ويل کېږي.
۷-که د ژوند په چارو په خپله برخه صبر وشي دې ته قناعت ويل کېږي.
۸-که د خلکو په لاس کې مالونو او شتمنيو څخه صبر وشي دې ته استغناء ويل کېږي.
۹-له غلېو او ورو ګناهونو څخه که صبر وشي دې ته تقوا ويل کېږي.
۱۰-پر مصيبتونو صبر خو د صبر په نامه شهرت مېندلی دی.
نو له پورته ذکر شوو ټکو معلومه شوه چې د ايمان زيات شمېر اخلاقي معيارونه او مواصفات د صبر په صفت کې داخل دي که څه هم د ارتباط له مخې يې نومونه جلا جلا دي.(۲۹:۲۹۹-۲۹۲)

صبر ته د انسان اړتيا:

انسان د ژوند په ټولو حالاتو کې صبر ته اړتيا لري، ځکه چې انسان په خپله زندګۍ کې له دوو حالاتو څخه خالي نه دی:
۱- هغه چارې چې د هغه د نفسي غوښتنو موافق دي، يعنې د انسان طبيعت يې غواړي، لکـــــه:صحت، امنيت، مال، منصـــــب او چوکۍ، د کـــــورنۍ ستروالی، دنيايي عزت، لذتونه او خوندونه، او داسې نور هغه څه چې د انسان نفس يې غوښتنه کوي، په دغو ټولو کې انسان صبر ته اړتيا لري، ترڅو د دغو

شيانو په محبت کې ډوب نه شي، دالله او دالله تعالی دبنده ګانو حق په کې اداء کړي، ځکه چې د سهولتونواو شتمنۍ دموجوديت پرمهال له ګناهونوصبر ډېر سخت دی په نسبت سره دفقر او نېستۍ حالت ته ،مثلا ،يو وږي انسان په لوږه باندې د خوراک دنه موجوديت په صورت کې ښه صبر کولای شي، په نسبت سره هغه شخص ته چې کله يو خوندورطعام موجود شي او بيا ورڅخه صبر وکړي،.دعبدالرحمن بن عوف (رضي الله تعالی عنه) وينا ددې خبرې ښه وضاحت کوي:((ابْتُلِينَا مَعَ رَسُولِ اللّه صَلّى اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلّمَ بِالضّرّاءِ فَصَبَرْنَا ثُمّ ابْتُلِينَا بِالسّرّاءِ بَعْدَهُ فَلَمْ نَصْبِرْ)).سنن الترمذي، ۹ټوک، ۴ص.

موږ درسول الله (صَلّى اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلّم) په ژوند کې په په ضررونو امتحان شو صبر مو وکړ، خو کله چې په په پراختيا سره امتحان شولو نو صبر مو ونشو کړای.

۲- هغه حالات چې دانسان له نفسي غوښتنو مخالف دي پر هغې صبر کول چې دغه حالات په لاندې ډول دي:

الف:طاعات،انسان په دې کې صبر ته زياته اړتيا لري،ځکه نفس طبيعتا له عبادت څخه تښتي،يا دتنبلۍ له کبله لکه لمونځ نه کول،يا دبخل له کبله وي لکه زکات نه ورکول،يادبخل،تبلۍ او بې زړه توب له امله وي لکه حج او جهاد نه کول.

نوانسان داطاعت په برخه کې په درې حالاتو کې صبر ته اړتيا لري:

۱- له عبادت نه مخکې،چې دنېت تصحيح ،اخلاص او له ريا څخه ځان ساتل دي.

۲- دعبادت پرمهال الله تعالی لوري ته توجه، زړه له دنياوي فکرونو ،سوچونو څخه فارغول او په دې حالت باندې صبر کول.

۳- دعبادت نه له فراغت وروسته،دهغې نه ښکاره کول،دغه راز اونیاز الله تعالی سره پټ ساتل ترڅو د ریا او ځان ښودنې په ذریعه با طل ونه ګرځول شی.

۲: له ګناه څخه په ځان ساتلو صبر کول:

ځیني ګناهونه داسې دي چې په ډېره اسانۍ ترسره کېږي خو عذاب او وعید یې ډېر لوی دی لکه دژبې ګناهونه ،چې له غیبت ، درواغو ،نمامت ..اوداسې نورو څخه عبارت دي، له دې نه ځان ساتل غټ صبر غواړي،مثلا که یو څوک یوه ښکاره ګناه کوي لکه دوربښمو لباس اغوستل دا به ډېره بده ګڼي خو ټوله ورځ به غیبت کوي دا به بده نه ګڼي نو په دغسې حالاتو کې دژبې ساتنه لوی صبر غواړي.

مسلمان باید دهغو نفسیاتي غوښتنو سره چې ګناه کولو ته یې هڅوي په کلکه مقابله وکړي،البته دا مقابله او صبر کول دانسان اندامونو په ذریعه صورت نیسي چې یا به:

۱- د سترګو په وسیله ترسره کیږي د بېلګې په توګه پردیوښځو ته د کتلو په دې هکله نبی کریم صلی الله علیه وسلم داسې فرمایي: ((:**إِنّ النّظْرَةَ سَهْمٌ مِنْ سِهَامِ إِبْلِيسَ مَسْمُومٌ، مَنْ تَرَكَهَا مَخَافَتِي أَبْدَلْتُهُ إِيمَانًا يَجِدُ حَلاوَتَهُ فِي قَلْبِهِ**)).(**۱۷:۵۸**).

پردیو ښځوته کتل د شیطان د غشو څخه په زهرو لړل شوی غشی دی چا چې د الله تعالی د رضا په خاطر پردیو ته کتل پریښودل الله تعالی به ددې په بدل کې داسې نور ور په برخه کړي چې خوږوالی به یې په خپل زړه کې احساسوي.

۲- صبر د ژبې په وسیله ترسره کیږي هغه داسې چې سړی خپله ژبه په ناروا خبرو استعماله نه کړي لکه څنګه چې معاذرضي الله تعالی عنه د نبی علیه الصلاة و السلام څخه پوښتنه کوي چې ایا د قیامت په ورځ مونږ سره زمونږ د خبرو حساب او کتاب هم کیږي؟ نو نبي صلي الله علیه وسلم داسې ځواب ورکړ

: «وَهَلْ يَكُبُّ النَّاسَ عَلَى مَنَاخِرِهِمْ فِي النَّارِ إِلَّا حَصَائِدُ أَلْسِنَتِهِمْ؟» (**۵۹: ۲۸۳**).

ژباړه: ایا په دوزخ کې پړ مخې غورځيدونکي خلک د ژبو څخه د هلاک شوو خلکو څخه پرته نور څوک دي؟

۳- صبر د خوراک او څښاک پوسیله کیږي هغه په دې ترتیب چې مسلمان د حرام خوراک او څښاک څخه ډډه وکړي لکه رسول الله (صلي الله علیه وسلم) چې سعد بن بن ابي وقاص (رضي الله تعالی عنه) ته ددې خبرې په ځواب کې چې یا رسول الله (صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلّم) ما ته دعا وکړه چې زه مستجاب الدعوات جوړ شم وفرمایل :داسې مهرباني کړې ده: «يَا سَعْدُ أَطِبْ مَطْعَمَكَ تَكُنْ مُسْتَجَابَ الدَّعْوَةِ، وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ، إِنَّ الْعَبْدَ لَيَقْذِفُ اللُّقْمَةَ الْحَرَامَ فِي جَوْفِهِ مَا يُتَقَبَّلُ مِنْهُ عَمَلَ أَرْبَعِينَ يَوْمًا، وَأَيُّمَا عَبْدٍ نَبَتَ لَحْمُهُ مِنَ السُّحْتِ وَالرِّبَا فَالنَّارُ أَوْلَى بِهِ» (**۵۹:۳۱۰**).

یا سعده روزي دې پاکه کړه ،(حرام مه خوره) ته به مستجاب الدعوات شې(دعا به دې قبلیږي) پر هغه ذات سوګند چې د محمد ساه د هغه په لاس کې ده که څوک یوه مړۍ حرام خواړه وخوري څلويښت ورځو لپاره يې نېک اعمال نه قبلیږي،هر هغه بنده چې غوښه يې له حرامو اودسود له ګټې جوړه شي اور ددغسې غوښې لپاره ډېر مناسب دی.

ج- صبرکول په داسې مصیبتونو چې دانسان په واک کې نه وي لکه دنږدې خپلوانواودوستانومرګ،دمالونوهلاکېدل،دسترګوړندېدل،رنځوري

اوداسې نور د صبر له سترو اولوړو درجو څخه ګڼل کیږي،ځکه دغه صبر کلک یقین غواړي، همدې ډول کې هغه صبرهم شامل دی چې دخلکو لخوا په

رسېدونکو ضررونو صبر وشي چې په خولې سره وي یا عمل سره، پر دغو تکالیفو دصبر معنا داده چې انسان د ضرر په مقابل کې له غچ اخستنی صبر وکړي، دغه ډول صبر ته الله تعالی په قرانکریم کې اشاره کړې ده او دهغې اجر او بدله یې هم ذکر کړې ده:

لُتبلَوُنّ فِي أَموَالكُمْ وَأَنفُسكُمْ وَلَتَسْمَعُنّ منَ الّذينَ أُوتُواْ الْكِتَابَ مِن قَبْلَكُمْ وَمِنَ الّذينَ أَشْرَكُواْ أَذًى كَثيرًا وَإِن تَصْبِرُواْ وَتَتّقُواْ فَإِنّ ذَلكَ مِنْ عَزْمِ الأُمُورِ) العمران ۱۸۶

ای مسلمانانو تاسې به دمال او سر دواړو په ازموینه کې واچول شئ او تاسې به له اهل کتابو او مشرکانو څخه ډېرې ځورونکې خبرې واورئ که تاسې په دې ټولو حالاتو کې دزغم او له الله تعالی دوېرې په چلن ثابت اوسئ نو دا دسترې حوصلې کار دی

۳- پر مصیبتونو باندې صبر کول:

ګڼ شمیر شرعي دلایل مسلمان د مصیبت په وخت کې صبر کولو ته هڅوي چې د هغو له جملې څخه د قرآنکریم دا آیت دی (... ❐◆✂✍🕒⇕✆✉❸⬃
⬉◆✍■❼▤👌◆✍✏🕮❐🕒❁✍📪◆⌨⍓ .... ⇗⇗⇘⇖) (۱: د لقمان سورت، آیت۱۷).

ژباړه: کله چې مصیبت در رسیږي صبر پرې کوه.

د رسول الله صلی الله علیه وسلم د صبر ځینې بیلګې:

رسول علیه الصلاة والسلام ته د اسلامي شریعت د احکامو د خپرولو په موده کې د کفارو له لوري ډېر تکلیفونه رسیدلي دي چې ټول یې په بشپړ صبر سره زغملي دي مونږ دلته د رسول علیه الصلاة و السلام د صبر کولو ځینې پیښې د بیلګې په توګه ذکر کوو:

د حج په موسم کې به چې رسول الله صلی الله علیه و سلم حج ته راغلو خلکو ته د اسلام د منلو دعوت ورکولو نو ابولهب به ورپسې روان ؤ، خلکو ته به یې ویل: محمد بې اندازې زیات دروغجن دی ساحر دی او د خپل مور او پلار دین یې پرېښی دی بیا به یې په تیږو دومره وویشتلو چې دمبارکو پښو څخه به یې وینې څڅیدلې(۱۳:۲۵).

د صحابو کرامو دصبرځېنې بیلګې:

د رسول الله صلی الله علیه و سلم صحابه کرام د اسلام د سپیڅلي دین په لاره کې د بې شمیره کړاوونو سره لاس په ګریوان شویدي چې د ټولو مشقتونو په مقابل کې یې د بشپړ صبر څخه کار اخیستې دې مونږ دلته د رسول الله صلی الله علیه و سلم د صحابو کرامو په استازیتوب د ام سلمة رضي الله تعالی عنها او د هغې د خاوند د صبرځېنې بېلګې په لاندې ډول ذکر کوو:

د ام سلمة رضي الله تعالی عنها نوم هنده او کنیه یې ام سلمة ده چې پلار یې د مخزوم قبیلې د مشرانو څخه ؤ البته په ټولو عربو کې د ګوتو په شمیر سخیانو په سر کې یې قرار درلود، تر دې اندازې چې عربود (زادالراکب) یعنې ((د مسافرو توښه)) لقب ورکړای وو، په دې معنې چې کله به مسافر د هغه سیمې ته تلل نو د لارې توښې ته یې اړتیا نه درلوده او د سفر ټول ضروریات به هغه ورته ورکول. د ام سلمه رضي الله تعالی عنها میړه عبدالله بن عبدالاسد د اولنیو لسو تنو له جملې څخه و چې رسول الله صلی الله علیه و سلم باندې یې ایمان راوړی ؤ ښځه او خاوند دواړه د اسلام قبلولو له لمړنیو ورځو څخه د کافرانو د ځورولو هدف وګرځیدل رنګارنګ تکلیفونه یې ولیدل کله چې رسول الله صلی الله علیه و سلم صحابه کرامو ته حبشې ته د هجرت کولو اجازه ورکړه نو ام سلمه او خاوند یې هم په مکه مکرمه کې خپل قیمتي کور، مالونه او نور شته پرېښودل او حبشې ته یې هجرت وکړ کله چې حبشې ته خبر ورسید چې په مکه مکرمه کې د مسلمانانو د شمیر د زیاتیدلو له امله مسلمانانو

باندي دکافرانو ظلمونه پای ته رسیدلې دي ځېنې صحابه کرام مکې ته ستانه شول چې په دوي کې ام سلمه او خاوند یې هم وو ، خو کله چې مکې ته راغلل ورته معلومه شوه چې په مکه کې دپخوا په څېر مسلمانان د کافرانو له خوا ځورول کیږي چې په دي ترتیب ام سلمه او خاوند یې یو ځل بیا د کافرانو د تکلیف ورکولو هدف وګرځېدل له اوږدي مودې څخه وروسته کله چې نبي صلی الله علیه و سلم صحابه کرامو ته اجازه وکړله چې مدینې ته هجرت وکړي نو ام سلمة او خاوند یې هم د هغو اولنیو کسانو له جملې څخه ول چې مدینې منورې ته یې د هجرت کولو اراده وکړله،ام سلمه وایې چې کله مونږ مدینې په طرف حرکت وکړ نو زه په اوښ سپره وم او زما په غیږ کې زما ماشوم سلمه هم ؤ خاوند مې د اوښ جلب نیولې روان ؤ له مکې څخه لاوتلي نه وو چې زما د قبیلې یعنې د مخزوم خلکو زما مېړه د هجرت کولو څخه منع کړ او ورته یې ویل: که ته مدینې ته ځې ستا ښځه ام سلمه زمونږ د قبیلې ښځه ده دا راڅخه نه شې وړلی چې په دی ترتیب زما د قبیلې خلکو د خپل مېړه څخه په زوره د خپل ماشوم سره راستنه کړلم کله چې زما د مېړه د قبیلې خلکو دا حال ولید زما د قبیلې خلکو ته یې وویل: چې که ښځه ستا د قبیلې دی ماشوم زمونږ د قبیلې ده ماشوم راڅخه نه شې وړلې ! چې په دي ترتیب زما د ماشوم په سر د دواړو قبیلو تر منځ سوک او څپیړه پیل شوه چې په دي کش و ګیر کې زما د ماشوم لاس مات شو ، بالاخره مېړه مې یوازي مدینې ته روان شو زه خپلې قبیلې یوړم او ماشوم مې د مېړه د قبیلې خلکو له ځان سره بوتلو ، تقریباً یو کال نه د مېړه او نه د ماشوم له حاله خبریدم هره ورځ به سهار همدې ځاي ته راتلم، او نوموړي صحنه به مې تر سترګو کیدله او ټوله ورځ به مې ژړل او کله چې به شپه شوه نو بیرته به خپلې قبیلې ته راستنه شوم.

یوه ورځ زما د تره زوي زما په حال زړه وسوځیده زما د قبیلې خلکو ته یې وویل چې تر کومه به دغه مسکینه په دغسې خراب حالت کې وي دي ته اجازه ورکړئ

چې مدينې ته د خپل خاوند خواته لاړه شي بالاخره زما قبيلې ماته اجازه راکړه چې مدينې ته لاړه شم خو داکار مې ځکه نه شو کولای چې د خپل ماشوم له حاله تراوسه خبره نه وم زما د قبيلې ځينو خلکو ډيرې هلې ځلې وکړلې چې د ماشوم په اړه زماد خفګان له امله زما د ميړه د قبيلې خلکو ته قناعت ورکړي چې هغوی زما ماشوم بيرته راکړي بالاخره هغوي زما په حالت زړه وسوځيده او ماشوم يې بيرته ماته وسپارلو زه له دي ويرې چې د مسلمانانو او کافرانو تر منځ بيا څه پيښ نه شي چې ددې په نتيجه کې به مدينې ته زما د هجرت مخه ونيول شي يا به ماته په مکه کې نور هم تکليفونه راکړل شي نو دا تصميم مې ونيولو چې مدينې ته زر تر زره بايد هجرت وکړم اود داسې تن د موندلو په فکر کې شوم چې مدينې ته ورسره هجرت وکړم خو هيڅوک مې پيدا نه کړای شو بالاخره مي خپله اوښه تياره کړه، په اوښه سپره شوم ماشوم مې غيږ کې ونيو او د الله تعالى په هيله د مدينې په طرف روانه شوم د تنعيم سيمې(د مکې څخه پنځه ميله لرې واقع ده) ته چې ورسيدم عثمان بن طلحه (د کعبې شريفې خادم و چې د کعبې د خونې کنجې ګانې هم ورسره وې) و ليدلم زما څخه يې پوښتنه وکړله چې د (زاد الراکب) لورې چيرته ځې؟ ما ورته وويل: چې مدينې ته ځم ځما څخه يې پوښتنه وکړه چې د لارې ملګرى لرې او که نه؟ ما ورته په ځواب کې وويل: چې الله تعالى مې ملګرى دى.

هغه وويل: چې قسم په الله تعالى چې حتماً به دي مدينې منورې ته رسوم.

زما سره يې حرکت وکړ، قسم په الله چې په عربو کې داسې شريف او عزتمند سړى مانه ؤ ليدلى، کله به چې ددمې وخت راغې زما اوښه به يې ګونډه کړله خپله به لرې لاړه، کله به چې د اوښ څخه ښکته شوم او د يوې ونې سيورې ته به کښيناستم هغه به اوښ ته راغى، د اوښ څخه به يې بار ښکته کړ اوښه به يې وتړله بيا به يې زما څخه ډير لرې دبلې ونې لاندې دمه کوله.

ځو ورځې او شپې په همدې طریقې تېرې شوی تر ځو چې مدینې ته نژدی شووکله چې د مدینې منورې د قباء کلی له لرې څخه ښکاره شو ماته یې وویل چې ستا خاوند په هغه کلي کې دی هلته ورشه او خپله بیرته مکې مکرمې ته ستون شو کلي ته د رسیدلو سره سم د ام سلمه رضی الله عنها د خاوند ټول غمونه ختم شول رسول الله صلی الله علیه و سلم او صحابه کرام د هغه په راتګ ډیر خوښ شول شپې او ورځې تیریدلې تر ځو چې د احد غزوه واقع شوه د احد په غزوه کې د ام سلمه رضی الله عنها خاوند ټپي شو او وروسته له څه وخت څخه وفات شو په مدینه منوره کې ټول مسلمانان د ام سلمه رضی الله عنها د خاوند په وفات ډیر زیات خفه شول ځکه چې د ام سلمه رضی الله عنها د صغیرو ماشومانو پرته د ام سلمه رضی الله عنه او د هغه د خاوند هېڅ اقارب په مدینه منوره کې نه اوسیدل په همدې لامل مسلمانانو ام سلمه رضی الله عنها ته د (ایم العرب)یعنې د عربو د کونډې لقب ورکړ.

وروسته له څه وخت رسول الله صلی الله علیه و سلم ورسره نکاح کولو لپاره مرکه ولیږله هغې عرض وکړ چې زه درې ستونزې لرم، ددې ستونزو په وجه ستا د نکاح وړ نه یم:

لمړی: زه ډېره غیرتي ښځه یم، داسې نه چې ستا په مخ کې زما څخه بې ادبي وشي بالاخره په دنیا او اخرت کې د الله تعالی په غضب اخته شم.

دوهم: زه زړه شوې یم د واده وخت مې تیر شوې دی.

دریم:ماته زما د کوچنیو بچېانو سرپرستي را په غاړه ده.

رسول الله صلی الله علیه و سلم ورته مهرباني وکړه چې: د غیرت په هکله د الله تعالی څخه سوال کوم چې په غیر مناسبو وختونو کې دا صفت در نه لرې کړي،

دوهم دا چې ته زړه شوې یې زه هم زوړ شوی یم.

دریم: ستا کوچني بچېان زما دي زه یې سرپرستي کوم.

هماغه وو چې ام سلمه رضی الله عنه د رسول الله صلی الله علیه و سلم سره د نکاح کولو بلنه قبوله کړه او د نبي کریم صلی الله علیه و سلم کډه شوه چې په دي ترتیب د اسلام په لاره کې د صبر کولو له برکته ام سلمه تنها د سلمه مور نه بلکې د ټولې نړۍ د مسلمانانو مور وګرځیدله (۵۸۸:۲-۵۸۹).

۱۰- عفوه او بخښنه:

په انساني ټولنو کې داسې حتما پېښیږي چې یوڅوک په ناحقه چاته ضرر ورسوي او تېر ی پرې وکړي که ځینو تېري کوونکو سره ځینو وختونو کې سخت انتقامي چلن وشي د دواړو لپاره ډیر ناوړه عواقب منځته راوړي خو که د هغه د تېري په مقابل کې دهغه سره د نرم سلوک او د عفوي او بخښني څخه کار واخستل شي د دواړو لپاره ډیر ګټور نتایج تشکېلوی په ځانګړې توګه د تیري کوونکې شخص د اصلاح کېدلو لامل ګرځي او په راتلونکې کې بیا دغسي تیري او تجاوز ته زړه نه ښه کوي همدا لامل دي چې اسلامي شریعت مسلمانان په دغسي حالت کې عفوي او بخښني ته هڅوي، تر څو له دې لارې په انساني ټولنو کې د ډیرو ګډوډیو د پیښیدلو مخه ونیول شي په قرآنکریم کې الله تعالی د جنتیانو د خویونو څخه یو هم عفوه او بخښنه بولي او فرمايي:(...❑◆✂︎✍︎☜︎☞︎⌛︎☒︎🕒︎➔︎✌︎☺︎✌︎✓︎✗︎◆
✂︎✍︎☜︎☞︎⬦︎◆⓿︎☞︎↑︎☒︎ ❑◆✂︎✍︎☜︎☞︎➔︎⌧︎✍︎▫︎✌︎✓︎✗︎◆
⬉︎♦︎Ⅱ︎⬅︎ ✂︎✍︎☜︎☞︎✡︎❑✍︎❑☞︎ ...⬀︎⬂︎✍︎⌘︎➩︎⬅︎) (۱: د آل عمران سورت، آیت۱۳۳).

د جنتیانو له خویونو څخه یو دادي چې خپل قهر زغمي او خلکو ته دهغوي د تیري ځواب په ضرر رسولو سره نه ورکوي بلکه عفوه او بخښنه ورته کوي

د قرآنکریم په بل ایت کې الله تعالی مسلمانان په دي الفاظو سره عفوي او بخښني ته هڅوي:(❑◆•• ✍︎■○⬄︎✌︎◆❑⬀︎❽︎
✂︎✍︎🖫︎☞︎◆❑○✿︎✡︎❑❑➔︎ ❑◆••
✂︎✍︎☜︎☞︎○○⑩︎♒︎✍︎◎︎☐︎❑➔︎ 🗐︎ ✂︎✍︎⑩︎⬃︎▫︎•⬈︎⇳︎

←♊✽○⇳○❒🕮 “❻♎♎ ♎✐☹⅄♑♒♏♏♐♐
⌧⌨◆☪⬀❹⧫✇ ❽♎♎🔔⅄✏♏♐✂ ✂⧫❶♐⌧⧫▫
⍃□◆❒🕓⌧⑨⧫⬉ 🕛←○◆☪⬀❹⧫✇◆❒
⬖⊠♎⬀ ♎⚐⑩♎☺⌧○ ▭❼♎🖫◆❒ 🕛←○✸☼❒☎⌧✍
⬩⧫♐♐ ✏♏♐⌧♑♒⦿♐■⬛⬉③ ♏♐⧫✍◆❒
♏♐⧫✍◆❒ ☎✂❒←❸⌧♑♒✽🕒 ⧫×⇦♎🔔⅄✏♏♐✂
⚇♏↑⌧○ ❒➔❶ ⬩⧫♐♐ ✏♏♐⌧♑🖰⦿♐■⬛⬉③
⬉⧫→♎⑩⚐⬗♐♐⊠⬖)(۱: د حم سجده سورت، آيت۳۴-۳۵).

نيکې او بدي سره برابره نده بدي په نيکې سره له منځه يوسه، په داسې کولو سره به هغه کس چې ستا سره دښمن دی په خوږ دوست بدل شي داسې چلن هغه څوک کولای شي چې په دنيا او اخرت کې د لوی برخي څښتن وي

د عفوي او بخښني په اړه نبوي احاديث:

ګڼ شمير نبوي احاديث مسلمانان عفوې او بخښنې ته هڅوي چې ځينې يې د بېلګې په توګه په لاندې ډول ذکر کوو:

۱ـ رسول الله صلی الله عليه وسلم مهرباني کړې ده: ((مَنْ كَظَمَ غَيْظًا وَهُوَ يَسْتَطِيعُ أَنْ يُنَفِّذَهُ دَعَاهُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَلَى رُءُوسِ الْخَلَائِقِ حَتَّى يُخَيِّرَهُ فِي أَيِّ الْحُورِ شَاءَ)) (۳۱۱:۷).

څوک چې داسې حال کې خپل قهر او غصه وزغمي او بخښنه وکړي چې خپل قهر عملي او تطبيق کولي شي د قيامت په ورځ به الله تعالی د خلکو په مخ کې دغه سړی ته دا اختيار ورکړي چې هره حوره د خوښېږي د ځان لپاره يې واخله.

۲. جبریل علیه السلام یوه ورځ رسول الله (علیه الصلاة والسلام) ته راغی او داسې مهرباني یې ورته وکړله:((صِلْ مَنْ قَطَعَکَ وَأَعْطِ مَنْ حَرَمَکَ وَاعْفُ عَمَّنْ ظَلَمَکَ))(۵۵، ۲۰۲).

(الله تعالی تاته امر کړي)چې څوک تاسره خپلوی قطع کوي ته ورسره خپلوی پاله، څوک چې تا باندي مصرف نه کوي تهورباندي مصرف کوه او څوک چې درباندي ظلم کوي ته ورته عفوه کوه.

د رسول الله صلی الله علیه وسلم او صحابو کرامو د عفوې ځینې بیلګې

د رسول الله صلی الله علیه وسلم او صحابو کرامو د عفوي ځینې بیلګې په لاندې ډول ذکر کوو:

۱. عایشه رضي الله تعالی عنها فرمایې: مَا خُيِّرَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَيْنَ أَمْرَيْنِ إِلَّا اخْتَارَ أَيْسَرَهُمَا مَا لَمْ يَأْثَمْ فَإِذَا كَانَ الْإِثْمُ كَانَ أَبْعَدَهُمَا مِنْهُ وَاللَّهِ مَا انْتَقَمَ لِنَفْسِهِ فِي شَيْءٍ يُؤْتَى إِلَيْهِ قَطُّ حَتَّى تُنْتَهَكَ حُرُمَاتُ اللَّهِ فَيَنْتَقِمُ لِلَّه۳۱:۴۷)

رسول الله (صلی الله علیه واله وسلم) ته به چې کله هم ددوو شیانو ترمنځ اختیار ورکړل شو هغه به اسان ترې خوښاوه خو چې دګنا کار به نه ؤ ،که دګنا کار به ؤ نو رسول الله (صلی الله علیه واله وسلم) به ترټولو ترې لرې ؤ ، په الله تعالی سوګند چې رسول الله (صلی الله علیه واله وسلم) دخپل ځان لپاره له چا څخه انتقام نه اخېسته ، خو که دحرام شو وشیانو بې احترامي به کېده نو دالله (ج) لپاره به یې انتقام اخېسته.

۲. د احد په غزوه کې چې د رسول الله صلی الله علیه وسلم غاښ شهید شو نو صحابه کرام پرې ډیر زیات خفه شول ځینو صحابه کرامو رسول الله صلی الله

عليه وسلم ته عرض وکړ چې دغه خلکو ته چې په تا باندي يې حمله کړي او ته يې دې حالت ته راوستې يې خبرې وکړه لاکن نبي عليه السلام دوی ته ځواب ورکړ (إِنِّي لَمْ أُبْعَثْ لَعَّانًا وَإِنَّمَا بُعِثْتُ داعيا ورَحْمَةً اللهم اهد قومي فانهم لا يعلمون)(۴۷:۳۱).

ژباړه: زه ددی په خاطر نه يم لېږل شوی چې خلکو ته خبرې وکړم زه ددی لپاره مبعوث شوي يم چې خلک د الله تعالی دين ته راوبلم او د خلکو لپاره رحمت واوسم اي الله تعالی دې زما قوم ته هدايت وکړي دوي نه پوهيږي.

۳. انس رضي الله تعالی عنه وايې: زه د رسول الله صلی الله عليه وسلم سره په لاره روان وم چې ناڅاپه يو اعرابي (د غرو او دښتو اوسيدونکې) مخي ته راغی، د نبي عليه السلام په اوږو باندي نجراني څادر پروت ؤ چې پيڅکې يې ډبلي اوبدلي شوي وي، اعرابي رسول الله صلی الله عليه وسلم له څادره ونيوه او دومره يې په زوره کش کړ چې د رسول الله صلی الله عليه وسلم مبارکه غاړه په څادر و ګريدله بيا يې وويل: اي محمده ! د خداي دهغه مال څخه ماته راکړه چې تاسره موجود دی رسول الله صلی الله عليه وسلم ورته وکتل او ويې خندل بيا يې امر وکړ چې مال ورکړی (۱۱:۲۳).

۴. په يو مجلس کې رسول الله صلی الله عليه وسلم او ابو بکر رضي الله عنه تشريف درلود چې ناڅاپه يو تن راغی او ابوبکر ته يې سپکې او سپورې ويل پېل کړل ابو بکر رضي الله عنه چپ ناست ؤ او ځواب يې نه ورکولو نبي عليه السلام په تعجب سره تبسم وکړ کله چې د سړی سپکې سپورې له اندازې زياتي شوي ابوبکر رضي الله عنه د سړی د ځينو سپکو سپورو د ځواب په ورکولو باندي پيل وکړ په دې وخت کې نبي عليه السلام په قهر شو او له مجلس څخه لاړ ابو بکر رضي الله عنه ورغې او د مجلس د پاڅيدلو د علت پوښتنه يې ور څخه وکړله، نبي عليه السلام و فرمايل : کله چې سړی تاته

سپکې سپورې کولې او ته چې ناست وي دلته یوه ملکه موجوده وه چې ستا ځخه یې دفاع کوله او د سپکو سپورو ځواب به یې ورکوه خو کله چې تا هغه سړی ته سپکې سپورې شروع کړې هغه ملکه لاړه او د هغه په ځای شیطان مجلس ته راغی(۳:۴۵).

۵. یو ځل عبدالله بن مسعود بازار ته د کور د سودا د اخستلو لپاره لاړو کله چې سودا یې له دوکان ځخه واخستله غوښتل یې چې د سودا پیسې دوکاندار ته ورکړي ګوري چې پیسي ورځخه چا غلا کړي دي په دوکان کې ناستو خلکو چې دا حالت ولیده غله ته یې په خیرو کولو پېل وکړ خو ابن مسعود غله ته په دي الفاظو دعاء پېل کړه: **(اللهم ان کان حمله علي اخذها حاجة فبارک له فیها وان کان حمله علي اخذها جرأةً علي الذنب فاجعله آخر ذنوبه)(۳۴:۸۴).**

ژباړه : اي الله تعالی که چېرې دي غله ددي په خاطر غلا کړي وي چې زما مال ته یې اړتیا درلودله ته زما په غلا شوي مال کې ورته برکت واچوه چې د غله اړتیا پوره کړي خو که چېرې غله زما مال ته اړتیا نه درلودله او ګناه کول یې عادت وي ته دا زما مال غلا کول ورته اخري ګناه وګرځوی او په راتلونکې کې یې د ګناه ځخه وساتي

۶. عایشي رضی الله عنها مهرباني کړې ده:(یوه ډله یهودان رسول الله ته راغلل د (السلام علیکم) له عوضه یې رسول الله صلی الله علیه وسلم ته وویل: (السام علیکم) ژباړه: هلاک شئ

عایشي رضی الله عنها وایې ما ذکر شوي ډلې ته وویل چې (وعلیکم السام واللعنة) یعني تاسې هلاک شئ او په تاسو دي لعنت وي په دي وخت کې نبي علیه السلام داسې مهرباني وکړله:(**یَا عَائِشَةُ إِنَّ اللّٰهَ یُحِبُّ الرِّفْقَ فِي**

الْأَمْرِ كُلِّه فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللهِ أَوَلَمْ تَسْمَعْ مَا قَالُوا قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَدْ قُلْتُ وَعَلَيْكُمْ) (۱۱:۲۱۴).

ژباړه : اي عایشي حوصله کوه یقینا الله تعالی په ټولو کارونو کې نرمي خوښوي، ما ورته وویل چې ایا تا دهغوي خبره وانه وریده وې فرمایل، ،هو ما ځواب ورکړ ، چې وعلیکم(پرتاسې دې هم وي)

۷.یو ځل عبد الله بن عباس رضي الله عنه ته یو چا کنځلې و کړلې کله چې کنځل کوونکې له کنځل کولو چپ شولو نو عبدالله بن عباس خپل نوکر ته وویل: چې د دغې کنځل کوونکې ځخه پوښتنه وکړه چې:که مرستې کولو ته اړتیا لري چې اړتیا یې پوره کړو کله چې سړی د عبدالله بن عباس هغه سره دا چلن ولیده په خپلو کړو ډیر زیات پیښیمانه شو (۲۲:۲۰).

۱۱- سخاوت:

اسلامي شریعت د سخاوت په ستنو ولاړ دی چې د سخاوت نشتوالی او د بخل موجودیت یې لړزوي همدا وجه ده چې مسلمانانو ته په ټینګه توصیه کوي چې د تل لپاره سخاوت ځخه کار واخلئ او د بخل هلاک کوونکې مرض ځخه ځان وساتي (۲۴:۲۲۱).

دقرانی ایتونو او نبوی احادیثو پ رڼا کې د سخا ارزښت:

ګڼ قرآني آیتونه او نبوي احادیث مسلمانان سخاوت ته هڅوي چې ځینې یې د بیلګې په توګه په لاندې ډول ذکر کوو.

۱- الله تعالی فرمایي: (✂☞✍▲♎☜⬄☞③↖☼▦♒☽→❑♍☞
📖❑✋⬂❑◆🕒☞♑•♑←🏳 ☜☞☞☞☞☞▲⑩⬂✍☞
❑◆✂☞☞♑⍄☞♑☒☞❻♐ ☞♒❷❖✂
❑◆↖◆☒•✡♒⑩◆❑✡☾ ▫•🖬■♑←🏳⬄ 📖❑♉⇕❷↖♎➔☠⬀
↖♒✡⑨☒ ❻◆☞■☞♑☞☠⬀ ❑◆•• ⌘☒❑⬀❼⬇

☙♍❑←☼♦❽⇔⬧♦③ ⬀☠➔♎ ⬧⬧◆❑ ⇔⚐⧫♑⬂⓿■⬛♦⬊
⬀⬄⌘⬋⬀) (١: د البقرې سورت، آیت۲۷۴).

ژباړه : کوم خلک چې شپه او ورځ پټه او ښکاره د الله تعالی لاره کې خپل مالونه مصرفوي د الله تعالی سره د هغوی اجر دې، هغوی باندې به نه ویره وي او نه به خفه کیږي.

۲- بل ځاي کې داسې فرمایي: (♎⍓⌚✹⚱❑☼☞←⚐⇔
☙♍⬀❑♦⬉⇳⑨➔✍ ⧫⬈✋⬧→⬧✹⌚⍓♎
★✐⛧✃ ⬀⬂⓿⧫⌛⍓⧫ ❼⧫✗ ☎✃❑→◗⧫▤⊞☪←☞⧫♈
♊♦✌◆❑ ☎ ⬉⬂⍓②⬀⌨♦③ ♊❑✌ ☠→⌛✡⧫☺⬧▭
♊♦⬉ ⬉⬂⍓②⬀⌨♦③ ⛧⍓☺✹☼⧫✉⬧▭ ⬀⬂⍓②⬀⌛♦③
❺⌀⌀♉♦⇔⬂♈⛧✃ ✦✐⛧✃◆❑ ▤ ⌚⧫❍⬁❍⬂▤✹☼
... ⬇⬈✐✃♦❷⬧◗→▤⬂♈⛧✃ ❶⚐←☞☼❑🕮◆❑
⬀⬄⧫⬀) (١: د محمد سورت، ایت۳۸).

ژباړه خبر اوسئ ای خلکو ! چې تاسې ته ددی په خاطر بلنه درکول کیږي چې د الله تعالی لاره کې مال مصرف کړئ ځینې ستاسی څخه بخل کوي ځوک چې بخل کوي په حقیقت کې هغه په خپل ځان بخل کړې دې الله تعالی بې نیازه دې او تاسې اړ یاست.

۳-بل ځاي فرمایي (... ❑◆🕮❑☼▤⧫◗→❑✃☎ ⌘⍓❷⬀❸☪✃
❍⌧⬈⅄ ⬧✉❑⬉③ ♊♦✌◆❑ ▤ ⬀☠→⌛⬁❍→▤☼✠❀
⬉☠➔♎ ⍓⌨⌀⬦✹⌚⬧♈⚱❑⬆⚱⬧▭ ⌚⧫❍⬁❍⬂▤♦☼
) (١: د التغابن سورت، ⬀⬄⧫⬀ ♦♌❑←⬧⧫⬛⬂▤←☼▭→⛧✃
آیت۱۲).

ژباړه: د خپلو ځانونو ګټې په خاطر د الله تعالی په لاره کې مالونه مصرف کړئ کوم خلک چې د نفس له بخل څخه وساتل شول همدغه ډله خلک بریالي دي.

۴- په یو بل ځاي کې داسې فرمایي : (... ❑◆✌♦⛧✐
◆❑←♑⬧▭ 🕮⬈⇔⌀⌧★ ♊⧫♓✌ ⚐←☞⬂◗⌧⊞☼❑🕮
←❸⬀❷⍓⌘ ◆❑→♎◆❑ ☎ ⌚←❍→▤⧫⬛⬂③⬈⑥

[illegible]) (۱: د السباء سورت، آیت۳۹).

ژباړه: هر هغه مال چې تاسی د الله تعالی په لاره کې لګوئ پس الله تعالی د هغه عوض درکوي او الله تعالی غوره د روزي ورکوونکو دی.

رسول کريم (صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّم) دخپلو ارشاداتو په ترخ کې سخاوت لوري خپل امتيان داسې متوجه کوي:

۱- رسول الله صلی الله علیه و سلم فرمايي، چې الله تعالی فرمايلي دي :(وَأَنْفِقْ يُنْفَقْ عَلَيْکَ)(۲۰،۳۳۲).

ای د ادم ځویه ! د الله تعالی په لاره کې مال ولګوه نو الله تعالی به په تا مال ولګوي.

۲- نبی کریم صلی الله علیه و سلم فرمايلي دي : **مَا مِنْ يَوْمٍ يُصْبِحُ فِيهِ الْعِبَادُ إِلَّا وَمَلَكَانِ يَنْزِلَانِ فَيَقُولُ أَحَدُهُمَا اللَّهُمَّ أَعْطِ مُنْفِقًا خَلَفًا وَيَقُولُ الْآخَرُ اللَّهُمَّ أَعْطِ مُمْسِكًا تَلَفًا))(۴۲، ۸۸).**

هره شپه چې سبا کيږي دوه ملائکې له اسمانه را ښکته کيږي يوه ملائکه داسې دعاء کوي: چې الله تعالی هغه چاته ښه بدله ورکړي چې خپل مال ستا په لاره کې لګوي او بله ملائکه داسې خبرا کوي، چې الله تعالی د هغه چا مال تلف کړي چې د بخیلۍ په لامل خپل مال ستا په لاره کې نه مصرفوي.

۳- رسول الله صلی الله علیه و سلم بل ځای داسې فرمايلي دي: «**حَصِّنُوا أَمْوَالَكُمْ بِالزَّكَاةِ، وَدَاوُوا مَرْضَاكُمْ بِالصَّدَقَةِ، وَأَعِدُّوا لِلْبَلَاءِ الدُّعَاءَ»(۵۸، ۲۷۴).**

د خپلو مالونو ساتنه د زکات پو سیله وکړئ او خپل مرضونه د خیرات ورکولو په ذریعه تداوي کړئ او د کړاوونو څپې په دعاګانو او الله تعالی ته په زاریو کولو رفعه کړئ.

۴- نبی کریم صلی الله علیه و سلم فرمایلي دي:((الصّدَقَةُ تُطْفِئُ غَضَبَ الرب وتدفع میتَة السوء ".))(۱۲:۱۱۲).

ژباړه: په پټه خیرات ورکول د الله تعالی غصه سړوي او دناوړه مرګ مخنیوی کوي

دالله تعالی رسول(صَلّی اللّهُ عَلَیْهِ وَسَلّم) فرمایي:«الْجَنّةدَارُالْأَسْخِیَاءِ»(۳۸، ۱۸۵).

جنت د سخیانو کور دی.

۲- رَسُولُ اللهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلّمَ فرمايلي دي: « السّخِيُّ قَرِيبٌ مِنْ اللَّه قَرِيبٌ مِنْ الْجَنّةِ قَرِيبٌ مِنْ النّاسِ بَعِيدٌ مِنْ النّارِ وَالْبَخِيلُ بَعِيدٌ مِنْ اللّهِ بَعِيدٌ مِنْ الْجَنّةِ بَعِيدٌ مِنْ النّاسِ قَرِيبٌ مِنْ النّارِ وَلَجَاهِلٌ سَخِيٌّ أَحَبُّ إِلَى اللّهِ عَزّ وَجَلّ مِنْ عَالِمٍ بَخِيلٍ)).(۴۸، ۲۲۲).

سخي الله تعالی ته نږدی دی، جنت ته نږدی دی، او خلکو ته نږدی دی، بخیل له الله تعالی نه لری دی، جنت نه لری دی، او خلکو نه لری دی، سخي که څه هم جاهل وي، الله تعالی ته له بخیل عالم نه ډېر خوښ دی.

د رسول الله صلی الله علیه و سلم د سخاوت ځینې بېلګې

۱- جابر بن عبدالله رضی الله عنه فرمایلي دي: «مَا سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سُئِلَ شَيْئًا قَطُّ، فَقَالَ لَا))(۷۰، ۱۴۷).

هېڅکله دا سې نه دی شوی چې کوم سړي د رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه د مال سوال کړی وي هغه ورته ،نه، ویلی وي.

۲- عائشه رضی الله عنها وايي : یوه ورځ مونږ پسه حلال کړ او غوښه مو په غریبانو وویشله او تنها د پسه یو لاس مو خپل ځانته پرېښود ، رسول الله صلی الله علیه وسلم زما څخه پوښتنه وکړله چې ایا د حلال شوی پسه غوښی څخه څه مونږ سره پاتې ده ؟ ماورته وویل: چې یوا ځې یو لاس یې پاتې دی نو نبی صلی الله علیه و سلم مهرباني وکړله:

(بقی کلها غیر کتفها) (۲۵:۱۳)

په حقیقت کې د ذکر شوی پسه له لاس څخه پرته ټول پسه موږ ته پاتی دی.

د صحابو کرامو د سخاوت ځینې بیلګې:

د صحابو کرامو د سخاوت ځینې بیلګې په لاندې ډول ذکر کوو:

۱- معاویه رضی الله عنه عائشی رضی الله عنها ته د یو سلو اتیا زرو درهمو په اندازه مال بخشش په توګه ورکړ، عائشی رضی الله عنها ذکر شوې ټول مال مسکینانو باندې وویشلو کله چې ماښام شو نو خپلی خادمی ته یې وویل:چې روژه ماتی راوړه ! هغې ورته وچه ډوډۍ د تیلو سره راوړله او ورته یې وویل: چې نن دی دومره زیات مال په غریبانو وویشلو د یو درهم به دې غوښه اخیستی وه چې نن ماښام مو روژه ماتی کې خوړلې وای، عائشی رضی الله عنها ورته وفرمایل (لوذکرتني لفعلت) (۲۳۰:۱۴).

که چېرې دا خبره تا هماغه وخت کې کړای وای نو دا کار به مې هرو مرو کړای ؤ.

۲- عبدالله بن عامررضی الله عنه د خالد بن عقبه بن ابی معیط رضی الله عنه څخه د مکې مکرمی ښار کې د هغه کور په اویازرو درهمو په بیع واخست کله

چې مانښام شو عبدالله بن عامر رضی الله عنهد خالد رضی الله عنه د کورنۍ ژړا واوریدله، د ژړا د علت پوښتنه یې وکړله، ورته وویل شل: چې هغه کور پسې ژاړي چې تا ورڅخه نن په بیع واخست نو د خالد بن عقبه کورنۍ ته یې یو تن ولیږه چې ورته وو ایه چې ما ذکر شوی کور او پیسی تاسی ته د الله تعالی په خاطر در وبخښلی (۱۴:۲۳).
۳- د رومیانو سره د جګړې لپاره رسول الله صلی الله علیه و سلم د صحابو کرامو څخه چنده وغوښتله چې البته دا غزوه داسې وخت کې پیښه شوه چې مسلمانان له ګڼو ستونزو سره لاس او ګریوان ول ځکه دغه غزا د (جیش العسره) یعنی د ستونزو لښکر نومول شوی دی ، عثمان بن عفان رضی الله عنه دغی غزا لپاره لس زره دیناره،درې سوه اوښان د خپلو ضروریاتو سره او پنځوس آسونه په چنده کې ورکړل (۱۴:۱۳۱).

۱۲-شجاعت او زړه ورتیا

د ستونزو په مقابل کې زړه ورتیا او مقاومت د ډیرو ښو صفاتو له جملې څخه دی او په ستونزو باندې د بر لاسې لامل ګرځي او د مشکلاتو په مقابل کې جبن او بی زړه توب د ګڼو بدبختیو عامل دی همدا وجه ده چې عربو کې مشهور متل دې چې وایې:(الشجاعة و قاية و الجبن مقتلة)
ژباړه: د ستونزو په مقابل کې مقاومت د نوموړو ستونزو څخه د خلاصیدلو غوره وسیله ده او د ستونزو په مقابل کې بې زړه توب مرګ دی چې سړی د هلاکت کندی ته غورځوي.
نو ځکه ابوبکر رضی الله عنه خالد بن ولید رضی الله عنه ته داسې نصیحت کوي(**احرص علی الموت توهب لک الحیاة**) (**۵:۵۲۲**).
ژباړه : مرګ و غواړه چې ژوند درکړل شی.

په دی اساس اسلامي شریعت د مسلمانانو څخه په ټینګه غوښتی چې باید د ستونزو مقابل کې زړه ورتیا او شجاعت ولري، مونږ دلته ځینې شرعي دلائل د بیلګې په توګه په لاندې ډول ذکر کوو.

۱- الله تعالی د قرآنکریم په راتلونکې آیت شریف کې مسلمان دی ته هڅوي چې د کافرانو مقابلې او سیالۍ لپاره دڅوند په ټولو برخو کې ځانونه تیار او اماده کړي او په بشپړې زړه ورتیا او شجاعت سره د هغوي په مقابل کې ودریږي فرمايي:(❑◆❑🕮❑⬉🙵⑨⑥❑✁☎ ⚈♒︎⬥♑︎←☠ ✌︎❑🙵🙶 ✁🙶🙵🙷⬄✌︎⬧◆⬌◆➔⬀☞←🏱 ✌︎♓︎🙵♊︎ 🔔➔❑▪︎❑✇.... ⬀⬁🙵⬂)(۱: د الانفال سورت، آیت۲۰).

ژباړه : تاسې د کافرانو د مقابلې او سیالۍ لپاره څومره مو چې وسع کیږي قوت تیار کړئ.

۲- رسول الله صلی الله علیه و سلم به هر سهار او بیګاه د بی زړه توب څخه د خلاصون لپاره داسې دعاء کوله (**اللّهُمّ إِنِّي أَعُوذُ بِکَ مِنْ الْجُبْنِ**) (۱۱:۸۷)

ژباړه: ای الله تعالی ! د بی زړه توب څخه په تا پناه غواړم.

د رسول الله صلی الله علیه و سلم د شجاعت او زړه ورتیا ځینې بیلګې

د رسول الله صلی الله علیه و سلم د شجاعت او زړه ورتیا ځینې بیلګې په لاندې ډول ذکر کوو:

۱- انس بن مالک رضی الله عنه وايي: رسول الله صلی الله علیه و سلم د ټولو خلکو په نسبت ښکلې ؤ، د ټولو خلکو په نسبت سخي ؤ، د ټولو خلکو په نسبت زړه ور ؤ، یوه شپه د مدینی منوری خلک د یوه آواز د اوریدلو له امله وویریدل ،نو یو شمېر خلکو د آواز د ځای په لور حرکت وکړ تر څو د آواز لامل معلوم کړي په لاره کې په داسې حال کې رسول الله صلی الله علیه و سلم سره مخامخ شول چې د ابو طلحه په بی ځینه آس سپور ؤ، غاړه کې یې توره پرته وه

د آواز له ځای څخه ستون شوی ؤ او خلکو ته یې ویل: (لم تراعوا ، لم تراعوا)
(۲۵۲:۳۱).
ژباړه :مه ډاریږئ، مه ډاریږئ.
۲- براء رضی الله عنه وایي: کله به چې غزاګانو کې جنګ ډیر تود شو مونږ به رسول الله صلی الله علیه و سلم شاته پناه وړله، په مونږ کې به هغه تن ډیر زیات زړه ور او شجاع ؤ چې د رسول الله صلی الله علیه و سلم سره یو صف کې د کافرانو په مقابل کې جنګیده (۲۵:۱۱).
۳- د براء رضی الله عنه څخه پوښتنه وشوه چې ایا تاسی د حنین غزوه کې د رسول الله صلی الله علیه و سلم څخه تښتیدلي وی ؟
هغه ځواب ورکړ هو ! خو رسول الله صلی الله علیه و سلم تر آخره کفارو سره ډیر سخت وجنګیده او ونه تښتیده (متفق علیه).
د صحابو کرامو د شجاعت ځيني بیلګی
که چیرې د رسول الله صلی الله علیه و سلم د صحابو کرامو څخه د هر یوه صحابي ژوند و څیړو دې تنیجی ته به ورسیږو چې د هغه ژوند د شجاعت او زړه ورتیا له کیسو څخه ډک دی ، دلته مونږ د وخت د کمښت له امله د نبی صلی الله علیه و سلم فقط د یوه صحابی براء بن مالک انصاري رضی الله عنه یوه کیسه د بیلګې په توګه ګرانو محصلینو ته ذکر کوو.
د رسول الله صلی الله علیه و سلم د وفات سره جوخت د عربو ګڼ شمېر قبیلې د اسلام څخه وګرځیدلې او مرتد شول چې په دی قبیلو کې تر ټولو غښتلې قبیله د مسیلمة الکذاب قبیله بنی حنیفه وه چې په خپله مسیلمة الکذاب چې د پیغمبرۍ دعوی یې کړی وه څلویښت زره تنه تکړه جنګیالي یې درلودل، کله چې ابو بکر رضی الله عنه خلیفه شو نو د مرتدینو سره یې مقابله پیل شوه چې په دی لړ کې د اسلام د لښکرو او مسیلمة الکذاب د لښکرو ترمنځ جنګ ونښتلو د مسیلمة الکذاب د لښکرو سره د جګړی لپاره د مسلمانانو د لښکرو

مشر عکرمه بن ابی جهل (رضی الله عنه) ماتې وخوړله او مسلمانان په شا وتمبول شول ابو بکر رضی الله عنه بل لښکر د خالد بن ولید رضی الله عنه په مشرۍ ور ولیږلو دواړه لښکرې د یمامه د نجد په سیمه کې مخامخ شوی مسلمانانو ته یې ډېر تلفات واړول او د خالد رضی الله عنه د قوماندانۍ خیمه یې ونړوله نژدې ؤ چې د خالد رضی الله عنه میرمن پکې ووژل شي ، دواړه ډلې ډیرې سختې جنګیدلې ، ثابت بن قیس رضی الله عنه چې د انصارو بیرغ یې لاس کې ؤ، د ځان لپاره قبر وویست کفن یې واغوست تر هغې پورې یې د اسلام له بیرغ څخه دفاع وکړله چې شهید شو، د عمر رضی الله عنه ورور زید بن الخطاب رضی الله عنه مسلمانانو ته غږ کړ چې د اسلام دښمنانو سره ټینګه مقابله وکړئ مخ په وړاندې ورځئ قسم په الله تعالی تر هغه زه بله خبره نه کوم تر څو مسیلمة الکذاب ماتې وخوري یا زه د الله تعالی سره ملاقي شم هماغه ؤ چې د کفارو په لښکرو یې حمله وکړله تر هغه وجنګیده چې شهید شو، په دی وخت کې براء رضی الله عنه انصارو ته مخ واړوه چې ای انصارو ! داسې فکر مه کوئ چې تاسی به مدینی منورې ته لاړشئ که چیرې دلته د مسیلمة الکذاب لښکرې ماتې نه شي مدینه منوره کې به هم ورڅخه خلاص نه شی، په دی وخت کې د اسلام لښکرو یو ځل بیا د دښمن په ضد سخت جنګ پیل کړ چې په نتیجه کې د مسیلمة الکذاب په لښکرو کې درځ وغورځیده مسیلمة الکذاب د خپلو زړګونو عسکرو سره یو لوی باغ ته پناه یوړله چې ډیر پنډ او لوړ دیوالونه یې درلودل او د باغ دروازه یې وتړله د باغ له دیوالونو څخه یې د اسلام په لښکرو ګوزارونه کول چې مسلمانانو ته یې درانه زیانونه واړول بالاخره مسلمانان د نوموړي باغ له فتح کیدلو څخه پاتې راغلل په دی وخت کې براء بن مالک رضی الله عنه خپلو ملګرو ته وویل: ما په سپر کښینوی او سپر په نیزو پورته او د باغ منځ کې د باغ دروازی ته مې نژدې وغورځوئ یا به زه هلته شهید شم او یا به د اسلام مجاهدینو ته د باغ دروازه خلاصه کړم

صحابو کرامو همداسې وکړل براء بن مالک رضی الله عنه یې په سپر کښینوه سپر یې په نیزو پورته او د زرګونو عسکرو منځ کې یې وغورځولو د باغ په منځ کې د براء بن مالک رضی الله عنه او مسیلمة الکذاب د عسکرو تر منځ جګړه پېل شوه د کفارو څخه یې لس تنه ووژل بې شمېره یې ټپیان کړل بالاخره یې د باغ دروازه د اسلام د سپاهیانو لپاره خلاصه کړله د اسلام لښکرو د دروازی د خلاصیدو سره جوخت په باغ حمله پېل کړله چې د دواړو لښکرو ترمنځ د باغ په منځ کې ډیر سخته نښته پېل شوه چې په نتېجه کې د مسیلمة الکذاب په شمول د هغه شل زره جنګیالي ووژل شول له دغی ورځې وروسته دغه باغ (حديقة الموت) یعنی د مرګ باغ ونومول شو د یادونې وړ ده چې په دغه جګړه کې د براء بن مالک رضی الله عنه بدن څه د پاسه اتیا ټپونه خوړلې ول چې الله تعالی ورته د ټولو ټپونو څخه روغ صحت ورکړ بیا یې په ډیرو جګړو کې ګډون وکړ بالاخره د فارسي امپراطورۍ په ضد جهاد کې شهید شو (۴۴۱:۴).
په پورتنۍ پیښه کې براء بن مالک رضی الله عنه وشو کولای چې د شجاعت په لرلو سره د ځمکې په سر د لوی طاغوتي عربی قوت جړلې له بیخه و باسي او د اسلام ډیوه چې د عربی جزیرې په زړه کې د مړه کیدو حالت کې وه د ابد لپاره له مړه کیدو څخه وژغوري

۲- د اسلام د دین په رڼا کې ځینې غوره ټولنیز اخلاق

له غوره ټولنیزو اخلاقو څخه مراد هغه اخلاق دي چې دټولنې دافرادو ترمنځ دمحبت ، نزدېکت ،او یووالي سبب ګرځي، اوددغو اخلاقو بنیاد په دې ولاړ دی چې دټولنې دافرادو سره داسې رویه وشي ، کومه چې انسان دخپل ځان لپاره غواړي ، انسان غواړي چې کله ورڅخه خطاء یا ګناوشي چې عفو ورته وشي، نو په کار ده چې پخپله هم نورو ته عفوه وکړي، انسان غواړي چې درواغ ورته ونه ویل شي ، او درواغ ورپور ونه تړل شي ، دغسې پخپله هم نه چا ته درواغ ووایی او نه چاپورې درواغ وتړي ، انسان غواړي چې ناموس ته یې څوک په سپکه سترګه ونه ګوري، نوپه کار داده چې په خپله هم دچاناموس ته په سپکه سترګه ونه ګوري ،دې ته ورته بې شمېره چارې داسې دي چې انسان یې نه غواړي چې په ټولنه کې ورته ورسیږي، نو اسلام له دغه انسان څخه غواړي چې په ټولنه کې دنورو انسانانو هم دغسې خیال وساتي ، دغې لوري ته زموږ ستر لاربنود موږ داسې متوجه کوي ،((**الْمُسْلِمُ مَنْ سَلِمَ الْمُسْلِمُونَ مِنْ لِسَانِهِ وَيَدِهِ**)).(۱۵:۳۴).

کامل مسلمان هغه څوک دی چې نور مسلمانان دهغه دژبې او لاس له ضرر څخه په امن وي.

همدارنګه اسلام زموږ څخه غواړي چې څه دخپل ځان لپاره خوښوي هغه باید بل مسلمان لپاره خوښ کړئ، او دغه غوښتنه یې موږ څخه دایمان په تقاضا کړې ده ، رسول الله (صَلَّى اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّم) فرمایلي دي :((**لَا يُؤْمِنُ أَحَدُكُمْ حَتَّى يُحِبَّ لِأَخِيهِ مَا يُحِبُّ لِنَفْسِهِ**))۳۴،۲۱).

له تاسې څخه یو څوک تر هغې مؤمن کېدې نشي ترڅو چې کوم څه دځان پاره خوښوئ دبل مسلمان لپاره یې خوښ نه کړي.

اسلام زموږ څخه غواړي چې دبدۍ ځواب په بدۍ ورنه کړو ، په دې اړه الله تعالی فرمایی:((وَلَا تَسْتَوِي الْحَسَنَةُ وَلَا السَّيِّئَةُ ادْفَعْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ فَإِذَا الَّذِي بَيْنَكَ وَبَيْنَهُ عَدَاوَةٌ كَأَنَّهُ وَلِيٌّ حَمِيمٌ (فصلت34)

او ای پیغمبره ! نیکي او بدي یو شانته نه دي ته دبدۀ مخنیوی په هغیگ نیکۀ سره وکؤه چیگ هغه أیگره شگه وي ته به وکگوریگ چیگ له تا سره چیگ د چادشگمني لویگدلیگ وه هغه دیگ لکه صمیمي دوست کگرحگیگدلی دی.

له دغوټولنیزو اخلاقو څخه ځیني دنمونې په توګه ذکرکوو :

١- خپل منځي مرسته او همکاري:

دخپل منځي مرستې او همکارۍ څخه مطلب دادی چې دټولنې افراد دنېکۍ په چارو یوبل سره مرسته او همکاري وکړي لکه په قرانکریم کې چې الله تعالی فرمایی:(وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَى وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ (المائدة2)

کوم کارونه چیگ د نیکۀ او خدای پالنیگ دي په هغو کشگیگ له تگولو سره مرسته وکؤئ او کوم کارونه چیگ د کگناه او تیري وي په هغوکشگیگ د هیگچا ملاتؤ مه کوئ. له الله نه وویگریگإئ، د الله عذاب أیگر سخت دی.

ایت کریمه خپل منځي مرسته او همکاري دیو اصل په څېر چې ټولو ټولنیزو مسائلو ته شاملېږي بیانوي،ددې ایت کریمه غوښتنه داده چې کله پر یو مسلمان کوم یا مصیبت راځي دټولنې نور افراد په هغې کې خپل ځان سهیم وګڼي ، داسې پرې وردردېږي ګویا چې په خپله ده ته دغه درد رسېدلی دی ، رسول الله (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّم) دغه حالت دیو حدیث په ترځ کې ډېر ښه روښانه کړی دی لکه چې فرمایي:((مَثَلُ الْمُؤْمِنِينَ فِي تَوَادِّهِمْ

وَتَرَاحُمِهِمْ وَتَعَاطُفِهِمْ مَثَلُ الْجَسَدِ إِذَا اشْتَكَى مِنْهُ عُضْوٌ تَدَاعَى لَهُ سَائِرُ الْجَسَدِ بِالسَّهَرِ وَالْحُمَّى))(۴۴:۴۲۸).

دمؤمنانو مثال په خپل منځي محبت،ترحم،اومهربانۍ کې ديوجسد په څېر دی کله چې په جسد کې پر يوغړي کوم تکليف راځي نو ټول اندامونه په بې خوبۍ او تبه کې ورسره شريک وي.

اسلام ديوې مسلمانې ټولنې له افرادو غواړي چې په خپل منځ کې داسې عاطفه او مهرباني ولري چې که له کوم يو څخه سهوه يا خطاوشي مقابل لوری بايد دانتقام اخستنې اراده ونه کړي بلکې دعفوې او بخښنې احساس ورسره وي،دامام شافعي (رح) په اړه نقل شوي دي چې هغه ډېر حليم انسان ؤ، خلکوشرط ايښی ؤ که چا امام په قهر کړ جائزه به ورکول کېږي،همدې موخې ته درسېدا په تکل يو خياط ته چې کله امام دلباس دګنډلو لپاره رخت وروړ په خپل زړه کې وويل چې دجايزې دګټلو چانس په لاس ورغلی دی،نو رخت يې ورته خراب کړ يو لستونی يې لوی او بل يې ورته تنګ وګنډلو ، کله چې امام خپل لباس وليد نو سمدستي يې دخياط شکريه اداء کړه وې ويل :الله تعالی دې خياط ته خېر ورپه برخه کړي چې ډېرې ښې جامې يې راته ګنډلي دي ، يو لستونی يې راته پراخه ګنډلی دی چې کتابونه پکې ږدم، او بل يې راته تنګ کړی تر څو په ژمي کې يخه هوا زما بدن ته داخله نه شي، په دې اساس خلک دهغه له قهرولو عاجز پاتې شول.

امام به په هر حالت کې هغه يو کار مثبت ارزيابي کاوه تر څوپه دې وسيله خپل نفس له قهر او غضب څخه وساتي.

دايقيني ده که يو څوک دچا بد مثبت ارزيابي نه کړي حتما دمقابل لوري ګنا يقيني کېږي (۷۱،۴۴-۴۲).

مسلمان له عفوې بخښنې ، تېرېدنې اوصبر څخه کار اخلي،او دغه صفات دمسلمان له لوړو اخلاقو څخه شمېرل کېږي.
الله تعالی په قرانکريم دمسلمان صفت داسې بيانوي ((وَالْكَاظِمِينَ الْغَيْظَ وَالْعَافِينَ عَنْ النَّاسِ وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ (آل عمران134)
غوسه خوري او د نورو لنأ پاری بگشگي داسيگ نيکان خلک د خدای أيگر خوشگ دي
هر هغه مسلمان چې په ټولنيز ژوند کې له ښواخلاقو کارنه اخلي، که څه هم لمونځ کوي،روژې نيسي،صدقې ورکوي،اوداسې نورې نېکې چارې ترسره کوي دقيامت په ورځ به ددغونېکواعمالوهيڅ ګټه ونه رسيږي ،رسول الله (صَلّى اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلّم) ددغې شخص انظو په داسې شکل وړاندې کړی دی:
" أَتَدْرُونَ مَا الْمُفْلِسُ قَالُوا الْمُفْلِسُ فِينَا مَنْ لَا دِرْهَمَ لَهُ وَلَا مَتَاعَ فَقَالَ إِنَّ الْمُفْلِسَ مِنْ أُمَّتِي يَأْتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِصَلَاةٍ وَصِيَامٍ وَزَكَاةٍ وَيَأْتِي قَدْ شَتَمَ هَذَا وَقَذَفَ هَذَا وَأَكَلَ مَالَ هَذَا وَسَفَكَ دَمَ هَذَا وَضَرَبَ هَذَا فَيُعْطَى هَذَا مِنْ حَسَنَاتِهِ وَهَذَا مِنْ حَسَنَاتِهِ فَإِنْ فَنِيَتْ حَسَنَاتُهُ قَبْلَ أَنْ يُقْضَى مَا عَلَيْهِ أُخِذَ مِنْ خَطَايَاهُمْ فَطُرِحَتْ عَلَيْهِ ثُمَّ طُرِحَ فِي النَّارِ " (۱۲، ۴۵۹).
تاسې پوهېږۍ چې مفلس څوک دی دوي ځواب ورکړ،هو په موږ کې مفلس هغه څوک وي چې نه درهم ولري نه مال،رسول الله (صلی الله عليه واله وسلم) وفرمايل زما دامت حقيقي مفلس هغه څوک دی چې دقيامت په ورځ به له ډېرو نېکيو سره راشي لمونځونه،روژې به يې ډېر اداء کړي وي،زکاتونه او صدقې

به ډېرې ورکړې وي خو چاته به يې ښکنځلې کړي وي،په چا پورې به يې تور تړلی وي دچا مال به يې (ناروا طريقه) خوړلی وي دچا وينه به يې تويه کړې وي، ځوک به يې وهلی وي، نو دهغه نېکي به يو بل ته به ورکړل شي نو مخکې له دې چې جرمونه يې ختم شي نېکی‌ يې ختمې شي ، بيا به دمظلومينو ګناهونه راواخېستل شي او پر هغه به واچول شي بالاخره اور ته به وغورزول شي.

۲- دمور او پلار حقوق پرځاي کول:

الله تعالى دمور او پلار سره احسان په ټولو مسلمانانو لازم کړی دی ، او دزيات ارزښت لپاره يې دخپل عبادت سره سم دهغې غوښتنه کړې ده ، الله تعالى فرمايي : وَقَضَى رَبُّكَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا إِمَّا يَبْلُغَنَّ عِنْدَكَ الْكِبَرَ أَحَدُهُمَا أَوْ كِلَاهُمَا فَلَا تَقُلْ لَهُمَا أُفٍّ وَلَا تَنْهَرْهُمَا وَقُلْ لَهُمَا قَوْلًا كَرِيمًا (الإسراء23) وَاخْفِضْ لَهُمَا جَنَاحَ الذُّلِّ مِنَ الرَّحْمَةِ وَقُلْ رَبِّ ارْحَمْهُمَا كَمَا رَبَّيَانِي صَغِيرًا (الإسراء24).

په ذکر شوی ايت کريمه کې الله تعالى دمور او پلار سره داحسان غوښتنه کړې ده ، نه دعدل کولو ،ځکه دعدل درجه له احسان څخه کمه ده ، عدل دې ته ويل کېږي چې يو څوک له يو چا سره مثلي او متقابل تعامل وکړي ، البته احسان دې ته ويل کېږي چې يو چاسره دورکړې متقابل تعامل ونه کړي،بلکې له اخستلو څخه ورکړه زياته وي اوداحسان په مقابل کې څه ونه غواړي.

ففيهما فجاهد:

رسول کریم (صَلّی اللّهُ عَلَیْهِ وَسَلّم) ته یو سړی راغی او دجهاد کولو اجازه یې ترې غوښته ، هغه (صَلّی اللّهُ عَلَیْهِ وَسَلّم) ورځخه وپوښتل چې مور او پلار دې ژوندي دي ؟هغه ورته وویل چې هو ، وې فرمایل چې (ففیهما فجاهد) ، یعنې دمور او پلار په خدمت کې دجهاد اجر او ثواب ترلاسه کړه.

مور او پلار دې خوشحاله کړه:

په یو حدیث کې رسول الله (صَلّی اللّهُ عَلَیْهِ وَسَلّم) یو سړی دهجرت پر ځای دمور او پلار خوشحالولو ته هڅوي:**عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ جَاءَ رَجُلٌ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ جِئْتُ أُبَايِعُكَ عَلَى الْهِجْرَةِ وَتَرَكْتُ أَبَوَيَّ يَبْكِيَانِ فَقَالَ ارْجِعْ عَلَيْهِمَا فَأَضْحِكْهُمَا كَمَا أَبْكَيْتَهُمَا(۷۲،۵۷).**

عبدالله بن عمرو روایت کوي چې رسول الله (صَلّی اللّهُ عَلَیْهِ وَسَلّم) ته یو سړی راغی وې ویل چې زه راغلی یم چې په هجرت کولو تا سره بیعت وکړم ،او مور او پلار مې په ژړا پریښودل ، رسول الله (صَلّی اللّهُ عَلَیْهِ وَسَلّم) ورته وفرمایل چې ولاړشه هغوي چې دې څنګه په ژړا پریښې دي دغسې هغوي وخندوه)

عبدالله بن عمر (رضي الله تعالی عنه) یو سړی ولیده چې مور یې په شا کړې او دبیت الله طواف ورکوي ، ابن عمر (رضي الله تعالی عنه) ته یې مخ ورواړاوه وې ویل ته خو ما ګورې چې دمور حق مې اداء کړ؟هغه (رضي الله تعالی عنه) ورته وویل :هیڅکله نه ،........ ته به هغې په شا ګرځولې او ستا دژوند امید یې درلود ،خو که ته یې په شا ګرځوې دمرګ شیبې یې شمېرې. ۲۲:۴۲

دپخوانیوصالحینو په ژوند کې دمور اوپلار سره داحسان ځینې بېلګې:

له عبدالله بن مسعود (رضي الله تعالی عنه) **څخه دهغه مور یوه شپه اوبه وغوښتې ، اوبه یې چې ورته راوړې ګوري چې مور یې ویده ده ، ترسحره دهغې سر ته ولاړ ؤ چې ترڅو پخپله راویښه شي او زما په راویښولو سره په تکلیف نه شي،اوکه ورڅخه ولاړ شي او بیا راویښه شي اوبه به وغواړي زه به نه اوسم.**

ابن حسن تمیمي (رح)لړم ولیده غوښتل یې چې وې وژني ، خو سوري ته ننووت ، ګوتو سره یې دسوري مخه بنده کړه، لړم وچیچه ،چا ورته وویل چې ولې دې په خپل لاس دسوري مخه بندوله ؟وې ویل وېرېدم که لړم راووځي مور به مې وچیچي.(۴۴:۲۲)

دپلار په نسبت دمور حق زیات دی:

حدیث شریف کې راغلي دي: **((جَاءَ رَجُلٌ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَنْ أَحَقُّ النَّاسِ بِحُسْنِ صَحَابَتِي قَالَ أُمُّكَ قَالَ ثُمَّ مَنْ قَالَ ثُمَّ أُمُّكَ قَالَ ثُمَّ مَنْ قَالَ ثُمَّ أُمُّكَ قَالَ ثُمَّ مَنْ قَالَ ثُمَّ أَبُوكَ))(۳۷ ، ۳۲۳).**

رسول الله (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّم) ته یو صحابي راغی وې ویل :یا رسول الله (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّم) په خلکو کې په ما باندې دزیات احسان حقدار څوک دی؟وې فرمایل :ستا مور،بیایې پوښتنه وکړه ، ورپسې څوک زیات حقدار دی؟بیا یې وفرمایل :ستا مور،هغه سړي په دریم ځل بیا وپوښتل چې بیا څوک ؟په دریم ځل بیا هم رسول الله (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّم) وفرمایل ستا

مور،چې په څلورم ځل يې پوښتنه وکړه رسول الله (صَلّى اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلّم) وفرمايل:ستا پلار.
مور ځکه درې حقه لري چې خپل اولاد سره په دريو مواردو کې زيات زحمت اوتکليف وباسي ،چې دقرانکريم په دې کريمه کې ورته اشاره شوې ده:((وَوَصّيْنَا الْإنسَانَ بِوَالِدَيْهِ حَمَلَتْهُ أُمُّهُ وَهْنًا عَلى وَهْنٍ وَفِصَالُهُ فِي عَامَيْنِ أَنْ اشْكُرْ لِي وَلِوَالِدَيْکَ إِلَيّ الْمَصِيرُ (لقمان14)
١- په خېټه دګرځولو تکليف.
٢- دتولد پر مهال تکليف.
٣- دشېدورکولو تکليف.
پلار يوائې دتربيت په برخه کې داولاد سره تکليف اوباسي نوځکه خودمور حق دپلار په نسبت پر اولادونو درې چنده دی.
تاسره لويه سرمايه ده مه يې ضايع کوه:
رسول الله (صَلّى اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلّم) فرمايلي دي: ((رَغِمَ أَنْفُ ثُمّ رَغِمَ أَنْفُ ثُمّ رَغِمَ أَنْفُ قِيلَ مَنْ يَا رَسُولَ اللّه قَالَ مَنْ أَدْرَکَ أَبَوَيْهِ عِنْدَ الْکِبَرِ أَحَدَهُمَا أَوْ کِلَيْهِمَا فَلَمْ يَدْخُلْ الْجَنّةَ)).(۴۴،۳۹۵).
وقد أوصى رسول اللّٰه لمعاذ بن جبل .....وقال وَلَا تَعُقّنّ وَالِدَيْکَ وَإِنْ أَمَرَاکَ أَنْ تَخْرُجَ مِنْ أَهْلِکَ وَمَالِکَ)).(۷۳،۵۳).

رسول الله(صَلّى اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلّم) معاذ بن جبل (رضي الله تعالى عنه) ته وويل دمور او پلار نافرماني مه كوه كه څه هم هغوي تاته امر وكړي چې له كور وځه او مال دي پرېږده.

دپورتنيو نصوصو په رڼا كې دمور او پلار حقوق په لاندې ځو شمېرو كې خلاصه كوو:

١- له ګنا څخه بغېر په ټولو چارو كې دمور او پلار خبره منه.

٢- دمور اوپلار حترام او خدمت كوه.

٣- دهغوي له خوښې پرته په سفر مه ځه.

۴- كله چې مور او پلا ركور ته ننوځي دهغوي په احترام ودرېږه.

۵- له هغوي څخه مخكې په لاره مه ځه.

۶- په تروش تندي هغوي ته مه ګوره ، كه څه هم تاته دهغوي لخوا تكليف رسېدلى وي.

٧- كه هغوي تا ځان لوري ته غواړي بې له ځنډه هغوي ته حاضرېږه.

٨- په عاجزۍ او نرمۍ هغوي سره خبرې كوه

٩- دهغوي په مخكې دهغوي له اجازې څخه بغېر خبرې مه كوه.

١٠- دهغوي په مخكې زياتې خبرې مه كوه.

١١- هغوي په نامه مه رابوله.

١٢- دهغوي خبرې مه قطع كوه

١٣-هغوي ته دامر او نهي فرمانونه مه صادروه.(چې داكوه ،او دامه كوه)

١۴- هغوي څخه شكايتونه مه كوه.

١۵- پر هغوي باندې دزړه له كومي ترحم كوه.

١۶- دزړه له كومي هغوي سره مينه او دوستي كوه ، دهغوي په خوښۍ خوښېږه او په خفګان يې خفه كېږه.

١٧- دهغوي په ناوړه خبرو دخفګان احساس مه كوه.

۱۸- که څه هم د مور او پلار احترام ساتې بیا هم دهغوي له ازاره وېرېږه.
۱۹- په خپل مال کې هغوي له ځان سره شریک وګڼه.
۲۰- دهغوي دوستان خپل دوستان او دهغوي دښمنان خپل دښمنان ګڼه.
۲۱- دزیاتو مصروفیاتو سره سره دمور او پلار دملاقات اوصحبت لپاره وخت وټاکه.
۲۲- کور څخه د تلو پر مهال له هغوي څخه اجازه او دعا غواړه.
۲۳- سحار او ماښام دهغوي لاسونه مچې کوه.
۲۴- دهغوي دابرو او عزت ساتنه کوه.
۲۵- څه چې درڅخه غواړي ورته حاضروه يې.
۲۶- دژوند په چارو کې هغوي سره مشوره کوه.
۲۷- دهغوي په مخکې بې مورده خندا څخه ځان ساته.
۲۸- دالله تعالی په دربارکې تل دهغوي لپاره بخښنه غواړه.
۳۰- که هغوي ویده وي مزاحمت يې مه کوه.
۳۱- ښځې او اولادونو ته پر هغوي ترجيح مه ورکوه.
۳۲- له هغوي څخه مخکې په خوراک او څښاک پېل مه کوه.
۳۳- دهغوي په مخکې پښې مه غزوه مګر دهغوي په اجازه.
۳۴- له مرګ څخه وروسته دهغوي لپاره دمغفرت دعاګانې غواړه، او دهغوي لطرفه صدقه ورکوه.
۳۵- له مرګ څخه وروسته دهغوي دقبر زیارت ته ورځه،او دهغوي دوستان پاله. (۱۸-۱۵، ۲۲)

۳- خپلولي پالل:

تعریف:

د خپلولۍ پاللو (صلة الرحم) تعریف علماؤ دا رنګه کړی دی:

د نسب او خسرګنۍ له طرفه خپلو خپلوانو سره نیکي کول هغوی باندې شفقت او رحم کول او د هغوی له حالاتو څخه ځان خبرول، صلة الرحم (خپلولۍ پالل) بلل کیږي. (۲۷:۱۳۱).

دخپلولۍ په پاللو اسلامي شریعت زیات تاکید کړی دی ،دمؤمن دایمان دکمال لپاره یو شرط ګرځول شوی دی، ګڼ شرعي نصوص مسلمانان د خپلولۍ پاللو ته هڅوي ،نو ددې په خاطر چې دخپلوۍ پاللو پر ارزښت پوه شو نو رسول الله (ص) لارښووني دخپل ژوند لپاره دلارې مشال ګرځوو چې په دې اړه په لاندې توګه له ځېنو احادیثو څخه یادونه کوو:

١- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ عَنْ النّبِيّ صَلّى اللّهُ عَلَيْه وَسَلّمَ قَالَ مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللّه وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيُكْرِمْ ضَيْفَهُ وَمَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللّه وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيَصِلْ رَحِمَهُ وَمَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللّه وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيَقُلْ خَيْرًا أَوْ لِيَصْمُتْ.(۳۷، ۴۳۷).

له ابي هریره نه روایت دی، چې نبي صلی الله علیه وسلم فرمایلي دي: څوک چې پر الله او اخرت ایمان لري خپل مېلمه دې وپالي او څوک چې پر الله او اخرت ایمان لري له خپلوانو سره دې خپلوي ټینګه کړي او څوک چې پر الله او اخرت ایمان لري، یا دې دخیر خبره وکړي، یا دې چوپ وي.

٢- عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِک رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللّٰه صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ مَنْ سَرَّهُ أَنْ يُبْسَطَ لَهُ فِي رِزْقِهِ أَوْ يُنْسَأَ لَهُ فِي أَثَرِهِ فَلْيَصِلْ رَحِمَهُ))(٣٦، ٢٢٨).

له انس(رضي الله تعالى عنه) نه روايت دى چې رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايلي دي: څوک چې په دې خشحاليږي چې رزق يې زيات او عمر يې اوږد شي، نو خپلوانو سره دې خپلوي ټينګه کړي.

٣- عَنْ سِمَاک بن حَرْب قَالَ: رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: خَيْرُ النَّاسِ أَتْقَاهُمْ، وَآمَرُهُمْ بِالْمَعْرُوفِ، وَأَنْهَاهُمْ عَنِ الْمُنْكَرِ، وَأَوْصَلُهُمْ لِلرَّحِمِ.

له سماک بن حرب (رضي الله تعالى عنه) نه روايت دى، چې رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايلي دي: غوره په خلکو کې له ناروااوو نه ځان ژغورونکي، په نېکو امر کوونکي، له بديو منع کوونکي او د خپلوئ ټينګوونکي دي.

٤- عَنْ أَبِي ذَرٍّ قَالَ أَمَرَنِي خَلِيلِي صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِسَبْعٍ أَمَرَنِي بِحُبِّ الْمَسَاكِينِ وَالدُّنُوِّ مِنْهُمْ وَأَمَرَنِي أَنْ أَنْظُرَ إِلَى مَنْ هُوَ دُونِي وَلَا أَنْظُرَ إِلَى مَنْ هُوَ فَوْقِي وَأَمَرَنِي أَنْ أَصِلَ الرَّحِمَ وَإِنْ أَدْبَرَتْ وَأَمَرَنِي أَنْ لَا أَسْأَلَ أَحَدًا شَيْئًا وَأَمَرَنِي أَنْ أَقُولَ بِالْحَقِّ وَإِنْ كَانَ مُرًّا وَأَمَرَنِي أَنْ لَا أَخَافَ فِي اللّٰهِ لَوْمَةَ لَائِمٍ وَأَمَرَنِي أَنْ أُكْثِرَ مِنْ قَوْلِ لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللّٰهِ فَإِنَّهُنَّ مِنْ كَنْزٍ تَحْتَ الْعَرْشِ))(٥٥، ٤١٣).

ابو ذر رضی الله تعالی عنه وايي زما دوست (صَلّی اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلّم) راته په اوو شيانو وصيت کړی، ۱- چې مسکينانو سره مينه وساتم اوځان ورسره نږدې کړم،۲- او هغه چا ته نظر وکړم چې تر ما ټيټ دي.۳- اوهغه چا ته ونه ګورم چې ترما پورته دي ،۴- چې خپلوانو سره خپلوي و پالم که څه هم جفا يې راسره وکړي ،۵- او له هيچا هيڅ شی ونه غواړم. ۶- او حقه خبره وکړم که څه هم ډېره ترخه وي و دا چې (دلاحول ولاقوة الابالله) ذکر زيات تر سره کړم ، او د الله لپاره د هېڅ ملامت کوونکي له ملامتيا ونه ډار شم

۵- عَنْ عُقْبَةَ بن عَامِرٍ، قَالَ: لَقِيتُ رَسُولَ اللّهِ صَلّى اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلّمَ يَوْمًا فَبَدَرْتُهُ فَأَخَذْتُ بِيَدِهِ، أَوْ بَدَرَنِي فَأَخَذَ بِيَدِي، فَقَالَ: "يَا عُقْبَةُ، أَلا أُخْبِرُكَ بِأَفْضَلِ أَخْلاقِ أَهْلِ الدُّنْيَا، وَأَهْلِ الآخِرَةِ؟ تَصِلُ مَنْ قَطَعَكَ، وَتُعْطِي مَنْ حَرَمَكَ، وَتَعْفُو عَمَّنْ ظَلَمَكَ، الَّذِي أَرَادَ أَنْ يُبْسَطَ لَهُ فِي رِزْقِهِ وَيُمَدَّ لَهُ فِي عُمُرِهِ فَلْيَتَّقِ اللّهَ، وَلْيَصِلْ ذَا رَحِمِهِ "(۲۰، ۲۳۳).

له عقبه بن عامر نه روايت دی، يوه ورځ زه له نبي صلی الله عليه وسلم سره مخامخ شوم، ما د هغه لاس راونيو او يا هغه (صَلّی اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلّم) ببړه وکړه او زما لاس يې ونيو، راته يې وويل: ای عقبه ايا زه تا د دنيا او اخرت د خاوندانو په خورا ښو اخلاقو خبر نه کړم؟ بيا يې وفرمايل: له هغه چا سره د خپلوۍ پالل، چې هغوی يې پرېکوي او هغه چا ته ورکړه کول چې له تا يې منع کوي. هغه چا ته عفوه کول چې له تا سره ظلم کوي ،هغه کس چې غواړي په رزق کې يې پراخي راشي او عمر يې زيات شي، نو له الله (جل جلاله) څخه دې په رښتينې توګه ووېرېږي او خپلوي دې وپالي.

۷- رسول الله صلی الله علیه و سلم مهرباني کړې ده:(لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ قَاطِعٌ قَالَ سُفْيَانُ يَعْنِي قَاطِعَ رَحِمٍ) (۴۴ ، ۴۰۸).

ژباړه: د خپلولۍ قطع کوونکي جنت ته نه شي داخليدلی، سفيان وويل له قاطع نه مراد دخپلولي غوڅوونکی دی.

۸- نبی علیه السلام فرمایلي دي: (الرَّحِمُ مُعَلَّقَةٌ بِالْعَرْشِ تَقُولُ مَنْ وَصَلَنِي وَصَلَهُ اللَّهُ وَمَنْ قَطَعَنِي قَطَعَهُ اللَّهُ).(۴۴ ، ۴۰۷).

د قيامت په ورځ به خپلوی عرش پورې نښتې وي او داسې به وايې چا چې دنيا کې زه پاللم الله دې نن پرې رحم وکړي او چا چې دنيا کې نه پاللم الله تعالی دی له خپل رحم څخه پرې کړي.

۱۰- جَاءَ رَجُلٌ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ لِي ذَوِي أَرْحَامٍ أَصِلُ وَيَقْطَعُونِي وَأَعْفُو وَيَظْلِمُونَ وَأُحْسِنُ وَيُسِيئُونَ أَفَأُكَافِئُهُمْ قَالَ لَا إِذًا تُتْرَكُونَ جَمِيعًا وَلَكِنْ خُذْ بِالْفَضْلِ وَصِلْهُمْ فَإِنَّهُ لَنْ يَزَالَ مَعَكَ ظَهِيرٌ مِنْ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ مَا كُنْتَ عَلَى ذَلِكَ)).(۵۱ ، ۴۵۱).

يو سړی رسول الله صلی الله علیه و سلم ته راغی او عرض يې ورته وکړ چې زما خپلوان دی زه ورسره خپلو پالم خو هغوی راسره خپلوی نه پالي زه هغوی ته عفوه کوم خو هغوی راباندې ظلم کوي ، زه هغوي سره ښه کوم خو هغوی راسره بد کوي ايا زه هم د هغوی سره د هغوی په څېر چلند وکړم؟ نو رسول الله صلی الله علیه و سلم ورته وفرمايل: ((نه ته د هغوی سره د هغوی په څېر چلند مه کوه چې په دی صورت کې به ټول ګناه کې شريک شئ ته غوره کارونه کوه او ددوی سره خپلوی پاله تر هغې پورې چې ته داسې کوی الهي مرسته به تا سره وي.

۱۲- قال رسول الله صَلى الله عَليه وسَلم : إنّ الرّحْمَةَ لَا تَنْزِلُ عَلَى قَوْمٍ فِيهِمْ قَاطِعُ رَحِمٍ}۲۵، ۵۹).

رسول الله (صلى الله عليه واله وسلم) فرمايلي دي: په يقيني توګه پر هغه قوم باندې رحم نه راځي چې په هغوي کې خپلولي پرېکوونکی وي.

۱۳- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلّى اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلّمَ قَالَ إِنّ أَعْمَالَ بَنِي آدَمَ تُعْرَضُ كُلّ خَمِيسٍ لَيْلَةَ الْجُمُعَةِ فَلَا يُقْبَلُ عَمَلُ قَاطِعِ رَحِمٍ)).(۵۴، ۴۲۷).

ابوهرېرة (رضي الله تعالى عنه) روايت کوي چې رسول الله (صلى الله عليه واله وسلم) څخه مې اورېدلي دي ((دانسانانو اعمال هره پنج شنبه دجمعې په شپه الله تعالى ته وړاندې کېږي په دې الله تعالى دهغه چا عملونه نه قبلوي چې دخپلوانو سره خپلولي پرېکوي))

۴- شفقت او ترحم:

د شفقت او ترحم تعريف علماؤ دارنګه کړی دی:

شفقت او رحم داسې لوړعزتمند خلق (عادت) ته وايې چې خلک د اړو او محتاجو خلکو مرستی، مدد او فرياد رسۍ ته هڅوي اړو خلکو ته ګټه رسوي او ضرر ورڅخه دفع کوي. (۳۴:۱۳۷).

اسلامي شريعت داسې بشري ټولنه جوړول غواړي چې هلته د ټولنې هر غړی بايد د شفقت او رحم په لباس پوښل شوی وی د غريب د غربت علاج پکې نيول شوی وی هېڅ انسان ته د بل انسان له لورې ويره متوجه نه وي.

البته اسلام د شفقت او رحم لپاره ځانګړی اصول او مقررات وضع کړي دي په دی اساس که چېرې شفقت او رحم په خپل ځای کې استعمال نشي ګڼی ستونزې زيږوی د بيلګې په توګه د هر مجرم بخښل په دې منظور چې دا پرې

شفقت او رحم دې په ټولنه کې جرمونه زياتوي په ټولنی شفقت او رحم دادې چې مجرمانو ته د شرعي سزا ورکولو په وسيله د جرائمو مخه ونيول شي (۱۳۷:۳۴).

له همدی امله چې الله تعالی په قرآنکريم کې فرمايلي دي: (❐◆⬧♏⬧◼︎⬈☠︎⬀ ❼✌︎⌘ ✁♋♋♒❍☽⬀✙☺︎♋♋✁⬂ ⭙❍⑩◆❐❐▢⮘ ➂◆☺︎☀︎♁⬆︎❐♁🖫✍︎❼ ✁♋♋✿☞♒♋⬂⌛◆☺︎◼︎✁ ♏⬧⬨➔⊠◼︎✴︎⌛➔☠︎⬀ ✍︎◆☝︎✴︎☽➔❐♌◆✁✍︎✍︎✍︎⬄⬄) (۱: د البقرې سورت، آيت ۱۷۹).

ای د عقلونو خاوندانو ! تاسې لره په قصاص کې ژوند دی.

که چېری په يوه انساني ټولنه کې د ټولنې د غړو ترمنځ شفقت او ترحم نه وي دغه ټولنه په حقيقت کې د وحشي حيواناتو په ځنګل بدلېږي هغه په دی معنی چې زورور به کمزوري خوري او ځوروي به ئی د کمزورو حقوق به تالا وي هر سړی به يوازې او يوازې د خپلی خيټې په فکر کې وي او د ټولنې د نورو غړو به ورسره غم نه وي (۱۳۸:۳۴).

البته او سني وخت کې د شفقت او رحم د نشتوالي له امله زمونږ د ټولنې همدا حال ګرځيدلي دی يو زوړ سړي ماته خپله قصه په ژړغوني اواز داسې وکړله: (زما ښځه او زما او لادونه ټول زما په ضد يو شوي دي ماته وايې چې زوړ شوی يې اعصابو د کار پريښي دي د کور هر غړی سپکې او سپورې راته وايې راباندې شرمېږي زما په ټولو شتو يې قبضه کړېده ماباندې يې خپل کور سور اور ګرځولي دی) ګڼ شمېر شرعي د لائل د مسلمانانو څخه په ټينګه غوښتنه کوي چې بايد هر مسلمان د شفقت او رحم په لباس پوښل شوی وي چې مونږ د ذکر شوو د لائلو څخه ځېني د بېلګې په توګه په لاندې ډول ذکر کوو:

۱- رسول الله صلی الله عليه و سلم فرمايلي دي:(مَنْ لَا يَرْحَمْ النَّاسَ لَا يَرْحَمْهُ اللّٰهُ عَزَّ وَجَلَّ (۱۱:۲۵).

ځوک چې خلکو باندې رحم نه کوي د اسې تن باندې الله تعالی رحم نه کوي.

٢- نبی کریم صلی الله علیه و سلم مهرباني کړې ده: الرّاحِمُونَ يَرْحَمُهُمْ الرّحْمَنُ ارْحَمُوا أَهْلَ الْأَرْضِ يَرْحَمْكُمْ مَنْ فِي السّمَاء)(١٤:١٣).
ژباړه : تاسې په هغه چا رحم وکړئ چې ځمکې کې دي نو په تاسې به رحم وکړي هغه ذات چې آسمان کې دی.
اسلامي شريعت مسلمانان تنها په دی نه دی مکلف کړي چې په انسانانو شفقت او رحم وکړي بلکې په حيواناتو شفقت کول يې هم د مسلمانانو اهمه دنده ګرځولې ده چې په لاندې ډول ځينې شرعي د لائل د بيلګی په توګه ذکر کؤ:
١- رسول الله صلی الله علیه و سلم فرمايلي دي: (يو سړی په يوې دښتې کې روان ؤ ډير تندی نيولې په دې وخت کې يې يو کوهي پيدا کړ کوهي ته ښکته شو اوبه يې وڅښلې کله چې له کوهي پورته شو يو سپی ګوري چې له ډېرې تندې لمده خاوره خوري له ځان سره يې وويل چې داسپی هم زما په څېر زيات تږی شوی دی بيرته کوهي کې ښکته شو خپله موزه يې له اوبو ډکه کړله خپله خوله کې يې ونيوله او له کوهي پورته شو اوسپي ته يې اوبه ورکړلې الله تعالی له دې سړي څخه خوښ شو او بخښنه يې ورته وکړله، صحابو کرامو عرض وکړ چې ای د الله تعالی رسوله ! مونږ ته د څارويو سره د ښه کولو په لامل اجر او ثواب راکول کيږي ؟
رسول الله صلی الله علیه و سلم و فرمايل: هر ژوندی موجود سره داحسان کولو په وجه اجر درکول کيږي. (٢٣٧:٣١).
٢- نبی کریم صلی الله علیه و سلم مهرباني کړې ده:(عُذِّبَتْ امْرَأَةٌ فِي هِرّةٍ لَمْ تُطْعِمْهَا وَلَمْ تَسْقِهَا وَلَمْ تَتْرُكْهَا تَأْكُلُ مِنْ خَشَاشِ الْأَرْضِ) (٢٣٦:٣١).
ژباړه : يوه ښځه له دی امله دوزخ کې واچول شوه چې پيشکه يې زنداني کړی وه نه يې ورته خواړه ورکول او نه يې پرېښودله چې د ځمکې حشرات او خځندې وخوري ترڅو چې همدی حال کې پيشو مړه شوه.

۳- د حيواناتو وژل د لوبو او عبثياتو په منظور حرام دی ځکه چې رسول الله صلی الله علیه و سلم فرمايلي دي (مَنْ قَتَلَ عُصْفُورًا عَبَثًا عَجَّ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَقُولُ يَا رَبِّ إِنَّ فُلَانًا قَتَلَنِي عَبَثًا وَلَمْ يَقْتُلْنِي لِمَنْفَعَةٍ) (۳۸:۳۰).

ژباړه: چنچېه به دقيامت په ورځ الله تعالی ته شکايت وکړي چې فلانی تن زه بې ځايه او عبث ووژلم او دګټې اخستو په خاطر يې حلال کړی نه يم.

۴ – حيوان د نښې ويشتلو لپاره حرام دی ځکه چې رسول الله صلی الله عليه وسلم لعنت کړی هغه چا باندې چې ژوندی موجود د نښې په توګه استعمالوي (۳۲۱:۷).

په يو انسان کې رحم څنګه پيدا کيږي؟

په يو انسان کې رحم نشته (زړه يې سخت دی) هغه ته په کار دي چې ديتيمانو په سر لاس راکاږي او مسکينانو ته ډوډۍ ورکړي ، دغه مقصد ته په يو حديث کې داسې اشاره شويده.

(عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَأَنَّ رَجُلًا شَكَا إِلَى رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَسْوَةَ قَلْبِهِ فَقَالَ لَهُ إِنْ أَرَدْتَ تَلْيِينَ قَلْبِكَ فَأَطْعِمْ الْمِسْكِينَ وَامْسَحْ رَأْسَ الْيَتِيمِ))(**۵۲**،۳۰۱).

يو سړي رسول الله (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّم) ته د خپل زړه د سختوالي شکايت وکړ رسول الله(صلی الله عليه واله وسلم) ورته په ځواب کې وفرمايل:که ته غواړې چې زړه دې نرم شي مسکين ته طعام(خوراک) ورکړه ،اوديتيم په سر لاس راکاږه)

۵- د ګاونډيو سره ښه سلوک کول:

اسلامي شريعت مسلمانانو باندې لازم کړي دي چې ټولو هغو خلکو سره ښه تعلقات او سلوک ولرئ چې په کور او کلی، کارو بار او سفر کې در سره شريک او نزدی وي ،ځکه اسلام تل دټولنې دافرادو ترمنځ په عامه توګه ،اوديوې کورنۍ دغړو ،همسايګانو دکار اوعمل دملګروترمنځ په خاصه توګه دښو

تعلقاتوغوښتنه کوي،ترخوټولنه دمينې او محبت په فضا منوره، يو بل څخه شر دفع کړي. (۲۷۱:۲۳).

په نبوي احاديثو کې ځينې احاديث دګاونډي حقوقو او اکرام ته ځانګړي شوي دي ، چې له ګاونډي او همسايه څخه دهر ډول شر او ضرر ممانعت کوي ،په دغو احاېثو کې دګاونډي اکرام دايمان نښه او هغه ته ضرر رسول دبې دينۍ سره مرادف ګڼل شوي دی،رسول الله (صَلّى اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلّم) فرمايي:

مَا زَالَ يُوصِينِي جِبْرِيلُ بِالْجَارِ حَتّى ظَنَنْتُ أَنّهُ سَيُوَرّثُهُ (۳۷، ۴۳۰).

جبراييل امين په ما باندی دګاونډي دحقوقو په اړه دومره تاکيدکاوه چې زما يقين شو چې ګويا ګاونډي به په ميراث کې شريک شي

په ګڼو قرآني آيتونو اونبوي احاديثو کې مسلمان ښه ګاونډيتوب ته هڅول شوې دی چې ځينی يې دبېلګې په توکه په لاندې ډول ذکرکوو.

۱- الله تعالی قرآن کريم کې فرمائلي:(... ☐◆✂♏☐♏⬤⑥✂
❶⑧✂♏⬤➔❷⬀▭■❼▤ ☐◆✂♏☐♏⬤⑥✂
✂♏⬤➔✡⬉▣✎ ☐◆✂♏⬤⬤❍♏❍⑥▣✎
✉♏✂♏⬤⬤▣☪✉▣✎ ... ✎✂▩✂) (۱: د النساء سورت، ايت۳۶).

اونيکي کوئ له هغو ګاونډيو سره چې قريب وی اوله هغو ګاونديو سره چې بعيدوي اوخپل د سفر ملګرو سره نيکي کوئ.

دپورتني آيت شريف په اړه مفسرين وايي (☐◆✂♏☐♏⬤⑥✂
❶⑧✂♏⬤➔❷⬀▭■❼▤) څخه مراد هغه ګاونډې دی چې کور يې ستاله کور سره ديوال شريک وي او د (☐◆✂♏☐♏⬤⑥✂ ✂♏⬤➔✡⬉▣✎) څخه مقصد هغه ګاونډی دی چې ستاديوال شريک نه وي،علي رضی الله عنه ويلې دي:

(ټول هغه ګاونډيان چې ستا دکورڅخه ستا اواز اوري

د(□◆✃🙵🙵💻⬂♑□🙵🙵❻🙰 ✃🙵🙵✆⬂➶✗→✡⇖🖪✐)کې شامل دي) (۲۷۱:۲۳).

۲- رسول الله صلى الله عليه و سلم فرمايلي دي:.. وَمَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيُكْرِمْ جَارَهُ).(۴۵۷:۴۹)

ژباړه: اوڅوک چې الله تعالى اود اخرت په ورځ ايمان لري د خپل ګاونډي عزت دې وکړي....

۳- عَنْ أَبِي شُرَيْحٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ وَاللَّهِ لَا يُؤْمِنُ وَاللَّهِ لَا يُؤْمِنُ وَاللَّهِ لَا يُؤْمِنُ قِيلَ وَمَنْ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ الَّذِي لَا يَأْمَنُ جَارُهُ بَوَايِقَهُ(۳۷، ۴۳۳).

نبي صلى الله عليه و سلم فرمايلى دى قسم په الله تعالى چې مؤمن نه دى قسم په الله تعالى چې مؤمن نه دى قسم په الله تعالى چې مؤمن نه دى نو درسول الله صلى الله عليه و سلم څخه پوښتنه وشوه چې څوک مؤمن نه دى ؟ نبي صلى الله عليه و سلم وفرمايل هغه څوک چې ګاونډى يې دضررڅخه په امن کې نه وى.

۴ – که يو څوک زيات لمونځونه تر سره کوي زياتې روژې نيسي خو په ژبه خپلو ګاونډيانو ته ضرر رسوي په دغه لمونځ او روژه نجات نه شي ميندلى په حديث کې راغلي دي: **عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَجُلٌ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ فُلَانَةَ يُذْكَرُ مِنْ كَثْرَةِ صَلَاتِهَا وَصِيَامِهَا وَصَدَقَتِهَا غَيْرَ أَنَّهَا تُؤْذِي جِيرَانَهَا بِلِسَانِهَا قَالَ هِيَ فِي النَّارِ قَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَإِنَّ فُلَانَةَ يُذْكَرُ مِنْ قِلَّةِ صِيَامِهَا وَصَدَقَتِهَا وَصَلَاتِهَا وَإِنَّهَا تَصَدَّقُ بِالْأَثْوَارِ مِنْ الْأَقِطِ وَلَا تُؤْذِي جِيرَانَهَا بِلِسَانِهَا قَالَ هِيَ فِي الْجَنَّةِ))مسند احمد ، ۱۹ج، ۳۴۱ص.**

ابو هريرة (رضي الله تعالى عنه) روايت کوي چې يو سړي نبی صلی الله علیه و سلم ته عرض وکړ چې فلانۍ ښځه د ورځې روژه وي او ټوله شپه په عبادت تيروي خو ګاونډيو سره ښه سلوک نلري رسول الله ددی ښځی په هکله وفرمايل: نوموړې ښځه دوزخۍ ده ،ديوې بلې ښځې په هکله ورته وويل شو چې روژې صدقې او لمونځونه يې کم دي لږ څه کوچ په صدقه کې ورکوي البته ګاونډيانو ته په ژبه ضرر نه رسوي وې فرمايل :دغه ښځه به جنت کې وي . (۳۵:۳)

۵- مؤمن ته په کار دي چې دخپل ځان لپاره څه خوښوي دخپل ګاونډي لپاره هم خوښ کړي ،رسول الله (صَلّی اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلّم) په دې اړه موږ ته داسې لارښوونه کوي: ((وَالّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَا يُؤْمِنُ عَبْدٌ حَتّى يُحِبّ لِجَارِهِ أَوْ قَالَ لِأَخِيهِ مَا يُحِبُّ لِنَفْسِهِ)).(۴۱، ۱۵۹).

زما دې پر هغه ذات قسم وي چې زما روح دهغه په قبضه کې دی يو بنده تر هغه کامل مؤمن کېدی نشي تر څو چې کوم شی دخپل ځان لپاره خوښوي دخپل ګاونډي يا ورور لپاره يې خوښ نه کړي.

۶- ګاونډي ته ضرر رسوونکی، الله تعالی ته ضرر رسوونکی دی او ګاونډي سره جنګ کوونکی الله تعالی سره جنګ کوونکی دی،زموږ ستر لارښود په دې اړه داسې فرمايي

((من آذی جاره فقد آذاني ومن آذاني فقد آذی الله، ومن حارب جاره فقد حاربني ومن حاربني فقد حارب الله))(۶۲، ۲۴۳).

چاچې خپل ګاونډي ته ضرر ورساوه هغه ما ته ضرر ورساوه او چاچې ماته ضرر ورساه هغه يقينا الله تعالی ته ضرر ورساه، او چاچې خپل ګاونډي سره

جنګ وکړ هغه ما سره جنګ وکړاو چاچې ما سره جنګ وکړهغه يقينا الله تعالی سره جنګ وکړ.
۷- رسول الله (صَلّى اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلّم) ګاونډي ته ضرر رسوونکی په خپل مجلس کې نه پرېږدي راتلونکی حديث ددغې مو ضوع ښه روښانه کوونکی دی:
عَنْ عَبْدِ اللّهِ بن عُمَرَ ، قَالَ: خَرَجَ رَسُولُ اللّهِ صَلّى اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلّمَ فِي غَزَاةٍ ، فَقَالَ: لا يَصْحَبْنَا الْيَوْمَ مَنْ آذَى جَارَهُ ، فَقَالَ رَجُلٌ مِنَ الْقَوْمِ : أَنَا بُلْتُ فِي أَصْلِ حَائِطِ جَارِي ؟ فَقَالَ : لا تَصْحَبْنَا الْيَوْمَ)). (۲۲، ۲۴۳).
عبدالله بن عمر (رضي الله تعالی عنه) څخه روايت دی چې يوه ورځ رسول الله (صلی الله عليه واله وسلم) په يوه غزا کې ووت ،وې ويل:نن ورځ دې هغه څوک زموږ سره ملګرتيا نه کوي چې خپل ګاونډي ته يې ضرر رسولی وي، يو سړي وويل ، ما دخپل ګاونډي ددېوال بېخ ته متيازې کړې وې، وې فرمايل:نو نن موږ سره ملګرتيا مه کوه.
۸- هغه مؤمن چې په خپله په مړه خېټه وېده کېږي او ګاونډي يې وږی وي کامل مؤمن نه دی رسول الله (صَلّى اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلّم) په دې اړه داسې فرمايي:((لَيْسَ الْمُؤْمِنُ بِالّذِي يَشْبَعُ وَجَارُهُ جَائِعٌ)).(۵۸، ۳۰۰).
هغه مؤمن نه دی چې په خپله په مړه خېټه ويده کېږي او ګاونډي يې وږی وي.
د ګاونډيانو حقوق کوم دي ؟
لاندې حديث دغو حقوق په داسې توګه ذکر کوي:

عَنْ بَهْزِ بن حَكِيمٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ، قَالَ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّه، مَا حَقُّ جَارِي عَلَيَّ؟، قَالَ: "إِنْ مَرِضَ عُدْتَهُ، وَإِنْ مَاتَ شَيَّعْتَهُ، وَإِنِ اسْتَقْرَضَكَ أَقْرَضْتَهُ، وَإِنْ أَعْوَرَ سَتَرْتَهُ، وَإِنْ أَصَابَهُ خَيْرٌ هَنَّأْتَهُ، وَإِنْ أَصَابَتْهُ مُصِيبَةٌ عَزَّيْتَهُ، وَلا تَرْفَعْ بناءَكَ فَوْقَ بنائِهِ فَتَسُدَّ عَلَيْهِ الرِّيحَ، وَلا تُؤْذِهِ بِرِيحِ قِدْرِكَ إِلا أَنْ تَغْرِفَ لَهُ مِنْهَا ". (۲۲، ۲۴۳).

بهز بن حکیم له خپل پلار او هغه له خپل نیکه نه روایت کوي چې ما له رسول الله (صلی الله علیه واله وسلم) څخه پوښتنه وکړه چې ګاونډي پر ما څه حق لري؟وې فرمایل:چې رنځور شي پوښتنې ته ورشې،او که وفات شي جنازه یې وکړې او بیا یې تر قبره ورسوې او که پور درڅخه وغواړي پور ورکړې،او که دهغه عورت لوڅ شي(کوم عیب پکې وګورې)ته یې پټ کړې،او که کوم خبر ورته ورسېږي پرې خوشحاله شې او مبارکئ ته ورشې،او که غم ورته ورسېږي پوښتنې ته ورشې، خپله ابادي دهغه له ابادئ مه پورته کوه،چې باد پر هغه بند کړې، دخپلې کټوې په بوي باندې هغه ته زیان مه رسوه مګردا چې دهغه برخه پکې وکړې.

دګاونډیانو ډولونه:

ګاونډیان په دریو ډولونو ویشل شوي دي ځینی یې یو حق لري ، ځینی یې دوه حقونه لري او ځینی یې دری حقونه لري هغه چې یو حق لري هغه کافر ګاونډی دی چې یواځې د ګاونډیتوب حق لري هغه چې دوه حقونه لري هغه مسلمان ګاونډی دی چې یو د مسلمانۍ حق او بل د ګاونډیتوب حق لري او هغه چې دری حقونه لري هغه مسلمان ګاونډي دي چې سړی ورسره د خپلولۍ رشته لري یو د مسلمانۍ حق دوهم د ګاونډیتوب حق او دریم د خپلولۍ حق (۳۵:۱۲۴).

يعني ښه ګاونډیتوب يوازې د مسلمان ګاونډي حق نه دی بلکې کافر ګاونډی
سره ښه ګاونډیتوب د اسلامي شريعت غوښتنه ده لکه چې روايت شوې دی
چې ابن عمر رضی الله عنه به کله خپل کور کې پسه حلال کړ نو له خپلې
کورنۍ څخه به يې پوښتنه کوله چې ايا زما يهودي ګاوندي ته مو غوښه ليږلی
اوکنه ؟ (۱۲:۷۴

۷- دمسلمان دعزت او ابرو ساتنه:

مسلمانان په خپلو کې ورونه دي،بايد پر خوښۍ يې خوښ او پر خفګان يې
خفه شي له همدې لامله اسلام هغه چارې حرامې ګرځولي دي چې دمسلمانانو
ترمنځ دلرې والي او خفګان لامل ګرځي او پر هغو چارو يې تاکيد کړی دی چې
دمسلمانانو ترمنځ دمينې محبت او نږدېوالي لامل ګرځي،نو کله چې له يو
مسلمان څخه داسې يوه ګنا صادرېږي چې زيان يې نورې ټولنې ته خپرېږي،او
دهغه شخصي ګنا وي داسلام غوښتنه داده چې پر دغه شخص باندې پرده
واچول شي،په پټه توګه پوه کړای شي او دهغه له رسوا کولو څخه ډډه وشي،
ددوو جهانو سردار محمد مصطفی (صلی الله علیه واله وسلم) په دې هکله
خپل امت ته داسې لارښوونې کوي:**وَمَنْ سَتَرَ مُسْلِمًا سَتَرَهُ اللَّهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ»(۳۲، ۳۰۹).**
او چاچې پر يو مسلمان باندې پرده واچوله په دنيا او اخرت کې به الله تعالی پر
هغه باندې پردې واچوي.
او په يو بل مورد کې داسې فرمايي:«**لَا يَرَى امْرُؤٌ مِنْ أَخِيهِ عَوْرَةً، فَيَسْتُرُهَا عَلَيْهِ؛ إِلَّا دَخَلَ الْجَنَّةَ»۵۷، ۲۵۴).**

که مؤمن په خپل مسلمان ورور کې يو عيب ګوري او بيا پر هغه پرده واچوي(په خلکو کې يې رسوا نه کړي) الله تعالى به هغه جنت ته داخل کړي.
دمسلمان ورور رسوا کول(شرمول) دخپل ځان رسوا کول دي، په دې هکله رسول الله (صلى الله عليه واله وسلم) داسې لارښوونه کوي:

((يَا مَعْشَرَ مَنْ آمَنَ بِلِسَانِهِ وَلَمْ يَدْخُلْ الْإِيمَانُ قَلْبَهُ لَا تَغْتَابُوا الْمُسْلِمِينَ وَلَا تَتَّبِعُوا عَوْرَاتِهِمْ فَإِنَّهُ مَنْ اتَّبَعَ عَوْرَاتِهِمْ يَتَّبِعُ اللَّهُ عَوْرَتَهُ وَمَنْ يَتَّبِعْ اللَّهُ عَوْرَتَهُ يَفْضَحْهُ فِي بَيْتِهِ))(۴۶، ۲۳).

اى هغو خلکو چې په ژبه دايمان نعرې وهئ او زړونو ته مو ايمان نه دى ننوتى شوى، دمسلمانانو غيبت مه کوئ،او مه دهغوي پټ عيبونه راسپړئ،يقينا څوک چې دمسلمان پټو عيبونو پسې ددې لپاره ګرځي چې هغه وشرموي،په خپل کور کې به يې الله تعالى رسوا کړي.
دا او دې ته ورته بې شمېره احاديث په دې هکله راغلي دي ترڅو مسلمان ددغو لارښوونو په رڼا کې دداسې اخلاقو څښتن وګرځي چې دنورو دسپکاوي لامل نه شي.

۸- مېلمه پالنه:

د اسلامي شريعت ګڼ احکام په دې ولاړ دي چې د مسلمانانو ترمنځ مينه او محبت رامينځته کړي او د هغوى ترمينځ د انشقاق او بې اتفاقۍ مخه ونيسي، چې په دې لړ کې مېلمه پالنه اسلامي شريعت په مسلمانانو کې سنت مؤکد ګرځولې او هر مسلمان يې دې ته هڅولې چې د خپل مېلمه اکرام او عزت وکړي

ترځو په دې ترتيب د مسلمانانو ترمنځ اتفاق او وحدت رامینځته شوې وي (۲۸۸:۲۳).

البته ګڼو شرعي نصوصو کې د مسلمانانو څخه د مېلمه پالنې غوښتنه شوې چې ځینې یې د بېلګې په توګه په لاندې ډول ذکر کوو:

۱- الله تعالی قرآنکریم کې اسلامي امت ته چې ابراهيمي امت دې د ابراهيم عليه السلام د مېلمه پالنې پېښنه چې ملائکې ورته د انسانانو په بڼه راغلې وي په دې الفاظو سره بیانوي. (♎⌧✍⬀🕮❒✍♦⚈✉⌨⌧ ❍⌧⑨⚈③⚙🡐

⬂✁⑩❁⬄ ♦☹⬈⚈♎🕓♦❷⬀✉⚈☽

⬂❶⚈☽ ⬗✂⚈⬀ ☙▫✓⚈✌♦❷⬁▤🡐☺⬂✉♋✁

☎✁❑⬈✉♋♦☽♦▫ ⚈❍⬂⓿■◘♦⬉ ☎✁❑➔◘⌧⌘⌧⑩

∢✎⬀❑♦🔔 ⌧☠🕐■◘⌧♌ ♦✌♋♦🔔 ☎ ♋✝☺🕐■◘⌧♌

✁❼■🖫⚈☽ ♦⬂✁♦❷♦▫ ⬗✂⚈⬀ ♦♌❑⬉❷♦▤✡⑩✌

✉✍⇳⚈➔⚈✉ ◆⬈✎♋⌧⮟♦▫ 🕗⚈🕮⚈✁⬃♎❑🕮

▦🕛🡐❍♦✉▪❷♦☽♦▫ ⬗✂⚈⬀ 🕮✕✓⚈☺⌧♌

☙♍❑➔◘⬈✉▫🕯♦✍ ♦♦❑🕮 ♦✌♋♦🔔 ⬀☠⚈✌⬀❸♦✉⚈☽

⬗✂⚈⬀)(د الذاريات سورت، آيت۲۴-۲۷).

ژباړه: آیا تا ته د ابراهیم د عزتمندو میلمنو خبره رسیدلی کله چې دا میلمانه ابراهیم ته راغلل هغه ته یې سلام واچوه، ابراهیم ورته وویل: نااشنا خلکو په تاسې دی سلام وي بیا ابراهیم خپل کور ته ورغی میلمنو ته یې وریت شوي سخئ (سخکی) د خوړلو لپاره راوړه او میلمنو ته یې وویل: چې تاسې ولی خواړه نه خورئ؟

۲- رسول الله صلی الله علیه و سلم فرمایلي دي. (من كان يؤمن بالله واليوم الاخر فليكرم ضيفه) (متفق علیه).

ژباړه: څوک چې الله تعالی او د اخرت په ورځی ایمان لري نو د خپل مېلمه عزت دی وکړي.

د دریم فصل د مراجعو فهرست

۱-قرانکریم
۲-ابن الاثیر ، کال ۱۹۰۸م، اسدالغابة في معرفة الصحابه ، پنځم ټوک،طبعه: داراحیاء التراث العربي- بیروت–لبنان.
۳-ابن حنبل: احمد ، مسند احمد ،څلورم ټوک،طبعه:دارالفکر-بیروت-لبنان
۴-ابن سعد: محمد ،الطبقات الکبری، دریم ټوک،طبعه: دارالتحریر للطباعة والنشر الالریاض–السعودیه.
۵-ابن القیم : شمس الدین ابي عبدالله، کال: ۱۴۳۰ هـ - ۲۰۰۹ م، المجموع القیم من کلام ابن القیم،لومړی ټوک، طبعه: دارطیب للنشر والتوزیع–الالریاض- السعودیة.
۶-ابن کثیر: اسمعیل بن عمر. تفسیر القرآن العظیم.څلورم ټوک. طبعه: دارالسلام - الالریاض - السعودیه.
۷-ابو داود: سلیمان بن اشعث. سنن ابی داود ، کال: ۱۳۱۲هـ ق ،دویم ټوک طبعه: خیبر گروپ آف کمپنیز- پیښور-پاکستان.
۸-اصفهاني: الراغب ابو القاسم الحسین بن محمد، المفردات في غریب القرآن، طبعه:دارالمعرفه.
۹-اصفهاني:الراغب ابو القاسم الحسین بن محمد ،الذریعة الی مکارم الاخلاق، طبعه: دارالمعرفة.
۱۰-اصلاحي : محمد یوسف، کال: ۱۴۲۹هـ ق، په اسلام کې د ژوندانه آداب،طبعه پیغام خپروندوی مرکز–پیښور- پاکستان.
۱۱-البخاري: محمد بن اسمعیل، کال: ۱۳۵۷هـ ش، صحیح البخاري،لومړی ټوک، طبعه: نعماني کتب خانه.پېښور- پاکستان.
۱۲-البیهقی : ابو بکر، کال ۱۴۲۲هـ ق، السنن الکبری، پنځم ټوک، طبعه مکتبه الرشد للنشر والتوزیع- الریاض - السعودیه.
۱۳-الترمذي : محمد بن عیسی، سنن الترمذي، لومړی ټوک طبعه: مکتبة حقانیة پېښور- پاکستان.
۱۴-الجزائري: ابو بکر جابر، کال: ۱۴۱۰هـ ق- ۱۹۹۰م، منهاج المسلم، طبعه: دارالشروق للنشر و التوزیع والطباعة- جده- السعودیه.

۱۵-الحاکم: محمد بن عبدالله ابو عبدالله ،المستدرک علی الصحیحین، څلورم ټوک، طبعه: دارالکتب العلمیه-بیروت-لبنان.
۱۶-سمرقندي: ابو اللیث نصربن محمدبن احمد ،تنبیه الغافلین،طبعه: مکتبة الکتاب والسنة_ پیښور-پاکستان.
۱۷-سمرقندي: ابو اللیث نصربن محمدبن ابراهیم، بستان العارفین طبعه: مکتبة الکتاب والسنة.
۱۸-الصنعاني: محمد بن اسمعیل، کال:۱۴۰۷ هـ ق- ۱۹۸۷م، سبل السلام، څلورم ټوک،طبعه: دارالکتاب العربي-بیروت-لبنان.
۱۹-الطبراني: ابو القاسم سلیمان بن احمد ، کال ۱۴۱۵ق، المعجم الاوسط،دویم ټوک طبعه: دارالحرمین-قاهره.
۲۰-الطبري:تفسیر الطبري، نهم ټوک، طبعه: دارالفکر - بیرت-لبنان.
۲۱-الطحان: مصطفی محمد ، کال: ۱۹۹۵م، شخصیة المسلم المعاصر، طبعه: المرکز العالمي للکتاب الاسلامي-الکویت.
۲۲-العنبري: خالد بن علي بن محمد ،الاخلاق الضایعة،طبعه: مرکز ترجمة التراث الاسلامي - پېښور- پاکستان.
۲۳-العبید: عبدالرحمن بن عبدالکریم، کال : ۱۴۰۵ هـ- ۱۹۸۴م ،اصول المنهج الاسلامي،طبعه: مطابع الفرزدق التجاریه-الریاض-السعودیه.
۲۴-الغزالي : محمد بن محمد بن احمد ، کال ۱۳۸۵هـ ش خلق المسلم.طبعه:مکتبة حقانیه-پېښور- پاکستان.
۲۵-الغزالي: محمد بن محمد بن احمد ، احیاء علوم الدین،طبعه: دارالفکر- بیروت-لبنان.
۲۶-لویس: معلوف، المنجد ،طبعه دارالفکر-بیروت-لبنان.
ملا علی قاري،مرقاة المفاتیح شرح مشکاة المصابیح، نهم ټوک طبعه:مکتبه رشیدیه - بلوچستان-پاکستان.
۲۷-المنذري: زکي الدین عبدالعظیم بن عبدالقوي،الترغیب والترهیب. دریم ټوک،طبعه:داراحیاء التراث العربي - بیروت-لبنان.
۲۸-مودودي: ابو الاعلی، کال ۱۴۰۵ هـ ق- ۱۹۸۵م، تفهیم القرآن،شپږم ټوک،طبعه: ادارة احیاء العلوم- پېښور، پاکستان.
۲۹-النسائي: احمد بن شعیب،سنن النسائي،دویم ټوک،طبعه: خیبر ګروپ آف کمپنیز- پیښور-پاکستان.

۳۰-النيساپوري: مسلم بن حجاج ابوالحسين، كال: ۱۳۴۹هـ ش، الجامع الصحيح مسلم ،دويم ټوک طبعه:خيبر ګروپ اف کمپنيز پېښور پاکستان.
النووي: يحيى بن شرف، كال ۱۴۱۸ هـ - ۱۹۹۸ م، الرياض الصالحين، طبعه:المكتبة الاسلامي –بيروت- لبنان.
۳۱-النووي: يحيى بن شرف، شرح الاربعين للنووي، طبعه: دارالكتاب العربي.
۳۲-هاشم محمد ،كال ۱۴۱۴هـ ق- ۱۹۹۳م، ضوابط السلوک والمنجيات، طبعه: مكتبة دارالسالم للنشر والتوزيع - السعوديه، .
۳۳-الهيثمي : نورالدين على بن ابى بكر، مجمع الزوائدومنبع الفوائد، اتم ټوک، طبعه:دارالفكر-بيروت لبنان.
۳۴- البخاري ، محمد بن اسماعيل صحيح البخارى بن مغيره،۱ټوک ،طبعه بيروت دار بن كثير اليمامة
۳۵- البخاري ، محمد بن اسماعيل صحيح البخارى بن مغيره،۷ټوک ،طبعه بيروت دار بن كثير اليمامة
۳۶- البخاري ، محمد بن اسماعيل صحيح البخارى بن مغيره،۸ټوک ،طبعه بيروت دار بن كثير اليمامة
۳۷- البخاري ، محمد بن اسماعيل صحيح البخارى بن مغيره ،۱۸ټوک
،طبعه بيروت دار بن كثير اليمامة
۳۸- البخاري ، محمد بن اسماعيل صحيح البخارى بن مغيره ،۱۹ټوک ،طبعه بيروت دار بن كثير اليمامة
۳۹- البخاري ، محمد بن اسماعيل صحيح البخارى بن مغيره،۲۰ټوک ،طبعه بيروت دار بن كثير اليمامة
۴۰- البخاري ، محمد بن اسماعيل صحيح البخارى بن مغيره،۲۲ټوک ،طبعه بيروت دار بن كثير اليمامة
۴۱- النيسابوري ، أبو الحسين مسلم بن الحجاج بن مسلم القشيري ، صحيح مسلم ،۱ ټوک، دار الجيل بيروت
۴۲- النيسابوري ، أبو الحسين مسلم بن الحجاج بن مسلم القشيري ، صحيح مسلم ،۲ ټوک، دار الجيل بيروت
۴۳- النيسابوري ، أبو الحسين مسلم بن الحجاج بن مسلم القشيري ، صحيح مسلم ،۹ټوک، دار الجيل بيروت

۴۴- النيسابوري ، أبو الحسين مسلم بن الحجاج بن مسلم القشيري ، صحيح مسلم ،۱۲ ټوک ، دار الجيل بيروت
۴۵- النيسابوري ، أبو الحسين مسلم بن الحجاج بن مسلم القشيري ، صحيح مسلم ،۱۴ټوک ، دار الجيل بيروت
۴۶- السجستاني ، سليمان بن الأشعث أبو داود الأزدي، سنن أبي داود ،۱۳ټوک ،طبعه،دار الفكر
۴۷- الترمذي، محمد بن عيسى أبو عيسى السلمي ،الجامع الصحيح سنن الترمذي ۶ټوک ،طبعه:دار إحياء التراث العربي – بيروت
۴۸- الترمذي، محمد بن عيسى أبو عيسى السلمي ،الجامع الصحيح سنن الترمذي ۷ټوک ،طبعه:دار إحياء التراث العربي – بيروت
۴۹- ابو عبدالله: مالک بن انس ،الموطاء،۵ ټوک.طبعه داراحياء التراث العربي – مصر.
۵۰- ابو عبدالله: مالک بن انس ،الموطاء،۳ ټوک.طبعه داراحياء التراث العربي – مصر.
۵۱- ابن حنبل: احمد ، مسند احمد ۱۳، ټوک.طبعه:دارالفكر-بيروت-لبنان.
۵۲- ابن حنبل: احمد ، مسند احمد ،۱۵ ټوک.طبعه:دارالفكر-بيروت-لبنان.
۵۳- ابن حنبل: احمد ، مسند احمد ،۱۹ ټوک.طبعه:دارالفكر-بيروت-لبنان.
۵۴- ابن حنبل: احمد ، مسند احمد ،۲۰ ټوک.طبعه:دارالفكر-بيروت-لبنان.
۵۵- ابن حنبل: احمد ، مسند احمد ،۴۳ ټوک.طبعه:دارالفكر-بيروت-لبنان.
۵۶- ابن حنبل: احمد ، مسند احمد ،۴۲ ټوک.طبعه:دارالفكر-بيروت-لبنان.
۵۷- الطبراني ،ابوالقاسم سليمان بن احمد بن ايوب ،المعجم الكبير،۴ټوک ،طبعه القاهرة دارالحرمين.
۵۸- الطبراني ،ابوالقاسم سليمان بن احمد بن ايوب ،المعجم الكبير،۱۰ټوک ،طبعه القاهرة دارالحرمين.
۵۹- الطبراني ،ابوالقاسم سليمان بن احمد بن ايوب ،المعجم الكبير،۱۱ټوک ،طبعه القاهرة دارالحرمين.
۶۰- الطبراني ،ابوالقاسم سليمان بن احمد بن ايوب ،المعجم الكبير،۱۲ټوک ،طبعه القاهرة دارالحرمين.
۶۱- الطبراني ،ابوالقاسم سليمان بن احمد بن ايوب ،المعجم الكبير،۱۹ټوک ،طبعه القاهرة دارالحرمين.

۶۲- القادري، علاء الدين علي بن حسام الدين ابن قاضي خان، كنز العمال في سنن الأقوال والأفعال،۲ټوک طبعه: مؤسسة الرسالة.
۶۳- البيهقي، أبو بكر أحمد بن الحسين، شعب الإيمان۱ټوک،طبعه: المكتب الإسلامي , دار عمار - بيروت, عمان
۶۴- البيهقي، أبو بكر أحمد بن الحسين، شعب الإيمان ۱۲ټوک،طبعه: المكتب الإسلامي , دار عمار - بيروت, عمان
۶۵- الصنعاني: محمد بن اسمعيل، كال:۱۴۰۷ هـ ق- ۱۹۸۷م، سبل السلام، ۷ ټوک،طبعه: دارالكتاب العربي – بيروت – لبنان.
۶۶- عرفة ،منير، وبالوالدين احسانا ،المكتبة الشاملة
۶۷- ابن أبي شيبة، أبو بكر عبد الله بن محمد الكوفي، المصنف في الأحاديث والآثار ۸ټوک،مكتبة الرشد - الرياض
۶۸- القزويني: ابن ماجه محمد بن يزيد ،سنن ابن ماجه،دولسم ټوک، مطبعه: مكتبة العلميه- بيروت-لبنان.
۶۹- المقدسي، الامام احمد بن محمد ، مختصر منهاج القاصدين، طبعه،المكتب الاسلامي بيروت.
۷۰- الباني: محمد ناصرالدين بن نوح، صحيح الادب المفرد ،طبعه: دارالصدق.
۷۱- الصيدلي ،د/ ،جمال محمد الزكى، (انما بعثت لاتمم مكارم الاخلاق.
۷۲- السجستاني ، سليمان بن الأشعث أبو داود الأزدي، سنن أبي داود ،۷ټوک ،طبعه،دار الفكر
۷۳- ابن حنبل: احمد ، مسند احمد ،۴۵ ټوک.طبعه:دارالفكر-بيروت-لبنان.

څلورم فصل

۲- ناوړه (بد) اخلاق

داسلام ددین په رڼا کې دځینو ناوړه(بدو) اخلاقوبېلګې

۱-غیبت

۲-دروغ ویل

۳-نمامت

۴-ریاء کاري

۵-کبر

۶-دنازاو نخرو تګ

۷-حسد

۸-غصه

۹-تجسس

۱۰-بدګماني

ناوړه (بد) اخلاق

ناوړه اخلاق بې شمېره دنیوي او اخروي بدبختۍ زېږوي همدا لامل دی چې اسلامي شریعت په بېلا بېلو طریقو په ډېر تاکید سره مسلمانان دېته هڅولي

چې ځانونه له ناوړو اخلاقو څخه لرې وساتي په دغه فصل کې د اسلامي شریعت له نظره ځینې ناوړه اخلاق په لاندې ډول ذکر کېږي:

١-غیبت:

الف: د غیبت تعریف:

د غیبت تعریف په راتلونکي حدیث شریف کې داسې بیان شوی دی:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنّ رَسُولَ اللهِ صَلّى اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلّمَ قَالَ أَتَدْرُونَ مَا الْغِيبَةُ قَالُوا اللّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ قَالَ ذِكْرُكَ أَخَاكَ بِمَا يَكْرَهُ قِيلَ أَفَرَأَيْتَ إِنْ كَانَ فِي أَخِي مَا أَقُولُ قَالَ إِنْ كَانَ فِيهِ مَا تَقُولُ فَقَدْ اغْتَبْتَهُ وَإِنْ لَمْ يَكُنْ فِيهِ فَقَدْ بَهَتّهُ)). (٢٨، ٤٧٢).

ابوهرېره روایت کوي چې رسول الله صلی الله علیه و سلم صحابو کرامو څخه وپوښتل: آیا تاسې غیبت پېژنئ ؟ صحابو کرامو عرض وکړ، چې د غیبت په تعریف الله تعالی او د هغه رسول ښه پوهیږي. نو رسول الله صلی الله علیه و سلم ورته غیبت په دی الفاظو سره تعریف کړ: د یو مسلمان ورور په غیاب کې هغه پسې داسې خبره کول چې هغه یې بده ګڼي، دې ته غیبت وایې ،یو صحابي عرض وکړ، چې یا رسول الله صلی الله علیه و سلم که چېرې د مسلمان په اړه چې څه وایم هغه پکې موجود وي نو دا هم غیبت دی؟

نبي صلی الله علیه و سلم ورته وفرمایل: که چېرې ذکر شوی عیب پکې موجود وي دې ته غیبت وایې او که چېرې پکې موجود نه وي دې ته بهتان وایې.

البته بهتان له غیبت څخه لویه ګناه ده.

دغیبت اضرار او ناوړه پایلې:

دا چې د یوې کورنۍ او ټولنې په غړو کې د غیبت موجودیت ګڼی تباه کوونکې ستونزې زیږوي او د انسانانو ترمنځ د ښمنیو بنسټ تشکیلوی په دی اساس اسلامي شریعت ډېرې هلې ځلې کړې دي چې مسلمانان د دې ناوړه صفت څخه وژغوري، مونږ په دې اړه ځینې شرعي دلایل د بیلګې په توګه په لاندې ډول ذکر کوو:

۱- الله تعالی په قرآنکریم کې غیبت کول داسې بد کار ګڼلی لکه څوک چې د خپل مړه ورور غوښه خوري فرمايي: (...■♦☝⬂⬄♦③ ••◆❐
❹■♉♦⬀⑥❐🕮 🗐 ✍⌑✈⬃➔♦✉ ☠⬀▤➔✈⬃➔✸✉
⌘☠⬄••♌ •✍➔▤▫♁♦③ ♌❐🕮 ⬄⚐➔▤←⑨♦■❐🕮
←■❑←☺←☞⬃♎✾❷•▤•▫ ✍ॐ☝⬂⑩♦✋ ♉❍⑩⬁⌘❐🕮
🗐... ⬀✾⬂⬁)(۱: د الحجرات سورت، آیت ۱۲).

ژباړه: او نه دی کوي غیبت ځینې ستاسې د ځینې نورو. آیا خوښوي یو له تاسې څخه دا چې وخوري غوښې د ورور خپل په داسې حال کې چې مړ وي، پس بد ګڼئ تاسې د خپل مړه ورور غوښه خوړل.

۲- رسول الله صلی الله علیه و سلم په دوزخ کې د غیبت کونکو حال داسې بیان کړی دی:

((لَمَّا عُرِجَ بِي مَرَرْتُ بِقَوْمٍ لَهُمْ أَظْفَارٌ مِنْ نُحَاسٍ يَخْمُشُونَ وُجُوهَهُمْ وَصُدُورَهُمْ فَقُلْتُ مَنْ هَؤُلَاءِ يَا جِبْرِيلُ قَالَ هَؤُلَاءِ الَّذِينَ يَأْكُلُونَ لُحُومَ النَّاسِ وَيَقَعُونَ فِي أَعْرَاضِهِمْ)).(۳۳، ۲۲)

ژباړه: کله چې زه پورته وخېژول شوم پر یو قوم تېر شوم ومې لیدل چې د هغوی نوکان له وسپنې څخه جوړ خپل مخونه سینې یې پرې څیرولې ما د جبریل علیه السلام څخه پوښتنه وکړله چې دی خلکو دنیا کې کومه ګناه کوله؟ جبریل

عليه السلام راته وويل چې دې خلکو دنيا کې غيبت کاوه او د خلکو بې عزتي يې کوله.

۳- په يو حديث کې عايشة (رضي الله تعالى عنه) دغيبت په اړه خپله قصه په داسې الفاظو بيانوي: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللهِ: إِنّ صَفِيّةَ امْرَأَةٌ، فَقَالَتْ بِيَدِهَا: أَيْ: إِنّهَا قَصِيرَةٌ، فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلّمَ: " لَقَدْ مَزَجْتِيهَا بِكَلِمَةٍ لَوْ مَزَجْتِ بِهَا الْبَحْرَ لَمَزَجَتْهُ)).(۴۴، ۱۳۴).

ما رسول الله صلى الله عليه و سلم ته د صفيه رضی الله عنها په اړه وويل چې قد يې لنډ دی يعنې (غيبت يې وکړ) رسول الله صلى الله عليه و سلم راته وفرمايل: تا داسې خرابه خبره وکړله چې که د بحر اوبو سره ګډه شي د بحر ټولې اوبه به خرابې کړي.

هغه ځايونه چې غيبت کول په کې جواز لري:

شپږو شرعي مقصدونو لپاره غيبت کول جواز لري چې په لاندې ډول ذکر کېږي (۲۰:۵۲۵-۵۲۸).

اول: دا چې مظلوم د ظالم له لاسه داسې چاته شکايت وکړي چې د ظلم څخه يې خلاصوي.

دوهم: دا چې يو څوک چا کې د شريعت څخه مخالف کار وګوري نو دا کار داسې سړی ته په ګوته کوي چې دا قوت او قدرت لري چې ذکر شوی بد کار څخه منع کړي.

دريم: دا چې د استفتاء لپاره وي هغه داسې چې يو چا ته ورځي. او ورته وايې چې فلاني سړی ما سره داسې چلند کړی دی، آيا هغه ما سره د داسې چلند کولو حق درلوده او که نه؟ زه ورسره څه وکړم؟ غوره خبره دا ده چې په پورتني صورت

کې یې نوم وانه خستل شي او داسې وویل شي چې: که چېرې یو څوک د چا سره داسې چلند وکړي نو هغه سره باید شرعاً څنګه معامله وشي؟
څلورم: دا چې یو تن کې کوم عیب موجود وي د دې په خاطر بل څوک ورباندې خبر وي چې له شر څخه یې وژغورل شي چې البته د دې ګڼ صورتونه دي چې د هغو له جملې څخه یو دا دی چې څوک غواړي د چا سره ښیښې وکړي نو جانب مقابل د دې د کړو وړو څخه خبروي ترڅو په راتلونکي کې د دوی ترمنځ د شر مخه نیول شوي وي.
پنځم: دا چې یو څوک ښکاره ګناه کوي نو د داسې سړی د ښکاره ګناه یادونه جواز لري.
شپږم: دا چې یو عیب د چا نوم ګرځیدلی وي لکه ګوډ ، ړوند ، کوڼ او داسې نور خوکه له ذکر شوي نوم پرته نوموړی شخص په بل نوم خلکو پېژندہ بیا د ګوډ ، ړوند او کوڼ ویل ورته جواز نه لري البته د پورتنیو شپږو صورتونو جواز په صحیحو احادیثو سره ثابت دي.

د غیبت کوونکي د توبې څرنګوالی:

د غیبت کوونکي د توبې په هکله علماء دوه ډلې شوي دي یوه ډله علماء وایې چې د غیبت کوونکي توبه دا ده چې په خپل کړي غیبت پښیمانه وي او راتلونکي کې د غیبت کولو څخه ځان وساتي خو بله ډله علماء وایې چې د ذکر شوو دوو نقطو ترڅنګ دریمه نقطه هم باید په نظر کې ونیول شي هغه دا چې د چا غیبت یې کړې وي له هغه څخه د غیبت کولو بخښنه وغواړي، البته غوره نظر دا دی چې که غیبت هغه چا ته ور رسیدلې وي چې غیبت یې شوی دی نو د

هغه ځخه د بخښنه وغواړي خو که غیبت نه وي وررسیدلې بخښنه دی ورځخه نه غواړي (۸۹:۱۳).

۲-دروغ ویل:

اسلامي شریعت د مسلمانانو ځخه غواړي چې خپل ټول ژوند په حق او حقیقت ودروي،له حق پرته بل څه ونه وایې او له حق پرته په بل څه عمل ونه کړی چې په دې ترتیب یې حق د انساني خلقت د اساساتو ځخه مهم اساس ګرځولې دی، ډېرې بدبختۍ چې انسانان ورسره نن ورځ لاس وګریوان دي اصلي علت یې دا دی چې انسانانو پورتنې مهم اسلامي اصل هیر کړی دی (۵۲:۱۲).

په دی اساس کوم ارزښت چې اسلامي شریعت حق ویلو ته ورکړې دی که کوم مسلمان ورځخه ځان لری او درواغو ویلو ته لاس اوږد کړی داسې مسلمان د حقیقي مسلمانانو له ډلې ځخه وتلې ګڼي لکه چې په دې هکله حدیث شریف کې راځي چې رسول الله صلی الله علیه و سلم ځخه پوښتنه وشوه. قِيلَ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَيَكُونُ الْمُؤْمِنُ جَبَانًا فَقَالَ نَعَمْ فَقِيلَ لَهُ أَيَكُونُ الْمُؤْمِنُ بَخِيلًا فَقَالَ نَعَمْ فَقِيلَ لَهُ أَيَكُونُ الْمُؤْمِنُ كَذَّابًا فَقَالَ لَا)) (۲۵، ۱۳۱).

ژباړه: آیامؤمن ډارن کېدې شي؟رسول الله صلی الله علیه و سلم وفرمایل :هو، بیا پوښتنه ترې وشوه چې آیا کېدلی شي یو مؤمن بخیل وي؟ نبي صلی الله علیه و سلم وفرمایل هو، بیا ورته وویل شو چې آیا کېدلی شي یو مؤمن دروغجن وي؟ رسول الله صلی الله علیه و سلم وفرمایل نه نشي کېدلی.

د پورتني حدیث شریف مطلب دا نه دی چې بخل او د کافرو سره د جنګیدلو نه ویره کوچنۍ ګناه ده بلکې مراد ترې دا دی چې کله کله د بخل او ویری لپاره

عذر پیدا کیدای شي خو دروغ ویل په هیڅ صورت سره قابل د عذر نه دی(۵:۱۲).

ګڼ شرعي دلایل مسلمانان دروغو ویلو څخه منع او رښتیا ویلو ته هڅوي چې ځینې د بېلګې په توګه په لاندې ډول ذکر کوو:

۱- الله تعالی په قرآنکریم کې مهرباني کړې ده: (③♦🕔✵🕯□⑨🙰□&□🙵
☎✂□⇱☪♦✌✂♦⇗ 🙰▫⇦✍🔔▲✎🙵✂
☎✂□⇦☼□⇗✐♦□ ▲✎🙵✂ ☎✂□⇨☽✹✍🙵✂
✌♦⬈⮹ ✂🙵🙰🕔○🕔⑨✍🔔✍✓▫🙰 ⮳✍⮲⮲⮴)(۱: د التوبه سورت، آیت ۱۱۹).

ژباړه: ای مؤمنانود الله تعالی څخه وویریږئ او له هغو خلکو سره شئ چې رښتیا وايي (او له دروغو څخه ځان ساتي).

۲- رسول الله صلی الله علیه و سلم مهرباني کړې ده: ((إِذَا كَذَبَ الْعَبْدُ تَبَاعَدَ عَنْهُ الْمَلَكُ مِيلًا مِنْ نَتْنِ مَا جَاءَ بِهِ))(۳۱، ۲۳۹)

ژباړه: کله چې یو سړی دروغ ووايي ددی دروغو د بدبويی له امله د رحمت ملائکې د دې سړی څخه د یو میل په فاصله لرې کېږي.

۳- نبي صلی الله علیه و سلم فرمایلي دی: (تحروا الصدق و ان رأيتم ان الهلكة فيه فان فيه النجاة) (۱۲:۳۰۵).

ژباړه: په رښتیا ویلو کې ټینګ اوسئ اګر که تاسې پرې هلاک کېږئ هم، بېشکه چې رښتیا ویلو کې ستاسې حقیقي خلاصون دی.

هغه ځایونه چې دروغ ویل په کې جواز لري:

په راتلونکي حدیث شریف کې هغه ځایونو په ګوته شوي دي چې دروغ ویل په کې جواز لري، نبي صلی الله علیه و سلم فرمایلي دي:

((الكذب لايصلح الا فى ثلاث فى الحرب لان الحرب خدعة والرجل يصلح به بين اثنين و حديث الرجل امرأته و حديث المرأة زوجها) (۲۲:۳۲۵).

ژباړه: دروغ ویل پرته له دغو دریو ځایونو نورو ځایونو کې جواز نه لري: کافرو سره جنګ کې ځکه چې جنګ دوکه کول دي، په هغه ځای کې چې یو څوک د دوو تنو ترمنځ روغه جوړه راولي او هغه ځای کې چې میړه خپلې ښځې سره یا ښځه خپل میړه سره پرې روغه جوړه برابروي.

۳-شیطانت (نمیمة):

شیطانت (نمیمة) دې ته وایې چې یو څوک د دوو تنو ترمنځ ګرځي راګرځي د یوه جانب خبرې بل جانب ته رسوي ترڅو په دې وسیله د جانبینو ترمنځ شر او فتنې راپیدا کړي (۱۵:۱۴۸).

اسلامي شریعت د فرد، کورنۍ او ټولنې لپاره اتفاق، سوکاله او ارامه ژوند جوړول غواړي خو شیطان سړی (نمام) په یوه لحظه کې د کورنۍ او ټولنې وحدت له منځه وړي او هغوی د هلاکت کندې ته غورځوي په همدې لامل دا خبره ډېره مشهور ده چې د نمام عمل د شیطان د عمل څخه ډېر خطرناک دی ځکه چې شیطان خلک د تباهۍ کندې ته په وسوسو سره غورځوي خو نمام مستقیماً سړی له لاسه نیسي او د هلاکت کنده کې یې اچوي (۱۳:۹۱).

ګڼ شرعي دلایل مسلمانان د شیطانت څخه منع کوي چې د هغو له جملې څخه یو حدیث شریف د بېلګې په توګه په لاندې ډول ذکر کوو:

رسول الله صلی الله علیه و سلم مهرباني کړې:(لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ قَتَّاتٌ) (۴۵، ۳۲۵).

ژباړه: جنت ته نمام (شیطان شخص) نه شي داخلېدلی.

۴-ریاء کاري:

د ر یاء تعریف علماؤ دارنګه کړی دی: (ارادة العباد بطاعة المعبود عزوجل للحصول علی الحظوة بینهم و المنزلة فی قلوبهم) (**۱۵**:۲۴۳).

ژباړه: ریاء دې ته وایې چې د الله تعالی د عبادت پر مهال بنده ګان مراد کړلای شي څو ددې پوسیله د هغوی په منځ کې ځانته مقام حاصل کړي او په زړونو کې یې ځای ونیسي.

الله تعالی یوازې او یوازې هغه عمل باندې اجر او ثواب ورکوي چې ریاء په کې ځای ونه لري تنها د ده د رضا په خاطر ترسره شوی وي په دې اړه رسول الله صلی الله علیه و سلم داسې مهرباني کړې ده: **(ان الله لا یقبل من العمل الا ما کان خالصاً و ابتغی به وجهه) (۱۹:۲۸).**

ژباړه: الله تعالی یوازې هغه عمل قبلوی چې سوچه وي او تنهاد الله تعالی د رضا په خاطر شوی وي.

نو دا چې ریاء عملونه تباه کوي په دې وجه اسلامي شریعت مسلمانان له ریاء منع کوي او دې ته یې هڅوي چې نیک عملونه یوازې او یوازې د الله تعالی د رضا په خاطر ترسره کړی مونږ دلته ځینې شرعي دلایل د ببلګې په توګه ذکر کوو:

۱- رسول الله صلی الله علیه و سلم فرمایلي دي چې الله تعالی داسې فرمایلي:

(يَقُولُ اللّهُ تَعَالَى : مِنْ عَمِلَ عَمَلًا أَشْرَكَ فِيهِ غَيْرِي فَهُوَ لَهُ كُلُّهُ وَأَنَا عَنْهُ بَرِيءٌ وَأَنَا أَغْنَى الْأَغْنِيَاءِ عَنْ الشِّرْكِ))(۳۸، ۱۳۳).

ژباړه: چا چې د نیک عمل په ترسره کولو کې زما رضاء سره بل څوک شریک کړ نو دا عمل ټول د هماغه بل تن د خوښې لپاره شو زه د دې عمل څخه بېزاره یم.
۲- ریاء ته اسلامي شریعت کې کوچنی شرک ویل شوی دی په دې هکله رسول الله صلی الله علیه و سلم داسې مهرباني کړې ده
(إِنَّ أَخْوَفَ مَا أَخَافُ عَلَيْكُمْ الشِّرْكُ الْأَصْغَرُ قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ وَمَا الشِّرْكُ الْأَصْغَرُ قَالَ الرِّيَاءُ إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى يَقُولُ يَوْمَ تُجَازَى الْعِبَادُ بِأَعْمَالِهِمْ اذْهَبُوا إِلَى الَّذِينَ كُنْتُمْ تُرَاءُونَ بِأَعْمَالِكُمْ فِي الدُّنْيَا فَانْظُرُوا هَلْ تَجِدُونَ عِنْدَهُمْ جَزَاءً) (۱۲۸.۴۱).

ژباړه: زه په تاسې ډېر زیات ډارېږم چې تاسې به کوچنی شرک وکړئ صحابو کرامو عرض وکړ، چې یا رسول الله کوچنی شرک څه شي ته وایې؟ نبي صلی الله علیه و سلم ورته وفرمایل: کوچنی شرک ریاء ته وایې کله چې د قیامت په ورځ الله تعالی خپلو بندګانو ته د خپلو نیکو عملونو بدله ورکوي نو کومو کسانو چې نیکو عملونو کې بې ریاء کړې وي هغوی ته به وو ایې لاړ شئ د هغو خلکو څخه د خپل عمل بدله وغواړئ چې په دنیا کې دا نیک کارونه تاسې د هغوی لپاره ترسره کول اوګورئ چې ایا د هغوی سره بدله موندلای شي او کنه؟

۵- کبر:

د کبر تعریف رسول الله صلی الله علیه و سلم په راتلونکي حدیث شریف کې داسې کړی دی: لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ مَنْ كَانَ فِي قَلْبِهِ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ مِنْ كِبْرٍ قَالَ رَجُلٌ إِنَّ الرَّجُلَ يُحِبُّ أَنْ يَكُونَ ثَوْبُهُ حَسَنًا وَنَعْلُهُ

حَسَنَةً قَالَ إِنّ اللّهَ جَمِيلٌ يُحِبُّ الْجَمَالَ الْكِبْرُ بَطَرُ الْحَقِّ وَغَمْطُ النّاسِ)).(۲۷، ۲۴۷).

رسول الله (صلى الله عليه واله وسلم) وفرمايل جنت ته به هغه څوک لاړ نه شي چې په زړه کې دذرې په اندازه کبر وي يو صحابي رسول الله صلى الله عليه و سلم ته عرض وکړ، چې اى د الله تعالى رسوله! يو سړى غواړي چې جامې او څپلۍ يې ښکلى وي آيا دا کبر دى؟ نبي صلى الله عليه و سلم ورته مهرباني وکړله: نه دا کبر نه دى بلکې ښکلا ده ،بېشکه الله تعالى ښکلى دى ښکلا خوښوي، کبر د حق ردولو او د خلکو ذليل ګڼلو ته وايي.

د پورتني تعريف په اساس کبر د تواضع ضد دى چې تواضع کول د انبياؤ او صالحينو د اخلاقو څخه دى او کبر کول د کافرانو او فرعونيانو خاصيت دى.

په دې اړه الله تعالى قرآنکريم کې داسې مهرباني کړې:
(❒◆♎⚇✆❷⬉❒♍♏ ❒◆▫♎❷⬀⬁◆❒♍♏
❒◆♎⬉☹⬉☺⬉⬈⬈⬈♎♏ ☎ ❒◆♏♑◆⚇◆⑨⇳ ♊⬉♎✐⬈◆♎➔☠
✋❿❒♐⬉✎▤ ♎♍♎♏♐♏♑☒◆❹♓⬉◆☪◆⬉⬈♎
➒❒♎✂☎ ✗♎❼
▫◆♏♎♏♐♏⇔☛◆⌛⇩♏♑⬉❸⬅❒✂☎
✂♏♐❀☛❻⬀⬁♎ ❒◆✋◆♎ ♐⬈⬉⬆☼⬅❒✂☎
♐⬉⬉▤☒➑⬈♐▫✓♏➢✐⬈♎❖) (۱:د العنکبوت سورت، آيت ۳۹).

او قارون ، فرعون او هامان مې هلاک کړل بېشکه چې دوى لره موسى په ښکاره معجزو سره راغلې ؤ، دوى په ځمکه کې کبر وکړ، زمونږ له عذاب څخه دوى خلاصيدونکي نه ول.

په ګڼو شرعي نصوصو کې د مسلمانانو څه په کلکه غوښتل شويدي چې ځانونه له کبر څخه وژغوري چې ځينې يې د بېلګې په توګه په لاندې ډول ذکر کېږي.

۱- نبي صلی الله علیه و سلم مهرباني کړې ده چې الله تعالی فرمایلي دي:
((الْكِبْرِيَاءُ رِدَائِي وَالْعَظَمَةُ إِزَارِي فَمَنْ نَازَعَنِي وَاحِدًا مِنْهُمَا أَلْقَيْتُهُ فِي النَّارِ)).(۴۳ ، ۲۱۳).

کبر زما څادر او لويي زما پرتوګ دی يعنی (عظمت او کبر زما ځانګړې صفات دي) چې زما څخه پرته بل هیڅوک د دې ور ړتیا نه لري)، چا چې دغو صفاتو کې ځان راسره شریک کړ، دوزخ کې يې اچوم.

۲- رسول الله صلی الله علیه و سلم مهرباني کړې ده: ((بِحَسْبِ امْرِئٍ مِنْ الشَّرِّ أَنْ يَحْقِرَ أَخَاهُ الْمُسْلِمَ))(۱۲، ۴۲۲).

د یوه تن د هلاکت او تباهۍ لپاره همدومره شر بس دی چې خپل مسلمان ورور خوار او ذلیل وګڼي.

د کبرجنو نښې نښانې:

کبر مختلف ډولونه او شکلونه لري چې نښې يې په کبرجنو کې راڅرګندېږي، چې دهغو له جملې څخه ځیني يې په لاندې ډول دي:

۱- کبر جن ځینې داسې دي چې فقیرانو او مسکینانو خلکو سره په ناسته پاسته شرمېږي، خوښیږي او ویاړي چې تل دمنصب خاوندانو او شتمنو سره اوسي.

۲- دکبرجنو بله نښه داده چې تل هڅه کوي چې په خپل لباس او موټرسره په خلکو ځان جګ وګڼي، رنګارنګ لباسونه او نوي ماډل موټرونه ددې لپاره بدلوي رابدلوي چې په نورو فخر وکړي.

۳- ځینی خلک چې ځان دعوتګران هم ګڼي چې لږ خلک وي خبره نه کوي او یا درست اهتمام ورته نه کوي خو کله چې خلک زیات وي په خبرو کې دلچسپي اخلي او موضوع ته اهتمام کوي.

۴- دکبر جنو رياکارو بله نښه داده چې کله خبرې کوي،مبالغه کوي،دځان ښودنې په خاطر لغت پراني کوي،او پخوله کې به ژبه داسې اړوي رااړوي چې دبيان اثر به له منځه ويسي اوغرور يې له ورايه په خبرو کې ښکاري،رسول الله (صلی الله علیه واله وسلم) ددغو خلکو ځخه په دې توګه يادونه کوي:((إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يُبْغِضُ الْبَلِيغَ مِنْ الرِّجَالِ الَّذِي يَتَخَلَّلُ بِلِسَانِهِ تَخَلُّلَ الْبَاقِرَةِ بِلِسَانِهَا)).(۳۲، ۱۹۳).

الله تعالی هغه مبلغ د ېربدايسي چې په خوله چې به ژبه داسې اړوي رااړوي لکه غوايان چې دخوراک پر مهال خوله کې ژبه اړوي رااړوي.

۵- دکبرجنو بله نښه داده چې پر خپل علم به له نورو خلکو ځان لوړ ګڼي دخپل ځان دشهرت او رياء کارئ په خاطربه دخپل ځان صفتونه کوي، تل به هڅه کوي چې په خپلو خبرو کې علماؤ ته اخطارونه او چېلنجونه ورکړي،علم يې ددې لپاره کړی وي چې علماؤ سره پرې مناظرې او مقابلې وکړي،ناپوهو خلکو سره جګړې وکړي ځان پرې لوړ وګڼي،دا هغه مذموم صفات دي چې رسول کريم (صلی الله علیه واله وسلم) ددې کار ممانعت په دې الفاظو سره کړی دی:

((لَا تَعَلَّمُوا الْعِلْمَ لِتُبَاهُوا بِهِ الْعُلَمَاءَ وَلَا لِتُمَارُوا بِهِ السُّفَهَاءَ وَلَا تَخَيَّرُوا بِهِ الْمَجَالِسَ فَمَنْ فَعَلَ ذَلِكَ فَالنَّارُ النَّارُ)).(۴۲، ۲۹۲).

علم ددې لپاره مه زده کوئ چې علماؤ سره پرې مقابلې وکړئ،اومه ددې لپاره علم زده کوئ چې ناپوهو سره پرې جګړې وکړئ، او مه ددې لپاره علم زده کوئ چې په مجالسو کې ځان په نورولوړ وګڼۍ ، که هر چا دا کار وکړ نو اور يې ځاي دی اور يې ځاي دی.

يو بل حديث کې دې موضوع ته داسې اشاره شوې ده:((إِنَّ مِنْ أَحَبِّكُمْ إِلَيَّ وَأَقْرَبِكُمْ مِنِّي مَجْلِسًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَحَاسِنَكُمْ أَخْلَاقًا وَإِنَّ أَبْغَضَكُمْ إِلَيَّ وَأَبْعَدَكُمْ مِنِّي مَجْلِسًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ الثَّرْثَارُونَ وَالْمُتَشَدِّقُونَ وَالْمُتَفَيْهِقُونَ قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ قَدْ عَلِمْنَا الثَّرْثَارُونَ وَالْمُتَشَدِّقُونَ فَمَا الْمُتَفَيْهِقُونَ قَالَ الْمُتَكَبِّرُونَ)).(۴۵، ۳۰۹).

دقيامت په ورځ به په تاسې کې ماته ډېر محبوب، او په مجلس کې ما ته ډېر نږدې به هغه څوک وي چې دښو اخلاقو څښتن وي، او ماته تر ټولو مبغوض ترين او په مجلس کې به له ما نه لرې هغه څوک وي چې ډېرې او تکلفي خبرې کوي(۴۳، ۲۹۲) او هغه څوک چې غټې او په ډکه خوله فصاحت سره خبرې ددې لپاره کوي چې دخپلو خبروعظمت خلکو ته وښايي (۳۴، ۲۹۲).او هغه سړی چې په خپلو خبرو کې مبالغه کوي، اوږدوي يې ددې لپاره چې خلک دخپلو خبرودتاثيرلاندې راولي، په خلکو خپل غوره والی ثابت کړي او خلکو ته خپل ځان پوه سړی معرفي کړي. (۳۴، ۲۹۲)

دکبر علاج:

که څوک دکبرعلاج کول غواړي نودمسکينانو سره دې اړيکي وساتي په مجلس کې ترټولو وروسته کيني او داسې چارې ترسره کړي چې دکبرجن دشان سره نه ښايي لکه دلرګيو وړل پنډ په شا کول او داسې نور

۲- په لاره کې په نازو نخرو تګ:

اسلامي شريعت هيڅ مسلمان ته اجازه نه ورکوي چې داسې اعمال ترسره کړي چې ورڅخه دلويې کبر او غرور بوي راځي ،په لاره کې دنازو اونخرو تګ دلويي نښنه ده نو ځکه خو اسلامي له دې کار څخه په کلکه موږ منعه کړي يو.
ګڼ شرعي دلايل په لاره کې په نازونخرو تګ حرام ګڼي چې ځينې يې د بېلګې په توګه په لاندې ډول ذکر کېږي.

۱- الله تعالی قرآنکريم کې فرمايلي دي چې لقمان خپل ځوی ته داسې نصيحت وکړ:(... ❑◆•• ✍•☺⇧⌚➯ ✖➷➐ ✂✍✿☞➏⬀⮛⮊
✌◆➋◆❍⌚✍ ☎ ◗➷♌❑ ✂✍✎⅄ •• ⑥⮥◆⮲▣➍ ✍❑✎⮥❑ ☝➔③⬂☞◆✍✌▯▭◆•②⬉❑➏◙⮫ ⮲⮵⮰⮊) (۱: د لقمان سورت،آيت۱۸).

ژباړه: او مه کوه تګ په ځمکه کې په نازونخرو بيشکه چې الله تعالی کبر جن او فخر کوونکی نه خوښوي.

۲- رسول الله صلی الله عليه و سلم مهرباني کړې ده: **(مَنْ تَعَاظَمَ فِي نَفْسِهِ ، وَاخْتَالَ فِي مِشْيَتِهِ لَقِيَ اللّهَ ، وَهُوَ عَلَيْهِ غَضْبَانُ) (۸۲:۱۱).**

ژباړه: چا چې کبر وکړ او لاره کې يې په نازونخرو تګ وکړ د قيامت په ورځ به د الله تعالی سره د ده ملاقات داسې حال کې وشي چې الله تعالی به پرې په قهر وي.

۳- راتلونکي حديث شريف کې رسول الله صلی الله عليه وسلم د يوه سړی حالت داسې بيان کړی دی. **(بينما يمشى رجل فى حلة تعجبه نفسه مرجل راسه يختال فى مشيته اذ خسف الله به فَهُوَ يَتَجَلْجَلُ فى الارض الى يوم القيامة) (متفق عليه).**

ژباړه: یو سړی ښکلی لباس اغوستی وو خپل سر یې ږمنځ کړی ؤ او په نازو نخرو په لاره کې روان ؤ چې الله تعالی دا سړی په ځمکه ننویست تر قیامته به ځمکه کې ننوځي.

۷- حسد:

دحسد تعریف:

((تمنی زوال النعمة عن صاحبها ، سواء کانت نعمة دین او دنیا)).(۳۳۲،۴۸).

((له یو چا نه دنعمت دزوال ارزو درلودل برابره خبره ده هغه دیني نعمت وي او که دنیاوي.

حسد یوناوړه قلبي مرض:

حسد یوناوړه اوبد قلبي مرض دی چې دحسد کوونکي په بدوالي دلالت کوي ،په ټولنه کې دشر خپریدو لامل ،او دټولنې د زوال سبب ګرځي.

حسد په حقیقت کې دنورو زیات شمیر بدو خویونو دمنځ ته راتلو مصدر ګڼل کیږي له دې لارې شیطان دانسان نفس ته داخلیږي او ډیرو ناوړو چاروته یې هڅوي.

دحسد کولو عوامل:

حسد عموما له کبر ،دښمنۍ ،بغض ،ځان ښودنې ،په نورو باندې د رخې کولو ، دځان لوړ ګڼلواو زیات شمیر نورو ناوړه اخلاقو په سبب انسان کې پیدا کیږي .

په اسلامي شریعت کې دحسد کولو حکم:

اسلام حسد کول حرام کړي دي او په کلکو الفاظو یې مؤمنان ورڅخه منعه کړي دي،له کبیره ګناهونو څخه یې شمېري، ددنیا او اخرت دزیان لامل یې ګڼي،او ایمان پر ضد یې شمېري، لاندیني احادیث دحسد دحرمت لپاره څرګند دلایل دي

۱- رسول الله (صلی الله علیه واله وسلم) په دې هکله داسې فرمایي: **لَا يَجْتَمِعَانِ فِي قَلْبِ عَبْدٍ الْإِيمَانُ وَالْحَسَدُ))(۳۵ ، ۱۵۷).**

دمؤمن په زړه کې ایمان اوحسد دواړه نه یوځای کېږي.

۲- په یوبل حدیث کې رسول الله (صلی الله علیه واله وسلم) له حسد څخه په دې الفاظو منعه کړې ده: ((لَا تَبَاغَضُوا وَلَا تَحَاسَدُوا وَلَا تَدَابَرُوا وَكُونُوا عِبَادَ اللَّهِ إِخْوَانًا وَلَا يَحِلُّ لِمُسْلِمٍ أَنْ يُهَاجِرَ أَخَاهُ فَوْقَ ثَلَاثِ لَيَالٍ)).(۲۴ ،۳۹۵).

یو بل سره بغض مه کوئ،یو بل سره حسد مه کوئ،یوبل نه مه مرورېږئ دالله تعالی بنده ګان ورونه ورونه شئ ،دیو مسلمان لپاره جایز نه دي چې دخپل مسلمان ورور سره له درې ورځو څخه زیات اړیکې پرېکړي.

۳- ((إِيَّاكُمْ وَالْحَسَدَ فَإِنَّ الْحَسَدَ يَأْكُلُ الْحَسَنَاتِ كَمَا تَأْكُلُ النَّارُ الْحَطَبَ أَوْ قَالَ الْعُشْبَ))(۴۳ ، ۵۲).

له حسد څخه ځانونه وساتئ ،ځکه حسد نیکي داسې خوري لکه اور چې لرګي خوري.

دحسد اضرار:

۱- حسد نه یوائې داچې لویه ګناه ده بلکې دنورو لویو ګناهونو لکه کبر،دښمني،ځان ښودنه،ظلم،قتل،عجب اوداسې نورو ناوړه اخلاقو دمنځ ته راتلو سبب ګرځي. (۴۸:۳۳۲)

۲- حسد داور هغه سکروټه ده چې نه یوائې داچې په خپله حسد کوونکي ته اور لګوي، بلکې له کبله یې په ټولنه کې زیات شمېر افرادو ته ضرر رسیږي او دټولنې د هلاکت لامل ګرځي.(۴۹: ۲۰۱).

۳- حسد کوونکی دالله تعالی دنعمتونو دښمن،دالله تعالی په پرېکړو ناراض،اودبنده ګانو ترمنځ دالله تعالی پر وېش اعتراض کوونکی دی، رسول الله (صلی الله علیه واله وسلم) په دې هکله داسې فرمايي:

((الحاسد عدو نعمتي ، متسخط لقضائي ، غير راض بقسمتي التي قسمت بين عبادي)).۳۶، ۱۵۰).

حسد کوونکی زما دنعمتونودښمن،زما په پرېکړو ناخوښ،اودبنده ګانو ترمنځ زما په تقسیم ناراضه دی.

دحسد او بغض ترمنځ توپیر:

بغض دغصې هغه پایله ده چې انسان دښمنۍ کولو ته هڅوي ،دبغض له کبله دانسان سره حسد پېدا کېږي،بغض خاص، او حسد عام دی،حسد په هر حالت کې حرام خو بغض که دالله تعالی په خاطر وي مستحب ګڼل کېږي او انسان ته پرې اجر ورکول کېږي، رسول الله (صلی الله علیه واله وسلم) په دې هلکه فرمايي: ((مَنْ أَحَبَّ لِلّهِ وَأَبْغَضَ لِلّهِ وَأَعْطَى لِلّهِ وَمَنَعَ لِلّهِ فَقَدْ اسْتَكْمَلَ الْإِيمَانَ))(۳۲: ۲۹۱).

چاچې دالله تعالی لپاره مینه وکړه دالله لپاره یې چاسره بغض وکړ،دالله تعالی لپاره یې چا ته څه شی ورکړ، یایې منعه کړ، ایمان یې بشپړ شو.

عَنْ مُعَاذ انّهُ سَأَلَ النّبِيّ صَلّى اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلّمَ عَنْ أَفْضَلِ الْإِيمَانِ قَالَ:((أَنْ تُحِبّ لِلّهَ وَتُبْغِضَ لِلّهِ))(۴۱، ۱۰۲).

معاذ بن جبل (رض)له نبي کريم (صلی الله عليه واله وسلم)څخه پوښتنه وکړه چې غوره ايمان کوم يو دی؟وې فرمايل:چې محبت او بغض دې دالله تعالی لپاره وي.

دحسد او غبطې تر منځ توپير:

غبطه او حسد يو بل څخه توپير لري ، په حسد کې يوڅوک ديو چا دنعمت دزوال ارزو لري ده ته ورکول شي يا نه، خو برخلاف په غبطه کې يو څوک ديو چا دنعمت ارزو نه لري او نه غواړي چې نوموړي شخص څخه نعمت واخستل شي، بلکې ارزو يې داوي چې کوم نعمت مقابل لوري ته ورکول شوی دی هماغسې ده ته هم ورکول شي،.(۴۸:۳۳۲)

دحسد علاج:

۱- الهي پريکړو ته غاړه ايښودل،له دنيا څخه بې رغبتي(زهد)او داخرت حساب کتاب مخ ته ايښودل هغه اسباب دي چې پر مټ يې له حسد څخه ځان ژغورلای شو، ځکه په دې اسبابو سره دزړه تشفي کيږي،سکون پرې حاصليږي اودانسان داطمنان سبب ګرځي.

۲- ددې شيطاني خوي (حسد)علاج په قناعت اوپه الهي تقسيم باندې راضي کېدو سره کيږي، که څوک غواړي چې له دې بدعادت څخه نجات ومومي نود الله(جل جلاله) څخه دې بخښنه وغواړي (استغفار) دې وواېي اود چاسره چې حسد لري دهغه لپاره دې دخير دعا وکړي نو ډېر زربه يې له زړه څخه کينه ووځي.

۸-غصه:

غصه داور يوه لمبه ده چې شيطان ورڅخه جوړ شوی او انسان هغه وخت دشيطان دغه خوي اخلي چې په قهر شي، انسان چې له خاورې جوړشوی

طبيعت يې سکون او وقار دی،او داور طبيعت لمبې او ګرموالی دی نو انسان دغصې په حالت کې له خپل اصلي حالت څخه بدلون مومي او دشيطان خوي او خصلت اخلي، له همدې کبله کله چې يو صحابي له رسول الله (صلی الله عليه واله وسلم) څخه دنصيحت غوښتنه کوي نو رسول الله (صلی الله عليه واله وسلم) ورته فرمايي:

((..لَا تَغْضَبْ فَرَدَّدَ مِرَارًا قَالَ لَا تَغْضَبْ))(۲۲:۷۴).

غصه مه کوه هغه بيا بيا غوښتنه کوله رسول الله (صلی الله عليه واله وسلم) همدغه ځواب ورکاوه چې غصه مه کوه.

که څه هم غصه دانسان يو فطري عمل دی ځان ساتل ورڅخه يو ستونزمن کار دی خو داسلامي شريعت غوښتنه داده چې مسلمان دغصې له نتايجو څخه ځان وساتي،ځان کنترول کړي او هغه کارونه تر سره نه کړي چې دغصې په نتيجه کې منځ ته راځي ، لکه تعصب، جګړه ،ظلم ،وژنې ،طلاق اوداسې نوربدعواقب، رسول الله (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّم) فرمايلي: دي ((لَيْسَ الشَّدِيدُ بِالصُّرَعَةِ إِنَّمَا الشَّدِيدُ الَّذِي يَمْلِكُ نَفْسَهُ عِنْدَ الْغَضَبِ))(۲۴،۳۹۲).

پهلوان هغه نه دی چې بل راوپرزوي، يقيني پهلوان هغه دی چې دغصې پرمهال خپل ځان کنترول کړي.

دغصې علاج:

که په چاکې دغه صفت موجود وي نو په حديث کې هغې علاج داسې ښودل شويدی:

۱- غصه کوونکی دې خپل فزيکي حالت ته بدلون ورکړي:

رسول الله (صلی الله علیه واله وسلم) فرمايلي دي:((إِذَا غَضِبَ أَحَدُكُمْ وَهُوَ قَائِمٌ فَلْيَجْلِسْ فَإِنْ ذَهَبَ عَنْهُ الْغَضَبُ وَإِلَّا فَلْيَضْطَجِعْ))(۳۲:۴۰۲).

يعني: کله چې يو له تاسې غصه شي که ولاړ وي نو کېدېني که غصه ترې لاړه نو ښه تر ښه او که غصه يې ختمه نه شوه نوتکيه دي ووهي.

۲- غصه کوونکی دې اودس وکړي:

په دې اړه درسول الله (صلی الله علیه واله وسلم) لارښوونه داسې ده: په يوبل حديث کي يې علاج داسې ذکر شوی ((إِنّ الْغَضَبَ مِنْ الشّيْطَانِ وَإِنّ الشّيْطَانَ خُلِقَ مِنْ النّارِ وَإِنّمَا تُطْفَأُ النّارُ بِالْمَاءِ فَإِذَا غَضِبَ أَحَدُكُمْ فَلْيَتَوَضّأْ)) (۳۲:۴۰۳).

غصه دشېطان له لوري وي او شيطان له اوره پېدا شوی دی، اور په اوبو مړ کېږي، نو کله چې يو له تاسې په غصه شي اودس دې وکړي.

يعني :کله چي يوله تاسي غصه شي نواودس دي وکړي ځکه غصه له اوره پيداشوي او اورپه اوبوسره مړکيږي.

۳-اعوذ بالله دې ووايې:

داعوذ بالله په ويلو سره دانسان غصه له منځه ځي رسول الله (صلی الله علیه واله وسلم) په دې هکله داسې فرمايي:

((لو يقول أحدكم إذا غضب : أعوذ بالله من الشيطان الرجيم ذهب عنه غضبه))(۳۷:۱۵۷).

دغصې پر مهال که له تاسې څخه يو څوک((اعوذ بالله من الشيطان الرجيم))ووايي،نوغصه به تري لاړه شي.

په دې اړه يوه کيسه په حديث کې داسې ذکرشوې ده:

عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قَالَ اسْتَبّ رَجُلَانِ عِنْدَ النّبِيّ صَلّى اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلّمَ حَتّى عُرِفَ الْغَضَبُ فِي وَجْهِ أَحَدِهِمَا فَقَالَ النّبِيّ صَلّى اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلّمَ إِنّي لَأَعْلَمُ كَلِمَةً لَوْ قَالَهَا لَذَهَبَ غَضَبُهُ أَعُوذُ بِاللّهِ مِنْ الشّيْطَانِ الرّجِيمِ))۴۲:۳۴۹).

معاذ بن جبل (رضي الله تعالى عنه) روايت کوي چې دنبي کريم (صَلّى اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلّم) په مخکې دوو تنو يو بل ته کنځلې پېل کړې تردې چې ديو په مخکې دغصې اغېزې را څرګندې شوې نبي کريم (صَلّى اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلّم) وفرمايل :ما ته يوه کلمه معلومه ده که يې وواېې نو غصه به يې سړه شي هغه (أَعُوذُ بِاللّهِ مِنْ الشّيْطَانِ الرّجِيمِ) دی

۹- د خلکو پټ عيبونه لټول (تجسس):

د تجسس تعريف:

علماو د تجسس تعريف داسې کړی دی (التجسس البحث عما يكتم عنك) (۱۷:۳۳۳).

ژباړه: تجسس د هغه شي لټونې ته وايې چې ستا څخه پټ کړل شوی دی.

د تجسس حکم:

د ګڼو مصالحو پر اساس اسلامي شريعت په مسلمانانو حرام کړې چې يو مسلمان د بل مسلمان پټو عيبونو پسې وګرځي،هغه را برسېره کړي،اومسلمان پ ټولنه کې رسوا کړي، د تجسس د حراموالي ګڼ دلايل موجود دي چې ځېنې يې د بېلګې په توګه په لاندې ډول ذکر کوو:

١- الله تعالى په قرآنكريم كې مهرباني كړې ده:(... ■◆■•• ✌■♑■○○○○■⬆✂☎ •... ⬆⬆⬆⬆) (١: د الحجرات سورت، آيت ١٢).

ژباړه: او مه لټوئ تاسې پټ عيبونه د مسلمانانو.

٢- په همدې توګه رسول الله (صلى الله عليه واله وسلم) په ډېرو سختو الفاظو دهغه چا غندنه كړې چې دمسلمان پټ عيوب رابرسېره كوي، او غواړي چې په دې سره مسلمان رسوا كړي، په دې هكله دهغه (صلى الله عليه واله وسلم) فرمان په دې ډول دى:

((يَا مَعْشَرَ مَنْ آمَنَ بِلِسَانِه وَلَمْ يَدْخُلْ الْإِيمَانُ قَلْبَهُ لَا تَغْتَابُوا الْمُسْلِمِينَ وَلَا تَتَّبِعُوا عَوْرَاتِهِمْ فَإِنَّهُ مَنْ اتَّبَعَ عَوْرَاتِهِمْ يَتَّبِعُ اللَّهُ عَوْرَتَهُ وَمَنْ يَتَّبِعْ اللَّهُ عَوْرَتَهُ يَفْضَحْهُ فِي بَيْتِه))(٣٣:٣٣).

:اى هغې ډلې چې په ژبه يې ايمان راوړى او زړه ته يې ايمان ننوتى نه دى تاسې د مسلمانانو غيبت مه كوئ او د مسلمانانو پټ عيبونه مه لټوئ ځوک چې د مسلمانانو پټ عيبونه ولټوي الله تعالى به د هغه عيبونه ولټوي او د چا چې الله تعالى عيبونه ولټول الله تعالى به داسې سرى په خپل كور كې وشرموي.

پر مسلمان پرده واچوئ:

دالله تعالى رينښتينى استازى دهغه چا چې په مسلمان پرده اچوي مقام بيانوي او په دې بيان سره هغه ځوک تشويقوي چې دمسلمان تجسس نه كوي په دې هكله دهغه لارښوونه داسې ده:

٢- رسول الله صلى الله عليه و سلم مهرباني كړې ده: ((لَا يَسْتُرُ اللَّهُ عَلَى عَبْدٍ فِي الدُّنْيَا إِلَّا سَتَرَهُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ)).(٢٨:٤٧٨).

ځوک چې د یوه مسلمان په عیب باندې په دنیا کې پرده واچوي الله تعالی به د دی سرې په عیب باندی د قیامت په ورځ پرده واچوي.
په یو بل حدیث کې دې الفاظو ته ورته الفاظ راغلي دي خو په لږ زیاتوالي چې په دې حدیث کې ددنیا یادونه هم شوې ده لکه چې فرمایي: وَمَنْ سَتَرَ مُسْلِمًا سَتَرَهُ اللّٰهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ))(۲۹ ،۲۱۲).
ځوک چې د یو مسلمان په عیب باندې پرده واچوي الله تعالی به د هغه په عیب باندی په دنیا او اخرت کې پرده واچوي.
۳- نبي صلی الله علیه و سلم مهرباني کړی: (طُوبَى لِمَنْ شَغَلَهُ عَيْبُهُ عَنْ عُيُوبِ النّاسِ))(۳۶: ۴۴۳).
نېکمرغه دی هغه مسلمان چې د خپلو عیبونو اصلاح کولو دومره مشغول کړی وي چې د خلکو عیبونو ته د فکر کولو لپاره هیڅ وخت نه لري.
۵- عبدالرحمن بن عوف رضی الله عنه یوه شپه د امیرالمؤمنین عمربن الخطاب رضی الله عنه سره د مدینې منورې په کوڅو کې ګرځیده ترڅو د خلکو دحال احوالو څخه ځان خبر کړي په دې وخت کې د یوه کور د دروازی څخه ښکاریده چې کور کې چراغ لګیدلی او د خلکو ګڼه ګونه ده عمر رضی الله عنه عبدالرحمن بن عوف رضی الله عنه ته مهرباني وکړله چې دا کور د ربیعه بن امیه بن خلف دی دوی اوس لګیا دي. شراب څښي دوی سره څه وکړو؟ عبدالرحمن بن عوف رضی الله عنه وویل: مونږ د اوس لپاره لګیا یو تجسس کوو ،حال دا چې الله تعالی فرمایلي دي: (ولاتجسسوا) چې په دې اساس دواړو دا خلک په خپل حال پریښودل او هیڅ یې ورته ونه ویل (۱۷: ۳۳۳).
لکه څرنګه چې یو مسلمان ته لازم نه دي چې دبل مسلمان عیوبو پسې وګرځي او هغه وپلټي نودغسې خپل عیوب هم باید پټ کړي او چا ته یې ښکاره نه

کړي، او څوک چې داکار کوي هماغسې دجزاء او عذاب مستحق دی لکه پردي عيوب چې لوڅوي، رسول الله (صلی الله عليه واله وسلم) په دې هکله فرمايي:

((كُلُّ أُمَّتِي مُعَافًى إِلَّا الْمُجَاهِرِينَ وَإِنَّ مِنْ الْمُجَاهَرَةِ أَنْ يَعْمَلَ الرَّجُلُ بِاللَّيْلِ عَمَلًا ثُمَّ يُصْبِحَ وَقَدْ سَتَرَهُ اللَّهُ عَلَيْهِ فَيَقُولَ يَا فُلَانُ عَمِلْتُ الْبَارِحَةَ كَذَا وَكَذَا وَقَدْ بَاتَ يَسْتُرُهُ رَبُّهُ وَيُصْبِحُ يَكْشِفُ سِتْرَ اللَّهِ عَنْهُ))(١٩:١٥).

زما هر امتي دمعافی لياقت لري خو مجاهرين نه ،مجاهرين هغه خلک دي چې دشپې يو ناروا عمل تر سره کړي، الله تعالی هغه باندې پردې واچوي بيا سحر خلکو ته بيان کوي چې ای فلانيه بېګاه مې دغسې دغسې کارونه وکړل،شپه به يې دالله تعالی په پرده کې تېره کړې وي او سهار دالله تعالی پر ده له ځانه پورته کوي.

١٠- بد ګماني:

بد ګماني هغه بد خوي او عادت دی چې دزيات شمېر ناوړه بدو پايلو دمنځ ته راتلو سبب ګرځي،نوځکه خو په قران کريم کې له دې ناوړه خوي څخه په کلکه منعه راغلې ده، الله تعالی فرمايي: ((يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِنْ الظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ...)) (الحجرات12)

ای مؤمنانو ،له ډېرو ګومانونوکولونه ډډه وکړئ چې ځينې ګومانونو څخه کار اخستل ګناه وي.

رسول الله (صلی الله علیه واله وسلم) هم له بد ګمانۍ څخه موږ منعه کړي یو لکه چې فرمایي:((إِيَّاكُمْ وَالظَّنَّ فَإِنَّ الظَّنَّ أَكْذَبُ الْحَدِيثِ))(۲۴: ۳۹۲).له ګمان څخه ځانونه وساتئ ځکه ګمان کول ترټولو بد درواغ دي.

په قرانکریم کې الله تعالی له ځینو ګمانونو څخه منعه فرمایلې ده له دې حکم څخه جوتیږي چې په مطلق ډول له ګمان کولو څخه منع نده شوې بلکې له ډېرو زیاتو ګمانونو څخه کار اخستل او دهر ډول ګمان پېروي کول منع کړای شوي دي ، کله چې ځینې ګمانونه ګنا وي نو په کار داده چې دغه حکم باندې ددرستې پوهې لپاره تجزیه او په ډولونو ووېشل شی پر دې بنا ګمانونه په لاندې ډولونو وېشو:

۱- ښه ګمان:

یو ډول ګمان هغه دی چې داخلاقو له نطره ډېر غوره او ددین له نظره مطلوب ګمان دی، دمثال په ډول په الله تعالی او دهغه په رسول ،پر مؤمنانو او پر هغو خلکو باندې نېک ګمان کول چې دمؤمانو سره ناسته پاسته لري او دهغو په باب دبد ګمانۍ کولو هیڅ دلیل نه وي.

۲- غالب ګمان

لکه په محکمه کې چې قاضي دګواهانو په ګواهۍ یوه پرېکړه په غالب ګمان تر سره کوي،ځکه قاضي ته دموضوع پر حقیقت باندې په مستقیم ډول پوهېدل ګران وي.

۳- جایز بدګماني:

دا که څه هم بد ګماني ده خو په ګنا کې نه شمېرل کېږي دمثال په ډول دیو شخص یا یوې ډلې په کړو وړو کې داسې څرګندې نښې نښانې لیدل کېږي چې

دهغې پر بنسټ پر هغه بدګماني کېدی شي او دښه ګمان وړ نه وي په دغسې حالت کې دشريعت غوښتنه هيڅکله دا نه ده چې مسلمان ساده لوحي غوره کړي او ارو مرو پرې نېک ګمان ولري، خو ددغې مشروعې بد ګمانۍ حد يوائې همدومره دی چې انسان پرې دبل له شره ځان وساتي، له دې نه زيات محضې دګومان په اساس دهغه پر خلاف کوم اقدام کول صحيح کار نه دی.

۴- ناروا بد ګماني:

څلورم ډول ګمان چې په حقيقت کې ګنا ده، هغه دادی چې انسان پر بل چا باندې بې سببه بد ګماني وکړي، يا دنورو په باب په رای ټيګولو کې تل په بد ګمانئ سره پيل وکړي، يا داسې خلکو په باب له بد ګمانۍ څخه کار واخلي چې دهغو ظاهري حالت دهغه دښه والي او شرافت نمايندګي کوي، همدارنګه دا خبره هم ګنا ده چې ديو چا په څه وينا کې دبدۍ او نېکۍ مساوي احتمال وي او موږ محضې دبد ګمانۍ نه په څه کار اخستلو سره هغه پر بدۍ باندې وشمېرو، دمثال په توګه يو ښه سړی له يوې غونډې نه پاڅيږي او دخپلو پڼو پرځاي دبل چا پڼې پښو کوي، او موږ يوائې دګان پر اساس دا فکو وکړو چې دپڼو دغلا کول لپاره يې داکار کړی دی، په داسې حال کې چې داکار په سهوې سره هم کېدی شي، او دلته دښه احتمال پر ځاي دبد احتمال په غوره کولو کې له بد ګمانۍ پرته بل هيڅ دليل نشته.

له دې تجزيې څخه څرګنده شوه چې ګمان په خپل ذات کې کوم ممنوع شی نه دی، بلکې په ځينو حالاتو کې مستحب، په ځينو حالاتو کې ضروري ، ځينو حالاتو کې تر يو حده روا او له هغه نه زيات ناروا دی، او په ځينو حالاتو بيخي ناروا دی.

نو په کار داده يو مسلمان دبل مسلمان په اړه کومه رايه څرګندوي يا دکوم اقدام تصميم نيسي نو له زيات تحقيق اوپلټنې وروسته يې ونيسي.(۱۱۸-۱۲۰:۴۷)

دڅلورم فصل د مراجعو فهرست

۱-قرانكريم
۲-ابن حبان: محمد بن حبان بن احمد ابو حاتم، كال ۱۹۰۲م ،صحيح ابن حبان بترتيب ابن بلبان،دولسم ټوک ،طبعه: مؤسسة الرساله.
۳-ابن حنبل: احمد ، مسند احمد ،دويم ټوک.طبعه:دارالفکر-بيروت-لبنان.

۴- ابو عبدالله: مالک بن انس ،الموطاء،دویم ټوک.طبعه داراحیاء التراث العربي – مصر.
۵-ابو داود: سلیمان بن اشعث، کال ۱۳۱۶ه ق، سنن ابی داود ،دویم ټوک طبعه: خیبر ګروپ آف کمپنیز- پیښور-پاکستان.
۶-البخاري : محمدبن اسمعیل، الادب المفرد ،طبعه: وحیدي کتب خانه-پیښور-پاکستان.
۷-البزار: ابی بکر احمد بن عمرو بن عبدالخالق،مسند البزار،دویم ټوک، طبعه: دارالفکر-بیروت–لبنان.
۸-البغوي: حسین بن مسعود، کال ۱۴۰۳ه ق، شرح السنن، دولسم ټوک، طبعه:المکتب الاسلامي –دمشق.
۹-البیهقی: ابو بکر، کال ۱۴۲۲ه ق ، السنن الکبری، دویم ټوک، طبعه: مکتبه الرشد للنشر والتوزیع- الالریاض–السعودیه.
۱۰-الترمذي : محمد بن عیسی، جامع الترمذي،دویم ټوک طبعه: مکتبة حقانیة پېښور- پاکستان.
۱۱-الحاکم: محمد بن عبدالله ابو عبدالله ،المستدرک علی الصحیحین، دریېم ټوک، طبعه: دارالکتب العلمیه– بیروت- لبنان.
۱۲-زین الدین: محمد ، فیض القدیر شرح جامع الصغیر ، دریېم ټوک، طبعه:دارالفکر- بیروت-لبنان
۱۳-سمرقندي: ابو اللیث نصربن محمدبن احمد ،تنبیه الغافلین، طبعه: مکتبة الکتاب والسنة_ پیښور–پاکستان.
۱۴-سمرقندي: ابو اللیث نصربن محمدبن ابراهیم، بستان العارفین طبعه: مکتبة الکتاب والسنة.
۱۵-العبید: عبدالرحمن بن عبدالکریم ، کال : ۱۴۰۵ ه- ۱۹۸۴م اصول المنهج الاسلامي، طبعه: مطابع الفرزدق التجاریه–الریاض–السعودیه.
۱۶-الغزالي : محمد بن محمد بن احمد ، کال ۱۳۸۵ه ش، خلق المسلم،طبعه: مکتبة حقانیه- پېښور- پاکستان.

۱۷-القرطبي : ابو عبدالله محمد بن احمد ،الجامع لاحكام القرآن، شپاړسم ټوک، طبعه: دارالفکر –بيروت–لبنان.
۱۸-ملا على قاري،مرقاة المفاتيح شرح مشكاة المصابيح، نهم ټوک طبعه:مکتبه رشيديه–بلوچستان–پاکستان.
۱۹-النسائي: احمد بن شعيب، سنن النسائي، دويم ټوک،طبعه: خيبر ګروپ آف کمپنيز-پيښور-پاکستان.
۲۰-النووي: يحيى بن شرف، کال ۱۴۱۸ هـ - ۱۹۹۸ م ،الرياض الصالحين،طبعه:المكتبة الاسلامي –بيروت-لبنان.
۲۱-النووي: يحيى بن شرف، کال ۱۴۱۸ هـ - ۱۹۹۸ م ،شرح النووي للجامع الصحيح،دويم ټوک طبعه: المكتبة الاسلامي –بيروت-لبنان.
۲۲-النيساپوري : مسلم بن حجاج ابوالحسين، کال: ۱۳۴۹هـ ش ،الجامع الصحيح،دويم ټوک طبعه:خيبر ګروپ اف کمپنيز پېښور پاکستان.
۲۳-الهيثمي : نورالدين على بن ابى بکر، مجمع الزوائدومنبع الفوائد، لسم ټوک،طبعه: دارالفکر-بيروت لبنان.
۲۴- ابو عبدالله: مالک بن انس ،الموطاء،۵ ټوک.طبعه داراحياء التراث العربي – مصر.
۲۵- ابو عبدالله: مالک بن انس ،الموطاء،۲ ټوک.طبعه داراحياء التراث العربي – مصر.
۲۶- البخاري ، محمد بن اسماعيل صحيح البخارى بن مغيره،۱۹ټوک ،طبعه بيروت داربن کثير اليمامة
۲۷- النيسابوري ، أبو الحسين مسلم بن الحجاج بن مسلم القشيري ، صحيح مسلم ،۱ټوک، دار الجيل بيروت
۲۸- النيسابوري ، أبو الحسين مسلم بن الحجاج بن مسلم القشيري ، صحيح مسلم ،۱۲ټوک، دار الجيل بيروت
۲۹- النيسابوري ، أبو الحسين مسلم بن الحجاج بن مسلم القشيري ، صحيح مسلم ،۱۳ټوک ، دار الجيل بيروت

۳۰- السجستاني ، سليمان بن الأشعث أبو داود الأزدي، سنن أبي داود،۲ټوک ،طبعه،دار الفكر.
۳۱- السجستاني ، سليمان بن الأشعث أبو داود الأزدي، سنن أبي داود،۷ټوک ،طبعه،دار الفكر.
۳۲- السجستاني ، سليمان بن الأشعث أبو داود الأزدي، سنن أبي داود،۱۲ټوک ،طبعه،دار الفكر.
۳۳- السجستاني ، سليمان بن الأشعث أبو داود الأزدي، سنن أبي داود،۱۳ټوک ،طبعه،دار الفكر.
۳۴- أبو الطيب، محمد شمس الحق العظيم آبادي، عون المعبود شرح سنن أبي داود۱۰ټوک،طبعه دار الكتب العلمية –بيروت
۳۵- النسائي: احمد بن شعيب، سنن النسائي،۱۰ ټوک،طبعه: خيبر ګروپ آف کمپنيز- پيښور-پاکستان.
۳۶- البيهقي، أبو بكر أحمد بن الحسين، شعب الإيمان ۴ټوک،طبعه: المكتب الإسلامي, دار عمار - بيروت, عمان
۳۷- الطبراني، سليمان بن أحمد بن أيوب أبو القاسم، المعجم الصغير ،۳ټوک،طبعه: دار الكتب العلمية - بيروت
۳۸- الطبراني، سليمان بن أحمد بن أيوب أبو القاسم المعجم الاوسط ۱ټوک،طبعه: دار الكتب العلمية - بيروت
۳۹- البيهقي، أبو بكر أحمد بن الحسين شعب الإيمان۴ټوک،طبعه: دار الكتب العلمية –بيروت
۴۰- البيهقي، أبو بكر أحمد بن الحسين شعب الإيمان۱۴ټوک،طبعه: دار الكتب العلمية –بيروت
۴۱- الشيباني، أبو عبد الله أحمد بن محمد بن حنبل بن هلال بن أسد ، مسند الإمام أحمد بن حنبل ،۴۵ټوک ،طبعه مؤسسة الرسالة بيروت.
۴۲- القزويني: ابن ماجه محمد بن يزيد ،سنن ابن ماجه،اول ټوک، مطبعه: مكتبة العلميه-بيروت-لبنان.

۴۳- القزويني: ابن ماجه محمد بن يزيد ،سنن ابن ماجه،دولسم ټوک، مطبعه: مكتبة العلميه-بيروت-لبنان.
۴۴- الطحاوي: أبو جعفر، بيان مشكل الآثار ،۲ټوک،مطبعه:دارالنشرللكتب.
۴۵- الترمذي، محمد بن عيسى أبو عيسى السلمي ،الجامع الصحيح سنن الترمذي ۷ټوک ،طبعه:دار إحياء التراث العربي – بيروت
۴۶ - الترمذي، محمد بن عيسى أبو عيسى السلمي ،الجامع الصحيح سنن الترمذي ۱۱ټوک ،طبعه:دار إحياء التراث العربي – بيروت
۴۷- مودودي، مولاناسيد ابوالاعلى ،تفهيم القران،۵ ټوک ،پښتو ژباړه قيام الدين كشاف.
۴۸- الزحيلي، استاددكتور وهبه ،اخلاق المسلم، ، ۱ ټوک ،طبعه دارالفكر المعاصر،بيروت لبنان.
۴۹- المقدسي، الامام احمد بن محمد ، مختصر منهاج القاصدين، طبعه،المكتب الاسلامي بيروت.

پنځم فصل

د مسلمان د ژوند انه ځيني مهم اداب

۱- د مېلمه پالنې اداب

۲- د اجازې غوښتلو اداب

۳- د سلام اداب

۴- د صنف او مجلس اداب

۵- د خوراک او څښاک اداب:

۶- د سفر اداب

۷- د خوب اداب

۱- د مېلمه پالنې اداب:

مسلمانانو ته ښايې چې دمېلمه پالنې په اړه لاندې لارښوونې نظر کې ونيسي(۱۷۲-۱۷۰:۱۴)

۱- مېلمستيا ته تقوا داره خلک راوبلي د فاسقو، فاجرو خلکو له مېلمه کولو ډډه وکړي، ځکه چې رسول الله صلی الله عليه و سلم فرمايلي دي:(لَا تُصَاحِبْ إِلَّا مُؤْمِنًا وَلَا يَأْكُلْ طَعَامَكَ إِلَّا تَقِيٌّ)(۸:۳۱۲).

ژباړه: له مؤمن پرته بل چا سره ملګرتيا مه کوه او ستا خواړه د د تقوی داره شخص پرته بل څوک نه خوري.

۲- مېلمستیا تنها مالدارو خلکو پورې ځانګړې نه کړي غریب خلک هم باید په کې موجود وي ځکه چې رسول الله صلی الله علیه و سلم فرمایلي دي (شَرُّ الطَّعَامِ طَعَامُ الْوَلِيمَةِ يُدْعَى لَهَا الْأَغْنِيَاءُ وَيُتْرَكُ الْمَسَاكِينُ وَمَنْ لَمْ يَأْتِ الدَّعْوَةَ فَقَدْ عَصَى اللَّهَ وَرَسُولَهُ)(۱۲۸:۲).

ژباړه: په خوړو کې تر ټولو بد د هغه واده خواړه دي چې غنیان (مالداران) ورته رابلل کېږي او فقیران (غریبان) ورڅخه منع کېږي، اوچاچې دعوت ونه منلو دالله تعالی او رسول نافرماني یې وکړه.

۳- مېلمستیا ته دی هغه څوک نه رابلي چې مېلمستیا ته د حاضریدلو په لامل مشقت او حرج کې لوېږي ځکه چې داسې کول مسلمان ته ضرر رسول دي چې شرعاً جواز نه لري.

۴- د مېلمستیا جوړولو څخه یې هدف یوائې او یوائې د رسول الله صلی الله علیه و سلم د سنتو په ځای کول وي نور مقاصد باید مېلمستیا کې په نظر کې ونه نیول شي.

۵- د مېلمستیا قبلولو کې باید د مالدار او غریب ترمینځ توپیرونه ونه شي ځکه که چېرې څوک د مالدار مېلمستیا قبلوی او د غریب مېلمستیا نه قبلوی د ایو نوع کبر دی او کبر په اسلام کې بد عمل ګڼل شوی دې، یوه ورځ حسن بن علي رضی الله عنه په لاره تیریده چې یو شمېر غریبو خلکو د سترخوان هوار کړې ؤ او ډوډۍ یې خوړله، هغوی ورته وویل: چې ای د رسول الله صلی الله علیه و سلم د لور ځویه ! راشه مونږ سره ډوډۍ وخوره، حسن رضی الله عنه ورته مهرباني وکړله: هو د الله تعالی متکبرین نه خوښېږي د خپل اس څخه ښکته شو د هغوی سره په یوه دسترخوان کښېناست او ډوډۍ یې ورسره وخوړله.

۶- د نفلي روژې نيولو په لامل بايد سړی مېلمستيا کې غير حاضر نه شي مېلمستيا ته دې ورشي هلته که کوربه د ده په ډوډۍ خوړلو خوښيده نو روژه دې ماته کړي ځکه چې د مسلمان ورور خوشحاله کول عبادت دی که روژه يې نه خوړله نو کوربه ته دې د مېلمستيا جوړولو له امله دعاء وکړي ځکه چې رسول الله صلی الله عليه و سلم مهرباني کړې ده:(إِذَا دُعِيَ أَحَدُكُمْ فَلْيُجِبْ فَإِنْ كَانَ صَائِمًا فَلْيُصَلِّ وَإِنْ كَانَ مُفْطِرًا فَلْيَطْعَمْ)(**۱۸:۱۸۵**).

کله چې يو تن ستاسې څخه مېلمستيا ته وبلل شي نو مېلمستيا ته دې لاړ شي که چېرې روژه وي نو کوربه ته دې د مېلمستيا جوړولو له امله دعاء وکړي او که روژه نه وي د مېلمستيا خواړه دې وخوري.

په بل حديث شريف کې راځي:(**تکلف لک اخوک و تقول انی صائم**)(**۱۸:۱۸۵**).

ژباړه: ستا مسلمان ورور تکليف کړې او تا ته يې مېلمستيا تياره کړې او ته ورته وايې چې زه روژه يم.

۷- د دعوت قبلولو لامل يوائې او يوائې د خپل مسلمان ورور اکرام کول وګرځوي چې په دې ترتيب مېلمستيا ته ورتګ عبادت ګرځي ځکه چې د مسلمان ورور عزت او اکرام کول د اسلامي شريعت امر دی.

۸- کوربه بايد د مېلمه لپاره دومره خواړه تيار کړي چې د مېلمه د مړښت لپاره کفايت وکړي، ځکه چې که چېرې خواړه له دې څخه لږ وي د کوربه شخصيت ته ضرر رسوي او که له دې څخه زيات وي اسراف کې داخلېږي، چې دواړه اسلامي شريعت بد ګڼلي.

۹- مېلمه بايد کوربه کره د زيات وخت لپاره پاتې نه شي مګر په هغه صورت کې دی پاتې شي چې کوربه د پاتې کېدلو زيات اصرار پرې وکړي ځکه چې رسول الله صلی الله عليه و سلم مهرباني کړی. (وَلَا يَحِلُّ لِرَجُلٍ مُسْلِمٍ أَنْ يُقِيمَ عِنْدَ أَخِيهِ حَتَّى يُؤْثِمَهُ قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ وَكَيْفَ يُؤْثِمُهُ قَالَ يُقِيمُ عِنْدَهُ وَلَا شَيْءَ لَهُ يَقْرِيهِ بِهِ ۱۸:۱۸۱).
ژباړه: مسلمان ته نه ښايي چې خپل مسلمان ورور کره دومره وخت لپاره مېلمه شي چې هغه ګناهګار کړي خلکو پوښتنه وکړله چې ای د الله تعالی رسوله! څنګه يې ګناهګار وی؟ نبي صلی الله عليه و سلم وفرمايل: هغه داسې چې کوربه کره دومره وخت واوسيږي چې کوربه د هغه مېلمستيا لپاره څه ونه لري.
۱۰- کله چې مېلمه د کوربه له کوره رخصتيږي بايد کوربه د خپل کور څخه ورسره بهر ووځي ځکه چې د سلفو صالحينو څخه همداسې رانقل شوی دی بله دا چې په داسې کولو سره د مېلمه عزت کېږي چې شرعاً مسلمانان پرې مکلف دي.
دذکرشوو ادابو برسېره د نړۍ نامتو عالم الشيخ ابو الليث نصر بن محمد سمرقندي د مېلمه پالنې لپاره لاندیني اداب ذکر کړی دی(۴۶:۱۵).
۱- مېلمه به هغه ځای کې کښېني چې کوربه يې غواړي، ځکه چې کوربه د خپل کور د عورت ساتنې په برخه کې له هرچا زيات پوهيږي.
۲- کوم خوراک چې د کوربه لخوا مېلمه ته راوړل کېږي مېلمه بايد پرې بد ونه وايې بلکې صفت يې وکړي.
۳- د کوربه له اجازې پرته د مېلمه بل طرف ته نه ځي.
۴- که چېرې مېلمه سره په دسترخوان د ده څخه مشر سړی ناست وي مېلمه بايد له هغه څخه وړاندې په خوراک پيل ونه کړي.
۵- کوربه بايد خپلې وسعی مطابق خواړه تيار کړي.

۶- کوربه باید په مېلمه بخل ونه کړي په مېلمه بخل کول دادی چې مېلمه ته په کور کې موجوده خواړه ورنکړي بلکې د موجوده خوړو څخه خراب خواړه ورته تیار کړي.
۷- که چېرې میلمانه لږ وي کوربه کولی شي چې په یوه دسترخوان میلمنو سره ډوډۍ خوړلو ته کښېني او د میلمنو خدمت وکړي خو که میلمانه زیات وي د میلمنو خدمت د وکړي او په دسترخوان ورسره ډوډۍ خوړلو ته ناسته ښه نه ده.
۸- ښه دا ده چې کوربه کله کله د ډوډۍ مینځ کې مېلمه ته اواز کوي چې خوراک زړور کوه خو ډېر ټینګار د پرې نه کوي.
۹- د ډوډۍ خوړلو وخت کې ډېره چپتیا غوره کار نه دی.
۱۰- کوربه باید د ډوډۍ خوړلو وخت کې د میلمنو څخه لری بل ځای ته لاړ نه شي.
۱۱- کوربه باید مېلمه سره د ډوډۍ خوړلو په وخت کې داسې څوک کښېننوي چې مېلمه باندې د هغه ناسته درنده تمامیږي.
۱۲- کله چې میلمنو ډوډۍ وخوړله او د کوربه څخه یې د تګ اجازه غوښتله باید کوربه ورته په پاتې کېدلو کې ډېر ټینګ نه شي.
۱۳- د ډوډۍ خوړلو وخت کې باید یو تن د بل تن د خوړو مړۍ ته ونه ګوري او نه دی مېلمه هغه لوری ته ګوري چې د هغه لوری خواړه دسترخوان ته راوړل کېږي.
۱۴- د خوړو څخه وړاندې د لاس وینځلو پیل په اړه علماء دوه ډلی شوي دي. یوه ډله علماء وایې چې لاس وینځل به د مشر مېلمه څخه پیل شي او د مشر مېلمه ښي طرف ناستو خلکو لاسونه به یو بل پسې مینځل کېږي بله ډله علماء وایې چې لاس وینځل په میلمنو کې د کشر مېلمه څخه پیل کېږي او د کشر مېلمه ښي طرف ته به ځي او د خلکو لاسونه په یو بل پسې مینځي چې البته

دواړه ډلی علماء ځانته دلایل لري په دې اساس که هر قول باندې عمل وشي جواز لري.

۱۵- له ډوډۍ وړاندې د لاس وینځلو څخه وروسته د لاس په دستپاک پاکولو په هکله علماؤ ویلې دي چې غوره کار دا دی چې لاس په دستپاک پاک نه شي خو که چا لاس پاک کړ پروا نه لري.

۱۶- په خوراک او څښاک کې باید د خپل ناست ملګري خیال وساتل شي هغه داسې چې هڅه ونه کړي ترڅو د خپل ملګري څخه زیات خوراک او څښاک وکړي.

۱۷- مېلمه باید له خوراک او څښاک وروسته کوربه ته دعاء وکړي ځکه چې جابر بن عبدالله رضي الله عنه ویلې دي: یو ځل ابو هیثم بن تیهان رسول الله صلی الله علیه وسلم او یو شمېر صحابه کرامو ته مېلمستیا تیاره کړله کله چې نبی علیه السلام او صحابو کرامو خوراک او څښاک وکړ نو نبی علیه السلام صحابو کرامو ته مهرباني وکړله چې تاسې ابو هیثم ته ددې مېلمستیا بدله او عوض ورکړئ صحابو کرامو رسول الله صلی الله علیه وسلم ته عرض وکړ چې بدله یې څنګه ورکړو؟ نبی علیه السلام ورته مهرباني وکړله (إِنَّ الرَّجُلَ إِذَا دُخِلَ بَيْتُهُ فَأُكِلَ طَعَامُهُ وَشُرِبَ شَرَابُهُ فَدَعَوْا لَهُ فَذَلِكَ إِثَابَتُهُ) (۸:۱۸۲).

کله چې یو تن خپل مسلمان ورور کره مېلمه شي او هلته خوراک او څښاک وکړي بیا دغه مېلمه کوربه ته د خیر او برکت دعا وکړي دا د کوربه لپاره د مېلمه بدله ده.

البته رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه د مېلمه څخه کوربه ته د دعاء کولو بیلابیل الفاظ را نقل شوي دي چې د هغو له جملې څخه دوه دعاګانې د بیلګې په توګه ذکر کوو:

الف: یو ځل رسول الله صلی الله علیه وسلم سعد بن عباده رضی الله عنه کره مېلمه شو د خوراک او څښاک څخه وروسته یې کوربه ته داسې دعاء وکړه (أَفْطَرَ عِنْدَكُمْ الصَّائِمُونَ وَأَكَلَ طَعَامَكُمْ الْأَبْرَارُ وَصَلَّتْ عَلَيْكُمْ الْمَلَائِكَةُ)(۸:۱۸۲).

تاسې کره دې روژه نیونکې روژه ماتې وکړي، نیکان خلک دی ستاسو خواړه وخوري او ملائکې دی ستاسو لپاره د مغفرت او رحمت دعاګانې وغواړي.

ب: رسول الله صلی الله علیه وسلم کوربه ته د خوراک او څښاک څخه وروسته داسې دعاء وکړله (اللَّهُمَّ بَارِكْ لَهُمْ فِي مَا رَزَقْتَهُمْ وَاغْفِرْ لَهُمْ وَارْحَمْهُمْ) (۱۸:۱۸۰).

ای الله تعالی ! تا چې دوی ته څه ورکړي دي په هغې کې ورته برکت واچوې او دوی ته بخښنه وکړې او په دوی رحم او کرم وکړې.

۲- داجازې غوښتلو اداب:

کله چې یو څوک د چا ځای ته ورځي اسلامي شریعت ورڅخه د ګڼو مصلحتونو پر اساس ټینګه غوښتنه کړې ده چې باید ورڅخه اجازه وغواړي چې د نوموړي مصلحتونو څخه یو دا دی چې ممکن د مېلمه سترګې د کوربه په غیر محرمې ښځې ولګیږي یا مېلمه د کوربه کور کې داسې یو شی وګوري چې کوربه یې په لیدلو خفه کېږي چې البته دغه علت ته په راتلونکې کې حدیث شریف کې داسې اشاره شوی (إِنَّمَا جُعِلَ الِاسْتِئْذَانُ مِنْ أَجْلِ النَّظَرِ)(۸:۳۵۷).

ژباړه: بېشکه اجازه غوښتل (استیذان) د سترګو لګیدلو له امله ضرور ګڼل شوی.

اسلامي شريعت کې ګڼ دلايل د مسلمانانو څخه د اجازې غوښتلو تاکيد کوي چې ځينې يې د بېلګې په توګه په لاندې ډول ذکر کوو:

الله تعالى قرآنكريم کې فرمايلي دي: (③♦🕒✵🕯□⑨🙞&□🙜

•♦ ☎✂❑⇖☪♦✍✂◆⬈ ♦✖⇦♉🔔⮝✏🙜✂

◆❸⬀❷☒⬊ 🙜🕐✍❑⇖⓿🡐📪 ☎✂❑➔🖬⬈⌘⇳⑨⬩✍

🗐♉✹☹⮹❍ ⬀☠➔⌛♉✍❑⇖⓿🡐📪

☎✂❑🡐☺♉&🖬✽❍➔✍◆❑ ☎✂❑⮉❍♐💧▫🕯♦✌⇔❍■✍

⬀☠⬈🗏♉♑🕒⬩❶ 🗐 🙜⮹♑♐🖬⬃♎❑🕮 ✂❼■✍♦⇖

⬀☠⬈🗏✦🖬⮹➔⬩♑ ⬀☠⬈🗏⮝♑ ⮜❸⬀❷⮹⌘

✍⬩⓿☒🗅⮝❷⇖❑♍🙝 ⬀♉✗✤⭍)(سورت النور، ايت (۲۷).

اى مؤمنانو مه ننوځئ تاسې پردیو کورونو ته، تر هغه پورې چې اجازه وغواړئ او سلام واچوئ پر خاوندانو د دی کورونو داسې کول کې ستاسو لويه ګټه ده شايد چې تاسى پند واخلئ.

رسول الله صلى الله عليه و سلم فرمايلي دي: (**من اطلع على قوم فى بيتهم بغير اذنهم فقد حل لهم ان يفقؤوا عينه**) (۱۸:۲۱۲).

که چېرې يو څوک د پردي کور د خاوند له اجازې پرته پردي کور کې څوک وګوري د دې کور خاوند ته جواز شته چې د دې ليدونکي سترګه وباسي.

د اجازې غوښتلو (استيذان) شرعي طريقه:

د اجازې غوښتلو شرعي طريقه په راتلونکي حديث شريف کې داسې بيان شوى ده: رسول الله صلى الله عليه و سلم خپل کور کې تشريف درلوده يو سړی راغی او د کور څخه بهر يې رسول الله صلى الله عليه و سلم ته غږ کړ، چې ايا زه ستا کورته داخل شم؟ رسول الله صلى الله عليه و سلم خپل خادم ته مهرباني وکړله چې لاړ شه ذکر شوي تن ته د اجازې غوښتلو شرعي طريقه وښايه، ورته ووايه: اول (السلام عليکم) ووايه، بيا ووايه چې ايا زه ستا کور ته داخل شم؟ ذکر شوى سړى د نبي صلى الله عليه و سلم خبرى واوريدلى او په ښودل شوى

طريقه يې د داخليدلو اجازه وغوښتله رسول الله صلى الله عليه و سلم ورته اجازه ورکړله سړی کورته داخل شو(۸:۳۵۲).
د اجازې غوښتلو (استيذان) اداب:
د اجازې غوښتلو (استيذان) اداب په لاندې ډول ذکر کيږي:
۱-مېلمه بايد له دريو ځلو زيات د کوربه څخه د داخليدلو اجازه ونه غواړي ځکه چې رسول الله صلى الله عليه و سلم فرمايلي دي: (الْاِسْتِئْذَانُ ثَلَاثٌ فَإِنْ أُذِنَ لَکَ فَادْخُلْ وَإِلَّا فَارْجِعْ)(۱۸:۲۱۰).
اجازه غوښتل درې ځلې وي که اجازه درکړل شوه ښه که نه بېرته وګرځه.
که چېرې کوربه د اجازې غوښتونکي څخه پوښتنه وکړي چې ته څوک يې چې اجازه غواړې؟ نو هغه دې خپل نوم ورته وښايې ځکه چې يوه ورځ رسول الله صلى الله عليه و سلم يوه باغ کې تشريف درلوده. ابوبکر رضى الله عنه ورڅخه اجازه وغوښتله رسول الله صلى الله عليه و سلم ترې پوښتنه وکړله چې ته څوک يې چې اجازه غواړې هغه ځواب ورکړ، ابوبکر يم. بيا عمر رضى الله عنه راغی هغه هم په همدې طريقې اجازه وغوښتله او اجازه ورکړل شوه، وروسته له دې عثمان رضى الله عنه ته په ذکر شوی طريقې اجازه ورکړل شوه(۲:۴۴).
کله چې کوربه اجازه غوښتونکي څخه پوښتنه وکړي چې ته څوک يې؟ هغه به ځواب کې دا نه وايې زه يم، ځکه جابر رضى الله عنه وايې: ما د رسول الله صلى الله عليه و سلم دروازه وټکوله هغه صلى الله عليه و سلم راڅخه پوښتنه وکړله څوک يې؟ ما ورته وويل زه يم. نبي صلى الله عليه و سلم داسې ويل بد وګڼل ويې فرمايل. (انا انا)(۱۸:۲۱۱).
ژباړه: زه يم زه يم.

۳- د سلام اداب:

اسلامي شريعت مسلمانانو څخه غوښتي چې کله يو د بل سره مخامخ کيږي سلام واچوي، چې البته د (السلام عليکم) ويل د سلامتىِ او عافيت هر اړخيزه جامع دعاء او هغه ته د خير غوښتنې وعده ده، په دى معنا چې الله تعالى دى تا په بشپړى سلامتىِ سره ونازوي ستا ځان او مال دې خوندي وساتي، ته او ستا اولاده خپل خپلوان او دوستان د روغ رمټ ولري ستا دين او دنيا د سلامتىِ جامه کې وپوخي، ستا دين او دنيا د دهر قسم ضرر څخه په امن کې وساتي، زما په زړه کې ستا لپاره د خير غوښتنې، د مينى او اخلاص او د سلامتىِ او عافيت ژورى ولولې دي زما له لاسه به تا ته هيڅکله درد او تکليف ونه رسيږي. ته زما له لورى هيڅ انديښنه مه لره(۲۱۱:۱۳).

په ګڼو شرعي نصوصو کې مسلمانان سلام اچولو ته هڅول شوي چې ځينې يې د بېلګې په توګه په لاندې ډول ذکر کوو:

الله تعالى قرآنکريم کې فرمايلي دي: (❒◆◗♐❶⬩✁ ☎✁❑♋⑩⌧⬩⬩▫ ⌨❑❑⑩⬁⬩⧫☞♐✆ ☹➚⬇⑩✗♒⓿⬉❍ ⬃❑❑🕮 ✎☙❑🙵⬃❁♑✍ ⌘♊❁❍⇪❍❑♁♐✆ ❻⬇⑩♋❑⯓⌧☙✎... ⬀♑🙵⬅)(۱: سورت النساء، ايت ۸۶).

کله چې تاسې ته سلام واچول شي نو د هغه څخه په ښو الفاظو سره ځواب ورکړئ يا په همغه الفاظو سره ځواب ورکړئ.

رسول الله مهرباني کړې: کله چې الله تعالى ادم عليه السلام پيداکړه نو الله تعالى ورته امر وکړ، چې د ملايکو هغى ناستى ډلى ته ورشه او سلام ورته واچوه هغوى چې څرنګه ځواب درکړ هغه ښه واوره چې همداسې ويل ستا او ستا د اولادى سلام اچول دي کله چې ادم عليه السلام د ملايکو ټولګي ته ورسيده نو هغوى ته يې په دى الفاظو سره سلام واچوه چې (السلام عليکم) ملايکو ورته وويل: (السلام عليک ورحمة الله)(متفق عليه).

نبي صلى الله عليه و سلم مهرباني کړې ده: (لَا تَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ حَتّى تُؤْمِنُوا وَلَا تُؤْمِنُوا حَتّى تَحَابُّوا أَوَلَا أَدُلُّكُمْ عَلَى شَيْءٍ إِذَا فَعَلْتُمُوهُ تَحَابَبْتُمْ أَفْشُوا السَّلَامَ بَيْنَكُمْ)).(۴: ۱۸۳)

تر هغې جنت ته داخلیدلی نه شئ ترڅو چې ایمان رانه وړئ. تر هغې پورې به تاسې د کامل ایمان څښتنان نه شئ ترڅو چې یو بل سره مینه او محبت ونه لرئ. آیا زه تاسې ته داسې یو کار ونښایم چې که هغه کار مو سرته ورسوه یو بل سره مو مینه او محبت پیدا کېږي هغه کار دا دی چې تاسې خپلو مینځونو کې یو بل ته سلام اچوئ.

د سلام اچولو اداب:

اسلامي شریعت د سلام اچولو لپاره ځانګړې اداب وضع کړي دي، چې په لاندې ډول ذکر کېږي:

مستحبه طریقه دا ده چې څوک چا ته سلام اچوي (السلام علیکم) دی ورته ووایې یعنې چاته چې سلام اچوي یو تن وي، دوه تنه وي یا ډېر وي د ټولو لپاره د جمعې صیغه یعنی (علیکم) کلیمه دی ورته استعمال کړي ځواب ورکوونکی باید ورته (وعلیکم السلام) ووایې، یعنی د سلام د ځواب سر کې واو چې د عطدرف لپاره دی او د (علیکم) کلمه استعمال کړي(۱۹:۳۴۲).

په حدیث شریف کې راغلي چې سپور به پیاده باندې سلام اچوي ولاړ په ناست باندې سلام اچوي، لږ خلک په ډېرو خلکو باندې سلام اچوي او کشر په مشر باندې سلام اچوي(۲۱۲:۱۸).

په حدیث شریف کې بیان شوي چې کله د دوو تنو ترمینځ ملاقات وشو او دوی یو پر بل سلام واچوه بیا د دوی ترمنځ ونه، تیږه یا دیوال راغی او دوی یو د بل څخه جدا شول کله چې بیا یو د بل سره مخ کېږي باید سلام واچوي(۸:۳۲۰).

کله چې يو تن خپل کور ته ننوزي بايد سلام واچوي ځکه چې انس رضی الله عنه ويلې دي چې ماته رسول الله صلی الله علیه و سلم داسې وفرمايل: ((يَا بُنَيّ إِذَا دَخَلْتَ عَلَى أَهْلِكَ فَسَلِّمْ يَكُنْ بَرَكَةً عَلَيْكَ وَعَلَى أَهْلِ بَيْتِكَ))(۹۹:۱۲).

ای بچونیه ! کله چې خپل کورته داخلیږی سلام اچوه چې دا سلام په تا او ستا کورنۍ کې برکت واچوي.

په ماشومانو سلام اچول غوره کار دی ځکه چې انس رضی الله عنه یو ځل په ماشومانو تېریده په هغوی یې سلام واچوه بیا یې وویل: چې رسول الله صلی الله علیه و سلم همداسې کول(۱۸:۲۱۴).

که د فتنی خطر نه وي نارینه خپلو او پردیو ښځو او ښځی خپلو او پردیو نارینو ته سلام اچولی شي ځکه چې اسماء بنت یزید رضی الله عنها ویلې دي چې مونږ د ښځو یوه ډله ناست وو رسول الله صلی الله علیه و سلم تیریده پر مونږ یې سلام واچوه (۸:۳۶۰).

همدارنګه ام هانئ رضی الله عنها ویلې دي چې: زه د رسول الله صلی الله علیه و سلم کورته لاړم نبي صلی الله علیه و سلم باندی مې سلام واچوه (۱۸:۲۱۳).

د سلام الفاظ چې څومره زیات وي ثواب او اجر یې زیاتېږي ځکه چې حدیث شریف کې راځي چې یوه ورځ رسول الله صلی الله علیه و سلم مجلس کې تشریف درلوده یو صحابي راغې په دې الفاظو سره یې سلام واچوه (السلام علیکم) نبي صلی الله علیه و سلم د سلام ځواب ورکړ، بیا یې وفرمایل: د دی سړی لپاره لس نیکۍ ورکړل شوی، بل سړی راغی په دې الفاظو سره یې سلام واچوه،(السلام علیکم ورحمة الله) نبي صلی الله علیه و سلم ځواب ورکړه بیا یې وفرمایل د دی سړی لپاره شل نیکۍ ورکړل شوی، دریم سړی راغی او په دی الفاظو سره یې سلام واچوه (السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته) نبي صلی

الله علیه و سلم د سلام ځواب ورکړ بیا یې وفرمایل دی سړی لپاره دیرش نیکۍ ورکړل شوی (۸:۳۶۰).
مسلمان به کافر ته اول سلام نه اچوي کله چې کافر ورباندی سلام واچوي نو په ځواب کې به تنها دومره ووایې (وعلیکم) ځکه چې رسول الله صلی الله علیه و سلم مهرباني کړی. (لَا تَبْدَءُوا الْيَهُودَ وَلَا النَّصَارَى بِالسَّلَامِ)(۱۸:۲۱۴).
تاسی یهودو او انصارو باندی اول سلام مه اچوئ.
په بل حدیث شریف کې راغلی دی (اذا سلم علیکم اهل الکتاب فقولوا و علیکم)(۱۸:۲۱۳).
کله چې تاسی ته اهل کتابو سلام واچوه نو ووایې. (وعلیکم)
که چېرې یو مجلس کې مسلمانان او کافران ګډ ناست وي داسې مجلس باندی سلام اچول جواز لري ځکه چې رسول الله صلی الله علیه و سلم همداسې مجلس باندی سلام اچولی دی (متفق علیه).
کله چې څوک د چا څخه رخصتیږي باید سلام ورته واچوي ځکه چې رسول الله صلی الله علیه و سلم فرمایلي دي ((إِذَا انْتَهَى أَحَدُكُمْ إِلَى الْمَجْلِسِ فَلْيُسَلِّمْ فَإِذَا أَرَادَ أَنْ يَقُومَ فَلْيُسَلِّمْ فَلَيْسَتْ الْأُولَى بِأَحَقَّ مِنْ الْآخِرَةِ))) (۱۱: ۴۱۸).
کله چې ستاسې څخه یو تن مجلس ته راځي نو سلام دی واچوي او کله چې د مجلس څخه بېرته ځي سلام دی واچوي ځکه چې راتګ د تګ څخه زیات د سلام اچولو مستحق نه دی.
إِذَا لَقِيَ أَحَدُكُمْ أَخَاهُ فَلْيُسَلِّمْ عَلَيْهِ فَإِنْ حَالَتْ بَيْنَهُمَا شَجَرَةٌ أَوْ جِدَارٌ أَوْ حَجَرٌ ثُمَّ لَقِيَهُ فَلْيُسَلِّمْ عَلَيْهِ أَيْضًا))(۱۱: ۴۱۸).

کله چې ستاسې يو تن دخپل مسلمان ورور سره مخامخ کېږي،نو پر هغه دې سلام واچوي،که ونه ،دېوال او يا تيګه ددواړو ترمنځ پرده شي او بيا سره مخامخ شي نو بيا دې سلام پرې واچوي.

۴- د صنف او مجلس اداب:

د هر مسلمان ټول ژوند بايد د اسلامي شريعت په اصولو ولاړ وي چې په دی لړ کې د صنف او مجلس مهم شرعي اداب په لاندی ډول ذکر کېږي(۱۲:۱۴).
۱-کله چې څوک صنف يا مجلس ته راشي نو سلام دی واچوي او د مجلس هغې برخې کې د کښېني چې دی ته نژدې وي او ناست خلک ورته رسيدلی دی داسې دی نه کوي چې بل تن د مجلس څخه پاڅوي خپله د هغه ځای کې کښيني او نه د دوو تنو په مينځ کې د هغوی له اجازې پرته کښيني ځکه چې رسول الله صلی الله عليه و سلم فرمايلي دي: (**لا يقيمن احد کم رجلاً من مجلسه ثم يجلس فيه و لکن توسعوا**)(**متفق عليه**).
ستاسی څخه دی يو تن داسې نه کوي چې بل تن د مجلس څخه پاڅوي او خپله د هغه ځای کې کښېني،خلک دی وخوځېږي ترڅو راغلي تن ته د ناستي ځای پيداشي.
د ابن عمر رضی الله عنه دا عادت ؤ چې چا به ورته مجلس کې خپل ځای پريښوده هلته به نه کېناسته. جابر بن سمرة رضی الله عنه وايې چې: کله به مونږ د رسول الله صلی الله عليه و سلم مجلس ته راغلو نو کوم ځای کې به چې د مجلس وروستني خلک ناست ول، د هغوی ترڅنګ به کېناستلو.
رسول الله صلی الله عليه و سلم مهرباني کړې ده: (**لا يحل للرجل ان يفرق بين اثنين الا باذنهما**)(**۸:۳۱۷**).

جواز نه لري چې يو څوک په مجلس کې د دوو تنو ترمنځ د هغوی له اجازې پرته کېني.
۲-څوک چې په صنف يا مجلس کې د کوم ضرورت په اساس د خپل ځای څخه پاڅېده او بهرته ووت هرکله چې مجلس ته راشي حق يې دا دی چې خپل اولني ځای کې کېښني ځکه رسول الله صلی الله عليه و سلم فرمايلي دي: (إِذَا قَامَ الرَّجُلُ مِنْ مَجْلِسٍ ثُمَّ رَجَعَ إِلَيْهِ فَهُوَ أَحَقُّ بِهِ)(۲۱۷:۱۸).
کله چې يو تن ستاسې څخه د مجلس څخه ووځي بيا بېرته مجلس ته راشي حق يې دا دی چې خپل اولني ځای کې کښېني.
۳-که چېرې صنف يا مجلس د حلقې په بڼه جوړ شوی وي نو د حلقې په منځ کې ناسته جواز نه لري ځکه چې حذيفه رضی الله عنه ويلي دي (لَعَنَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ قَعَدَ فِي وَسْطِ الْحَلَقَة)(۸:۳۱۲).
رسول الله صلی الله عليه و سلم لعنت کړی هغه چا باندی چې د حلقې منځ کې کېني.
۴-په صنف او مجلس کې مسلمان بايد په ډېر وقار او سنګينۍ سره ناست وي په خپلې ږيرې يا بل شي دې لوبې نه کوي. خپلو غاښونو او پوزې کې دې ګوتې نه وهي، نه دې لاړې توکوي او نه دې پوزه سونړوي او نه دې قصداً ټوخې کوي. د خبرو نوبت دې مراعات کړي، ډېرې خبرې دې نه کوي د بې ځايه ټوکو او رياء کارۍ څخه دې ځان وساتي. لاپې دې نه وهي که بل چا خبرې کولې د هغه خبرو ته دې غوږ کېږدي د بل چا خبره دې نه قطع کوي چې البته ذکر شوي کارونه په دوو وجو جواز نه لري يو دا چې په دې کارونو سره د مجلس او صنف ګډونوالو ته ضرر رسوي چې داسې کول شرعاً حرام کار دې بل دا چې د نوموړو کارونو په

نه کولو سره د مجلس د ګډونوالو مینه او محبت ځانته راجلبوي چې دې کار باندې هر مسلمان شرعاً مکلف دی.
۵-کله چې یو څوک مجلس ته راځي بل شخص به د ستړي مشي او احترام له امله ورته دریږي او که نه؟
دی موضوع کې د علماؤ تر منځ اختلاف دی یو شمېر علماء وايې چې د بل چا ستړي مشي او احترام لپاره هېچاته دریدل جواز نلري د دغې ډلې علماؤ ځېنې دلائل په لاندې ډول ذکر کوو:
الف-ابو امامه رضی الله عنه وايې چې یو ځل رسول الله صلی الله علیه و سلم زمونږ مجلس ته راغی مونږ ورته ودریدو نو نبی علیه السلام مونږ ته مهرباني وکړله (لَا تَقُومُوا كَمَا تَقُومُ الْأَعَاجِمُ يُعَظِّمُ بَعْضُهَا بَعْضًا)(۸:۳۳۲).
ژباړه: لکه څنګه چې غیر عرب خلک یو د بل احترام لپاره دریږي تاسی مه دریږئ.
ب- انس رضی الله عنه وايې (لَمْ يَكُنْ شَخْصٌ أَحَبَّ إِلَيْهِمْ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ وَكَانُوا إِذَا رَأَوْهُ لَمْ يَقُومُوا لِمَا يَعْلَمُونَ مِنْ كَرَاهِيَتِهِ لِذَلِكَ)(۱۲:۱۰۴).
صحابو کرامو ته د رسول الله صلی الله علیه و سلم څخه بل هېڅوک زیات ګران نه ؤ خو سره له دی چې کله به رسول الله صلی الله علیه و سلم د دوی مجلس ته راغی نو دوی به ورته نه دریدل دا ځکه چې صحابه کرام پدې پوهیدل چې نبی علیه السلام د دوی په دریدلو خفه کیږي.
خو یو شمېر نور علماء وايې چې د بل چا د ستړي مشي او احترام لپاره دریدل جواز لري، د دغی ډلې علماؤ ځېنې دلائل په لاندې ډول ذکر کؤ:

الف: یو ځل سعد بن معاذ رضی الله عنه مجلس ته راغی نو نبی علیه السلام صحابو کرامو ته وفرمایل: (قُومُوا إِلَى سَيِّدِكُمْ)(۳:۴۸۴) خپل مشر ته ودریږئ.

ب: عائشه رضی الله عنها وايي: چې زید بن حارثه رضی الله عنه مدینه ته را ورسید کله چې زمونږ کور ته راغی نبی علیه السلام ورته پاڅیده، غاړه يې ورته ورکړله او مچی يې کړه(۱۲:۱۰۲).

ج: عائشه رضی الله عنها وايي: چې کله به د نبی علیه السلام لور بي بي فاطمه رضی الله عنها راغلله نو نبی علیه السلام به ورته پاڅیده مچی به يې کړله او په هغه ځای کې به يې کښینوله چې نبی علیه السلام به ناست ؤ او کله به چې نبی علیه السلام فاطمې رضی الله عنها کره لاړ هغه به ورته پاڅیدله لاس به يې مچی کړله او په هغه ځای کې به يې کښینوه چې فاطمه رضی الله عنهه به ناسته وه(۳۶۲:۸).

علماؤ د پورتنیو دوو ډلو د دلائلو تطبیق پدې ډول کړی چې کوم دلیل کې د احترام له امله دریدل منع شوي دا هغه دریدل دي چې سړی يې د تکبر له امله پخپله د خلکو څخه غواړي یا که چاته دریدل هغه کې تکبر پیدا کوي بیا ورته دریدل جواز نلري خو که ناست شخص راتلونکی شخص ته د هغه د غوښتنې پرته د هغه د احترام او اکرام لپاره ودریږي او دریدل په هغه کې تکبر نه پیدا کوي بیا داسې دریدل شرعاً جواز لري (۱۷:۱۱۰).

۲-د مجلس په پای کې باید دغه دعاء ولولي ځکه چې رسول الله صلی الله علیه و سلم همداسې امر کړی دی **سبحانک اللهم و بحمدک اشهد ان لا الهٰ الا انت استغفرک و اتوب الیک)(۸:۳۱۹).**

ای الله ! تا لره پاکې ده او ثناء تا لره ده ګواهي ورکوم چې پرته له تا څخه بل د عبادت وړ نشته ستا څخه بخښنه غواړم او تا ته رجوع کوم (توبه وباسم).

۵- د خوراک او څښاک اداب:

اسلامي شريعت مسلمانانو ته لارښونه کړې ده چې د خوراک او څښاک په وخت کې لاندېني اداب بايد په نظر کې ونيسي

۱-هر مسلمان بايد د خوراک او څښاک څخه وړاندې دا نيت ولري چې دا خوراک او څښاک د دې په خاطر کوم چې بدن مې قوي شي ترڅو د الله تعالی عبادت پرې وکړم چې په دې نيت سره يې خوراک او څښاک عبادت ګرځي کوم چې مسلمانان پرې مکلف دي.

۲- مسلمان د داسې شيانو څخه خوراک او څښاک وکړي چې حلال وي ځکه چې الله تعالی په قرآنکريم کې فرمايلي دي: ③♦🕔✵♁❐③⑩♑⌧✍
☎✁❐➔◘➔🗎 ☎✁❐⇱☪♦✍✁♦⇗ ♓▫⇦♉♎⅄✎✍✁
... ⬀☠⇗▤🕔❐✡⬂♎⌧♉♦❻ ✍♦✍♉♉🕔♦⌛♋♒⑩•◖♊♉✍
⮉⮊♋♋⬀)(۱: د البقرې سوېت، آيت۱۷۲).

ژباړه: ای مؤمنانو حلال خواړه چې ما تاسی ته درکړي دي وخورئ.

۳-له خوراک وړاندې او وروسته بايد خپل لاسونه ښه ووينځي، ځکه چې رسول الله صلی الله عليه و سلم مهرباني کړې: **بَرَكَةُ الطَّعَامِ الْوُضُوءُ قَبْلَهُ وَالْوُضُوءُ بَعْدَهُ))(۱۰، ۲۰۹).**

ژباړه: له خوړلو وړاندې او وروسته لاس وينځلو کې برکت دی.

۴-د خوراک او څښاک پيل کې بايد (بسم الله الرحمن الرحيم) ووايې ځکه رسول الله صلی الله عليه و سلم فرمايلي دي: ((**إِذَا أَكَلَ أَحَدُكُمْ فَلْيَذْكُرْ اسْمَ اللَّهِ تَعَالَى فَإِنْ نَسِيَ أَنْ يَذْكُرَ اسْمَ اللَّهِ تَعَالَى فِي أَوَّلِهِ فَلْيَقُلْ بِسْمِ اللَّهِ أَوَّلَهُ وَآخِرَهُ)). (۱۰: ۲۱۹).**

ژباړه: کله چې ستاسی څخه يو تن خوراک کوي نو د الله نوم دی ياد کړي که چېرې دا ورڅخه د خوړلو پېل کې هېر شوکله چې ورياد شو ودی وايې: (بسم الله اوله و اخره).
که څوک هرې مړۍ کې (بسم الله) ووايې د قيامت په ورځ د دی مړۍ حساب وکتاب ورسره نه کېږي په دې هکله حديث شريف کې داسې راغلي دي: (**من قال عند كل لقمة بسم الله لا يحاسبُ يوم القيامة فى اكلها**)(۴۴:۱۵).
ژباړه: څوک چې د خوراک هرې مړۍ کې (بسم الله) ووايې د قيامت په ورځ ورسره د دغی مړۍ حساب و کتاب نه کېږي.
ښه دا ده چې د خوراک په پېل کې (بسم الله) په لوړ اواز وويل شي ترڅو په دسترخوان ناست خلک يې واوري، هغوی يې هم ووايې.
۵-خوراک او څښاک به په ښي لاس سره کوي او د کاسې له هغې څنډې څخه به خواړه اخلي چې ده ته نژدې وي د کاسې له مېنځ څخه دې خواړه نه اوچتوي ځکه رسول الله صلى الله عليه و سلم عمربن سلمه رضى الله عنه ته داسې مهرباني کړې: **يَا غُلَامُ سَمِّ اللَّهَ وَكُلْ بِيَمِينِكَ وَكُلْ مِمَّا يَلِيكَ**)(۱۸:۱۷۲).
ژباړه: خوراک په ښي لاس سره کوه او د کاسې د هغې څنډې څخه خوراک کوه چې تاته نژدې ده.
په بل حديث شريف کې راځي: (**الْبَرَكَةُ تَنْزِلُ وَسَطَ الطَّعَامِ فَكُلُوا مِنْ حَافَتَيْهِ وَلَا تَأْكُلُوا مِنْ وَسَطِهِ**)(سنن الترمذی، ۲ټوک ،۴۲۲مخ).
ژباړه: برکت د خوړو منځنۍ برخه کې نازلېږي نو تاسې د خوړو د څنډو څخه خوراک کوئ د خوړو د منځنۍ برخې څخه خواړه مه اخلئ.

۶-ډېر تاوده خوړل او څښل باید ونه شي او نه دخوراک او څښاک شیان بوی کړل شي ځکه چې رسول الله صلی الله علیه و سلم فرمایلي دي. ("أَبْرِدُوا بِالطَّعَامِ، فَإِنَّ الطَّعَامَ الْحَارّ غَيْرُ ذِي بَرَكَةٍ". و لاتشم الطعام فان ذلک عمل البهائم)(۴۳:۱۵).

ژباړه: خواړه ساړه کړئ، ځکه د تاوده خوړو خوړولو کې برکت نه شته او خواړه دی نه بویول کېږي ځکه چې دا عمل د څارویو عمل دی.

۷-د خوراک او څښاک څیزونو کې باید تنفس ونه شي او نه د خوراک او څښاک پو کړل شي ځکه چې ابن عباس رضی الله عنه ویلې دي: (ان النبی صلی الله علیه و سلم نهی ان یتنفس فی الاناء او ینفخ فیه)(۳۳:۱۳).

ژباړه: رسول الله صلی الله علیه و سلم له دې څخه منع کړې ده چې د خوراک او څښاک څیزونو کې تنفس وکړل شي یا په کې پو کې وکړل شي.

۸-په حدیث شریف کې راغلې دی چې:خوراک او څښاک باید لومړی په دسترخوان ناست تر ټولو د عمر له لحاظه مشر ته کېښودل شي(۱۲۷:۱۴).

بیا دی د مشر تن د ښي څنګ سړي څخه پېل کړي او په ترتیب سره دی ټولو ته خوراک او څښاک کېږدي (متفق علیه).

۹-د خوراک او څښاک وخت کې دی نه داسې کار او نه داسې خبره وکړي چې عادتاً د سړی کرکه راولي د بېلګې په توګه له هرې مړی کولو وروسته د وریجو غوري کې لاس څنډل یا د خوراک څښاک وخت کې د چټلو شیانو یادول البته ذکر شوي شیان ځکه جواز نلري چې پدې سره خوراک او څښاک ته ناستو خلکو لپاره داسې ضرر رسیږي چې شریعت حرام ګڼلي دي.

۱۰- له خوراک وروسته له لاس وینځلو وړاندی باید خپلی ګوتی وڅټي او کاسه ښه پاکه کړي ځکه چې جابر رضی الله عنه ته نبي صلی الله علیه و سلم همداسې امر کړی دی او فرمایلي دي: **(انکم لاتدرون فی ای طعامکم البرکة) (۳۱:۱۷۵).**

ژباړه: تاسی په دی نه پوهیږئ چې د خوړو په کومی برخې کې برکت دی.

۱۱-په خوراک او څښاک سره باید سړی خپله خیټه ډېره ډکه نه کړي ځکه چې رسول الله صلی الله علیه و سلم فرمایلي دي: **(ما ملأ ابن ادم وعاء شراً من بطنه بحسب ابن ادم لقیمات یقمن صلبه فان کان لامحاله فثلث لطعامه و ثلث لشرابه و ثلث لنفسه) (۳۰:۳).**

ژباړه: بنی ادم د خپلی خیټی څخه بد بل لوښی نه دی ډک کړی د هغه لپاره په کار ده چې څو مړی خواړه وخوري چې بدن یې پری استوار وي که چیرې یو څوک ضروراً خواړه خوړل غواړي نو خپله خیټه دی په دریو برخو وویشي یوه برخه دی خواړه وخوري، دوهمه برخه دی اوبه وڅښي او دریمه برخه دی هوا ته خالي پریږدي.

۱۲-په څښاک کې مستحبه طریقه دا ده چې څښاک په دریو تنفسونو سره وشي ځکه انس رضی الله عنه ویلې دي: **(ان النبی صلی الله علیه و سلم کان یتنفس فی الشراب ثلاثاً) (۱۸:۱۷۴).**

ژباړه: رسول الله صلی الله علیه و سلم څښاک په دریو تنفسونو څښه.

۱۳-د خوراک په وخت کې که کومه مړی د لاسه په دسترخوان ولوی رېي هغه دی پاکه کړي او ودی خوري ځکه چې رسول الله فرمایلي دي: **(اذا سقط لقمة**

احدکم فلیأخذها فلیُمِط عنها الاذی ولیاکلها و لایترکها للشیطان) (۸:۱۸۱).

ژباړه: کله چې خوراک وخت کې ستاسی څخه د یوه تن له لاسه د خوړو مړی په دسترخوان ولویږي هغه دی پورته کړي پاکه دی کړي او ودی خوري شیطان ته دې دا مړی نه پریږدي.

۱۴-په اجتماعي بڼه خوراک او څښاک کول غوره کار دی ځکه چې رسول الله صلی الله علیه و سلم فرمایلي دي: (اجتمعوا علی طعامکم یبارک الله لکم فیه)(۸:۱۷۲).

ژباړه: خپل خواړه په اجتماعي بڼه خورئ الله تعالی په کې برکت اچوي.

۱۵-خواړه باید په دریو ګوتو وخوړل شي ځکه چې کعب بن مالک رضی الله عنه ویلې دي: ((کَانَ رَسُولُ اللّهِ صَلّی اللّهُ عَلَیْهِ وَسَلّمَ یَأْکُلُ بِثَلَاثِ أَصَابِعَ وَیَلْعَقُ یَدَهُ قَبْلَ أَنْ یَمْسَحَهَا))(۱۸:۱۷۵).

ژباړه: رسول الله صلی الله علیه و سلم به په دریو ګوتو سره یې خوراک کاوه ، او له وچولو مخکې به یې خپلې ګوتې څټلې.

۱۶-مستحبه طریقه دا ده چې د خوراک وخت کې تیار شوو خوړو باندې بد ونه ویل شي بلکې صفت یې وشي(۱۸:۳۱۲).

۱۷-خوراک او څښاک په ولاړه جواز لري ځکه ابن عمر رضی الله عنه ویلې دي: (کنا علی عهد رسول الله صلی الله علیه و سلم نأکل و نحن نمشی و نشرب و نحن قیام) (۱۰:۱۲).

ژباړه: د رسول الله صلی الله علیه و سلم وخت کې به مونږ په روانه خوراک کاوه او په ولاړه به مو څښاک کاوه.

خو غوره او افضل کار دا دی چې خوراک او څښاک په ناسته وشي ځکه چې انس رضی الله عنه د نبي صلی الله علیه و سلم څخه نقل کړې دی چې رسول الله صلی الله علیه و سلم په ولاړی د اوبو څښلو څخه خلک منع کړي دي. قتادة رضی الله عنه ویلې دي چې مونږ د انس رضی الله عنه څخه پوښتنه وکړله چې خوراک کول په ولاړی څنګه دی؟

هغه ځواب راکړ، چې په ولاړه خوراک کول د ولاړی څښاک کولو څخه ډېر بد دی(۱۸:۱۷۳).

د پورتنیو حدیثونو او نورو دلایلو په اساس علماؤ داسې فتوی ورکړې ده چې خوړل او څښل په ولاړی جواز لري خو غوره او افضل په ناستی خوراک او څښاک کول دي(۱۸:۳۲۴) (۱۲:۳۰۵).

۱۸-له خوراک او څښاک وروسته دا دعاء دی ولولي: (**الحمد لله الذی اطعمنا و سقانا و جعلنا من المسلمین**)(**۸:۴۳۲**).

۱۹-له خوراک وروسته د خپله خوله وو ینځي(۱۴:۱۲۹).

۲- د سفر اداب:

د سفر لپاره اسلامي شریعت ځانګړې اداب ایښي دي، چې ځېنې یې په لاندې ډول ذکر کېږي:

۱-مسافر به خپلې کورنۍ او ملګرو سره خدای پاماني کوي هغوی به الله تعالی باندې سپاري، رسول الله صلی الله علیه و سلم فرمایلي دي

((**ان الله تعالیٰ اذا استودع شیئًا حفظه**))(**۴:۲۸**).

لقمان صاحب ویلې دي، چې کله الله تعالی باندی څوک وسپارل شو الله تعالی یې ساتنه کوي.

او مسافر ته به خپله کورنۍ او ملګري راتلونکو الفاظو سره دعاء کوي کومه چې د رسول الله صلی الله علیه و سلم څخه رانقل شوی: (استودع الله دینک و امانتک و خواتیم عملک)(۸:۳۵۷).

ژباړه: ستا دین، امانت او د عمل پایلې الله تعالی ته سپارم.

۲-مسافر باید سفر ته یوائې لاړ نه شي درې یا زیات ملګري باید ولري ځکه چې رسول الله صلی الله علیه و سلم مهرباني کړې (الراکب شیطان والراکبان شیطانان والثلاثة رکب)(۸:۳۵۷).

ژباړه: کوم تن چې سفر ته یوائې ځي دا داسې عمل دی چې یوه شیطان د دی عمل سرته رسولو لپاره هڅولي دي که دوه تنه یوائې سفر ته روان وي دا داسې عمل دی چې دوو شیطانانو د دی عمل سرته رسولو لپاره هڅولی دی کله چې درې تنه سفر ته یوځای روان شي دا ډله ده چې د الله جل جلاله مرسته ورسره ملګرې ده.

په بل حدیث شریف کې رسول الله صلی الله علیه و سلم فرمایلي دي: (لوان الناس یعلمون من الوحدة ما اعلم ما سار راکب بلیل وحده)(۲:۲۳).

ژباړه: که چېرې د یوائې سفر په هغو عواقبو چې زه پرې پوهیږم نور خلک پوهیدلی یو تن به هم د یوی شپې لپاره یوائې سفر ته ونه وځي.

۳-د سفر ملګري باید په خپلو کې د مشورو په اساس یو تن د سفر امیر وټاکي ځکه چې رسول الله صلی الله علیه و سلم فرمایلي دي: (اذا خرج ثلاثة فی سفر فلیأمروا احدهم)(۸:۳۵۸).

ژباړه: کله چې درې تنه سفر ته ځي نو یو تن دی خپل امیر وټاکي.

۴-سفر ته له وتلو وړاندی باید مسافر استخاره وکړي (۱:۲۳).
۵-مسافر باید په سفر کې ډېرې دعاګانې وکړي ځکه چې رسول الله صلی الله علیه و سلم فرمایلي دي: (**ثلاث دعوات مستجابات لاشک فیهن دعوة المظلوم و دعوة المسافر و دعوة الوالد علی ولده**)(**۲۷:۱۲**).
ژباړه: بېشکه چې د دریو ډلو خلکو دعاګانې قبلیږي. د مظلوم دعاء، د مسافر دعاء او د پلار دعاء خپل اولاد ته.
۶-مستحب دا دی چې مسافر د پنجشنبی په ورځ سفر ته ووځي ځکه **چې کعب بن مالک رضی الله عنه ویلي دي: (کان الرسول صلی الله علیه و سلم یحب ان یخرج یوم الخمیس)(متفق علیه).**
ژباړه: رسول الله صلی الله علیه و سلم دا خوښه وه چې د پنجشنبی په ورځی سفر ته ووځي.
۷-مستحبه طریقه دا ده چې مسافر سهار وختي سفر ته ووځي ځکه چې رسول الله صلی الله علیه و سلم فرمایلي دي: (**اللهم بارک لامتی فی بُکورها**)(**۸:۳۵۸**).
ژباړه: ای الله تعالی ځما په هغو امتیانو برکتونه رانازل کړه چې سهار وختي سفر کوي.
۸-کله چې مسافر نقلیه واسطی ته خیژي (بسم الله) دی ووایې ځکه چې د علي رضی الله عنه څخه همداسې رانقل شوي دي (**۸:۳۵۷**).
۹-کله چې مسافر نقلیه وسیله کې کښېناسته او نقلیه وسیلی حرکت وکړ درې ځلي به الله اکبر ووایې، وروسته له دی به راتلونکې دعاء ولولي ځکه چې

رسول الله صلی الله علیه و سلم همداسې کول: { سُبْحَانَ الَّذِي سَخَّرَ لَنَا هَذَا وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ وَإِنَّا إِلَى رَبِّنَا لَمُنْقَلِبُونَ }
اللَّهُمَّ إِنَّا نَسْأَلُكَ فِي سَفَرِنَا هَذَا الْبِرَّ وَالتَّقْوَى وَمِنْ الْعَمَلِ مَا تَرْضَى اللَّهُمَّ هَوِّنْ عَلَيْنَا سَفَرَنَا هَذَا وَاطْوِ عَنَّا بُعْدَهُ اللَّهُمَّ أَنْتَ الصَّاحِبُ فِي السَّفَرِ وَالْخَلِيفَةُ فِي الْأَهْلِ اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ وَعْثَاءِ السَّفَرِ وَكَآبَةِ الْمَنْظَرِ وَسُوءِ الْمُنْقَلَبِ فِي الْمَالِ وَالْأَهْلِ وَإِذَا رَجَعَ قَالَهُنَّ وَزَادَ فِيهِنَّ آيِبُونَ تَائِبُونَ عَابِدُونَ لِرَبِّنَا حَامِدُونَ ۸:۳۵۷).

پاکي ده هغه الله لره چې دا (د سپرلۍ وسیله) یې مونږ ته تابع کړې حال دا چې مونږ ددی د تابع کولو قدرت نه لره، بیشکه چې مونږ د الله لورې ته ورتلونکی یو، ای الله! مونږ په دی سفر کې ستا څخه نیکي او تقوی غواړو او مونږ ته پدې سفر د داسې عملونو سرته رسولو توفیق راکړی چې ته پرې خوښیږې، ای الله! زمونږ دا سفر اسانه کړې او وږده لاره یې لنډه کړې، ای الله! ته مو پدې سفر کې ملګرۍ شی او ته مو په کورونو کې خلیفه او ساتونکی شی، ای الله! ته مو ددی سفر له تکلیفونو وساتئ او د ناوړو پیښنو له لیدلو مو خوندي کړی او خپل مال، خپل کور او خپلو بچیو ته د بد ستنیدلو څخه خلاصون را په برخه کړی

کله چې مسافر له سفر څخه بېرته خپل کور ته راګرځي د ذکر شوی دعاء سره به راتلونکي الفاظ ورزیات کړي: (آيِبُونَ تَائِبُونَ عَابِدُونَ لِرَبِّنَا حَامِدُونَ)(۸:۳۵۷).

ژباړه: مونږ خپل رب ته رجوع کوونکی، توبه ویستونکی، عبادت کوونکی او ثناء ویوونکی یو.

۱۰-د سفر په اوږدو کې کله چې نقلیه وسیله په لوړه خیژي مسافر به (الله اکبر) وایي او کله چې په ژوره کوزیږي (سبحان الله) به وایي ځکه چې له رسول الله صلی الله علیه و سلم څخه همداسې وینا رانقل شوی ده(**۸:۳۵۷**).

۱۱-د سفر په بهیر کې که چېرې مسافر په کوم ځای کې له خلکو ویریده راتلونکې دعاء دی لولي: (**اللهم انا نجعلک فی نحورهم و نعوذبک من شرورهم**)(**۸:۳۵۸**).

ژباړه: ای الله! مونږ تا ددوی مخې ته ګرځوو او د دوی له شر څخه په تا پناه غواړو.

۱۲-د سفر په اوږدو کې کله چې مسافر کوم ځای کې دمه کوي راتلونکې دعاء دی ولولي ځکه چې رسول الله صلی الله علیه و سلم مهرباني کړی چې که چېرې دغه حالت کې راتلونکې دعاء ولوستل شي هیڅ شی ورته ضرر نه شي رسولی: (**اعوذ بکلمات الله التامات من شر ما خلق**)(**۱۸:۲۵**).

ژباړه: د الله په کاملو کلماتو د الله د مخلوقاتو د شر څخه پناه غواړم.

۱۳-کله چې مسافر له سفر څخه را ستون شي او د لومړي ځل لپاره یې په خپلې سیمې سترګې ولګیږي راتلونکې دعاء دی ولولي ترهغه پورې دی دا دعاء لولي چې خپل کور ته ورسیږي ځکه چې انس رضی الله عنه ویلې دي چې کله مونږ د نبي صلی الله علیه و سلم سره د خیبر غزوې څخه را ستانه شولو او مدینه منوره مونږ ته له لری ښکاره شوه رسول الله صلی الله علیه و سلم دا دعاء ولوستله او ترهغې یې تکرار وله چې مدینې منوری ته ورسیدو (**ایبون تائبون عابدون لربنا حامدون**)(**۱۸:۲۴**).

ژباړه: مونږ خپل رب ته رجوع کوونکی، توبه ویستونکی، عبادت کوونکی او ثناء ویوونکی یو.
۱۴- کله چې مسافر له سفر څخه خپلې سیمې ته ستون شي نو د خپل کور نژدی مسجد کې دی دوه رکعته لمونځ وکړي وروسته دی خپل کورته داخل شي ځکه چې د رسول الله صلی الله علیه و سلم څخه همداسې کول رانقل شوي دي(متفق علیه).

۷- د خوب آداب:

په انسانانو باندي د الله تعالی له سترو نعمتونو څخه یو هم خوب کول دي چې د انسانانو د ژوند دبقاء لپاره ډیر مهم عنصر ګڼل کېږي الله تعالی د قرآنکریم په ګڼو ایتونو کې خوب کول په انسانانو باندي خپل لوی نعمت بولي او د احسان په توګه یې یادوي چې د نوموړو ایتونو له جملې څخه راتلونکې ایت شریف دبېلګې په توګه ذکر کوو:(❑◆♉⊠➔⊠🖫▫☪◆♋ ☼◆❑⬀♋◆▤⬈📪⬀ ♌←⌨◆♋✍✡♋ ⬀⬁♋⮴)(۱:د النباء سورت، آیت ۹).
ژباړه: ستاسي خوب مي ستاسو لپاره ارامتیا او راحت ګرځولې دی.
نو ددي لپاره چې مسلمانانو د الله تعالی ددي ستر نعمت څه نا څه شکر اداء کړې وي باید د خوب په اړه د اسلامي شریعت لاندیني اخلاق او اداب حتما مراعات کړئ:
هر مسسلمان باید له ضرورت پرته د ماسخوتن له لمانځه څخه وروسته خوب کول ونه ځنډوي ځکه ابو برزهرضی الله عنهویلي دي چې(ان النبیعلیه السلام کان یکره النوم قبل صلاة العشاء والحدیث بعدها) (متفق علیه).
ژباړه : نبي علیه الصلاة والسلام د ماسخوتن له لمانځه څخه وړاندې خوب کول او دماسخوتن لمانځه څخه وروسته خبرې اترې کول بد ګڼلي دي.

مسلمان باید ډېره هڅه وکړي چې په اودس سره ویده شي لومړی باید په نبي ډډه پریوځي او ښي لاس باید د خپل سر لاندې کېږدي وروسته له څه وخته که بلې ډډې ته واوړي شرعا کومه پروا نلري ځکه چې رسول الله صلی الله علیه وسلم براء بن عازب ته داسې فرمایلي ؤ: ((إِذَا أَتَيْتَ مَضْجَعَكَ فَتَوَضَّأْ وُضُوءَكَ لِلصَّلَاةِ ثُمَّ اضْطَجِعْ عَلَى شِقِّكَ الْأَيْمَنِ))(۴۱۲:۲)

کله چې ویده کېږې نو د لمانځه د اودس په څیر اودس وکړه بیا په ښي ډډه پریوزه.

اوبل حدیث شریف کې له همدې براء بن عازب (رض) څخه روایت دی چې ماته رسول الله (ص) وفرمایل :((إِذَا أَوَيْتَ إِلَى فِرَاشِكَ وَأَنْتَ طَاهِرٌ فَتَوَسَّدْ يَمِينَكَ))سنن ابي داود:۱۳ټوک ، ۲۴۳مخ.

اوچې کله ویده کېږې په اوداسه ویده کېږه ،او ښي لاس سر لاندې کښېږده

مسلمان باید پړ مخي په خیټي پري نه وځي ځکه چې دداسې خوب په اړه رسول الله صلی الله علیه وسلم داسې مهرباني کړي:((إِنَّمَا هَذِهِ ضِجْعَةُ أَهْلِ النَّارِ)) او په بل حدیث شریف کې داسې راغلي دي ((إِنَّ هَذِهِ ضِجْعَةٌ لَا يُحِبُّهَا اللَّهُ))سنن ابن ماجه:۱۱ټوک، ۱۴۱مخ،مسند احمد ،۱۲ټوک، ۲۳۹مخ.

ژباړه : پړ مخي پریوتل د دوزخیانو پریوتل دي .پړ مخې پرېوتل داسې عمل دی چې الله جل جلاله یې نه خوښوي

د رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه ګڼ شمېر دعا ګاني رانقل شوي دي چې د خوب په وخت کې ویل کېږي چې ځېنې یې په لاندې ډول ذکر کوو:

الف ـ دري ديرش ځلې (سبحان الله) دري ديرش ځلي (الحمد لله) او څلور ديرش ځلي (الله اکبر) ووايې ځکه چې يو ځل علي رضي الله عنه او فاطمي رضي الله عنها د رسول الله څخه يو خادم وغوښت چې د کور په کارونو کې مرسته ورسره وکړي نو نبي عليه السلام ورته داسې وفرمايل: ((أَلَا أَدُلُّكُمَا عَلَى خَيْرٍ مِمَّا سَأَلْتُمَا إِذَا أَخَذْتُمَا مَضَاجِعَكُمَا أَوْ أَوَيْتُمَا إِلَى فِرَاشِكُمَا فَسَبِّحَا ثَلَاثًا وَثَلَاثِينَ وَاحْمَدَا ثَلَاثًا وَثَلَاثِينَ وَكَبِّرَا أَرْبَعًا وَثَلَاثِينَ فَهُوَ خَيْرٌ لَكُمَا مِنْ خَادِمٍ))(۳۴۲:۱۸).

ژباړه : ايا زه تاسي ته داسې څه ونه ښايم چې له هغه څه څخه ډير غوره دی چې تاسي زما څخه وغوښت؟ هغه داچې کله تاسي ويده کېږي دري ديرش ځلې(سبحان الله) دري ديرش ځلې (الحمد لله) او څلور ديرش ځلې (الله اکبر) ووايې دا ستاسي لپاره د خادم څخه ډير ګټور دی.

ب ـ ايت کرسي دي ووايې ځکه چې رسول الله صلی الله عليه وسلم يو صحابي ته داسې فرمايلي دي:(إِذَا أَوَيْتَ إِلَى فِرَاشِكَ فَاقْرَأْ آيَةَ الْكُرْسِيِّ مِنْ أَوَّلِهَا حَتَّى تَخْتِمَ الْآيَةَ{ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ }وَقَالَ لِي لَنْ يَزَالَ عَلَيْكَ مِنْ اللَّهِ حَافِظٌ وَلَا يَقْرَبُكَ شَيْطَانٌ حَتَّى تُصْبِحَ)(۸۳:۱).

ژباړه : کله چې ويده کېږي ايت کرسي ترپايه ولوله تر سهاره پورې به د الله تعالی له طرفه په تا باندي ساتندوي مقرر وي او شيطان به تاته نشي نژدي کيدلای

البته د قرانکريم راتلونکی آيت شريف د آيت الکرسي په نوم نومول شوی دی: (
◆❑➔♎ ⧫⬧◆ ⧫❍⧫◆ ✋◆ ✦✍⬧
◆◆ 🗐 ⬉⬉❑⬧◆◆ ⬉⬉⬉

[illegible]

)(د البقرى سورت ، آيت۲۵۵).

ج - همدارنګه له مسلمانانو څخه غوښتل شوي دي چې سورت فاتحه او د سورت بقري اولني ايتونه تر (اولئک هم المفلحون) او د بقري د سورت اخرني ايتونه يعني (لله ما في السموات وما في الارض) د سورت تر اخره پورې ولولي (۱۴:۱۸۸).

له دي بر سيره د راتلونکي دعا لوستل هم د نبي عليه السلام څخه نقل شوي دي (بِاسْمِکَ أَمُوتُ وَأَحْيَا) (۳:۳۷۴)

ژباړه: اى الله ! ستا په نوم باندې مړ کيږم او ستا په نوم ژوندى کيږم.

که چېرې کوم مسلمان په خپل خوب کې لالهانده او ستړى وي دا دعاء دى ولولي (أَعُوذُ بِكَلِمَاتِ اللهِ التَّامَّاتِ مِنْ غَضَبِهِ وَعِقَابِهِ وَشَرِّ عِبَادِهِ وَمِنْ هَمَزَاتِ الشَّيَاطِينِ وَأَنْ يَحْضُرُونِ)(۱۲:۱۷۴).

ژباړه: پناه غواړم د الله تعالى په کاملو کلماتو د الله تعالى له غضب، عذاب، د بنده ګانو له شر او شيطانانو له وسوسو څخه او له دى څخه چې شيطانان ماته حاضر شي.

که چېرې کوم مسلمان ښه خوب وګوري هغه دی وکړي چې چاته يې ونه وايې خو که چاته يې وايې داسې چاته دي ووايې چې ده سره محبت لري او د خوب ښه تعبير ورته کوي خو که چېرې کوم مسلمان بد خوب وګوري درې ځلې دی چپ لورې ته لاړې توکړي بيا دی درې ځلې له الله تعالی څخه ددی خوب له شر څخه پنا وغواړي او هيچاته دی ذکر شوی خوب نه وايې په کومه ډډه يې چې نوموړي خوب ليدلای وي له هغې ډډې څخه دی بلې ډډې ته واوړي او که چېرې يې خوښه وي نو پورته دی شي او لمونځ دی وکړي: (۱۸:۳۴۵).
کله چې د خوب په دوران کې ويښيږي دا الفاظ دی ولولي:
((لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ سُبْحَانَ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ)).
وروسته لدې څخه دی له الله تعالی څخه د خپلې اړتيا د پوره کېدو غوښتنه وکړي ځکه چې رسول الله فرمايلي دي: (مَنْ تَعَارَّ مِنْ اللَّيْلِ فَقَالَ حِينَ يَسْتَيْقِظُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ سُبْحَانَ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ ثُمَّ دَعَا رَبِّ اغْفِرْ لِي قَالَ الْوَلِيدُ أَوْ قَالَ دَعَا اسْتُجِيبَ لَهُ فَإِنْ قَامَ فَتَوَضَّأَ ثُمَّ صَلَّى قُبِلَتْ صَلَاتُهُ) (۸:۳۴۲).
ژباړه: څوک چې د خوب دوران کې ويښ شي پدې وخت کې دا الفاظ (لا اله الا الله وحده لاشريک له له الملک و له الحمد وهو علي کل شي قدير سبحان الله والحمد لله ولا اله الا الله والله اکبر ولا حول ولا قوة الا بالله) د ووايي وروسته

له دی الفاظو ویلو ځخه له الله تعالی ځخه سوال وکړي الله تعالی یې سوال قبلوي او که لمونځ وکړي الله تعالی به یې قبول کړي.

کله چې له خوب ځخه پاځیده دغه دعا دي ولولي (**الْحَمْدُ لِلّهِ الّذِي أَحْيَانَا بَعْدَ مَا أَمَاتَنَا وَإِلَيْهِ النّشُورُ**) (**۱۸:۳۴۶**).

ژباړه: ثناء هغه الله لره ده چې له مرګ وروسته یې را ژوندي کړلو او د هغه لورې ته ورتګ دی.

تمت بالخیر

الحمد لله الذي بنعمته تتم الصالحات

د پنځم فصل د مراجعو فهرست

١- القران الکريم
٢- البخاري: محمد بن اسمعيل، کال: ١٣٥٧هـ ش، صحيح البخاري،لومړی ټوک، طبعه: نعماني کتب خانه.پېښور- پاکستان.
٣- البخاري: محمد بن اسمعيل، کال: ١٣٥٧هـ ش، صحيح البخاري،٨ ټوک، طبعه: نعماني کتب خانه.پېښور- پاکستان.
۴- النيسابوري ، أبو الحسين مسلم بن الحجاج بن مسلم القشيري ، صحيح مسلم ،١ټوک ، دار الجيل بيروت
۵- النيسابوري ، أبو الحسين مسلم بن الحجاج بن مسلم القشيري ، صحيح مسلم ،٢ټوک ، دار الجيل بيروت
۶- النيساپوري : مسلم بن حجاج ابوالحسين، کال: ١٣۴٩هـ ش، الجامع الصحيح مسلم ،دويم ټوک طبعه:خيبر ګروپ اف کمپنيز پېښور پاکستان.
٧- ابن حنبل: احمد ، مسند احمد ،څلورم ټوک،طبعه:دارالفکر-بيروت-لبنان
٨- السجستاني: سليمان بن اشعث. سنن ابی داود دويم ټوک ، کال: ١٣١۶هـ ق ، طبعه: خيبر ګروپ آف کمپنيز- پيښور-پاکستان.
٩- السجستاني ، سليمان بن الأشعث أبو داود الأزدي، سنن أبي داود ،٩ټوک ،طبعه،دار الفکر
١٠- السجستاني ، سليمان بن الأشعث أبو داود الأزدي، سنن أبي داود ،١٠ټوک ،طبعه،دار الفکر
١١- السجستاني ، سليمان بن الأشعث أبو داود الأزدي، سنن أبي داود ،١٣ټوک ،طبعه،دار الفکر
١٢- الترمذي : محمد بن عيسى، جامع الترمذي، لومړی ټوک طبعه: مکتبة حقانية پېښور- پاکستان

۱۳-اصلاحي : محمد يوسف، کال: ۱۴۲۹ھ ق، په اسلام کې د ژوندانه آداب،طبعه پیغام خپروندوی مرکز- پیښور- پاکستان.
۱۴- الجزائري: ابو بکر جابر، کال: ۱۴۱۰ھ ق- ۱۹۹۰م، منهاج المسلم، طبعه: دارالشروق للنشر و التوزيع والطباعة- جده- السعوديه.
۱۵- سمرقندي: ابو الليث نصربن محمدبن ابراهيم، بستان العارفين طبعه: مكتبة الكتاب والسنة.
۱۲- الصنعاني: محمد بن اسمعيل، کال:۱۴۰۷ ھ ق- ۱۹۸۷م، سبل السلام، څلورم ټوک، طبعه: دارالكتاب العربي -بيروت -لبنان.
۱۷- الطحان: مصطفى محمد ، کال: ۱۹۹۵م، شخصية المسلم المعاصر، طبعه: المركز العالمي للكتاب الاسلامي-الكويت.
۱۸- النووي: يحيى بن شرف، شرح الاربعين للنووي، طبعه: دارالكتاب العربي.